ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

Περίοδος Β΄
Τεύχος 502
Παρασκευή
4 Σεπτεμβρίου 1
Δρχ. 250

ΣΦΑΛΙΣΤΙΚΟ
ΜΑΤΗ ΠΑΙΔΕΙΑ
ΚΟΙΝΩΝΙΑΚΟ

ΔΙΑΣΚΕΨΗ
ΟΥ ΛΟΝΔΙΝΟΥ
ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ
Η ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Οι «νέες ιδέες» προκαλούν κοινωνική όξυνση

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ

ΒΙΒΛΙΑ για την ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

ΓΥΜΝΑΣΙΟ - ΛΥΚΕΙΟ

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

- 50 τίτλοι που καλύπτουν όλα τα διδασκόμενα κείμενα

ΝΕΟΙ ΤΙΤΛΟΙ

- *Αθ. Κ. Φραγκούλης*, Η Αντιγόνη του Σοφοκλή
- *Αθ. Κ. Φραγκούλης*, Η Αντιγόνη του Σοφοκλή (για τον καθηγητή)

ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

- Αναλύσεις κειμένων νεοελληνικής λογοτεχνίας για όλες τις τάξεις

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ - ΕΚΘΕΣΗ / ΕΚΦΡΑΣΗ

- 20 τίτλοι που καλύπτουν όλες τις τάξεις

ΛΕΞΙΚΑ

- *Ομάδα φιλολόγων*, Σύγχρονο λεξικό της νεοελληνικής γλώσσας
- *Γ. Σακελλαριάδης*, Ορθογραφικό λεξικό της δημοτικής
- *Αννα Ιορδανίδου*, Τα ρήματα της νέας ελληνικής
- *Σ. Πατάκης - Ν. Τζιράκης*, Λεξικό ρημάτων αρχαίας ελληνικής ομαλών και ανωμάλων
- *Δ. Διαμαντόπουλος*, Λεξικό βασικών εννοιών
- *Από τις εκδόσεις Penguin*, Λεξικό κοινωνιολογίας

ΙΣΤΟΡΙΑ

- 6 τίτλοι βιβλίων για τη Γ' Λυκείου
- Ετοιμάζονται 3 τίτλοι για το Γυμνάσιο

ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ

ΝΕΟΙ ΤΙΤΛΟΙ

- *Ευπ. Κοθάλη, Σ. Αμβρουζή, Ελ. Τσιλιακός*, Μαθηματικά για την Α' Γυμνασίου
- *Ηλ. Ντζιώρας*, Ανάλυση Γ' Λυκείου

- Για την Α', Β' και Γ' Λυκείου κυκλοφορούν βιβλία των: Φ. Αλεξόπουλου, Δ. Γεωργακόπουλου, Σ. Ευριπιώτη, Μ.Ζαννή, Ι. Ηλιόπουλου, Τ. Πολύδωρου, Γ. Σκανδάλη, Αιμ. Τσουλφανίδη

ΦΥΣΙΚΗ:

ΝΕΟΙ ΤΙΤΛΟΙ

- *Ν. Κόγκας - Γ. Κόγκας*, Γ' Γυμνασίου
- *Σ. Κοκκωνάκης*, Γ' Γυμνασίου

- *Ν. Κόγκας - Γ. Κόγκας - Φ.Μπιζέλης - Θ.Σφυρής*
Φυσική Γ' Λυκείου 1,2,3 και 4 (4 βιβλία)

ΧΗΜΕΙΑ

- **Β' Λυκείου** *Ι. Κεφαλλωνίτης - Β. Χρηστίδης*, Ανόργανη χημεία
- **Γ' Λυκείου** *Ι. Κεφαλλωνίτης - Β. Χρηστίδης*, Ανόργανη χημεία για τις δέσμες Α' και Β'

Χ. Ψαχούλιας, Ανόργανη χημεία (1ης και 2ης Δέσμης)
Γ. Σπαντίδης - Λ. Χριστούλας - Δ. Σπαντίδης, Ανόργανη Χημεία για τον υποψήφιο των ΑΕΙ
Τ. Ραγκούσης - Β. Χρηστίδης, Οργανική Χημεία
Δ. και Π. Θεοδωρόπουλος, Χημική Ισορροπία
Ι. Κεφαλλωνίτης, Οργανική χημεία για τις δέσμες Α' και Β'
Ι. Κεφαλλωνίτης, Συμβολισμός - Ονοματολογία - Ισομέρεια στην ανόργανη και οργανική χημεία

Σ. Πατάκης Α.Ε., Βαλτετσίου 14, 106 80 Αθήνα
Κεντρική Διάθεση: Σ. Πατάκης Α.Ε., Εμμ. Μπενάκη 16, 106 78 Αθήνα, Τηλ.: 3638362, Fax: 3628950

δος Β'
ος 19ος
ος 502
κευή 4 Σεπτεμβρίου 1992
50

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ
ΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ
ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
ήφιας 60 • 115 21 ΑΘΗΝΑ
λ: 72.32.713 - 72.49.300
72.32.819 - 72.48.240
.26.107 - TELEX: 214179 ΑΝΤΙ

ότης:
ΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
οκράτους 131
21 Αθήνα

ημίσεις:
ΛΥΝΑ ΓΚΙΟΚΑ

ματεία-Λογιστήριο:
ΙΑ ΡΟΥΜΠΟΥ

δοποίηση, Μοντάζ:
ΙΑ ΛΕΒΟΝ
ΡΙΑ ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ

οστοιχειοθεσία —
παραγωγή φιλμς:
ΛΥΤΥΠΟ»
οχάρους 60
72.49.300

ωση:
ΟΤΥΠ Α.Ε.
ω 5 - Περιστέρι
31 Αθήνα
5722201

λε ενυπόγραφο άρθρο
φάζει τις απόψεις του
γραφέα του.
υόγραφα δεν
πρέφονται.

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

ρικού
!.700 δρχ.
5.400
Οργανισμών,
ών, κτλ.: 20.000 δρχ.
κή ετήσια: 4.800

ικού
- Μεσογ. χώρες:
!: ..... δολ. 27
..... δολ. 54
- Καναδάς - Αν. Ασία -
λία - Ωκεανία:
!: ..... δολ. 30
..... δολ. 60

άσματα, επιταγές:
ΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
οχάρους 60
21 ΑΘΗΝΑ

ΕΥΧΟΥΣ: δρχ. 250
ΤΕΥΧΗ: δρχ. 350

ΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
Για τα βιβλιοπωλεία
της Αθήνας:
Περιοδικό «ΑΝΤΙ»
Δημοχάρους 60
72.32.713 - 72.48.240
Για τα βιβλιοπωλεία
Β. Ελλάδας:
έντρο του βιβλίου.
ιλουκτσή και Σια Ε.Ε.
Λασσάνη 9,
ηλ. (031) 285.857
622 Θεσσαλονίκη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΞΥΝΣΗ ____ 12-19

Οι επιλογές της χυβέρνησης να εντείνει την επίθεση κατά των εργαζομένων έχει ήδη δημιουργήσει εντάσεις με απρόσμενο αποτέλεσμα. Η κοινωνική όξυνση είναι πιθανόν να οδηγήσει σε κοινωνική έκρηξη. Γράφουν: *Μ. Πατρινός, Τ. Παππάς,* και ο *Ρεπόρτερ.*

ΠΑΙΔΕΙΑ ____ 20-27

Το νομοσχέδιο Σουφλιά για την Παιδεία συνάντησε τη γενική καταχραυγή. Τα πανεπιστήμια βράζουν —κι οι διδάσκοντες με τους διδασκόμενους είναι πιο κοντά παρά ποτέ. Ο Σεπτέμβριος προβλέπεται καυτός. Γράφουν: ο *Στ. Μονεμβασιώτης* και οι πανεπιστημιακοί *Β. Κρεμμυδάς* και *Δ. Ιουλούδης.*

ΠΑΣΟΚ ____ 28

Διαμαρτυρία, καταδίκη, φόγος, αγανάκτηση... Το ΠΑΣΟΚ αναζητεί νέο προφίλ...

ΚΥΠΡΙΑΚΟ ____ 32

Μετά την αδικαιολόγητη αισιοδοξία, σκεπτικισμός. Και τώρα;

ΔΙΑΣΚΕΨΗ ΣΤΟ ΛΟΝΔΙΝΟ ____ 34

Ο *Κ. Σχινάς* καταγράφει τα αποτελέσματα της Διάσκεψης του Λονδίνου για τη Βοσνία και συμπεραίνει ότι μελλοντικά θα οδηγηθούμε μέσω επίπονων ρυθμίσεων σε ένα ειρηνικό πλέγμα σχέσεων ανάμεσα στους λαούς της Βοσνίας.

ΓΕΡΜΑΝΙΑ: ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ; ____ 37-44

Με τα επεισόδια στη *Hoyerswerda* και το *Rostock* η γερμανική κοινωνία αποκάλυψε ένα απεχθές ρατσιστικό πρόσωπο. Πόσο βαθιές είναι οι ρίζες του φαινομένου; Γράφουν οι *Ζανέτ Σοναζί* και ο *Βαγγέλης Σακκάτος.*

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΗ; ΟΧΙ ΒΕΒΑΙΑ

Το ασφαλιστικό νομοσχέδιο της Νέας Δημοκρατίας απεμπολεί κάθε έννοια κοινωνικής πολιτικής και απαξιοί να διεκδικήσει την κοινωνική Ευρώπη. Γράφει ο καθηγητής Σάββας Ρομπόλης.

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ

ΓΕΛΟΙΟΓΡΑΦΙΑ ___ 5
Στάθης
ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ___ 6
Μέχρι «τελικής πτώσεως»;
ΑΝΤΗΝΩΡ
ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ ____ 8
ΤΥΠΟΣ ____ 30
ΔΙΑΛΟΓΟΣ ____ 45
ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ 47

Ο Τζων Καιτζ. Ο Φελίξ Γκαταρί. Ο «άνθρωπος χωρίς ιδιότητες» Ρ. Μούζιλ. Ο Σταύρος Αντωνίου. Και ένα έργο του Γκόγια (φωτογραφία).

ΕΚΡΗΞΗ ΔΥΣΑΡΕΣΚΕΙΑΣ

Η ΣΥΣΣΩΡΕΥΣΗ των κοινωνικών προβλημάτων που απαιτούν πλέον ριζικές επεμβάσεις και λύσεις από τη μια μεριά και η όξυνση της πολιτικής και κοινωνικής σύγκρουσης και αντιπαράθεσης από την άλλη δημιουργούν σοβαρούς τριγμούς στο πολιτικό σύστημα της χώρας.

Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ επιστρατεύει την κρατική βία, τον αυταρχισμό και τον απόλυτο λόγο για να επιβάλει λύσεις σε προβλήματα κατ' εξοχήν πολιτικά, προβλήματα δηλαδή που απαιτούν συζήτηση, πειθώ, συμβιβασμούς, συναινέσεις μεταξύ των ενδιαφερομένων μερών.

Η ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ που κορυφώνεται στο πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο δεν είναι τυχαία. Το πρόβλημα της ΕΑΣ που η κυβέρνηση αποφάσισε αιφνιδίως να λύσει με πυγμή, το Ασφαλιστικό, το θέμα της Παιδείας κινητοποιούν για πρώτη φορά επί κυβερνήσεως ΝΔ σε τέτοια έκταση σημαντικές επαγγελματικές ομάδες. Πρόκειται για κινητοποιήσεις που αθροίζουν πλέον τη συσσωρευμένη δυσαρέσκεια από μια ατελέσφορη και κοινωνικά άδικη οικονομική πολιτική που όλο και επιβάλλει βαρύτερο τίμημα και φορτίο στους ώμους των ασθενέστερων με αβέβαια και πάλι αποτελέσματα και τελείως επισφαλή τα προσδοκώμενα μελλοντικά οφέλη.

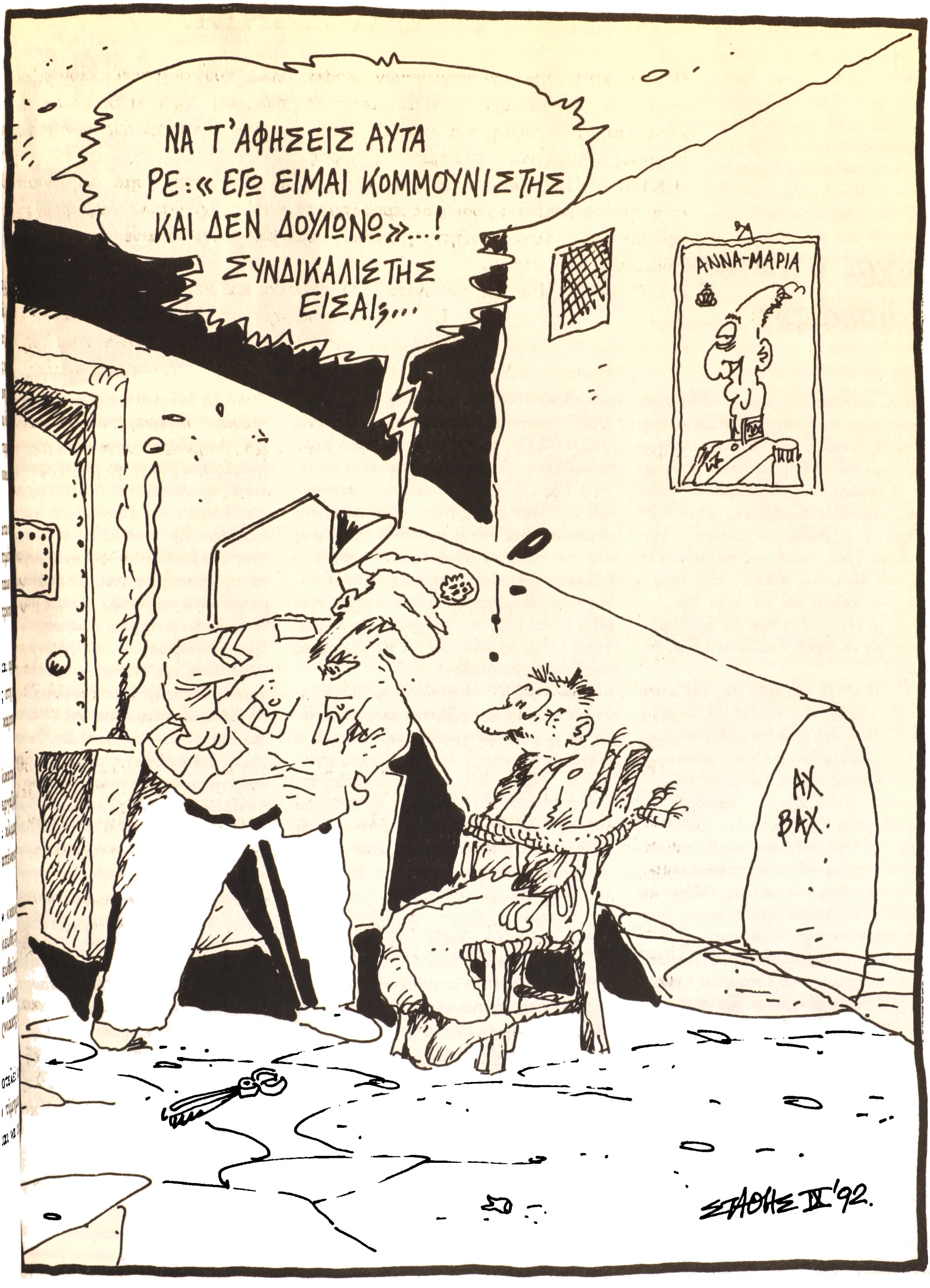
ΜΠΟΡΕΙ η σημερινή κινητοποίηση να στεγάζει ορισμένα αιτήματα και «κεκτημένα» συντεχνιακής υφής και αμφίβολης κοινωνικής σκοπιμότητας και να έχει σοβαρές επιπτώσεις στην οικονομική ζωή της χώρας, δεν παύει όμως να εκφράζει τη λαϊκή δυσφορία και αγανάκτηση για το μονομερή τρόπο με τον οποίο επιχειρείται να λυθούν τα προβλήματα.

Η ΑΝΤΙΠΟΛΙΤΕΥΣΗ, κυρίως το ΠΑΣΟΚ, πολιτικά άφωνο και αμήχανο, μη έχοντας συγκεκριμένες λύσεις να προτείνει ρίχνει όλο το βάρος στη στήριξη των κοινωνικών αγώνων προσδοκώντας, ευλόγως, να δρέψει τους καρπούς τής δυσαρέσκειας και της κυβερνητικής φθοράς.

ΕΠΕΔΙΩΞΕ την πολιτική σύγκρουση η κυβέρνηση με τα συνδικάτα ακολουθώντας μια τακτική που αποσκοπεί στη συντριβή τους. Αλλά και οι εργαζόμενοι δεν είναι διατεθειμένοι να καταθέσουν τα όπλα, γι' αυτό εντείνουν και κλιμακώνουν τις κινητοποιήσεις τους, το μόνο όπλο που τους έχει απομείνει απέναντι στην κυβερνητική συμπεριφορά.

ΩΣΤΟΣΟ, πέρα από την πολιτική σύγκρουση στο χώρο των «κοινωνικών εταίρων» εμφανίζονται τάσεις και διαθέσεις εξω-πολιτικής διευθέτησης. Παράκαμψη, δηλαδή, των πολιτικών διαδικασιών και απ' ευθείας συνεννοήσεις για την «κοινωνική ειρήνη» υπό την εμπειρία των κινδύνων ολοσχερούς κομματικής ποδηγέτησης αλλά και υπεράσπισης της συντεχνιακής δομής και των συντεχνιακών κατακτήσεων.

Η ΣΥΝΤΕΧΝΙΑΚΗ αυτονόμηση από την πολιτική δεν αποτελεί ευνοϊκή εξέλιξη για μια δημοκρατική και ελεύθερη κοινωνία αλλά είναι το τίμημα που πληρώνει κάθε πολιτικό σύστημα που είναι ανίκανο να καθιερώσει και να σεβαστεί κοινούς κανόνες επίλυσης των κοινωνικών διαφορών.

ΝΑ Τ'ΑΦΗΣΕΙΣ ΑΥΤΑ
ΡΕ: «ΕΓΩ ΕΙΜΑΙ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΗΣ
ΚΑΙ ΔΕΝ ΔΟΥΛΩΝΩ»...!
ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΤΗΣ
ΕΙΣΑΙ;...
ΑΝΝΑ-ΜΑΡΙΑ
ΑΧ
ΒΑΧ.
STAGHE II '92.

Μέχρι «τελικής πτώσεως»;

ΤΕΛΙΚΑ, φαίνεται πως όλοι —κυβέρνηση, αντιπολίτευση, συνδικάτα, πολιτικά κόμματα, τοπική αυτοδιοίκηση, δημοσιογράφοι— το παίζουμε *ανευθυνοϋπεύθυνοι*. Και όταν έλθει το «*κακό*» (νέα μέτρα έμμεσης φορολογίας, περικοπές συντάξεων, μετακύληση εισοδημάτων εις βάρος των αδυνάτων, συγκοινωνιακό χάος, «*κίνδυνος να βυθισθεί η χώρα στο σκοτάδι*», κ.λπ.), τότε εκβάλλουμε —ο καθείς και το όπλο του...— κραυγήν μεγάλην: *Για όλα τα προβλήματα, για όλα τα δεινά, φταίνε οι άλλοι, ποτέ εμείς!*

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ του ΠΑΣΟΚ, επί παραδείγματι, επιμένει ότι «*ρόλος μας* —ρόλος του ΠΑΣΟΚ— *δεν είναι να κηδεμονεύσουμε ή να εξαργυρώσουμε τους συνδικαλιστικούς αγώνες και την αγωνία της κοινωνίας*»... Αλλά όταν ο πρόεδρος της ΓΣΕΕ, Λάμπης Κανελλόπουλος (μέλος της ΚΕ του ΠΑΣΟΚ) σκέφθηκε πως θα μπορούσε, επιτέλους, να συζητήσει το ασφαλιστικό με τους αρμόδιους υπουργούς (Μάνο και Σιούφα) —και άρχισε τον διάλογο— ανεκλήθη, πάραυτα, στην τάξη από τους «*αναμορφωτές*» (Τσοχατζόπουλο, Λαλιώτη, κ.ά.) του Εκτελεστικού Γραφείου: Είπαμε, βέβαια, περί «αυτονομίας» του συνδικαλιστικού κινήματος, αλλά όχι και να το πιστέψετε!...

Η ΑΡΙΣΤΕΡΑ, από την πλευρά της, εξακολουθεί να πιστεύει ότι κάνει «*αριστερή πολιτική*» όταν υπερασπίζεται το «*κράτος παροχών*» που είναι —όπως μας θυμίζει ο Θ. Γεωργακόπουλος στην «Αυγή»— «*η εξαλλαγή του κοινωνικού κράτους*». Όσο για την ομιλία του Α. Παπανδρέου στην τελευταία σύνοδο της ΚΕ του ΠΑΣΟΚ, εκείνο που κυρίως «όχλησε» ορισμένα στελέχη του Συνασπισμού ήταν ότι η εισήγηση κινήθηκε στο πλαίσιο της «*λογικής της αυτοδυναμίας*» —οπότε «αντίο» η συνεργασία ΠΑΣΟΚ-ΣΥΝ, προς την οποία τόσο πολύ προσβλέπουν (τα συγκεκριμένα αυτά στελέχη)! Κατά τα άλλα, μοναδική «*πρόταση*» που κατέθεσε ο αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης —για την έξοδο της χώρας από τα σημερινά αδιέξοδα...— υπήρξε η δήλωση ότι κηρύσσει «*τη λήξη κάθε διαλόγου εκτός Βουλής*» και η δέσμευση ότι όταν έλθει το ΠΑΣΟΚ στα πράγματα, θα καταργήσει όλους σχεδόν τους βασικούς νόμους της Νέας Δημοκρατίας!

ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ανακολουθίας, όμως, έχουμε και στο συνεχιζόμενο απεργιακό κύμα της χώρας. Δεν χωρεί αμφιβολία πως το δικαίωμα απεργίας είναι ιερό. Ακόμα και όταν οι απεργοί ανήκουν στα «*ευγενή ταμεία*» (περίπτωση ΟΤΟΕ) ή αγωνίζονται για τη διατήρηση «*κεκτημένων*». Κάθε συνδικαλιστική ηγεσία, όμως, είναι φυσικό να αναλαμβάνει την ευθύνη των επιλογών της. Και από τον κανόνα αυτό δεν εξαιρείται, ασφαλώς, η ηγεσία της ΓΕΝΟΠ-ΔΕΗ, η οποία, μέσω του προέδρου της Νικ. Μπάκουλη, υποστηρίζει τώρα ότι ο κίνδυνος να βυθισθεί η χώρα στο σκοτάδι δεν έχει σχέση με την απεργία των συνδικαλιστών, αλλά με την «*απιστία*» και την «*παράβαση καθήκοντος*» της διοίκησης της ΔΕΗ. Κατά τον Ν. Μπάκουλη, η διοίκηση της ΔΕΗ «*μειώνει σκόπιμα την καθημερινή παροχή ρεύματος*», μόνο και μόνο για να στρέψει το καταναλωτικό κοινό εναντίον των απεργών. Αλλά η ηγεσία της ΓΕΝΟΠ-ΔΕΗ γνωρίζει, ασφαλώς, ότι υπάρχουν και άλλοι τρόποι για να προωθήσει τα όποια αιτήματά της —ακριβέστερα για να διατηρήσει τα «κεκτημένα» της —πέρα από την διακοπή του ρεύματος, και όμως, αποφεύγει να το κάνει.

ΑΛΛΑ αναφερθήκαμε και στους δημοσιογράφους. Ένας από αυτούς, ο συνάδελφος Σπ. Λιναρδάτος, γράφοντας στο «Βήμα» αναφέρθηκε στα μέτρα που έλαβαν οι σοσιαλιστές πρωθυπουργοί της Ιταλίας και Ισπανίας (Αμάτο και Γκονζάλες), για να αντιστρέψουν την οικονομική θέση της χώρας τους ή να βοηθήσουν στην ανταγωνιστικότητα της οικονομίας τους. (Και ανάμεσα σε μέτρα αυτά περιλαμβάνονται η μείωση των επιδομάτων ανεργίας, η μείωση των συντάξεων των δημοσίων υπαλλήλων και —στην περίπτωση της Ιταλίας— η επίτευξη συμφωνίας με τις εργατικές ενώσεις, η περικοπή δαπανών, η πώληση της ΕΝΕΛ —της Ιταλικής ΔΕΗ— κ.ά.). Ο Σπ. Λιναρδάτος, όμως, διατυπώνει τη γνώμη του και για τη «*στρατηγική τής εντάσεως*» του κ. Α. Παπανδρέου —στρατηγική που «*βοήθησε* (στην περίοδο 1965-67) *αντικειμενικά το έργο των καταλυτών της Δημοκρατίας*» *τώρα μπορεί να «συμβάλλει» τουλάχιστον στην καταβαράθρωση της οικονομίας*». Ιδού, τώρα, η απάντηση άλλου συναδέλφου, του Γ. Τριάντη, από την «Ελευθεροτυπία», σε στυλ: «*Ναι, αλλά γιατί βασανίζετε τους μαύρους*»;... «*Κάποια βαβούρα πάντως, μιλώντας για τη χούντα, αναφέρονται στους Αμερικανούς, στο Παλάτι στις προβοκάτσιες εναντίον της Αριστεράς, στη διάλυση της Ένωσης Κέντρου, στην αποστασία*»... Και ο νοών, νοείτω.

★ ★ ★

ΚΑΙ Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ; Αλήθεια πόσο υπόλογη είναι η κυβέρνηση για τα σημερινά αδιέξοδα, για την οξύτατη αντιπαράθεση τα συνδικάτα και τα πολιτικά κόμματα, το παλιρροϊκό κύμα που σαρώνει, αυτή τη στιγμή, τη χώρα; Οι χαρακτηρισμοί [illegible]

ητη κυβέρνηση», οι *«αδίστακτοι πο-*
ά Μητσοτάκης, Κούβελας, Μάνος»,
μπορεί να ευφραίνουν ορισμένους, αλ-
εν δίνουν απαντήσεις. Παρά ταύτα, α-
και εν ενεργεία υπουργοί παραδέχον-
την σπασμωδικότητα *«ορισμένων»* μέ-
, όχι άσχετων με την «προγραμματική
ιμότητα» της ΝΔ (όταν ανέλαβε τη
βέρνηση) και, προπαντός, με την *«α-*
ητικότητα» —διάβαζε αποτυχία— με
οποία η κυβέρνηση αντιμετώπισε τα
ρευμένα προβλήματα που κληρονό-
«Επί δυόμισι ολόκληρα χρόνια
μειώνει ο Π. Λουκάκος στην «Καθη-
ή»— *η κυβέρνηση πειραματίσθηκε,*
δρόμησε, αναλώθηκε σε ημίμετρα
τσι, ενάμιση χρόνο πριν από τις εκλο-
ρίσκεται ακόμα εκεί όπου είχε ξεκι-
».

ΣΙΚΑ, ο κ. Παπανδρέου επιμένει ότι
ι μύθος, που έχει εξαντλήσει κάθε ι-
ποβαρότητας», η εκτίμηση ότι για την
ινή κατάσταση πραγμάτων, ευθύνεται
αιτία του ΠΑΣΟΚ. *«Το πρωτογενές*
μα τις μέρες του ΠΑΣΟΚ —δήλωσε
όνοδο της ΚΕ— *οφείλεται, σχεδόν α-*
τα, στις παραγωγικές δημόσιες επεν-
ς και όχι στην κοινωνική του πολιτι-
«Τσοβόλα, δώστα όλα», κ.λπ.). Ω-
, η έκθεση του ΟΟΣΑ, που δόθηκε στη
ιότητα την περασμένη Τρίτη, κατα-
ι ως βασικό αίτιο της σημερινής κοι-
οπολιτικής κρίσης την δεκαετία του
ηλαδή τις κυβερνήσεις του ΠΑΣΟΚ.
ΗΝ, η ίδια αυτή έκθεση του ΟΟΣΑ ε-
κίνει την αύξηση —και όχι μείω-
— του αριθμού των δημοσίων υπαλλή-
τη διετία της ΝΔ και την *«ανεπαρκή*
νση της φορολογικής βάσης», πράγ-
μα που σημαίνει *«μη αποτελεσματική αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής, εις βάρος της κοινωνικής δικαιοσύνης»*. Αλλά εδώ, ακριβώς, βρίσκεται η *«αχίλλειος πτέρνα»* (κατά την ήπια διατύπωση πρώην υπουργού) της κυβέρνησης Μητσοτάκη, η οποία, αντί να προχρίνει τον δύσκολο δρόμο του περιορισμού των δαπανών και της διεύρυνσης της φορολογικής βάσης, καταφεύγει στα συνήθη φορομπηχτικά μέτρα εις βάρος, πάντοτε, των μισθωτών και των συνταξιούχων.

★ ★ ★

ΟΛΕΣ οι επιμέρους αυτές επισημάνσεις δεν αναιρούν, ωστόσο, την αδήριτη ανάγκη συγκλίσεων και προσαρμογών, εν όψει του Μάαστριχτ. Αλλά αν είναι ορθή η άποψη του Συνασπισμού ότι η κυβέρνηση βαφτίζει *«Μάαστριχτ»* κάθε τι που την βολεύει κομματικά (ακόμα και το προνομιακό ασφαλιστικό καθεστώς των ΜΑΓ...), άλλο τόσο ορθή είναι η εκτίμηση ότι ούτε το ΠΑΣΟΚ, ούτε ο ΣΥΝ, ούτε το συνδικαλιστικό κίνημα συνειδητοποιούν ότι η συνθήκη του Μάαστριχτ συνεπάγεται ορισμένες αδήριτες *«αναπροσαρμογές»*. Ιδιαίτερα όταν η ελληνική οικονομία νοσεί βαρύτατα, με το δημόσιο χρέος να φτάνει τα 15 τρισ. δραχμές και προβάλλει ανάγκη να συγκεντρωθούν σήμερα, 1.600 δισ. δραχμές. Άλλωστε, και αν ακόμα δεν υπήρχε Μάαστριχτ, η έκθεση του ΟΟΣΑ είναι καταλυτική για όλους μας: *Βιώνουμε* —αναφέρει— *ένα επίπεδο μισθών και συντάξεων υψηλότερο από αυτό που θα μπορούσε να χρηματοδοτήσει η οικονομία μας*. Ακόμα: *«Η ευρεία φοροδιαφυγή και η αλόγιστη πολιτική προσλήψεων στον δημόσιο τομέα οδηγούν την ελληνική οικονομία εκτός τροχιάς, κ.λπ.*

ΟΜΩΣ, με το Μάαστριχτ συμφωνήσαμε όλοι —πλην, φυσικά, ΚΚΕ. Παρά ταύτα, ο Δημ. Τσοβόλας ανακαλύπτει τώρα ότι *«το Μάαστριχτ δεν είναι εθνικό όραμα»* και ότι τόσο ο ίδιος, όσο και οι λοιποί αυριανιστές, *«δεν θυσιάζουν τον λαό για μερικούς οικονομικούς δείκτες»*. (Την ίδια περίπου ώρα, ο αρχηγός του, Α. Παπανδρέου, συνέδεε την ευρωπαϊκή προοπτική, με ένα στοιχείο αμφιβολίας: *Στη Γαλλία* —υπέμνησε— *έχουμε δημοψήφισμα, στις 20 Σεπτεμβρίου*)... Όσο για τον Συνασπισμό, παρά τον ξεκάθαρο ευρωπαϊκό προσανατολισμό της ηγεσίας του, δεν έπαυσε να ανταγωνίζεται το ΠΑΣΟΚ (δυστυχώς) σε ανούσιες σορτίτες λαϊκισμού. Σε σημείο ώστε μια ανακοίνωση του Γραφείου Τύπου του ΣΥΝ να μπερδεύεται, ορισμένες φορές, με την αντίστοιχη ανακοίνωση του Γραφείου Τύπου του ΠΑΣΟΚ...

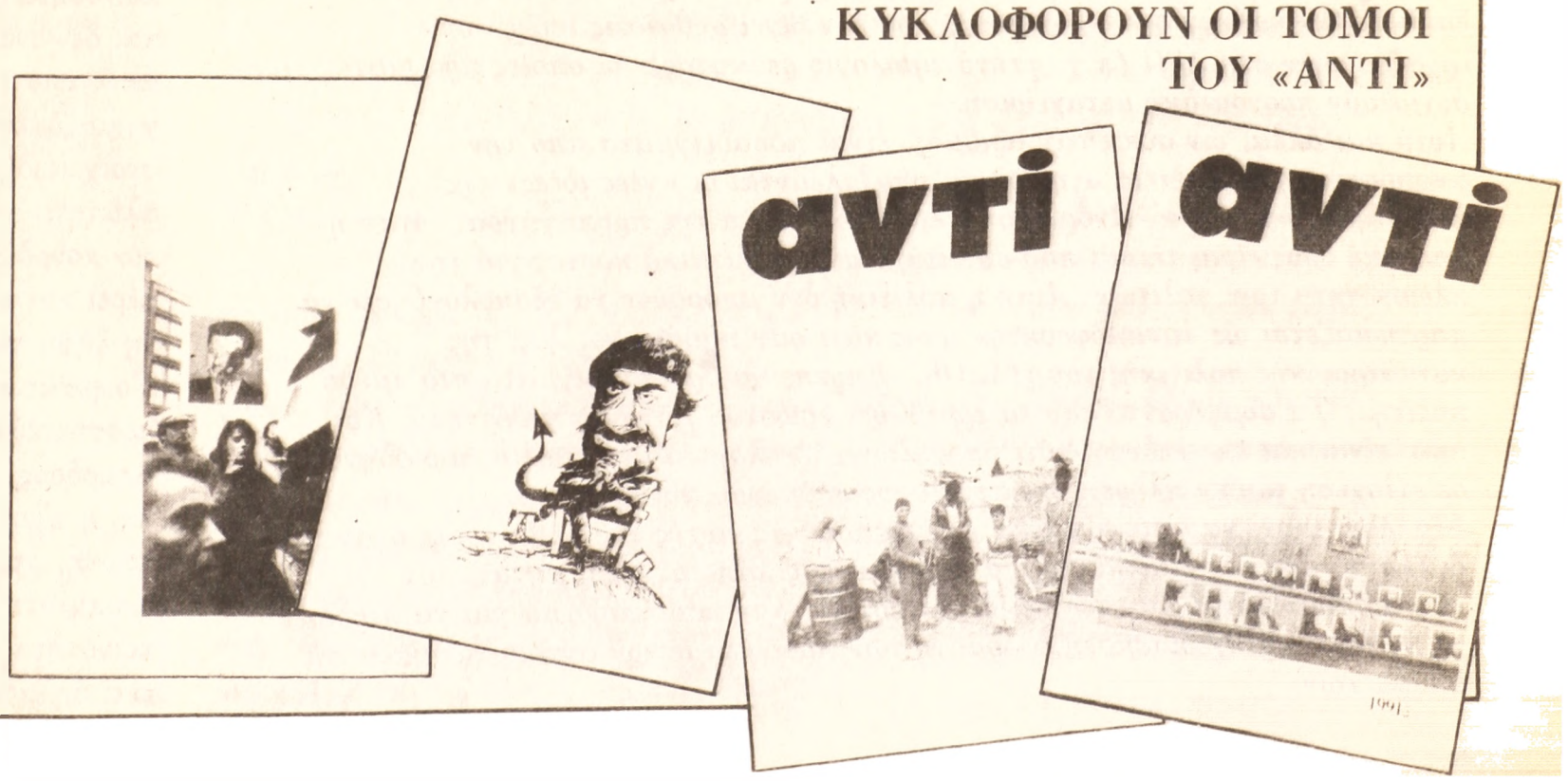
ΚΑΤΑ ΤΑ άλλα, και σε σχέση με τη συμπεριφορά του συνδικαλιστικού κινήματος, είναι χαρακτηριστική η διατύπωση του προέδρου της ΟΤΟΕ, Χρ. Πρωτοπαπά, μετά την άκαρπη συνάντηση με τον υπουργό Εθνικής Οικονομίας Στ. Μάνο: *«θα απεργούμε όσο αντέχουμε»*! Φυσικά, μετά το σημερινό κλίμα που δημιούργησε η αντιπαράθεση κυβέρνησης - συνδικάτων, θα ήταν ίσως εκτός τόπου και χρόνου η αναζήτηση ή η προσδοκία οποιασδήποτε συναίνεσης. Παρά ταύτα, δεν λείπουν αυτοί που πιστεύουν ότι η αντιπαράθεση δεν μπορεί να είναι *«μέχρι τελικής πτώσεως»* και ότι οι δυνατότητες για έναν *«κοινωνικό διάλογο»* δεν εξέλιπαν. Οι νηφάλιοι, ως είδος, εξακολουθούν να υπάρχουν...

ΑΝΤΗΝΩΡ

ιμάστηκαν 4 ακόμα
οι του περιοδικού
ΓΙ: Από το α΄
μηνο του 1990 (32ος)
το τέλος του 1991
ος), τεύχος 426 μέχρι

τα γραφεία του
ΓΙ μπορείτε να
μηθευθείτε τους
ευταίους και
αιότερους τόμους του
ιοδικού.
τόμοι του ΑΝΤΙ
τελούν το
ρέστερο χρονικό
ημερών μας.

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ ΟΙ ΤΟΜΟΙ
ΤΟΥ «ΑΝΤΙ»

Ο ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΟΣ «ΜΕΣΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ»

Το προσφιλές εύρημα του νέου υπουργού Ενημέρωσης κ. **Ανδριανόπουλου**, *με το οποίο πιστεύει ότι θα δημιουργήσει ευνοϊκό κλίμα υπέρ των κυβερνητικών μέτρων στην κοινή γνώμη, είναι ότι «η κυβέρνηση υπερασπίζεται το συμφέρον τού μέσου πολίτη από τα προνόμια των συντεχνιών».*

Το εύρημα του κ. υπουργού δεν είναι διόλου πρωτότυπο· αντιθέτως, έχει δοκιμασθεί πολλές δεκαετίες πριν από τους απανταχού της γης συντηρητικούς (η καταγωγή του βρίσκεται στην Αμερική), κάθε φορά που αυτοί χρειάζονταν κάποιο ιδεολογικό άλλοθι για την αντικοινωνική τους πολιτική. Ο «μέσος πολίτης», πέραν των μύριων όσων προβλημάτων που τον χαρακτηρίζουν ως κατασκευή, έχει πολύ περισσότερες δυσκολίες να πείσει ως έννοια σε περιόδους κοινωνικής ύφεσης και αυταρχισμού.

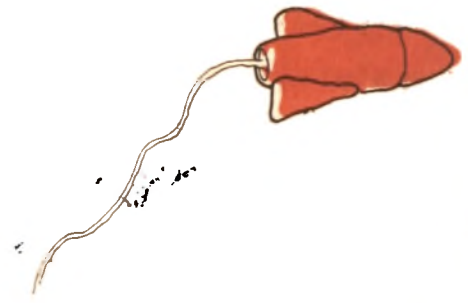
Δεν μας εξηγεί, π.χ., ο κ. Ανδριανόπουλος —και ο κ. **Μητσοτάκης**, *ασφαλώς, ο οποίος χρησιμοποιεί κατά κόρον τώρα τελευταία τέτοια και παρόμοια ιδεοληπτικά σχήματα— αν στο «μέσο πολίτη» που υπερασπίζει η κυβέρνησή του εντάσσονται εκατομμύρια πολιτών που υφίστανται το χαράτσι τού πρόσφατου φόρου στα καύσιμα, και αν ναι, από ποιους τους προστατεύει αυτό το χαράτσι. Δεν μας εξηγεί επίσης ο κ. Ανδριανόπουλος αν η εν αγνοία του επιβολή αυτού του φόρου, παρά το ότι ήταν ακόμα υπουργός Εμπορίου, είναι πράξη που συνάδει προς το πρότυπο πολιτικής νομιμότητας πράξεων της κυβέρνησης, πρότυπο συνδεδεμένο με τις κοινωνικές αξίες που υποτίθεται πως διακρίνουν το «μέσο πολίτη». Ούτε μας εξηγεί ο κ. Ανδριανόπουλος, πώς συμβαίνει να προστατεύονται τα συμφέροντα του μέσου πολίτη, όταν η κυβέρνησή του αποφασίζει να επιδοτεί, από την τσέπη ακριβώς του «μέσου πολίτη», το 100% πια (όχι το 33% περίπου που ίσχυε μέχρι τώρα) του εισητηρίου των υπό ιδιωτικοποίηση συγκοινωνιών, υπέρ των εκλεκτών πελατών τού κυβερνώντος κόμματος. Όπως δεν μας εξηγεί ο κ. Ανδριανόπουλος, πώς γίνεται, ο πρόεδρος της ΕΑΣ, που τοποθετείται τώρα ως πρόεδρος της ΟΑΣ, παρά το ότι βαρύνεται με ποινικά αδικήματα στο μητρώο του, να είναι πρόσωπο συμβατό προς τις αξίες τού «μέσου πολίτη» —που κατά την κυβέρνηση ταυτίζεται σαφώς με το πρότυπο του «καλού νοικοκύρη».*

Δεν μας εξηγεί επίσης ο κ. Ανδριανόπουλος γιατί ο συνάδελφός του κ. **Μάνος**, *και ο ίδιος προσωπικά, προσπαθούν να πείσουν ότι το ασφαλιστικό νομοσχέδιο θίγει μόνον τις «συντεχνίες», όταν το μόνο που κάνει είναι να υποβιβάζει τα σχετικώς αξιοπρεπή επίπεδα στα οποία βρίσκεται το ασφαλιστικό καθεστώς των τραπεζών, του ΟΤΕ και της ΔΕΗ, στην άθλια κατάσταση του καθεστώτος του ΙΚΑ, για να εξοικονομηθούν 200 δισ. (από τους μισθωτούς, ασφαλώς). Και πόσο συνάδει προς το ήθος τού «μέσου πολίτη», να υφίσταται ο κοινός νους τέτοια κατάφωρη κοροϊδία από έναν υπουργό, τον κ. Μάνο, όταν αυτός διαβεβαιώνει ότι «πληρώνουμε ακριβά τους εργαζόμενους της ΔΕΗ» (τη «συντεχνία» δηλαδή), και την ίδια στιγμή, χωρίς να έχει κανένα πρόβλημα, να διαβεβαιώνει επίσης ότι η κυβέρνησή του δεν θίγει ρυθμίσεις υπέρ των εργαζομένων στη ΔΕΗ (π.χ. φτηνό τιμολόγιο ρεύματος), οι οποίες πράγματι συνιστούν προνομιακή μεταχείριση.*

Αυτά και άλλα, ων ουκ έστιν αριθμός, είναι παραδείγματα από την αναπόφευκτη περιπέτεια στην οποία υποβάλλονται οι «νέες ιδέες» της κυβέρνησης και του κ. Ανδριανόπουλου στον τομέα της προπαγάνδας, όταν η πολιτική τους είναι τέτοια που συνεπάγεται συνθλιπτικό κόστος για την πλειονότητα των πολιτών. Αυτή η πολιτική δεν μπορούσε να εξακολουθήσει να παρουσιάζεται ως «αναπόφευκτη» ή ως κάτι σαν παράγωγο, λες, της καταστροφικής πολιτικής του ΠΑΣΟΚ. Έπρεπε να βρει στηρίγματα στο «μέσο πολίτη». Τα συμφέροντά του τα ερμηνεύει «σωστά» μόνον η κυβέρνηση. Και αυτό είναι και επικίνδυνο διότι υποδηλώνει ιδεολογικά μονοπώλια που οδηγούν σε ενίσχυση του εν πλήρεις αναπτύξει ευρισκόμενου αυταρχισμού.

Εξάλλου, γιατί να απορεί κανείς με την πολιτεία αυτής της κυβέρνησης όταν το **διάλογο**, *αυτή τη διαδικασία για την εξεύρεση κάποιας* **μεσότητας**, *τον χρησιμοποιεί μόνον σαν τερτίπι διαδικαστικό, σαν κουτοπονηριά για να κερδίσει χρόνο στην προσχεδιασμένη εφαρμογή των προειλημμένων αντικοινωνικών της αποφάσεων;*

Χ.Κ.

Διπλά μέτρα και σταθμά

Η «ζώνη απαγόρευσης πτήσεων», που επεβλήθη από τον ΟΗΕ στο Νότιο Ιράκ για την «προστασία των Σιιτών», αποτελεί μια νέα κλιμάκωση της διεθνούς πίεσης για συμμόρφωση του Σαντάμ με τις αποφάσεις του Διεθνούς Οργανισμού. Παρά τους παλικαρισμούς και τη ρητορεία τού καθεστώτος, ο Σαντάμ δεν θα τολμήσει βέβαια να αντιτάξει καμιά ουσιαστική ένοπλη αντίσταση απέναντι στη συντριπτική αεροπορική υπεροχή των αντιπάλων του. Το τμήμα αυτό του εδάφους του Ιράκ ετέθη ουσιαστικά εκτός της κυριαρχίας του κι είναι μάλλον καθυστερημένη η επίθεση φιλίας που έχει εξαπολύσει το καθεστώς εναντίον των Σιιτών, της πλειοψηφίας δηλαδή των μουσουλμάνων της χώρας (ο Σαντάμ και η κλίκα του είναι Σουνίτες).

Παρά την αποτελεσματική προστασία που προσφέρεται πλέον στους Σιίτες, που τόσο υπέστησαν από τον Σαντάμ —ας παρακάμψουμε εδώ τόσο το γεγονός ότι η ενέργεια αυτή υπό τη διεθνή αιγίδα βοηθά προεκλογικά τον πρόεδρο Μπους όσο και το όψιμο ενδιαφέρον για τους δυστυχείς μουσουλμάνους— το ερώτημα που αυθόρμητα ανακύπτει είναι γιατί η διεθνής κοινότητα δεν εφαρμόζει τα ίδια κριτήρια και δεν ενδιαφέρεται να δώσει με την ίδια αποφασιστικότητα προστασία στο χειμαζόμενο κουρδικό έθνος που στερείται στοιχειωδών δικαιωμάτων και σφάζεται αλύπητα από τις χώρες που «φιλοξενούν» τον κουρδικό λαό. Ποιος θα αναλάβει να φέρει και να υποστηρίξει ενώπιον του ΟΗΕ τη λήψη παρόμοιων μέτρων κατά της Τουρκίας και του Ιράν και να προστατεύσει αποτελεσματικά τους Κούρδους; Η υποχρισία επερίσσευε πλέον και η αξιοπιστία τέτοιων μέτρων είναι τρωτή, όταν για λόγους προφανούς σκοπιμότητας οι αρχές της διεθνούς κοινότητας εφαρμόζονται μόνο επιλεκτικά, εκεί δηλαδή που συμφέρει...

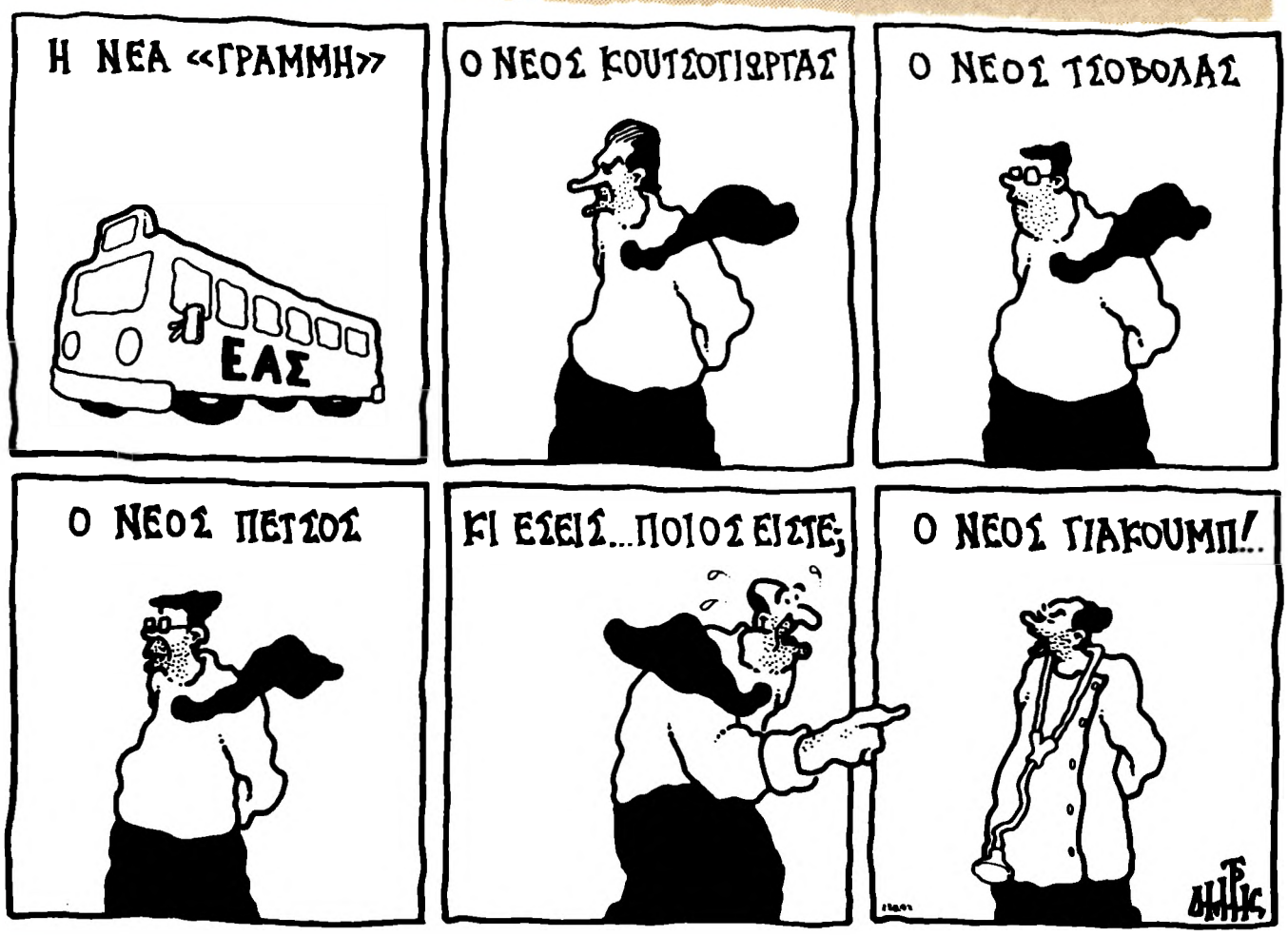
Ν.Ι.

ση, νέφος και άλλοι κέραμοι

τολήθηκε αυτό το δύσμοιρο καλοκαίρι
λάδα και καταστράφηκαν για μια
φορά χιλιάδες στρέμματα ζωογόνου
υς. Το νέφος επανήλθε δριμύτερο εν
των απεργιών και της νέας σαιζόν
τη θερινή ραστώνη, ενώ στην
λτο επληρώθη και πάλι βαρύτατος

αρχές κράτος, ανίκανες κυβερνήσεις
κλώνουν εναλλάξ υποσχέσεις περί
τολέμησης των δεινών αυτών, χωρίς
συγκεκριμένα αποτελέσματα. Και οι
ες, άβουλοι και ανίσχυροι,
μένουν αδρανείς και απλοί θεατές
ειών που έχουν επιπέσει επί της
ής των.
ς της ζωής τους πλέον.
ειες.

Β.Κ.

ΔΙΟΙΚΗΤΗΣ ΜΕ ΠΟΙΝΙΚΟ ΜΗΤΡΩΟ

Η κυβέρνηση του κ. Μητσοτάκη και το κόμμα της Νέας Δημοκρατίας δεν παύουν να μας εκπλήσσουν όλο και περισσότερο.

Μετά από τον βουλευτή Αργολίδας Ευάγγελο Παπανικολάου, για τον οποίο ζητήθηκε η άρση της βουλευτικής του ασυλίας από τις δικαστικές αρχές —αντιμετωπίζοντας την κατηγορία ότι μεσολάβησε για την έκδοση πλαστού ιατρικού πιστοποιητικού, το οποίο χρησιμοποιήθηκε για την αποφυλάκιση ενός εμπόρου ναρκωτικών—, ο διορισμένος από την κυβέρνηση Μητσοτάκη πρόεδρος της ΕΑΣ (και τώρα του ΟΑΣ) βρέθηκε να μην έχει καθαρό ποινικό μητρώο.

Και δεν μιλάμε για μία καταδίκη τού κ. Βαρδουλάκη, αλλά για 8, με κατηγορίες που αρχίζουν από ακάλυπτες επιταγές και αυθαίρετη χρήση κοινοχρήστου χώρου και φτάνουν σε σωματική βλάβη εξ' αμελείας. Οι καταδίκες αυτές για τον κ. Βαρδουλάκη ξεκινούν το 1974 και φτάνουν το 1986.

Φαίνεται ότι η Νέα Δημοκρατία εξάντλησε τα στελέχη της και κατέληξε να διορίζει ανθρώπους με ποινικό μητρώο, που όχι μόνο στο δημόσιο δεν πρέπει να έχουν οι υπάλληλοι για να διορισθούν αλλά ούτε καν σε ιδιωτικές εταιρείες.

Και καλά, από το 1990 μέχρι το 1992 που ο κ. Βαρδουλάκης ήταν πρόεδρος της ΕΑΣ, ας υποθέσουμε ότι η Νέα Δημοκρατία δεν ήξερε το ποινικό του μητρώο. Τώρα που το έμαθε γιατί θέλει να τον τοποθετήσει στον ΟΑΣ, υπερασπιζόμενη το πρόσωπό του;

Τόσο πολύ αναντικατάστατο πρόσωπο είναι ο κ. Βαρδουλάκης για την κυβέρνηση Μητσοτάκη, ώστε να παίρνει την ευθύνη του διορισμού του; Δεν έλαβε υπόψη της το «φαινόμενο Τόμπρα» επί κυβέρνησης ΠΑΣΟΚ;

Ας μας εξηγήσει ο κ. Γκελεστάθης, που υπεραμύνθηκε του διορισμού του κ. Βαρδουλάκη. Υποψήφιοι διοικητές ή πρόεδροι Οργανισμών δεν υπάρχουν πια στη Νέα Δημοκρατία; Ή μήπως υπάρχουν στενές σχέσεις κάποιων «στενών κύκλων» της με τον κ. Βαρδουλάκη;

Τ.Μ.

ιπακωνσταντίνου - λιγκόρωφ

περιθώριο της Διασκεψης του
δίνου --οπως συμβαινει συνηθως.
α τα διπλωματικα «ειωθοτα» σε
στοιχες διεθνεις συναθροισεις - οι
απτωσεις» και τα «τυχαια»
νοτα αποτελουν μια απο τις
θερες παραμετρους των «κανονων
παιχνιδιου». Αλλα. πως ειναι
τον. ο νεος Ελληνας και
εδων! ΥΠΕΞ να συναντηται και
υνδιαλεγεται με τον Προεδρο της
μοκρατιας των Σκοπιων». οταν.
νωστης και συγγραφεας
ματων γυρω απο το «Μακεδονικο
μα». γνωριζει αριστα οτι: αι ο
ιγκορωφ εξακολουθει να
εριζεται το ιστορικο ονομα της
εδονιας αλλα και «να επιτρεπει»
σκοπιανη προπαγανδα να
πλωνει (με τους γνωστους χαρτες)
ις εδαφικες διεκδικησεις. που
ουν μεχρι την Θεσσαλονικη.
λληλα με την «υιοθετηση» του
ολου της Μακεδονικης
στειας («γιος της Βεργινας»)
ει να επιδιωκει την διεθνη
οιηση του γεγονοτος της
αιας» αυτης συναντησης για την
υση των Σκοπιανων δημοσιων
εων;

Λ.Σ.

Πώς συλλαμβάνονται, πώς χτίζονται, πώς καταρρέουν οι μύθοι, και πώς εξαργυρώνονται; Πώς τα οστρείδια ευρέθησαν εις τόπους τόσος υψηλούς;[1] Πόσον ευήθεις υπήρξαμε! Πώς «κέρδαγαν» και πώς τούς «έκλεγαν, τους έκλεγαν συνέχεια» από το 1974 κι εδώ...

*Άλλο Βαρβάρα κι άλλο Μπάρμπαρα, αγαπητοί. Σας το λέει αυτό ο Τρύφων, όστις έχει εντρυφήσει εις την ολόεσσα μιζέρια τής Αριστεράς· πτωχαλαζών κι εκείνος κάποτε, που οι εξουσιογόνοι αδένες του υπήρξαν αντιπαραγωγικοί, πολίτης από 'κείνο το ολοέν αυξανόμενον είδος τών monachus monachus «**αριστερών**». Εκείνου τού ανάποδου, εκείνου που φορεί δυο αριστερά παπούτσια, εκείνου με τη γοητεία τού ελαφρώς παρανοϊκού. Και που τ' αρέσει να τον λέν' τρελλό, που σε μια πόλι ανήσυχη, γεμάτην από φόβους, αυτός την ησυχία του δεν είχε προτιμήσει[2]. Διότι, αγαπητοί, και τα Σόδομα και Γόμορα τής πολιτικής τυγχάνουν όμορα. Ή, κατά πως θά 'λεγε ο Γ. Σεφέρης,* πολιτική είναι η τέχνη τού να κάνεις, δημόσια, πράγματα που ντρέπεσαι να κάνεις ή και να ομολογήσεις στο σπίτι σου.

● *Εδώ και ένα μήνα έγραφα το παρακάτω σημείωμα για τον* **Στάθη**, *το οποίον ατυχώς «κόπηκε» δύο φορές:*

Ο και εις την καλαθοπλεκτικήν δεινός **Στάθης** *κατασκεύασε τον κάλαθον αχρήστων Laspus Kalami, καθώς και άλλα αξεσουάρ, άπαντα χρειώδη για την ομαλή διεξαγωγή τού προγράμματός μας. (Κάπταιν, είχαν βάλει στη χλωρίνη τα ιστία από τον Ιούνιο. Διό και ανεχώρησα με κατάλευκη σημαία για να οργώσω το αυγουστιάτικο Αιγαίο, έτοιμος ανά πάσαν στιγμήν να παραδοθώ... υποπτεύεσαι πού.* **Εύαΐ, εύοΐ, εύάν**, *και μένω. Περιμένω πάντα νά μέ δόσεις και κάποια από κείνα τα άνθη τεχνητά τής εξαισίας πέννας σου).*

Τελικώς, και παρ' όλες τις τόσο φιλόδοξες προθέσεις μας, περιοριστήκαμε απλώς να λάβουμε άφθονα οφθαλμόλουτρα.

1. Εμμ. Ροΐδης, «*Ονολογία*».
2. Ευριπίδης, «*Ιων*», μτφση: Π. Δημητρακόπουλος.

Εγκληματικές παραλείψεις

Είκοσι επτά βιομηχανίες υψηλού κινδύνου έχουν άδεια λειτουργίας χωρίς ποτέ κανείς να ελέγξει τις μελέτες επικινδυνότητας που έχουν υποβάλει στο ΥΠΕΧΩΔΕ. Μεταξύ αυτών και η ΠΕΤΡΟΛΑ του Λάτση, στην οποία έγιναν την περασμένη Τρίτη δύο εκρήξεις που στοίχισαν τη ζωή τριών εργατών, μέχρι την ώρα που γραφόντουσαν αυτές οι γραμμές, ενώ επτά χαροπαλεύουν με καθολικά εγκαύματα.

Οι εγκαταστάσεις πυρόσβεσης δεν είχαν ελεγχθεί όχι μόνον γιατί δεν υπάρχουν στο ΥΠΕΧΩΔΕ οι ειδικοί επιστήμονες που θα τις ελέγξουν, αλλά και γιατί δεν υπάρχουν χρήματα να πληρωθούν οι εκτός δημοσίου τομέα επιστήμονες. Και κατά τραγική ειρωνεία της τύχης οι εγκαταστάσεις στις οποίες έγινε το θανατηφόρο ατύχημα, ήταν αυτές που πριν από ένα χρόνο, είχαν πάρει «άδεια εκσυγχρονισμού» και επέκτασης. Και παρ' ότι οι εγκαταστάσεις αυτές είναι «υψηλού κινδύνου» κανένας δεν ενδιαφέρθηκε να πάρει οποιοδήποτε πρόσθετο μέτρο ασφαλείας.

Από πότε οι βιομήχανοι στους οποίους ανήκουν τα διυλιστήρια είναι υπεράνω του νόμου;

Μήπως επειδή ο κ. Λάτσης, παραδείγματος χάριν, έπιασε χεράκι - χεράκι τον Κ. Μητσοτάκη και τον γνώρισε πριν από μερικά χρόνια στον κ. Μπους έχει ασυλία; Ποιος έδωσε την άδεια λειτουργίας στη μονάδα αυτή της ΠΕΤΡΟΛΑ όπου δεν λειτούργησε κανένα πυροσβεστικό μέσον; Ποιος έδωσε το δικαίωμα στην εφημερίδα φίλα προσκείμενη στην κυβέρνηση να μιλάει για «φρίκη α λα Χιροσίμα στα διυλιστήρια του Λάτση», για «ζωντανούς νεκρούς» και για εκμετάλλευση του ανθρώπινου πόνου;

Δεν νομίζουν οι κύριοι αυτοί που παίπτουν τις παρανομίες, κάνουν τα λάθη και τις παραλείψεις, ότι έπρεπε να στείλουν όλους τους υπεύθυνους στον εισαγγελέα χωρίς δεύτερη σκέψη; Και όχι να βγαίνει ο κυβερνητικός εκπρόσωπος και να εκφράζει απλά τη λύπη του για το ατύχημα σε μια στιγμή που η παραμικρή παράλειψη μπορεί να τινάξει στον αέρα το «Θριάσιο Πεδίο». Μήπως ο υπουργός ΥΠΕΧΩΔΕ έχει να πει κάτι για τις υπηρεσίες του υπουργείου του, αδράνεια των οποίων (τυχαία άραγε;) βύθισε στη δυστυχία τόσες οικογένειες; Εμείς πάντως θα μπορούσαμε να του υπενθυμίσουμε ότι η παραίτηση είναι και αυτή μια «μορφή επικοινωνίας» με το λαό.

ΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ - ΤΣΕΤΙΝ

εται, ακόμη, ότι τέτοιες διεθνείς διασκέψεις αποτελούν κατάλληλο η για παρασκηνιακές διαβουλεύσεις και άσκηση «μυστικής» ματίας, ιδιαίτερα όταν κανείς κάνει τα πάντα ώστε να μην αγματεύεται από θέσεως ισχύος. Ο Έλλην ΥΠΕΞ στην συνάντηση με ούρκο ομόλογό του κ. Χ. Τσετίν, φαίνεται ότι εκτός από την πρόταση ην εγκαθίδρυση «θερμής τηλεφωνικής γραμμής» για τις περιπτώσεις ων —σκεφτείτε ότι με τα σημερινά δεδομένα, η γραμμή αυτή θα πρέπει άψει— προχώρησε σε ευρύτερο Ελληνο-τουρκικό διάλογο. Και μάλιστα ν της λοιπής πολιτικής ηγεσίας, ενώ οι συνεχείς παραβάσεις και βιάσεις του ελληνικού FIR και του ελληνικού εναέριου χώρου ίζονται ασταμάτητα και ο Ντενκτάς (δηλαδή η Άγκυρα) παραμένει λακτη και προκλητική στην προοπτική μιας δίκαιης και βιώσιμης λύσης υπριακού.

Α.Ω.

DE BELLO GALLICO

Θα διαβούν οι Γάλλοι τον Ρουβίκωνα στο δημοψήφισμα της 20ής Σεπτεμβρίου για τη Συνθήκη του Μάαστριχτ; Οι μέχρι τώρα σφυγμομετρήσεις της κοινής γνώμης παρουσιάζουν επισφαλή οριακή πλειοψηφία υπέρ του «ΝΑΙ». Δεν διακυβεύεται μόνο το πολιτικό *status* τού προέδρου Μιτεράν και της ασθμαίνουσας κυβέρνησης των Σοσιαλιστών, αλλά το ίδιο το μέλλον της Ευρώπης, όπως σχεδιάστηκε μετά το Μάαστριχτ. Μια πλειοψηφία υπέρ του «ΟΧΙ» έστω και οριακή είναι βέβαιο ότι θα τινάξει στον αέρα το Μάαστριχτ και θα θέσει επί νέας βάσεως την πορεία της Ευρώπης προς την οικονομική, νομισματική και πολιτική ένωση. Β.Κ.

Χάλκη

ρίτη συνεχή χρονιά το Ελληνικό Ι-Αμυντικής και Εξωτερικής Πολιτι-ΙΑΜΕΠ) διοργανώνει συνέδριο στη των Δωδεκανήσων για τη «Συνερ-αι Ασφάλεια στην Ευρώπη, τη Με-και τα Βαλκάνια», από 2 έως 14 βρίου. Το συνέδριο έχει επιπροσθέ-διδακτικό χαρακτήρα, εφόσον προ-ται να συμμετάσχουν μεταπτυχια-ητές από την Ελλάδα και τα Βαλ-λά και από άλλες χώρες για να έρ-επαφή με τα προβλήματα του χώ-πρόγραμμα και τους σκοπούς των σεων στη Χάλκη θα παρουσιάσει ο ης και διευθυντής του ΕΛΙΑΜΕΠ Βερέμης, ενώ από ελληνικής πλευ-συμμετάσχουν, μεταξύ άλλων, ο Βαληνάκης, υποδιευθυντής του Ι-ς, ο καθηγητής *Χρήστος Ροζάκης*, νιολόγος *Ευάγγελος Κοφός*, ο κα-*Λουκάς Τσούκαλης* και ο γ.γ. ς Γενιάς *Μ. Σιώψης*. Από τις ξένες χές επισημαίνουμε τις παρουσίες: ημου καθηγητή της Σχολής Ανα-και Αφρικανικών Σπουδών (*SO-*Πανεπιστημίου του Λονδίνου, *Τά-*κιώτη*, του διευθυντή του Ινστιτού-νων Υποθέσεων Δρ. *Roberto Ali-*υ Σουηδού καθηγητή *Bo Huldt*, κειται να αναλάβει τη διεύθυνση υστού Ινστιτούτου Στρατηγικών ν (*IISS*) του Λονδίνου και του Γερ-καθηγητή *Michael Stürum*, διευθυν-γκυρότερου Ινστιτούτου Εξωτερι-ιτικής (*SUP*) της Γερμανίας.

Η ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΟ ΑΝΤΙ

Ευχάριστη έκπληξη ήταν η ανταπόκριση των αναγνωστών μας στην έρευνα του ΑΝΤΙ για το χαρακτήρα του περιοδικού (το σχετικό ερωτηματολόγιο ήταν στο τεύχος 500). Οι απαντήσεις ήταν απρόσμενα πολλές —και με το ταχυδρομείο καταφθάνουν ολοένα και περισσότερες. Ήδη, έφθασαν και οι πρώτες από το εξωτερικό.
Θα θέλαμε και όσοι ...τεμπελιάσατε να κάνετε τον κόπο να διατυπώσετε τη γνώμη σας. Η επικοινωνία με τους αναγνώστες του ΑΝΤΙ μάς γεμίζει αισιοδοξία (κάτι κάνουμε και μεις) αλλά και μας είναι χρήσιμη για τη διαμόρφωση ενός νέου, περισσότερο δυναμικού περιοδικού. Οι αλλαγές έρχονται —και ελπίζουμε να αποτελέσουν ένα ευχάριστο ξάφνιασμα. Στείλτε μας λοιπόν την πολύτιμη γνώμη σας. Κι αν σκέφτεστε τον κόπο της «ουράς» στο ταχυδρομείο της γειτονιάς σας, εκμεταλλευτείτε τα αγαθά της τεχνολογίας: μπορείτε να επικοινωνήσετε μαζί μας με το φαξ, στο νούμερο 72.26.107. Σας περιμένουμε.

Η κυβέρνηση αντιμέτωπη μ

«Έως το τέλος Σεπτεμβρίου θα βαστήξει η θαλασσοταραχή στο δικό μας Κάβο-Ντόρο» διαβεβαίωσε ο πρωθυπουργός τα μέλη τού ελληνικού και λονδρέζικου λόμπυ εφοπλιστών στην κλειστή τους συνάντηση την περασμένη Τρίτη.

Δεν φαίνεται να έπεισε πολλούς. Ο «φθινοπωρινός τυφώνας», που έχει αρχίσει από τον περασμένο μήνα, χαρακτηρίζεται από δύναμη και ένταση και γενικά χαρακτηριστικά, που δεν περιορίζονται στις αντιδράσεις των «ολίγων προνομιούχων».

Είναι ίσως αποκαλυπτικό ότι τουλάχιστον δέκα υπουργοί της κυβέρνησης έχουν γνωστοποιήσει τις ανησυχίες τους στον πρωθυπουργό για την εκτεταμένη δυσφορία, η οποία έχει προκληθεί από τα νέα οικονομικά μέτρα και τις δυσμενείς επιπτώσεις του ασφαλιστικού. Ανάμεσά τους οι κ. Τζ. **Τζαννετάκης**, Γ. Σουφλιάς, Ι. **Βαρβιτσιώτης**, Ι. **Παλαιοκρασσάς** (ναι, όσο και εάν φαίνεται απίστευτο από πρώτη άποψη), Γ. **Σούρλας**, Σ. Χατζηγάκης, Π. **Χατζηνικολάου** και Κώστας **Γιατράκος**.

Οι ίδιοι άλλωστε στις ιδιαίτερες συζητήσεις τους δεν φαίνεται να κρυβουν τη δυσφορία τους για αρκετούς χειρισμούς και επιλογές του ευρύτερου οικονομικού χώρου ότι και έαν συμφωνούν με την «ανάγκη να εκκαθαριστεί το πρόβλημα της Ι.Χ.Ε., να γίνουν αλλαγές στη δημόσια διοίκηση και την παιδεία και να μειωθούν τα ελλείμματα στα ασφαλιστικά ταμεία. Το σύνδρομο «Θάτσερ και Ρήγκαν», στον αστερισμό του οποίου βρίσκεται αυτό τον καιρό η κυβέρνηση, δεν είναι καθυστερημένο κατά μία δεκαετία αλλά ανιστόρητο. Οι νεοφιλελεύθερες διακηρύξεις του υπουργού Επικρατείας κ. Α. **Ανδριανόπουλου** —που βρίσκουν ευήκοον ους σε όσους συγχέουν την επίδειξη δύναμης με την κυβερνητική αναλγησία— είναι και παρωχημένες και επικίνδυνες για την ίδια την κυβερνητική σταθερότητα.

Το σύνδρομο Σκάργκιλ

Η σύγκρουση της Μάργκαρετ Θάτσερ με το συνδικάτο των ανθρακωρύχων, που διήρκεσε 14 μήνες και κατέληξε στην ήττα των εργαζομένων, πραγματοποιήθηκε στον πέμπτο χρόνο της θητείας της και είχε το χαρακτήρα μιας σκληρής αναμέτρησης με ένα μόνο μεγάλο συνδικάτο. Από την αναμέτρηση αυτή η Θάτσερ προσδοκούσε, όπως και επέτυχε, να καταγάγει μια πολιτική νίκη με ευρύτερες επιπτώσεις στο εργασιακό και οικονομικό σύστημα της Μ. Βρετανίας. Επρόκειτο για μια σύγκρουση, η οποία έγινε στη δεύτερη πρωθυπουργική θητεία της κ. Θάτσερ και η οποία είχε προετοιμαστεί αρκετά σοβαρά για την αναμέτρηση αυτή με τη δημιουργία κλίματος, αποθήκευση πρω-

την κοινωνία

του Μιχ. Πατρινού

ν υλών για τους πρώτους μήνες κ.λπ.
Αντίστοιχα, η περίπτωση της σύγκρου-
ς του προέδρου Ρήγκαν με τους ελεγκτές
ς εναέριας κυκλοφορίας, που ταλαιπώρη-
επί μήνες τις εσωτερικές, κυρίως, αερο-
αμμές ήταν επιτυχής, γιατί ήταν σύγ-
ουση με ένα και μόνο ισχυρό συνδικάτο
ι με ιδιάζουσα θέση στην αμερικανική οι-
νομία και συνδικαλιστική διάρθρωση. Οι
γκρίσεις, που επιχειρούνται σήμερα με το
θυστερημένο ελληνικό πρότυπο, όχι μόνο
είναι εύκολες αλλά είναι παραμορφωτι-
και οδηγούν σε αδιέξοδα.
Η εκλογική νίκη του Μέιτζορ, η άνοδος
επιρροής του Εργατικού Κόμματος, η
ση της ηγεσίας Μπους και τα νέα προ-
ίμματα Δημοκρατικών και Ρεπουμπλι-
νων αλλά και Συντηρητικών αποκαλύ-
ουν ότι ο νεοφιλελευθερισμός ως αντίλη-
πολιτικής διοίκησης και οικονομικής α-
τυξης είναι παρελθόν. Η έμφαση, ακόμα
από τους πλέον συντηρητικούς υποψή-
υς, είναι στην κοινωνική ευαισθησία της
λιτικής όχι με την έννοια της τάσης για
νωνική δικαιοσύνη αλλά ως αναγκαία
ϋπόθεση για την έξοδο από την ύφεση
την ανάπτυξη.
Ομως οι καθυστερημένοι θιασώτες τού
ελευθερισμού, από τους οποίους ο κ. Α.
ριανόπουλος είναι μάλλον «καλοπροαί-
ος θεωρητικός» και τίποτα περισσότερο,
τράττουν σοβαρά λάθη στρατηγικής.
ιατί ουδεμία σκληρή πολιτική και οικο-
ική μάχη δεν κερδήθηκε ανοίγοντας
λά μέτωπα αντιπαράθεσης με το κοινω-
σώμα, όπως συμβαίνει στην Ελλάδα.
βεβαίως δεν κερδήθηκε καμιά κύρια αν-
ράθεση που είχε απλώς και μόνο χαρα-
α επίδειξης δύναμης αλλά εστόχευε σε
τερες οικονομικές και εργασιακές αλλα-
Από την άποψη αυτή, οι κυβερνητικές
λογές τού μπαράζ μέτρων, που έχουν
καλέσει τη «θαλασσοταραχή του Κάβο-
ρο», πάσχουν από έλλειψη σωστής ιε-
χησης.
Η ανάδειξη του θέματος της ΕΑΣ ως κυ-
ρίχου της πολιτικής «θάρρους» (όσο και
έχει δίκαιο ως προς τη συμπεριφορά των
καζομένων στο παρελθόν και από κάποιες
συχητικές μορφές μικροαστικού αναρχι-
ού, που τους χαρακτηρίζουν τελευταία)
δεν ήταν ορθή. Όπως δεν ήταν ορθή από πλευράς σοβαρότητας και συνολικών επιπτώσεων η πρόταξη του νόμου για τις αλλαγές στην Ανώτατη Παιδεία, οι οποίες θα ψηφισθούν αλλά δεν πρόκειται να εφαρμοσθούν και να δικαιώσουν τη φήμη τής κυβέρνησης, όσο το επιθυμεί. Κατά τη γνώμη μας, το σημείο αιχμής για τα προσδοκώμενα οφέλη από την κυβέρνηση θα ήταν —μετά από σοβαρή προετοιμασία και μελέτη— η προώθηση του νομοσχεδίου για το ασφαλιστικό, θέμα κλειδί για τα δημόσια οικονομικά και το γενικότερο εργασιακό κλίμα και την αλλαγή του. Το ασφαλιστικό ήταν επιπλέον το μόνο θεσμικό νομοσχέδιο του οποίου η συνεπής κατάρτιση, προώθηση και ψήφιση θα μπορούσε να εξασφαλίσει σοβαρά οφέλη για την κυβέρνηση.

Αντιμέτωπη με την κοινωνία

Αντ' αυτού προτιμήθηκε ο δρόμος της άναρχης ένταξής του σε ένα πλήθος νομοσχεδίων και μέτρων, τα οποία δεν αφήνουν πολλά περιθώρια για την ικανοποιητική πορεία της κυβέρνησης έως τις εκλογές.

Πρώτον, γιατί η εσωκομματική συνοχή θα βγει —όπως το απέδειξε ήδη η στάση της ΔΑΚΕ στη ΔΕΗ και μερίδας τής ΔΑΠ στα ΑΕΙ και θα το αποδείξει η τάση επώνυμων στελεχών της στη Βουλή τις ερχόμενες εβδομάδες —εξαιρετικά τραυματισμένη. Η μετατροπή βουλευτών, κομματικών στελεχών και οπαδών σε ιμάντες και απολογητές αμυντικούς μιας πολιτικής, στην οποία όλο και λιγότερο πιστεύουν, έχει αρχίσει να εξαντλείται.

Η αδυναμία της ΝΔ και της κυβερνητικής πλευράς να κινητοποιήσει τον κόσμο της (απόδειξη η απόφαση να μην γίνει δημόσια υποδοχή την ερχόμενη εβδομάδα στον πρωθυπουργό στη Θεσσαλονίκη) έχει προχωρήσει και χαρακτηρίζεται πλέον από την αδυναμία της να λειτουργεί κατά τρόπο ομοιογενή ενωτικό.

Δεύτερον, γιατί το μπαράζ των αρνητικών, περιοριστικών μέτρων δεν δείχνει «δύναμη και αποφασιστικότητα» για την καθυστερημένη, έστω, υλοποίηση του κυβερνητικού έργου αλλά συνεχή αποξένωση και αδυναμία ιεράρχησης, δηλαδή πολιτική τυφλή και παρορμητική. Το κοινωνικό μέτωπο των αντιδράσεων διευρύνεται, οι πολλές «μειοψηφίες» συγκροτούν κοινωνικές πλειοψηφίες και δημιουργούνται οι προϋποθέσεις, ανεξάρτητα από τα σχέδια και τη συμπεριφορά των συνδικαλιστών του ΠΑΣΟΚ, για τη συσσώρευση κοινωνικής πίεσης και απειλών για το μέλλον.

Τα αισθήματα αυτά της αγωνίας για το αύριο, της έντονης ανασφάλειας για νέα σκληρότερα μέτρα (καθώς η κύρια αιτία των φόρων, τελών και τιμολογίων που είναι τα κρατικά ελλείμματα, δεν αντιμετωπίζονται τα τελευταία χρόνια) αναπτύσσονται μέσα στο κοινωνικό σώμα των μεγάλων πόλεων και της επαρχίας. Το διαπερνούν και ίσως αποτελέσουν εκρηκτική κοινωνική ύλη διαμαρτυρίας, όπως οι καταλήψεις των σχολείων το Δεκέμβριο και τον Ιανουάριο του 1991, απρόβλεπτων και ακαθοδήγητων, στην αρχική τους φάση τουλάχιστον.

Η πολύπλευρη πίεση της κοινωνίας τον τελευταίο καιρό —όσο και εάν δεν μπορεί να εκφρασθεί σοβαρά και πειστικά από πολιτικούς φορείς και πρόσωπα και όσο και έαν εκφράζεται στρεβλά από ορισμένους συνδικαλιστές— δεν μπορεί να συνεχισθεί. Και είναι βέβαιο ότι εάν η κυβέρνηση επιμείνει στη βάση μιας λαθεμένης αντίληψης για «σταθερότητα και συνέπεια» σε αυτούς τους πολλαπλούς στόχους των νομοθετημάτων του Σεπτεμβρίου, δεν πρόκειται να παρακάμψει τον «Κάβο-Ντόρο» με την ψήφισή τους στα τέλη του μηνός. Δεν πρόκειται η ψήφισή τους, που δεν φαίνεται να γίνει χωρίς εσωτερικούς τραυματισμούς τής ΝΔ, ότι θα εξασφαλίσει την αποδοχή και εφαρμογή τους.

Η κοινωνική κρίση και ένταση θα διατηρηθούν και τους επόμενους μήνες. Και το σχέδιο για τον «εκσυγχρονισμό προς το Μάαστριχτ» θα αποτελεί μια ιδεολογική λεοντή, διάτρητη. Αναγορεύοντας το «μπαράζ των μέτρων» του Σεπτεμβρίου σε θέματα επιβεβαίωσης της εξουσίας της και τίποτα περισσότερο, η κυβέρνηση κινδυνεύει να βρεθεί η ίδια στη θέση των ανθρακωρύχων της Αγγλίας. Γιατί αναμετρήσεις τής εξουσίας με την κοινωνία δεν οδήγησαν στην αλλαγή του λαού με έναν άλλο λαό αλλά τελικά της εξουσίας με μιά άλλη. □

Η μεγάλη επίθεση (και οι καθόλου μικρές συνέπειές της)

Οι κακουργίες της κυβέρνησης εναντίον του κοινωνικού σώματος αποδεικνύουν πως η συντηρητική παράταξη δεν έχει απαλλαγεί από το διαχρονικό σύνδρομο της απροσχημάτιστης εξυπηρέτησης των μεγάλων συμφερόντων. Φαντάσθηκε ότι η σημερινή περίοδος προσφέρεται για μετωπική επίθεση κατά των εργαζομένων και των δικαιωμάτων τους. Ενισχυμένη ιδεολογικώς από την κατάρρευση του αντίπαλου δέους, ισχυρή πολιτικώς από την αμηχανία της αντιπολίτευσης και θωρακισμένη θεσμικώς με όλο το πλέγμα ρυθμίσεων που έχει επιβάλλει, εξαπολύει τα πυρά της.

του Τάσου Παππά

Δεν είναι ανερμάτιστη η πολιτική της κυβέρνησης, όπως ισχυρίζονται αρκετοί. Δεν χαρακτηρίζεται από προχειρότητα και ανακολουθία. Δεν πρόκειται δηλαδή για ασκήσεις επί χάρτου μαθητευόμενων μάγων. Οι όποιες παλινωδίες της δεν ακυρώνουν το συντεταγμένο της στρατηγικής της, την οποία προωθεί με συνέπεια. Στόχοι της είναι η εκκαθάριση του τοπίου από τις εστίες αντίστασης, η πριμοδότηση του μεγάλου κεφαλαίου, η ικανοποίηση των πελατειακών της συμφερόντων και η βίαιη αναδιάταξη των συσχετισμών στην κοινωνία. Γι' αυτό άλλωστε και αποθηριώνεται με τη σθεναρή αντίδραση των θιγομένων αλλά και με τις αισχυντηλές ενστάσεις που διατυπώνουν στελέχη της ΝΔ, όχι φυσικά γιατί τούς περισσεύει η ευαισθησία αλλά επειδή παραδίδονται «γυμνοί» —χωρίς επιχειρήματα— στους ψηφοφόρους τους που τυχαίνει να μην ανήκουν στα προνομιούχα στρώματα της κοινωνίας. Λαύρος ο πρωθυπουργός, χρησιμοποίησε σκληρή γλώσσα για τους «αντάρτες» εντός της ΝΔ («*δεν θα ανεχτώ ομάδες*») στην πρόσφατη συνάντηση που είχε με βουλευτές που συμμετέχουν στο θερινό τμήμα της Βουλής.

Οι απειλές όμως **Μητσοτάκη** δεν πτοούν το φιλόδοξο **Α. Σαμαρά** που περιοδεύει την επαρχία φιλοτεχνώντας με επιμέλεια, συνεργούσης και μερίδας του Τύπου, την εικόνα του αδιάφθορου, ικανού, αποφασιστικού και, κυρίως, πατριώτη πολιτικού. *Δεν εμποδίζουν* τον **Μ. Έβερτ** να επιλέγει το δρόμο της ηχηρής σιωπής και της μεθοδευμένης υπονόμευσης. *Δεν αποθαρρύνουν* τον **Α. Κανελλόπουλο**, ο οποίος όπου βρεθεί κι όπου σταθεί λοιδορεί τα κυβερνητικά μέτρα και μιλάει για την ανεπάρκεια των σημερινών πρωτοκλασάτων στελεχών της κυβέρνησης. *Δεν πιάνουν τόπο* στον αθόρυβο, πλην όμως, υπολογίσιμο αντίπαλο των δελφίνων στην κούρσα της διαδοχής **Ι. Βαρβιτσιώτη**, ο οποίος διαρρήδην και δημοσίως διαφωνεί με τον προϊστάμενό του και επιμένει να δηλώνει πως ο κίνδυνος για την Ελλάδα προέρχεται από την Ανατολή.

Με όλα αυτά τα εσωτερικά προβλήματα ο κ. Μητσοτάκης υποχρεώνεται να στηριχτεί στους αντιδημοφιλείς **Σ. Κούβελα** και **Σ. Μάνο** για να του τελειώσουν τη «*βρώμικη δουλειά*». Στο προσκήνιο λοιπόν, αυτό το διάστημα, ο υπουργός Προεδρίας και ο υπερυπουργός επί των Οικονομικών «εξασφαλίζουν» αρνητική δημοσιότητα και δεν κρύβουν στο περιβάλλον τους τις ανησυχίες τους μήπως μετατραπούν αίφνης σε εξιλαστήρια θύματα. Φοβούνται αμφότεροι πως όταν θα μπούμε στην τελευταία φάση της κυβερνητικής θητείας, θα χρεωθούν όλα τα αρνητικά πεπραγμένα της κυβέρνησης και θα πεταχτούν στα αζήτητα. Λογικό είναι ο κ. Μητσοτάκης, πορευόμενος προς τις κάλπες, να θελήσει να εξωραΐσει το προσωπείο της κυβέρνησής του. Για να διεκδικήσει την επιτυχία αυτό το εγχείρημα, θα χρειαστεί να εξοστρακιστούν ή να υποβαθμισθούν εκείνα τα στελέχη που συνέδεσαν το όνομά τους με τις χειρότερες μέρες της νεοδημοκρατικής διακυβέρνησης.

Ιδεολογήματα

Η πολιτική που επιχειρεί να κατισχύσει πάση θυσία οφείλει να διαθέτει και το απαραίτητο ιδεολογικό οπλοστάσιο. Τα ιδεολογήματα που σκαρφίζεται η κυβέρνηση προκειμένου να πείσει ότι τα μέτρα της είναι επιβεβλημένα, δεν διακρίνονται για την πρωτοτυπία τους. Ας τα δούμε ένα προς ένα:

- *Συντεχνίες.*

Σε όλους τους τόνους, πρωθυπουργός και υπουργοί μιλούν για την καταδυνάστευση της ελληνικής κοινωνίας από τις συντεχνίες, εννοώντας τους εργαζόμενους στην ΕΑΣ που

Η επιβολή της τάξης θα προκαλέσει γενικευμένη αταξία.

χονται για να μην μπουν στην ανεργία ι τους υπαλλήλους στον ευρύτερο δημόσιο ιία που προσπαθούν να αμυνθούν στην ε-ιεση κατά των ασφαλιστικών τους δι-ιωμάτων. Ο όρος *συντεχνία* είναι δυσώ-ιος. Κατά κανόνα, όμως, ανασύρεται για στιγματιστεί η πρακτική συνδικαλιστι-ιν φορέων που βρίσκονται σε αντιπαράθε-με την εκάστοτε κυβέρνηση. Σχεδόν κα-ς από τους κυβερνώντες ή τους αναλυτές υ ενοχλούνται με τις πορείες των εργαζο-νων στην ΕΑΣ, οι οποίοι, άκουσον - ά-υσον, τολμούν να διαδηλώνουν φορώντας λουζάκια Λακόστ και σαγιονάρες Αντίν-ς, λες κι αυτή η «εξτρέμ» ενδυματολογι-επιλογή είναι προνόμιο των βολεμένων, μιλά για κάποιες άλλες συντεχνίες ισχυ-τερες και προνομιούχες.

Στο απυρόβλητο οι δικαστικοί που ζήτη-ν και πήραν αναδρομικά περίπου 10 δισ. αχμές σε περίοδο σκληρής λιτότητας. Στο υρόβλητο οι βουλευτές οι οποίοι εν αγα-ή διακομματική σύμπνοια και εν κρυπτώ ι παραβύστω πέτυχαν αύξηση των αποδο-ν τους. Στο απυρόβλητο και οι στρατιω-κοί που ψωμίζονται από το δημόσιο κορ-ινά και τους κανακεύουν οι πάντες.

Τάξη.

«Η κυβέρνηση είναι αποφασισμένη να επιβάλλει την τάξη». Φράση - επωδός όλων των πρωθυπουργικών και υπουργικών παρεμβάσεων. Σε απλά ελληνικά αυτό σημαίνει ότι οι μηχανισμοί καταστολής αναλαμβάνουν να «τακτοποιήσουν» τις διαφορές μεταξύ κράτους και εργαζομένων. Τα ΜΕΑ —το σιδερένιο χέρι της εξουσίας— και η δικαιοσύνη στη διατεταγμένη της εκδοχή —η θεσμική κατοχύρωση— είναι οι βασικοί μοχλοί μέσω των οποίων διεκπεραιώνεται η τρέχουσα κυβερνητική πολιτική. Τα ΜΕΑ χτυπούν ανενδοίαστα και η δικαιοσύνη προφυλακίζει απεργούς αν και δεν κατηγορούνται για κακουργηματικές πράξεις, ενώ την ίδια στιγμή αφήνει ελεύθερο τον κατηγορούμενο για φόνο **Καλαμπόκα**. Η επιβολή όμως της τάξης δι' αυτού του τρόπου προκαλεί γενικευμένη «αταξία» που απειλεί μακροπρόθεσμα τους αρμούς του καθεστώτος. Οι απεργοί κατανοούν πως απέναντί τους δεν έχουν μόνο τους Κ. Μητσοτάκη και Σ. Κούβελα αλλά και όλο το πλέγμα εξουσίας. Η μάχη μπορεί να είναι άνιση αλλά ο τύπος της σύγκρουσης οδηγεί τους εργαζόμενους στη χειραφέτηση. Συνειδητοποιούν ότι σε ένα ταξικό κράτος δεν υπάρχουν ουδέτεροι μηχανισμοί.

● *Νομιμότητα.*

Ο πολύς Σ. Κούβελας —ο **Κουτσό-γιωργας** της ΝΔ— επικαλείται τη νομιμότητα για να καθαγιάσει τις μεθόδους του κράτους. Μόνο που αυτή ακριβώς η νομιμότητα αμφισβητείται από τις χιλιάδες ανέργους και απεργούς. Οι συνεχείς πορείες και συγκρούσεις στην πρωτεύουσα καταδείχνουν, με τον πιο γλαφυρό τρόπο, ότι μεγάλη μερίδα του πληθυσμού αρνείται να αναγνωρίσει το δικαίωμα στην κυβέρνηση να νομοθετεί και να ρυθμίζει τις σχέσεις κράτους - πολίτη. Πρόκειται ασφαλώς, όπως θα έλεγαν και οι κοινωνιολόγοι, για *κρίση νομιμότητας και νομιμοποίησης* από την οποία δεν μπορεί να εξέλθει αβρόχοις ποσί η Νέα Δημοκρατία. Ο αμοραλισμός και η αλαζονεία είναι κακοί σύμβουλοι, ειδικότερα όταν στην αντίπερα όχθη συνωθούνται χιλιάδες απελπισμένοι που δεν έχουν να χάσουν τίποτε και, ως εκ τούτου, δεν διστάζουν να υπερβούν τα εσκαμμένα υιοθετώντας δυναμικές μορφές αντίστασης.

● *Προτάσεις.*

Η άλλη κυβερνητική καραμέλα: *«Είμαι πρόθυμος»*, διατείνεται ο κ. Μητσοτάκης, *«να συζητήσω οποιαδήποτε εναλλακτική πρόταση, αλλά δεν τη βλέπω»*. Η αποθέωση της υποκρισίας. Όσες φορές προσήλθε η κυβέρνηση στο διάλογο το έκανε για να αποκοιμίσει τους αντιπάλους της και να κερδίσει χρόνο. Δεν δέχθηκε ποτέ να διαπραγματευθεί επί της ουσίας, ισχυριζόμενη το αυτονόητο «στις δημοκρατίες η πλειοψηφία κυβερνά». Ψηφίζει μεγάλης σπουδαιότητας νομοσχέδια στα θερινά τμήματα. Ενσωματώνει τροπολογίες —βλέπε ΕΣΗΕΑ— σε άσχετες κοινοβουλευτικές συζητήσεις και χρησιμοποιεί την οριακή πλειοψηφία της για να ολοκληρώσει το αυταρχικό θεσμικό πλαίσιο. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, τι νόημα αλήθεια έχουν οι εκκλήσεις —εν πολλοίς παραπειστικές— για διάλογο; Απλώς για να δικαιώσουν στιγμιαίως ακραίες απόψεις σαν κι αυτή που εκστόμισε ο συνδικαλιστής από το χώρο των συγκοινωνιών: *«σήμερα έχουμε να κάνουμε με κοινοβουλευτική δικτατορία ελεεινής μορφής»*. Και εν πάση περιπτώσει η προστασιολογία δεν έχει μεγάλη αξία στο άνυδρο πολιτικό περιβάλλον. Αντιθέτως αποενοχοποιεί την κυβέρνηση που αναζητά συνυπεύθυνους.

Ο εκσυγχρονισμός της κοινωνίας είναι πολύ σοβαρή υπόθεση. Δεν μπορεί οι ανησυχούντες για την πορεία του τόπου να τον εμπιστευτούν στα χέρια μιας κυβέρνησης που δεν ορρωδεί προ ουδενός και δεν έχει στοιχειώδη ευαισθησία. □

Το ασφαλιστικό νομοσχέδιο από τη σκοπιά των ευρωπαϊκών εξελίξεων

Το ασφαλιστικό νομοσχέδιο θα εξακολουθήσει —άγνωστο για πόσο χρόνο— να πυροδοτεί αλυσιδωτές κοινωνικές εντάσεις και συγκρούσεις, προστιθέμενο στο γενικότερο αίσθημα δυσαρέσκειας που αγκούται συνεχώς τον τελευταίο χρόνο. Τα συνδικάτα δεν φαίνεται να μπορούν να υποχωρήσουν, αφού η κυβέρνηση συμπεριφέρθηκε εξαρχής ανελαστικά, ώστε να μην αφήνει κανένα περιθώριο νομιμοποίησης της όποιας πρόθεσης επίσημου διαλόγου μαζί της. Η περίφημη «απουσία εναλλακτικών προτάσεων», την οποία επικαλείται κατά σύστημα και σε κάθε περίπτωση η κυβέρνηση και ο κ. Σιούφας, είναι άνευ αντικρίσματος, δεδομένου ότι ούτε πλαίσιο διαλόγου για εναλλακτικές λύσεις δημιούργησε, ούτε όμως υπήρξε διάθεση στους κυβερνητικούς «φωστήρες» να αναγνώσουν την ολοκληρωμένη πρόταση της «επιτροπής Τζουμάκα», την οποία πρότεινε η αξιωματική αντιπολίτευση.

Στο άρθρο αυτό, ο έγκυρος μελετητής των ασφαλιστικών προβλημάτων στο πλαίσιο της οικονομίας της υγείας, καθηγητής Σ. Ρομπόλης, επιχειρεί την προσέγγιση των ρυθμίσεων του ασφαλιστικού νομοσχεδίου της κυβέρνησης στην προοπτική της Ευρώπης.

του Σάββα Γ. Ρομπόλη

Αναπλ. Καθηγητή Πανεπιστημίου Αιγαίου

Το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης στην Ελλάδα βρίσκεται σε κρίση. Μια κρίση που εκδηλώνεται τόσο με την ανισορροπία στο ισοζύγιο ικανοποίησης των κοινωνικο-ασφαλιστικών αναγκών όσο και με την ανισορροπία του οικονομικού ισοζυγίου που είναι το αποτέλεσμα της προοδευτικής διόγκωσης των ελλειμμάτων της κοινωνικής ασφάλισης.

Απορρύθμιση της ασφάλισης

Πρόκειται ουσιαστικά για μια κρίση που τα αίτιά της δεν περιορίζονται σε βραχυπρόθεσμες ρήξεις, αλλά έχουν μακροχρόνιες και πολύπλοκες αφετηρίες. Οι επιλογές στους τομείς κοινωνικής πολιτικής διαπλέχθηκαν με την οικονομική στασιμότητα, τη διάβρωση του κεφαλαιοποιητικού συστήματος και τις διαρθρωτικές μεταβολές στον πληθυσμό και την απασχόληση, για να παράγουν αυτή την κρίση.

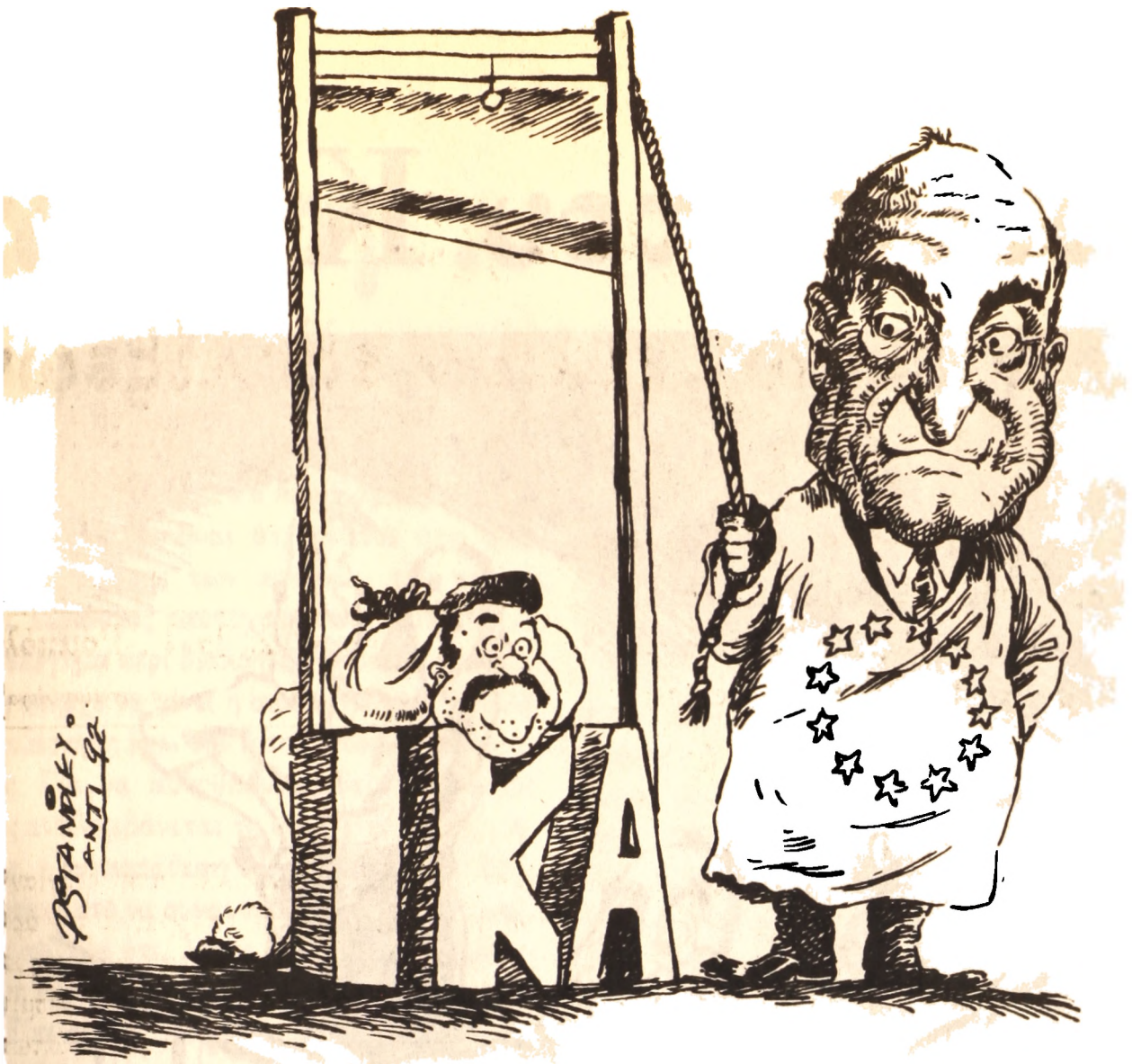
Σήμερα, μετά την εφαρμογή του Ν. 1902/90 και του Ν. 1976/91, η ασφαλιστική πολιτική, με την κατάθεση στη Βουλή του σχεδίου νόμου «για την ασφαλιστική μεταρρύθμιση» το οποίο κινείται στο τρίπτυχο αύξηση των εισφορών, μείωση των παροχών και σταδιακή ανατροπή επικούρησης και εφάπαξ (ειδικοί λογαριασμοί), επέκτεινε τον εισπρακτικό της χαρακτήρα και επιδεινώνει την οικονομική κατάσταση των ασφαλιστικών ταμείων.

Έτσι, οξύνεται η κρίση της κοινωνικής ασφάλισης, αφού η εισπρακτική στρατηγική του νομοσχεδίου δεν αντιμετωπίζει ούτε τα ζητήματα ρευστότητας, το ασφαλιστικό του περιεχόμενο δεν συμβάλλει στην εξυγίανση του συστήματος, ούτε υπερβαίνει την άρση των ανισοτήτων ανάμεσα στις διάφορες κατηγορίες των ασφαλισμένων, ενώ η θεσμική του διάσταση, ιδιαίτερα στην περίπτωση των ειδικών λογαριασμών επικούρησης και εφάπαξ, ανατρέπει την κατοχυρωμένη από το Σύνταγμα και τη νομολογία αυτοδιαχειριστική του λειτουργία, αντί αυτού του τύπου η οργάνωση να αποτελέσει πρότυπο διοίκησης για το σύστημα κοινωνικών ασφαλίσεων στη χώρα μας.

Αντίθετα, το σχέδιο νόμου διακρίνεται από έντονα χαρακτηριστικά απορρύθμισης, με επίπεδο ελάχιστων ορίων παροχών και πλήττει καίρια όλους τους ασφαλισμένους και ιδιαίτερα τις υποβαθμισμένες ασφαλιστικά κατηγορίες (ΙΚΑ, κ.λπ.).

Είναι χαρακτηριστικό ότι η αφαίρεση πόρων που συντελείται από τις χρηματοδοτικές επιβαρύνσεις οι οποίες επιβάλλονται στα Ειδικά Ταμεία, για παράδειγμα των τραπεζών, δεν χρηματοδοτούν τη βελτίωση των παροχών υποβαθμισμένων ασφαλιστικά κατηγοριών αλλά μετατρέπονται σε κέρδη τραπεζών. Όμως εκτός από τα θέματα της εσωτερικής σφαίρας του συστήματος κοινωνικών ασφαλίσεων, που αναδεικνύονται από το σχέδιο νόμου, είναι εξίσου σοβαρά κι αυτά της εξωτερικής του σφαίρας.

Με άλλα λόγια δημιουργείται το ερώτημα: σε ποιο βαθμό επιτυγχάνεται, με το σχέδιο νόμου, ένα αντίστοιχο με αυτό των Ευρωπαίων εργαζομένων ασφαλιστικό σύστημα, όπως συγκεκριμένα αναφέρεται στην εισηγητική του έκθεση, και ποια η σχέση του με τις συντελούμενες στον κοινοτικό χώρο ασφαλιστικές εξελίξεις.

ρώπη: διεύρυνση του
οινωνικού ελλείμματος»

Συγκεχριμένα, στο άρθρο 117 της Συν-
ης της Ρώμης εκφράζεται η πρόθεση ε-
μόνισης των συστημάτων κοινωνικής α-
λισης των κρατών - μελών για οικονο-
ούς (περιορισμός των ανταγωνιστικών
τροφών) και κοινωνικούς λόγους (σύγ-
η του επιπέδου κοινωνικής προστασίας
ΕΟΚ), καλλιεργώντας έτσι, καθόλη
περίοδο των τριάντα ετών, στους ασφα-
ιένους των κρατών - μελών της Κοινό-
ς, προσδοκίες σύγκλισης και εναρμόνι-
του επιπέδου και του περιεχομένου της
αλιστικής τους προστασίας.

ίναι προφανές ότι η πρόθεση του άρθρου
της Συνθήκης της Ρώμης εστιάζεται
προσπάθεια υπέρβασης της αντίφασης
«κοινωνικής» και «οικονομικής» λει-
γίας με τον προσδιορισμό τού «κοινωνι-
» ως μη ανασταλτικού παράγοντα της
οτικής ολοκλήρωσης.

Όμως οι προθέσεις αυτές δεν ενέπνευσαν
την Ενιαία Πράξη, ούτε τη Λευκή Βί-
ολοκλήρωσης της ΕΟΚ, ούτε τη Συνθή-
του Μάαστριχτ.

Πράγματι, από την άποψη αυτή είναι
αρακτηριστική η τροποποίηση του άρθρου
της Συνθήκης της Ρώμης, στη Συνθήκη
Μάαστριχτ, στην οποία σχετική διάτα-
τροποποίηση αναφέρεται ότι «*Η Κοινό-
α και τα κράτη - μέλη έχουν ως στό-
χους την προώθηση της απασχόλησης, τη βελτίωση των συνθηκών ζωής και εργασίας, την πλήρη κοινωνική προστασία, τον κοινωνικό διάλογο, την ανάπτυξη των ανθρώπινων πόρων επιτρέποντας έτσι ένα υψηλό και διαρκές επίπεδο απασχόλησης, καθώς και τον περιορισμό των αποκλίσεων. Στην κατεύθυνση αυτή, η Κοινότητα και τα κράτη - μέλη παίρνουν μέτρα λαμβάνοντας υπόψη τη διαφορετικότητα των εθνικών πρακτικών και ιδιαίτερα στον τομέα των συλλογικών διαπραγματεύσεων, καθώς επίσης και την ανάγκη διατήρησης της ανταγωνιστικότητας της κοινοτικής οικονομίας*».

Η τροποποίηση αυτή του Μάαστριχτ στο άρθρο 117, μετά τη μη πραγματοποίηση της κοινωνικο-ασφαλιστικής εναρμόνισης των κρατών - μελών της Κοινότητας, εκφράζει με σαφήνεια την απομάκρυνση των προθέσεων από τη διαδικασία των συγκλίσεων των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης των κοινοτικών χωρών, με τη διατήρηση της διαφορετικότητας των εθνικών πρακτικών, δεδομένου ότι η αποφυγή μεταφοράς πόρων προς τις μεσογειακές χώρες της ΕΟΚ, για την αναβάθμιση του επιπέδου των συνθηκών εργασίας και των παροχών κοινωνικής ασφάλισης, διατηρεί την ανταγωνιστικότητα της κοινοτικής οικονομίας.

Έτσι, η ολοκλήρωση των όρων της οικονομικής και νομισματικής ένωσης στον ορίζοντα του 1997 συντελείται με τη διατήρηση του «εθνικού κοινωνικο-ασφαλιστικού κράτους» σε μια περίοδο μετάβασης από την εθνική στη διεθνή διαχείριση της κρίσης του οικονομικού και κοινωνικού σχηματισμού.

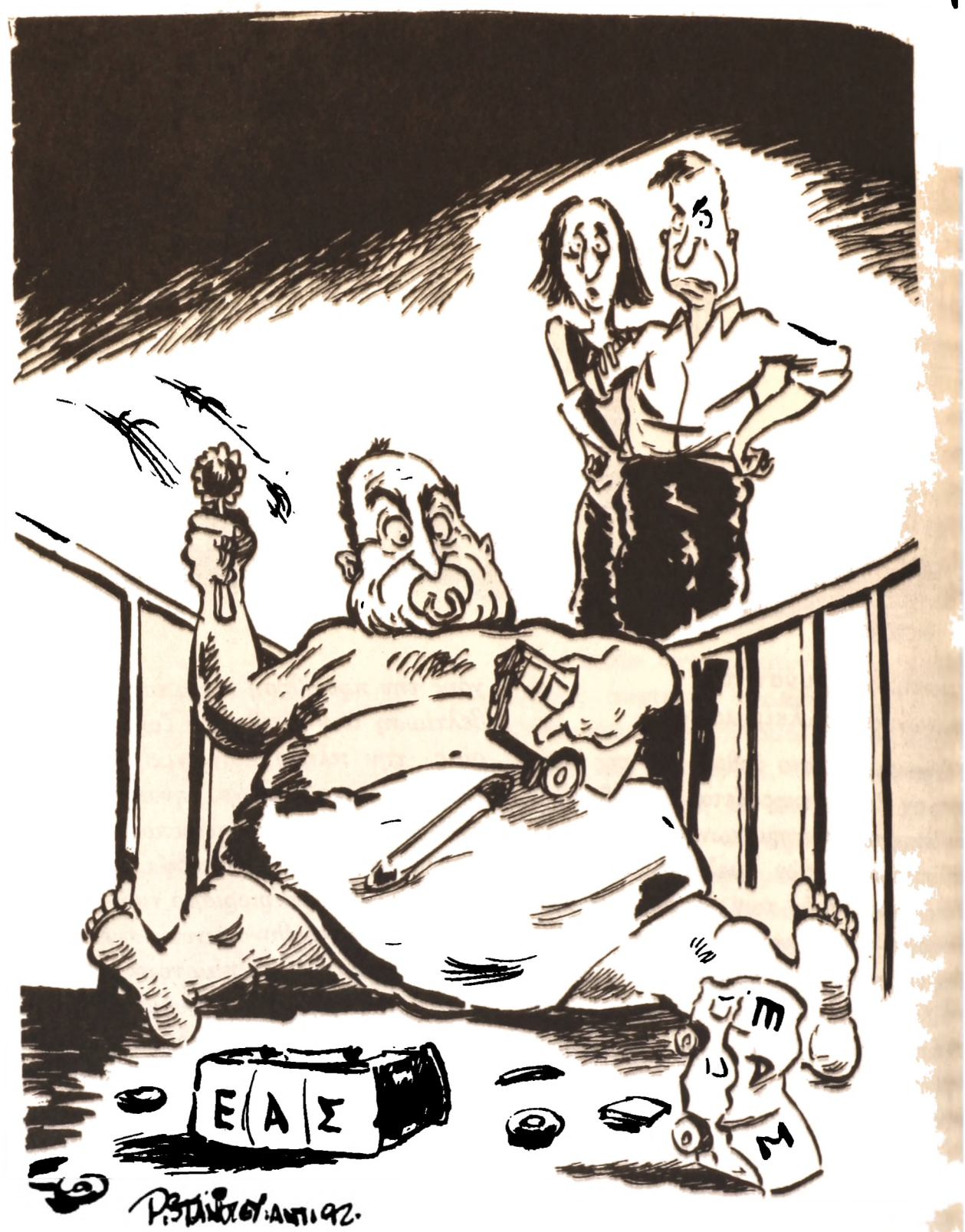
Η εξέλιξη αυτή διαμορφώνει το χαρακτήρα συμπληρωματικότητας του συστήματος κοινωνικών ασφαλίσεων στη διαδικασία ανάπτυξης της ΟΝΕ, με αποτέλεσμα τη διεύρυνση του κοινωνικού ελλείμματος, ιδιαίτερα των κρατών - μελών που η κοινωνική τους υποδομή υπολείπεται των αναγκών των ασφαλισμένων και των συνταξιούχων. Ταυτόχρονα, η εξέλιξη αυτή αδυνατεί να καλύψει τις κοινωνικο-ασφαλιστικές διαφορές τού επιπέδου των παροχών στο εξειδικευμένο προσωπικό, που, στην τρέχουσα δεκαετία, προβλέπεται να μεταναστεύσει από τις βόρειες χώρες της Κοινότητας, με υψηλό επίπεδο παροχών, στις νότιες χώρες, με χαμηλότερο επίπεδο παροχών.

«Εναρμόνιση» προς την Κοινότητα

Η αντίφαση αυτή πρόκειται, στα πλαίσια της διεθνοποίησης των οικονομικών πολιτικών και μηχανισμών, να απορροφηθεί από τον αυξανόμενο ρόλο των πολυεθνικών ασφαλιστικών εταιρειών, ο οποίος εντάσσεται στους όρους της οικονομικής και νομισματικής ένωσης, παράλληλα με την προσπάθεια οριοθέτησης της εθνικής κοινωνικής ασφάλισης στα ελάχιστα όρια.

Το ασφαλιστικό νομοσχέδιο, προσανατολισμένο σε μια έντονη εσωστρέφεια, οριοθετεί την «ακτινοβολία» του στα εθνικά και ελάχιστα όρια παροχών. Υποτάσσεται στη διάσπαση της ενότητας της οικονομικής και κοινωνικής λειτουργίας του ευρωπαϊκού σχηματισμού και σαφώς απομακρύνεται από τη στρατηγική επιδίωξη της οικονομικής και κοινωνικής Ευρώπης. Τέλος, εγκαταλείπεται η σθεναρή διεκδίκηση, από μέρους της χώρας μας, της στρατηγικής εναρμόνισης της οικονομικής και κοινωνικής διάστασης ως προωθητικής δύναμης της ολοκλήρωσης του κοινωνικού τομέα σε ανώτερα και όχι σε ελάχιστα όρια, πράγμα που θα απέτρεπε ουσιαστικά τη θεσμοποίηση του κοινωνικού ελλείμματος στον ορίζοντα της τελευταίας δεκαετίας του αιώνα. Από την άποψη αυτή, το ασφαλιστικό νομοσχέδιο στερείται της στρατηγικής ολοκλήρωσης του κοινωνικού τομέα σε ανώτερα επίπεδα οργάνωσης και ασφάλισης, θεσμοποιώντας την εμβάθυνση του κοινωνικο-ασφαλιστικού ελλείμματος στη χώρα μας και υιοθετώντας τη μη διεκδίκηση της κοινωνικής Ευρώπης. □

Θέμα «κύρους» του Κ. Μη

Προδιαγεγραμμένη ήταν η «αποτυχία» στη συνάντηση των εκπροσώπων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΤΕΔΚΝΑ) με τον Κ. Μητσοτάκη, για το θέμα των αστικών συγκοινωνιών. Και ήταν προδιαγεγραμμένη αυτή η αποτυχία, αφού έχει καταστεί προ πολλού φανερό ότι η κυβέρνηση ευτελίζει τη λογική και τη διαδικασία του διαλόγου, και τον μεταχειρίζεται ως ένα κακότροπο και κακότεχνο άλλοθι για να οικονομήσει χρόνους και αντιδράσεις στην εφαρμογή των αποφάσεών της. Αυτός ο εξευτελισμός μιας κοινωνικής διαδικασίας, όπως ο διάλογος, που θα συνέβαλε στην αποτόνωση της έντασης των τελευταίων εβδομάδων, γίνεται φανερός και σε άλλους παρόμοιους «διαλόγους».

Ο Σ. Κούβελας, π.χ., αρχίζει «διάλογο» για το νομοσχέδιό του για τη δημόσια διοίκηση στέλνοντας στους αποδέκτες κάποιες... διατάξεις, μολονότι το έχει ολοκληρωμένο στο συρτάρι του από τις αρχές Αυγούστου... Ο κ. Μάνος δέχεται για «διάλογο» τις διοικήσεις των συνδικάτων του δημόσιου τομέα, όταν ο ίδιος γνωρίζει καλύτερα από όλους ότι η κυβέρνηση (δηλαδή πρωτίστως ο πρωθυπουργός και ο ίδιος ως υπερυπουργός επί των οικονομικών) *«παραμένει ανυποχώρητη στις θέσεις της για το ασφαλιστικό νομοσχέδιο, αρνούμενη να δεχθεί τροποποιήσεις ακόμη και επί δευτερευόντων σημείων και προφανώς επιδιώκουσα "καθαρή νίκη" επί των συνδικαλιστικών ηγεσιών»*: αυτή είναι η εκτίμηση πρωτοσέλιδου άρθρου της «Καθημερινής» (φ. 2/9/92), η οποία ασφαλώς μόνον από τον Σ. Κούβελα θα χαρακτηριζόταν ως ...αριστερίζουσα ή, έστω, αντιπολιτευτική...

«Εξηγήσεις» υπευθύνων ανδρών

Η πρόταση την οποία η ΤΕΔΚΝΑ υπέβαλε στον Κ. Μητσοτάκη προέβλεπε την εξαγορά του στόλου της ΕΛΣ από δήμους και κοινότητες *με βάση τις διατάξεις του νόμου που ψήφισε η ίδια η κυβέρνηση*, και αφού προηγουμένως οι ενδιαφερόμενοι φορείς της ΤΑ είχαν εμπροθέσμως υποβάλλει αίτηση, σύμφωνα με τις διατάξεις τού εν λόγω νόμου, για την εκχώρηση σε αυτούς των αδειών των λεωφορείων. Γι' άλλη μια φορά ο κ. Ανδριανόπουλος ανέλαβε να «πείσει» την κοινή γνώμη με το γνωστό ύφος του «αυτονόητου» γιατί ο προϊστάμενός του πρωθυπουργός αρνήθηκε την πρόταση της ΤΕΔΚΝΑ· και εξήγησε ο υπουργός Επικρατείας ότι η πρόταση δεν έγινε δεκτή διότι ο νόμος έχει ήδη ψηφιστεί και τυχόν αποδοχή της πρότασης θα σήμαινε ψήφιση νέου νόμου.

...τάκη...

του Ρεπόρτερ

...ι χάσιμο χρόνου. Το πρόβλημα με τον κ. ...ριανόπουλο είναι ότι έφθασε στα όρια ... παραβίασης των κανόνων τού κοινού ..., καίγοντας ταυτόχρονα το κυβερνητικό ...λόγημα περί διαλόγου. Διότι, ποιος λό... υπήρχε να γίνει η συνάντηση αυτή αφού ...υβέρνηση έχει την άποψη του τετελεσμέ...; Για να αυτοϋπονομευθεί δείχνοντας ...; αντιλαμβάνεται το «διάλογο»; Ή, μή...;, η συγκατάθεση της κόρης τού Κ. Μητάκη στο να συναντηθεί η ΤΕΔΚΝΑ μαζί ... σημαινε ότι, λόγω «Ντόρας», η συνάν...η έπρεπε να γίνει;

...είπε ακόμα ο κ. Ανδριανόπουλος ότι δεν ...ρχουν εχέγγυα οικονομικής βιωσιμότη...του συγκοινωνιακού φορέα που προτί...ται να συγκροτήσουν οι Δήμοι, και κατά ...ίπεια το κράτος, δηλαδή ο φορολογού...ος θα πλήρωνε πάλι τα ελλείμματα. ...στά. Ο κυβερνητικός εκπρόσωπος δεί... όσο πιο καθαρά μπορεί ότι υπάρχουν ... πολιτική του Κ. Μητσοτάκη και των ...λών του πολλά μέτρα και σταθμά. Ό..., π.χ., ότι είναι «άλλο πράγμα» η ...% επιδότηση του εισητηρίου που θα ει...πτουν οι μέλλοντες ιδιοκτήτες των λε...γρείων —από την τσέπη του φορολογού...ου, ασφαλώς— και άλλο η επιδότηση ... «κακής» - «δημόσιας» ΕΑΣ.

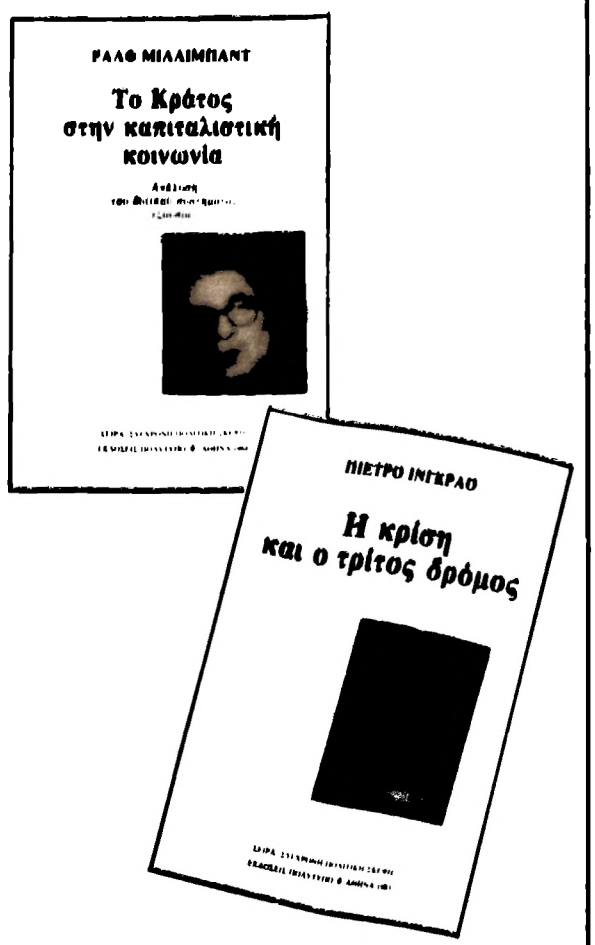
...κοντά και ο ΟΟΣΑ

...εν ενδιαφέρει την κυβέρνηση τίποτε άλ...από την εφαρμογή της αποφασισμένης ...τικής της για το σπάσιμο των «συντε...ν» (δηλ. των συνδικάτων). Εξάλλου, ...υτό το σχέδιο έχει και την αρωγή των ...ιλελεύθερων τεχνοκρατών του ΟΟΣΑ, ...ποίοι στην τελευταία έκθεσή τους για ...ελληνική οικονομία —την οποία η κυ...ηση θα εκμεταλλευθεί στο έπακρο, ό...κάνει και με το Μάαστριχτ εξάλλου— ...ο μόνο που βρίσκουν να μιλήσουν είναι, ...βέβαια η επενδυτική αποχή και η υπέ...η αύξηση της παραοικονομίας τούς τε...ταίους μήνες (που σαφώς υπερβαίνει το ...λημα της φοροδιαφυγής), αλλά ο εκτε...νος και πολιτικός ρόλος των «συντε-χνιών» τού δημοσίου τομέα και τα «προνόμια» των υπαλλήλων του.

Δεν την ενδιαφέρει την κυβέρνηση ότι, σύμφωνα με το προεδρικό διάταγμα 323/89, οι αστικές συγκοινωνίες ανήκουν στην αρμοδιότητα των Δήμων. Δεν την ενδιαφέρει ο διάλογος για τους τρόπους δημιουργίας και για τα κριτήρια μιας αποδοτικής συγκοινωνιακής επιχείρησης υπό την ΤΑ. Ούτε την ενδιαφέρει ότι υπόσχεται κανονική συγκοινωνία το δεύτερο δεκαήμερο του Σεπτεμβρίου, ενώ αυτό προϋποθέτει ρυθμίσεις σε σωρεία εκκρεμοτήτων που απαιτούν νομοτεχνικό χειρισμό —από τον τρόπο υπολογισμού των μερισμάτων και της διανομής τους στις 8 ΣΕΠ μέχρι τη διαδικασία μελέτης για τη βιωσιμότητα - αποδοτικότητα των 302 γραμμών, το πεδίο ευθύνης και απόφασης των Δ.Σ. των 8 ΣΕΠ του ΟΑΣ, την εξεύρεση πόρων από τους ιδιώτες για την αντικατάσταση τών λεωφορείων μέσα σε τρία χρόνια κ.ά. Ούτε ενδιαφέρει την κυβέρνηση πόσα θα κληθεί να πληρώσει ο Έλληνας φορολογούμενος, «*ο μέσος πολίτης που η κυβέρνηση υπερασπίζεται τα συμφέροντά του από τις συντεχνίες*» (: Α. Ανδριανόπουλος), με τα ελλείμματα που δημιουργούνται στο δημόσιο ταμείο από το συνεχιζόμενο συγκοινωνιακό χάος (και τις «δωρεάν μεταφορές» των *ΡΕΟ*).

Το μόνο που ενδιαφέρει την κυβέρνηση είναι το σπάσιμο των συνδικάτων και η υπηρέτηση κάποιων πελατειακών συμφερόντων· και τα δύο είναι όροι για την προώθηση των ολοένα και πιο ανάλγητων μέτρων λιτότητας που αποφασίζει: το σπάσιμο των συνδικάτων σημαίνει απουσία αντιστάσεων, ενώ το πελατειακό συμφέρον είναι ο ασφαλέστερος μηχανισμός που έχει απομείνει στην κυβέρνηση Μητσοτάκη για τη νομιμοποίηση των επιλογών της, οι οποίες λειτουργούν σε ένα διογκούμενο κομματικοκρατικό συντεχνιακό πλέγμα. Στην άκρη του προβάλλουν καθαρότατα πλείστες όσες «μαύρες τρύπες», μέσα στην έρημο του «νεοφιλελευθερισμού»... □

ΣΕΙΡΑ:
ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΥΤΥΠΟ
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:
ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ • ΚΟΙΝΟΠΡΑΞΙΑ
ΔΙΑΚΙΝΗΣΗΣ ΒΙΒΛΙΩΝ ΕΠΕ
ΖΑΛΟΓΓΟΥ 6 • 106 78 ΑΘΗΝΑ •
ΤΗΛ: 3645133 • *FAX*: 3607878

«Ποιος φοβάται την Βιρτζίνια Γούλφ;»

του Σταύρου Μονεμβασιώτη

Για άλλη μια φορά στα «καζάνια» του υπουργείου Παιδείας φτιάχτηκε ένας νόμος που τα κάνει όλα και δεν κάνει τίποτα... Στη λογική «να γκρεμίσουμε ό,τι έκαναν οι άλλοι», ο κ. Σουφλιάς επιδεινώνει την ήδη κακή κατάσταση των ΑΕΙ. Ο υπουργός, πάντως, δεν φαίνεται να ανησυχεί. Γνωρίζει ότι οι αντιδράσεις αυτές προέρχονται από «ομάδες» πανεπιστημιακών, τις οποίες δεν έχει λόγο να μην ικανοποιήσει... Όπως και να έχει, όμως, κι αυτό το νομοσχέδιο είναι «εκτός θέματος» αλλά και η τριτοβάθμια εκπαίδευση

Τα επίμαχα σημεία του νομοσχεδίου «για τον εκσυγχρονισμό της Ανώτατης Εκπαίδευσης» είναι εκείνα που αφορούν την εξέλιξη των μελών του Διδακτικού και Ερευνητικού Προσωπικού (ΔΕΠ), την αυτοτέλεια και τη διοίκηση των ΑΕΙ, τη φοιτητική μέριμνα και την καθιέρωση των δυο κύκλων σπουδών.

Έκπληξη επίσης προκαλούν οι ρυθμίσεις για την καθιέρωση του θεσμού της μερικής απασχόλησης, για τη μετάταξη στο δημόσιο τομέα των διδασκόντων που δεν θα αξιολογηθούν θετικά και τη μείωση της συμμετοχής των φοιτητών στα εκλεκτορικά σώματα κατά 50%.

Ας δούμε όμως πιο αναλυτικά τις ρυθμίσεις αυτές, οι οποίες, αν τελικά περάσει ο νόμος ως έχει, θα αρχίσουν να εφαρμόζονται από το ακαδημαϊκό έτος 1993-94.

ΤΙ ΑΛΛΟ ΑΛΛΑΖΕΙ;

• Πιο κάτω θα βρείτε τι αλλάζει στα Πανεπιστήμια, σε σχέση με τα συγγράμματα, των μεταπτυχιακών και της έρευνας, καθώς και τι σημασία έχει η καθιέρωση της αξιολόγησης του έργου των ΑΕΙ. Μα, πάνω απ' όλα, θα καταλάβετε γιατί η εξάρτηση του Πανεπιστημίου γίνεται ασφυκτική.

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ

Στο επίμαχο θέμα της δωρεάν χορήγησης γραμμάτων, το ν.σ. παρουσιάζει τροποποιήσεις όμη και από τις αρχικές προτάσεις του πργείου. Δωρεάν βιβλία δικαιούται ο φοιτη- που το εισόδημα των γονέων του δεν υπερ- ει τα 2.300.000 δρχ. (οικογένεια με ένα παι- Το ποσό αυτό προσαυξάνεται κατά 160.000 ανά παιδί και κατά 2.000.000 δρχ. για κάθε λέον παιδί που σπουδάζει σε ΑΕΙ.

Το ν.σ. όμως πλήττει τη συμμετοχή των φοιτη- στα εκλεκτορικά σώματα με μείωση κατά .

βεβαια δεν θα πρέπει να αποκρύψουμε ότι ο ιορισμός αυτός είναι μάλλον πλασματικός, ός σπανίως οι καθηγητές «ταμούν» με την πα- σία τους τα όργανα αυτά, στα οποία σήμως ή ς οι φοιτητές θα αποτελούν πλειοψηφία.

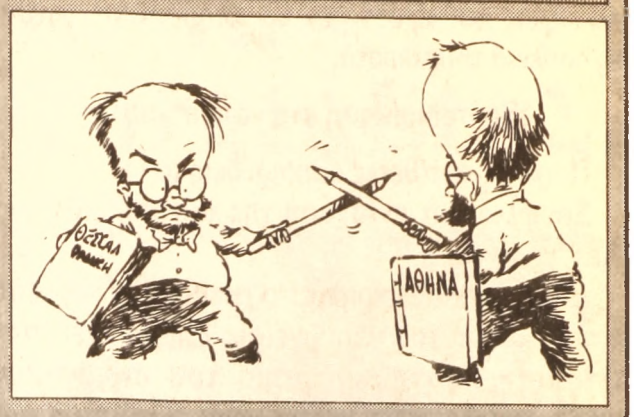
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΑ-ΕΡΕΥΝΑ

Καθιερώνονται Προγράμματα Μεταπτυχιακών Σπουδών (ΠΜΣ), την ευθύνη των οποίων έχει το τμήμα του ΑΕΙ που καλύπτει το αντίστοιχο επιστημονικό αντικείμενο. Το νομοσχέδιο δίνει τη δυνατότητα στη σύγκλητο να ορίσει ακόμη και δίδακτρα για τους μεταπτυχιακούς φοιτητές.

Σε ό,τι αφορά την πανεπιστημιακή έρευνα, προβλέπεται η ίδρυση, με Προεδρικό Διάταγμα, Ερευνητικών Πανεπιστημιακών Ινστιτούτων με στόχο την έρευνα σε καθορισμένη περιοχή της τεχνολογίας και της επιστήμης. Η παρέμβαση όμως του υπουργείου, μέσω του Διαπανεπιστημιακού Συμβουλίου Έρευνας και της Υπηρεσίας Μεταπτυχιακών Σπουδών και Έρευνας, περιορίζουν εξαιρετικά την απαιτούμενη αυτονομία στην κατάρτιση σύγχρονων προγραμμάτων.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΑΕΙ

Νέος θεσμός είναι και η καθιέρωση της αξιολόγησης του έργου των ΑΕΙ, το αποτέλεσμα της οποίας λαμβάνεται υπόψη για την κατανομή σε τμήματα ή ιδρύματα, ειδικής, πέραν της πάγιας χρηματοδότησης. Για το σκοπό αυτό συνίσταται Επιτροπή Αξιολόγησης του Έργου των ΑΕΙ, με μέλη που υποδεικνύονται από τους πρυτάνεις αλλά και από τον Υπουργό. Αυτή η διαδικασία συγκρότησης καθώς και το ότι το ν.σ. δεν ορίζει τα κριτήρια αξιολόγησης, τη διαδικασία και τον τρόπο κατανομής της ειδικής χρηματοδότησης, είναι παράγοντες που υποδηλώνουν άμεσες εξαρτήσεις των ΑΕΙ από ασφυκτικούς ελέγχους της κυβέρνησης.

Καθηγητής σε παραλλαγές!

Σε βάση το νομοσχέδιο, τα μέλη ΔΕΠ ονται σε τρεις κατηγορίες.
Πλήρους και αποκλειστικής απασχόλησης.
Πλήρους απασχόλησης, και
Μερικής απασχόλησης.

Όλα τα μέλη ΔΕΠ, θα πρέπει να δηλώσουν ι το τέλος Οκτωβρίου 1993 σε ποια γορία επιθυμούν να ενταχθούν. Για τους σκοντες που θα επιλέξουν την πρώτη ορία, το νομοσχέδιο προβλέπει αύξηση των οχών τους κατά 35%. Θα είναι εωμένοι να διαμένουν κοντά στην έδρα του και να μην έχουν οποιαδήποτε άλλη ελματική ενασχόληση.

διδάσκοντες της δεύτερης κατηγορίας θα ν τη δυνατότητα εξωπανεπιστημιακής χόλησης, τόσο στο δημόσιο όσο και στον κό τομέα. Διατηρούν όλα τα δικαιώματα και οχρεώσεις των μελών της πρώτης ορίας. Δεν τους δίνεται όμως η αύξηση του

τρίτη κατηγορία αφορά όλους αυτούς που μούν να διδάξουν σε περιφερειακά τιστήμια. Βάσει του νομοσχεδίου δεν είναι εωμένοι να διαμένουν στον τόπο έδρας του ΑΕΙ, είναι υποχρεωμένοι όμως να τηρούν το μισό του νομίμου ωραρίου των άλλων δύο κατηγοριών...

Ο Καίσαρ, η αυλή και οι ανεπιθύμητοι

Ο κ. Σουφλιάς, στο νομοσχέδιό του, αφού διευρύνει τις αρμοδιότητες του πρύτανη, προβλέπει: Μονιμότητα για τους καθηγητές και αναπληρωτές καθηγητές και επταετή θητεία (3 + 4) για τους επίκουρους και τους λέκτορες. Στο τέλος της πρώτης τριετίας και στο τέλος της επταετίας, ο λέκτορας θα μπορεί να ζητήσει την εξέλιξη του στην επόμενη βαθμίδα, ο δε επίκουρος τη μονιμότητά του.

Για όσους υπηρετούν ήδη, προβλέπεται ένα πολύπλοκο «σύστημα εξετάσεων» που θυμίζει περισσότερο Ιερά Εξέταση επιτείνοντας την αγωνία και την ανασφάλειά τους. Οι μόνιμοι, θα μπορούν να ζητήσουν την εξέλιξή τους τρεις φορές σε διάστημα εννιά ετών. Οι επίκουροι και οι λέκτορες θα κληθούν να επιλέξουν από το νέο σύστημα ή να διατηρήσουν το ισχύον, αλλά μόνο για την εξέλιξή τους στην επόμενη βαθμίδα. Αν αποτύχουν τους περιμένει το... Δημόσιο! Όσα από τα μέλη ΔΕΠ των δύο αυτών βαθμίδων δεν αξιολογηθούν θετικά μετά από επτά χρόνια θητείας, θα μπορούν να μεταταγούν σε οργανικές θέσεις του Δημοσίου με βαθμό α'.

Τι σημαίνουν όμως όλα αυτά;

Με δεδομένη την ενίσχυση του ρόλου του πρύτανη και των καθηγητών της πρώτης βαθμίδας, οι οποίοι όντας κυρίαρχη ομάδα θα ελέγχουν «κατ αποκλειστικότητα» την εξέλιξη των κατώτερων βαθμίδων, *σε λίγα χρόνια το Πανεπιστήμιο θα θυμίζει... ανάκτορα*. Από τη μια μεριά ο πρύτανης σε ρόλο Καίσαρα θα λύνει και θα δένει σε αγαστή συνεργασία με τον υπουργό και από την άλλη η «αυλή» με τους κόλακες, θα λειτουργούν σαν φίλτρο κλείνοντας το δρόμο στους «ανεπιθύμητους». Και αν αναλογιστούμε ότι για να γίνει κάποιος μόνιμος επίκουρος καθηγητής θα χρειάζεται 14 χρόνια... μην εκπλαγείτε αν σε μια δεκαετία παρατηρηθούν ελλείψεις στις κατώτερες βαθμίδες διδασκόντων. Θα είναι επόμενο, όσοι δεν κατάφεραν να ενταχθούν σε κάποια «ομάδα» της αυλής, να αναζητήσουν την τύχη τους έξω από το Πανεπιστήμιο.

Ετεροαπασχόληση: Η νομιμοποίηση ενός προβλήματος

Η καθιέρωση του θεσμού της μερικής απασχόλησης, κατά τον κ. Σουφλιά, στόχο έχει την «ενίσχυση των περιφερειακών ΔΕΠ». Στην

πράξη όμως «θεσμοθετεί» και επισήμως την «κατηγορία» των «ιπτάμενων καθηγητών» οδηγώντας τα περιφερειακά ΑΕΙ σε ακόμη μεγαλύτερη υποβάθμιση. Γιατί το επίπεδο των αποδοχών τους είναι άθλιο και φυσικά, θα προτιμήσουν να δουλέψουν ως σύμβουλοι, καθηγητές σε «κολέγια» ή μεταφραστές (!) στην Αθήνα, παρά να ταλαιπωρηθούν πετώντας για λίγες μέρες ή ώρες στα επαρχιακά ΑΕΙ που με τις ελλείψεις που έχουν δεν θα μπορούν να κάνουν τη δουλειά τους σωστά.

Η αυτοδιοίκηση στο «απόσπασμα»

Παρά τις αντίθετες διακηρύξεις του κ. Σουφλιά για ενίσχυση της αυτοτέλειας των ΑΕΙ, με το ν.σ. επιτυγχάνεται ακριβώς το αντίθετο: ενισχύεται η παρέμβαση του υπουργείου. Επεμβαίνει στον τετραετή προγραμματισμό του διδακτικού προσωπικού των τμημάτων, στην κατάρτιση των προγραμμάτων σπουδών, στην έγκριση των μεταπτυχιακών προγραμμάτων, στις πιστώσεις, δημιουργεί πλήρως ελεγχόμενα όργανα όπως το 9μελές Διαπανεπιστημιακό Συμβούλιο Έρευνας όπου τα τέσσερα μέλη τα ορίζει ο υπουργός και τα υπόλοιπα οι πρυτάνεις. Επίσης, η πληθώρα των προεδρικών διαταγμάτων που προβλέπει το ν.σ. δένει ακόμη περισσότερο τα χέρια των μελών του ΔΕΠ.

Σπουδές σε δυο κύκλους

Ριζική τροποποίηση του ισχύοντος καθεστώτος των προπτυχιακών επιφέρει η ρύθμιση με την οποία εισάγεται το σύστημα των δυο κύκλων σπουδών.

Θέλοντας να «πειθαρχήσει» αλλά και να περιορίσει τους φοιτητές (κυρίως τους αιώνιους) και ταυτόχρονα να ανεβάσει τον «ανταγωνισμό» και το επίπεδο συμμετοχής των φοιτητών, ο υπουργός «κόβει» τις σπουδές σε δύο κύκλους και θέτει προϋπόθεση για να παρακολουθήσει ο φοιτητής τα μαθήματα του β' κύκλου να έχει εξετασθεί επιτυχώς σε όλα τα μαθήματα του α' κύκλου. Το μέτρο αυτό θα μπορούσε να αποδώσει ΜΟΝΟ αν το επίπεδο των σπουδών ανέβαινε πραγματικά, αν λυνόταν το πρόβλημα των βιβλιοθηκών, αν παρέχονταν οπτικοακουστικά μέσα για να εμπλουτιστεί η σημερινή ανιαρή ex cathedra διδασκαλία και αν εξασφαλιζόταν η ομαλή μετάβαση από τον α' κύκλο στο β' κύκλο σπουδών.

Παρ όλα αυτά, η ρύθμιση προσπαθεί κάπως να «εξισορροπήσει» με τα φοιτητικά συμφέροντα, καθώς διευρύνει την εξεταστική περίοδο του Ιανουαρίου με μαθήματα και από τους δύο κύκλους, ενώ επίσης δίνει τη δυνατότητα αν έχει αποτύχει ο φοιτητής σε ένα μάθημα του πρώτου κύκλου να παρακολουθήσει τα μαθήματα των δύο πρώτων εξαμήνων του δεύτερου κύκλου.

Αυτό που γίνεται αντιληπτό από την πρώτη κιόλας ανάγνωση του νομοσχεδίου, είναι η πρόθεση του κ. Σουφλιά να δημιουργήσει ένα νέο, πιο αυστηρό, πιο πειθαρχημένο και απολύτως ελεγχόμενο από αυτόν Πανεπιστήμιο. Τα χαρακτηριστικά αυτά όμως δεν μπορούν να διέπουν ένα σύγχρονο Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο. Η συμμετοχή τού φοιτητή δεν μπορεί να στηρίζεται στην αρχή «ανάγκα και θεοί πείθονται». Τα κίνητρα πρέπει να είναι ουσιαστικά και ικανά να ερεθίσουν το ενδιαφέρον. Η όλη προσπάθεια του κ. Σουφλιά στηρίζεται σε παλιές συνταγές. Επιπλέον, διέπεται από τη λογική της κατακρήμνισης όσων έχει δημιουργήσει το ΠΑΣΟΚ. Και ο νόμος-πλαίσιο ήταν, ίσως, από τα ελάχιστα δείγματα ορθής πολιτικής και επιστημονικής κρίσης που επέδειξε η διακυβέρνηση της χώρας από τον Α. Παπανδρέου. Βέβαια, ο νόμος-πλαίσιο έχει ξεπεραστεί κι αυτό το γνωρίζει κάθε μέλος της πανεπιστημιακής κοινότητας, όπως και ο υπουργός.

Το ν.σ. Σουφλιά δεν υλοποιεί ούτε το πρόγραμμα της Ν.Δ. Η δωρεάν παιδεία μπορεί να είναι παρελθόν (συγγράμματα, μεταπτυχιακά), σε καμιά περίπτωση όμως δεν μπορούμε να μιλήσουμε για ιδιωτικά πανεπιστήμια. Αντίστροφα, εισάγεται ο «θεσμός» του πανεπιστημίου-ιδιώτη... Με manager τον πρύτανη και τα ολιγομελή όργανα, το ΑΕΙ μπορεί να κινείται πλέον στη σφαίρα της αγοράς. Να ζητεί δίδακτρα, να συμμετέχει σε ευρωπαϊκά προγράμματα, να αναπτύσσει έρευνα, να ανταγωνίζεται τα άλλα ΑΕΙ και να κερδίζει επιπλέον πιστώσεις... Πάντα βέβαια με την επίβλεψη του υπουργού. Αντί λοιπόν να προβλέπεται μια ορθολογική σύνδεση του πανεπιστημίου με την αγορά, το ν.σ. μετακενώνει τις αρχές της αγοράς μέσα στα ΑΕΙ.

Και όλ αυτά θα μπορούσαν να είναι θετικά, αν το ν.σ. αυτό προέβλεπε και το μέλλον.

Αν έβαζε στόχους σε συγκεκριμένα χρονοδιαγράμματα, αν προέβλεπε πράγματι τρόπους σύνδεσης του ΑΕΙ με την επιχείρηση, αν εξασφάλιζε πόρους ώστε να καλυφθούν οι ανάγκες σε υλικοτεχνική υποδομή και βιβλιοθήκες, αν εξασφάλιζε ικανοποιητικές αποδοχές σε όλους τους διδάσκοντες κ.ο.κ.

Η αλήθεια βέβαια είναι ότι η εκπαίδευση στον τόπο μας αντιμετωπίστηκε πάντα με αφορισμούς, τόσο από την εκάστοτε κυβέρνηση όσο και από την αντιπολίτευση. Και αυτό φάνηκε από τις αντιδράσεις των κομμάτων της αντιπολίτευσης στο νομοσχέδιο Σουφλιά.

Τόσο κατά τη συζήτησή του στη Βουλή, όσο και στις δηλώσεις τους, τα κόμματα περιορίστηκαν σε μια γενικόλογη απόρριψη του νομοσχεδίου χωρίς συγκεκριμένες αντιπροτάσεις και κατήγγειλαν την κυβέρνηση για τον χρόνο που επέλεξε (θερινό τμήμα) να περάσει το νόμο και για την έλλειψη διαλόγου παρά τις τυμπανοκρουσίες του υπουργού περί Εθνικού Διαλόγου για την Παιδεία.

Στα ίδια πλαίσια κινήθηκαν και οι φοιτητικές παρατάξεις, εκτός φυσικά από την ΔΑΠ που έσπευσε να συγχαρεί τα υπουργεία. Η ΕΦΕΕ διοργάνωσε μια χαλαρή πορεία διαμαρτυρίας, ενώ η πλειοψηφία των φοιτητών το σκέπτεται να αντιδράσει, καθώς οι διατάξεις του ν.σ. δεν αφορούν άμεσα τους εν ενεργεία φοιτητές, αλλά εκείνους που θα εισαχθούν στα ΑΕΙ το ακαδημαϊκό έτος 1993-94.

Η πιο οργανωμένη αντίδραση στο νομοσχέδιο ήρθε από τους ίδιους τους πανεπιστημιακούς και κυρίως από την Πανελλήνια Ομοσπονδία Συλλόγων Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού των ΑΕΙ. Ήδη τον Ιούνιο η αποχή από το διδακτικό και εξεταστικό έργο είχε αποτέλεσμα να χαθεί η θερινή εξεταστική περίοδος, κάτι που επαναλαμβάνεται εν μέρει και τον Σεπτέμβριο. Μετά το ΕΜΠ και το Πάντειο, αποφάσεις για αποχή έχουν πάρει τα Πανεπιστήμια Πάτρας, Ιωαννίνων, Ιόνιο, το Γεωργικό, το Αριστοτέλειο ενώ αναμενόταν και απόφαση των διδασκόντων στο Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Τα αιτήματα των πανεπιστημιακών έχουν να κάνουν περισσότερο με τις ρυθμίσεις για την εξέλιξη του ΔΕΠ, όσο και με αυτήν που χαρακτηρίζει απεργία τη μη παράδοση βαθμολογίας από τους διδάσκοντες. Ουσιαστικά τα αιτήματα των ΔΕΠ περιορίστηκαν κι αυτά μακριά από τους στόχους και την πεμπτουσία του ν.σ. Προσέλαβαν πολιτικό-συνδικαλιστικό χαρακτήρα και εντάχθηκαν μαζί με τις άλλες φωνές στη γενικότερη δυσαρέσκεια από το κυβερνητικό έργο, συνολικά. Αντιδράσεις βέβαια έφτασαν στον κ. Σουφλιά και από την Ρηγίλλης, αλλά εκείνος φαίνεται ότι δεν ανησυχεί, αφού τα αντιμετωπίζει με έναν μεγάλο αριθμό τροπολογιών, οι οποίες δεν αποκλείεται να ενσωματωθούν στο τελικό κείμενο.

ΚΛΙΜΑΚΩΝΟΝΤΑΙ ΟΙ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ

Επί του πιεστηρίου, αποχή από το διδακτικό και εξεταστικό έργο αποφάσισαν οι διδάσκοντες του Ιονίου Πανεπιστημίου, του Παιδαγωγικού Τμήματος του Πανεπιστημίου Αθηνών και του Πάντειου Πανεπιστημίου. Επίσης, αναστολή της λειτουργίας του ιδρύματος αποφάσισε η διοικούσα επιτροπή του Πολυτεχνείου Κρήτης, ενώ για σήμερα Παρασκευή έχει προγραμματισθεί συνεδρίαση του Ενιαίου Συλλόγου Διδασκόντων του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Το επίμαχο νομοσχέδιο ψηφίσθηκε χθες από το θερινό Τμήμα της Βουλής, την ίδια ώρα που η ΕΦΕΕ διοργάνωνε συγκέντρωση και πορεία διαμαρτυρίας προς τη Βουλή.

Από τη Δευτέρα αναμένεται επιπλέον κλιμάκωση των αντιδράσεων καθώς η σκυτάλη περνάει στους φοιτητές, οι οποίοι δεν αποκλείεται να πάρουν αποφάσεις για κατάληψη των ΑΕΙ. Ο κίνδυνος, λοιπόν, να χαθεί ΚΑΙ η εξεταστική περίοδος του Σεπτεμβρίου, είναι πλέον ορατός.

ΤΙ ΔΕΝ ΚΑΤΑΝΟΗΣΕ ΕΠΑΡΚΩΣ Ο κ. Γ. ΣΟΥΦΛΙΑΣ

ΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩΝ Η ΑΚΡΙΣΙΑ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ;

του Λεωνίδα Λουλούδη

Όταν ο φίλος εκδότης του «ΑΝΤΙ» μου ζήτησε να σχολιάσω το νομοσχέδιο Σουφλιά ήταν αναπόφευκτο —το πεντακοσιοστό τεύχος του περιοδικού βρισκόταν ακόμη πάνω στο γραφείο μου— να σκεφθώ ότι κάπως έτσι γνωριστήκαμε πριν από δεκατέσσερα χρόνια. Ήταν το 1978 όταν ο Χρήστος Παπουτσάκης αποφάσισε ένα αφιέρωμα στην «απεργία των 100 ημερών» του Επιστημονικού Διδακτικού Προσωπικού και με κάλεσε, μαζί με κάποιους συναδέλφους (θυμάμαι τον Νίκο Μαρτίνο και τον Νίκο Γιακουμέλο), στο σπίτι τού αρχιτέκτονα Δημήτρη Αντωνακάκη, να το συζητήσουμε (βλέπε τχ. 99, 20/5/1978). Θα ήταν χρήσιμο, αν και όχι μη οδυνηρό, να ξαναδούμε σήμερα τις απόψεις μας, περί Πανεπιστημίου, εκείνης της εποχής. Κυρίως από τη σκοπιά τού κατά πόσον η αδυσώπητη μάχη εναντίον του καθηγητικού φεουδαρχισμού και του αραγούς μετώπου πασοκικού λαϊκισμού και κουκουέδικου δογματισμού άφηνε περιθώρια αντιμετώπισης των δικών μας δογματισμών και ιδεοληψιών περί των Πανεπιστημίων και του εκσυγχρονισμού τους.

Ας ελπίσουμε ότι κάποτε η συζήτηση αυτή θα γίνει, αν η από πολλές πλευρές διατυπούμενη προσδοκία για επαναπροσδιορισμό της Αριστεράς έχει ακόμη κάποιο νόημα. Πέρα όμως από τις απόψεις μιας συγκεκριμένης (ανανεωτικής) Αριστεράς εκείνης της εποχής, υπάρχουν οι πολύτιμες εμπειρίες δεκατεσσάρων χρόνων πανεπιστημιακής ζωής τις οποίες κανείς, καλοπροαίρετος σχολιαστής κάθε νέας μεταρρύθμισης του ισχύοντος καθεστώτος λειτουργίας των ΑΕΙ, δεν μπορεί να παρακάμψει. Γιατί το Πανεπιστήμιο άλλαξε πολύ στα χρόνια που μεσολάβησαν, αν όχι για όσους από τα εξωτερικά του γνωρίσματα και την όχι πάντοτε ανιδιοτελή τους σκοπιά δεν βλέπουν παρά καταστροφές, ερείπια και αδιέξοδα, τουλάχιστον για μας που ζούμε την καθημερινή του πραγματικότητα. Πρόκειται για μια πραγματικότητα που φοβάμαι ότι ο ρεαλιστής κ. Σουφλιάς μάλλον δεν έχει κατανοήσει ικανοποιητικά. Άλλωστε γιατί θα έπρεπε να περιμένουμε κάτι διαφορετικό; Ο άνθρωπος μηχανικός είναι, πολλά χρόνια με την ύλη του υπουργείου Εθνικής Οικονομίας ασχολήθηκε, για λόγους κυβερνητικών ισορροπιών κατέληξε στο υπουργείο Παιδείας, πάλι καλά που κατάλαβε, όσα κατάλαβε, στη διετή θητεία του. Ποιος να περίμενε, όμως, ότι βασιζόμενος σε αυτή τη μερική γνώση, τεκμήριο της οποίας υπήρξε μεταξύ άλλων και η, τουλάχιστον, αδόκιμη προσφυγή του στον δι' ερωτηματολογίων «διάλογο», θα φιλοδοξούσε να επιχειρήσει μια μείζονα μεταρρύθμιση της ανωτάτης παιδείας. Έγινε όμως και αυτό και μάλιστα το άμετρον του εγχειρήματος υπογραμμίζεται από την επιλογή τού, εξίσου ασχέτου, κ. Πολύδωρα ως αρμόδιου υφυπουργού για την υλοποίηση του νέου κόσμου. Ας επιστρέψουμε όμως στην πραγματικότητα.

Οι τρεις μεγάλες αλλαγές

Με επίγνωση της υποκειμενικότητας ανάλογων γενικεύσεων, θα ξεχώριζα τρεις μεγάλες αλλαγές στο Πανεπιστήμιο που προέκυψε μετά την εφαρμογή του Ν. 1268 πριν από δέκα χρόνια. Η πρώτη έχει σχέση με τους διδασκόμενους, η δεύτερη με τους διδάσκοντες και η τρίτη με την ίδια τη φύση της ακαδημαϊκής εργασίας.

● Οι **διδασκόμενοι**, σε αγαστή συνεργασία με τους κομματικούς τους καθοδηγητές και μια σεβαστή μερίδα των διδασκόντων, εκμεταλλευόμενοι τα αφρόνως υψηλά ποσοστά συμμετοχής των φοιτητών στη διοίκηση των ΑΕΙ, επέβαλαν εκείνη τη μορφή της πολιτικοποίησης που είναι συνώνυμη με τον πλέον ισοπεδωτικό εξισωτισμό και την αθλιότερη διεκδίκηση αντιεκπαιδευτικών προνομίων. Τα τραύματα εκείνης της βάρβαρης περιόδου άρχισαν μόλις πρόσφατα να επουλώνονται, όταν τα κόμματα της Αριστεράς μπήκαν σε παρατεταμένη κρίση και τα μηνύματα της ανεργίας των νέων επιστημόνων έρχονται απειλητικά από παντού. Η επιστροφή στα θρανία είναι γεγονός, όπως και η ανάκτηση του ενδιαφέροντος για τη γνώση, έστω και με τη μορφή της εξασφάλισης εφοδίων για την επαγγελματική σταδιοδρομία. Έμειναν, ωστόσο, οι πληγές της αποτυχημένης συμμετοχής στα όργανα και τα άφθονα «κεκτημένα» που χραυγαλέα αντιφάσκουν με την προαναφερθείσα εκδήλωση ενδιαφέροντος για ουσιαστικοποίηση της εκπαίδευσης.

● Οι **διδάσκοντες** είδαν, για πρώτη φορά μετά το 1982, να ανοίγεται μπροστά τους ένας ορίζοντας επιστημονικής και επαγγελματικής εξέλιξης όχι αναγκαστικά ταυτισμένης, όπως ήταν σχεδόν ο κανόνας στο παρελθόν, με τη δουλική εξυπηρέτηση των καθηγητικών ιδιορρυθμιών. Αποκαταστάθηκε η αξιοκρατία πλήν

● Ο κ. Σουφλιάς επιχειρεί να λύσει μια «κρίση» του ελληνικού Πανεπιστημίου από την οποία το τελευταίο, παρά τα σοβαρά του προβλήματα, απλώς, δεν πάσχει. Θέτοντας λάθος ερωτήματα δίνει λάθος απαντήσεις.

ρως; Όχι βέβαια. Οι δουλειές του παρελθόντος συνεχίστηκαν και όχι σπάνια αποτέλεσαν το νέο κανόνα εξέλιξης, όμως η θέσμιση κάποιων αντικειμενικών διαδικασιών επέτρεψε μιαν αξιόλογη ανανέωση του διδακτικού προσωπικού και, το κυριότερο, έδωσε κίνητρα στις κατώτερες και μεσαίες βαθμίδες να γίνουν πιο παραγωγικές. Ορισμένοι, που στέκονται στην αύξηση του αριθμού των δημοσιεύσεων, μιλούν για κοσμογονία. Έστω όμως και αν μετριάσουμε αυτή τη θριαμβολογία, εισάγοντας το κριτήριο της ποιότητας, δύσκολα μπορεί να αναιρεθεί η εντυπωσιακή αύξηση του ερευνητικού έργου που παράγεται σήμερα στα ΑΕΙ. Αντίθετα, εύλογα είναι τα ερωτήματα σχετικά με την «ελληνικότητα» αυτού του έργου, δεδομένης της χαλαρής έως ανύπαρκτης σύνδεσης των ΑΕΙ με άλλους δημόσιους ή ιδιωτικούς οικονομικούς, κοινωνικούς ή και (τους πάντα λησμονούμενους) πολιτιστικούς φορείς, όπως επίσης με την οργανική σύνδεση έρευνας και διδασκαλίας, δεδομένων των χαοτικών προπτυχιακών και των ανύπαρκτων μεταπτυχιακών προγραμμάτων. Ας μην ξεχνάμε ότι το ερευνητικό έργο που παρήχθη τα τελευταία χρόνια, περισσότερο ή λιγότερο σημαντικό, ήταν υποταγμένο, κυρίως, στις σκοπιμότητες της εξέλιξης του διδακτικού προσωπικού.

● Το **ακαδημαϊκό έργο**: εκπαίδευση, έρευνα, διοίκηση, άλλαξε χαρακτήρα όχι μόνο λόγω της προαναφερθείσας κινητικότητας του κατώτερου και μεσαίου διδακτικού προσωπικού και της θεσμικά επιβεβλημένης συμμετοχής του σε όλα τα όργανα λήψης αποφάσεων αλλά και από την εξωτερική συγκυρία. Η χρηματοδότηση ερευνητικών και εκπαιδευτικών προγραμμάτων, κοινοτικής κυρίως προέλευσης, αυξήθηκε ποσοτικά σε τέτοιο βαθμό, ιδιαίτερα μετά το 1985, ώστε μετέβαλε πλήρως τόσο την ποιότητα του ακαδημαϊκού έργου όσο και τον καταμερισμό των ρόλων μέσα στην ακαδημαϊκή κοινότητα. Οι πλέον αισιόδοξοι θα μιλούσαν για την εμπέδωση μιας ουσιαστικής αξιοκρατίας. Προσωπικά θα έλεγα ότι αυξήθηκαν οι δημιουργικές νησίδες στο ελληνικό Πανεπιστήμιο και εδώ η συμμετοχή των ανώτερων βαθμίδων υπήρξε καθοριστική, είτε όταν αντιλήφθηκαν ότι η συνεργασία με τους ιεραρχικά κατώτερους ήταν απαραίτητη ως αναπληρωματική των δικών τους αδυναμιών είτε όταν οι αναμφισβήτητες δικές τους ικανότητες απαιτούσαν από την ίδια τη νομοτέλεια της σύγχρονης έρευνας συγκρότηση άριστα συνεργαζομένων, σε καθημερινή βάση, ομάδων δουλειάς, στελεχωμένων από όλες τις ακαδημαϊκές βαθμίδες. Όσοι δεν το κατάλαβαν απέμειναν χωρίς προγράμματα, συνεργάτες και υποδομή ενώ σε πολλές περιπτώσεις είδαν εκπροσώπους των κατώτερων βαθμίδων να εξελίσσονται επιστημονικά αναλαμβάνοντας πρωτότυπες έρευνες, αυξάνοντας την επικοινωνία

● *Το πανεπιστήμιο απαιτεί διορθωτικές κινήσεις εκσυγχρονιστικού χαρακτήρα, όχι μείζονες μεταρρυθμίσεις. Γιατί, πώς να εργαστεί κανείς αποδοτικά όταν, κάθε τρεις και λίγο, η προϊσταμένη αρχή δεν διστάζει να «ξεχαρβαλώνει» το πλαίσιο εργασίας του;*

με αντίστοιχα διεθνή κέντρα έρευνας και προκαλώντας το ενδιαφέρον των πλέον προικισμένων φοιτητών τους.

Για να συνοψίσουμε, λοιπόν. Όταν ο κ. Σουφλιάς αναλαμβάνει το μεταρρυθμιστικό του έργο, το Πανεπιστήμιο έχει αλλάξει σημαντικά σε σχέση με την εποχή των παρεκτροπών που το νέο νομοσχέδιο υποτίθεται ότι θέλει να θεραπεύσει. Οι φοιτητές έχουν επιστρέψει στις αίθουσες διδασκαλίας, οι διδάσκοντες έχουν αναπτύξει ερευνητικό προσανατολισμό και οι δημιουργικές πρωτοβουλίες δεν είναι πια προνόμιο μόνο των ανωτέρων βαθμίδων. Τέλος, η δραστική αύξηση των εξωγενών χρηματοδοτήσεων για έρευνα και εκπαίδευση αναδεικνύει νέους όρους συνεργασίας μεταξύ των μελών της ακαδημαϊκής κοινότητας επιτρέποντας την προσέγγιση, σε ορισμένες αλλά όχι πια σπάνιες περιπτώσεις, μιας ουσιαστικής αξιοκρατίας επιβαλλόμενης από τη νομοτέλεια του επιτελούμενου έργου.

Τα κρίσιμα σημεία

Ιδανική λοιπόν κατάσταση; Όχι βέβαια. Όσοι δεν έχουν «κάτσει» μέσα στη νέα αυτή πραγματικότητα, δεν παύουν να μιλούν για την ανάγκη υπέρβασης των αμαρτιών του παρελθόντος. Δηλαδή τον εκσυγχρονισμό του Ν. 1268. Με την έννοια του ουσιαστικού εκδημοκρατισμού, απογραφειοκρατικοποίησης και αποκατάστασης του εκπαιδευτικού ρόλου των ΑΕΙ. Τα κρίσιμα σημεία έχουν κοινολογηθεί με φορτικότητα:

● *Αποκομματικοποίηση των πρυτανικών εκλογών, μείωση της φοιτητικής συμμετοχής, κατάργηση του μοναδικού συγγράμματος, ουσιαστικοποίηση του προπτυχιακού κύκλου και θεσμοποίηση των μεταπτυχιακών, αύξηση της αυτοτέλειας και της επιχειρησιακής αποτελεσματικότητας των ΑΕΙ. Δηλαδή διορθώσεις του Ν. 1268, διόλου όμως αμελητέες ή ελάσσονος σημασίας, καθώς συνδέονται με παραδοσιακές ακαμψίες και κεκτημένες συμπεριφορές ή προνόμια του πρόσφατου ακόμα παρελθόντος.*

Ο κ. Σουφλιάς όμως θεώρησε ότι όλα αυτά δεν είχαν την εμβέλεια μιας «ριζικής» μεταρρύθμισης με την οποία ήθελε, προφανώς, να συνδέσει το πολιτικό του όνομα. Και επέλεξε ηθελημένα ή άθελα (από κακή πληροφόρηση) έναν άλλο δρόμο, καλλιεργώντας αδιέξοδα και τη ρήξη με την πλειοψηφία της ακαδημαϊκής κοινότητας. Για να το πω με μια άλλη διατύπωση, εναρμονισμένη με τις απόψεις που μόλις εξέθεσα, *ο κ. Σουφλιάς επιχειρεί να λύσει μια «κρίση» του ελληνικού Πανεπιστημίου από την οποία το τελευταίο, παρά τα σοβαρά του προβλήματα, απλώς, δεν πάσχει.* Συνεπώς, θέτοντας λάθος ερωτήματα δεν είναι δυνατόν παρά να δίνει λάθος απαντήσεις. Όπως, κυρίως, η αύξηση των παρεμβάσεων του υπουργείου στην ανάπτυξη των Πανεπιστημίων (έλεγχος του ακαδημαϊκού προγραμματισμού τους, διορισμός της ηγεσίας των ερευνητικών τους ιδρυμάτων, 9μελές Διαπανεπιστημιακό Συμβούλιο Έρευνας) και η αποκατάσταση της τρωθείσας από το προηγούμενο καθεστώς εξουσίας των ταχτικών καθηγητών. Ακόμη και υπερασπιστές του νομοσχεδίου Σουφλιά, που παραδόξως δεν σπανίζουν στον αντιπολιτευόμενο Τύπο, δέχονται απροκάλυπτα ότι *«ενισχύει ιδιαιτέρως το ρόλο των καθηγητών πρώτης βαθμίδος, οι οποίοι μεταβάλλονται πλέον σε κυρίαρχη ομάδα στο Πανεπιστήμιο αφού ελέγχουν πλήρως την εξέλιξη των κατώτερων βαθμίδων»* (εφ. *Το Βήμα*, 23/8/92). Η πρεμούρα μάλιστα του υπουργείου για τη δημιουργία αυτής της νέας εξουσιαστικής κάστας είναι τόση ώστε σπεύδει με «κλειστές διαδικασίες», κατ' εξαίρεση όλων των άλλων προτεινόμενων διαδικασιών εξέλιξης προσωπικού, να προβιβάσει τους αναπληρωτές σε ταχτικούς καθηγητές. Αλλά τι σημαίνει αυτό σε όρους πραγματικότητας, αν όχι παραγωγικότητας, για την οποία τόσο κόπτονται ρητορεύοντες οι νεοφιλελεύθεροι ταγοί μας; Ή όπως με απόλυτη σαφήνεια θέτει το ζήτημα ο καθηγητής Α.Η. Φώσκολος: *«όταν ένα ποσοστό καθηγητών που υπερβαίνει κατά πολύ το 50%, δεν έχει καλύψει τις προπτυχιακές του ελλείψεις, δεν έχει κάνει μεταπτυχιακές σπουδές, δεν έχει μετεκπαιδευτεί στον τομέα της επιστήμης του τα τελευταία δέκα χρόνια, δεν ομιλεί ούτε γράφει μια ξένη γλώσσα, πώς είναι δυνατόν με την παντοδυναμία που τους δίνει ο υπουργός Παιδείας να αναστήσουν την Παιδεία;»* (εφ. *Το Βήμα*, 30/8/92).

Η «σοφία» και η ατολμία του στρατηγού

Επικαλούμενος τη σοφία του στρατηγού που διακόπτει τον ενθουσιώδη αξιωματικό του ο οποίος αρχίζοντας από τη διαπίστωση ότι δεν είχαν πυρομαχικά, εννοεί να του απαριθμήσει και τους υπόλοιπους 299 λόγους για τους οποίους έχασαν τη μάχη, σταματώ εδώ. Θα μπορούσε κανείς να συνεχίσει για την ατολμία και ιδιότυπη, σε σχέση με την αντιμετώπιση του κατώτερου και μεσαίου διδακτικού προσωπικού, μετριοπάθεια του κ. Σουφλιά απέναντι στις ρυθμίσεις που αφορούν τους διδασκομένους, συμμετοχή, σύγγραμμα, εξεταστικές διευκολύνσεις) ή ακόμη για τη σημασία που έχει στις ελληνικές συνθήκες η απλόχερη παραχώρηση εξουσίας στις πρυτανικές αρχές, όπως επίσης και η θεσμοποίηση της ήκιστα ευκρινούς κατηγορίας των καθηγητών «πλήρους απασχόλησης». Το κείμενό μου όμως είχε άλλο στόχο.

Θέλησα να δείξω ότι το Πανεπιστήμιο δεν περνά μια κρίση αποτελμάτωσης, όπως θέλει να πιστεύει ο υπουργός και οι σύμβουλοί του αλλά (αν επιμένουν στον όρο «κρίση») ανάπτυξης, που απαιτεί διορθωτικές κινήσεις εκσυγχρονιστικού χαρακτήρα, όχι μείζονες μεταρρυθμίσεις. Γιατί επιτέλους, και αυτό έχει γενικότερη σημασία, πώς είναι δυνατόν να εργασθεί κανείς αποδοτικά όταν κάθε τρεις και λίγο, η προϊσταμένη του αρχή δεν διστάζει να αλλάζει, «ξεχαρβαλώνει» είναι η ορθότερη διατύπωση, το πλαίσιο εργασίας του. Γι' αυτό, τα παραπάνω δεν θα πρέπει να διαβαστούν ως υπεράσπιση της «δομικής ακινησίας» της ελληνικής κοινωνίας ή της αντι-εκσυγχρονιστικής υστερίας της μείζονος και ελάσσονος αντιπολίτευσης. Τίθεται, όμως, δεν θα έλεγα μια κοινωνική αλλά και μια ανθρώπινη διάσταση ως πρώτη προϋπόθεση της όποιας σοβαρής αναπτυξιακής προσπάθειας, που μόνιμα αγνοείται από τους υπερβολικά φιλόδοξους πολιτικούς μας. □

ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΑΥΤΑΡΧΙΣΜΟΥ Ή Η ΕΠΙΘΕΣΗ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

του Βασίλη Κρεμμυδά

Το ιδιαίτερο που έχει η επίθεση της κυβέρνησης κατά του Πανεπιστημίου είναι ότι πεδίο της μάχης είναι ο χώρος όπου κατεξοχήν ασκείται η ελευθερία και όπου οι δημοκρατικές σχέσεις παράγουν γνώση και ιδέες· η επίθεση δηλαδή γίνεται κατά της ελευθερίας και των δημοκρατικών σχέσεων στο επίπεδο παραγωγής της γνώσης και της ιδεολογίας. Υπάρχει όμως και ένα επιπλέον εξαιρετικά λεπτό και εξαιρετικά ευαίσθητο σημείο: ελευθερία και δημοκρατία, κατά τα προηγούμενα, αναφέρονται πρωταρχικά στη σχέση δάσκαλος - μαθητής.

Αρχισα από το διαζευκτικό μέρος του τίτλου τού σημειώματός μου· θα το αφήσω τώρα για λίγο για να εξηγήσω το πρώτο. Γνωρίζω ότι ο χαρακτηρισμός «αυταρχισμός» ναι πολύ βαρύς· είναι όμως εξίσου αναπόφευκτος και γι' αυτό ικαλεί και θλίψη και οργή, όταν αρμόζει σε πράξεις ανώτατων γάνων της πολιτείας, όπως είναι ένας υπουργός. Δυστυχώς, ο υπουργός Παιδείας, όταν παρουσιάζει, προφορικώς και γραώς, το περιεχόμενο του νομοσχεδίου για τα ΑΕΙ, ακόμη και ον εισαγωγικό λόγο του στη Βουλή, ισχυρίζεται ότι με το νομοεδιό του καθιερώνονται ακριβώς τα αντίθετα από αυτά που θιερώνονται· δεν μιλώ για διαφορετικές απόψεις και εκτιμής, ούτε για το διάφορο περιεχόμενο που μπορεί να αποδίδεται όρους· πρόκειται για αποδείξεις από τις ρυθμίσεις του νομοσχεου.

Αναλυτικότερα:

Ο κ. υπουργός ισχυρίζεται ότι απαλλάσσει το Πανεπιστήμιο ο τον «*ασφυκτικό κλοιό*» της γραφειοκρατίας και κάνει το ακριβώς αντίθετο, *ενισχύει δηλαδή τη γραφειοκρατία* (βλ. π.χ. διαδικασίες του λεγόμενου «Τετραετούς Προγράμματος Προυξης και Πλήρωσης Θέσεων ΔΕΠ»), μετατρέποντας τον «ακτικό κλοιό» σε ασφυκτικό εναγκαλισμό, και αυτό παρόλο που έχει υποδειχθεί και προφορικώς και γραπτώς.

Ισχυρίζεται επίσης ότι ενισχύει την αυτοτέλεια του Πανεπιμίου και πράττει το ακριβώς αντίθετο, αφού οι αποφάσεις για ίδρυση και προκήρυξη θέσεων διδακτικού προσωπικού, προκήης και ανάθεσης ερευνητικών προγραμμάτων λαμβάνονται τεί από τον υπουργό.

Τέλος, ισχυρίζεται ο κ. υπουργός Παιδείας ότι το νομοσχέδιό αναβαθμίζει τις σπουδές, όταν για όσα κρατούν τις σπουδές σε ηλό επίπεδο, όπως θεσμός του Συγγράμματος, υλικοτεχνική ομή, αριθμητική σχέση διδασκόντων - διδασκομένων, δεν βάνεται κανένα μέτρο. Όσο για την πολυδιαφημισμένη καθιέη των Μεταπτυχιακών Σπουδών, αυτές γίνονται υπόθεση του ργού Παιδείας: στο Πανεπιστήμιο θα γίνονται βέβαια, αλλά το αν, με ποιες προϋποθέσεις και με ποιο περιεχόμενο θα γιαι θα αποφασίζει ο υπουργός.

οί «διαλόγου»

τάρχει και ένα άλλο καίριο και πολυδιαφημισμένο επίσης ζήτων σχέσεων του σημερινού υπουργού Παιδείας με την ίδευση· είναι αυτό που ο ίδιος έχει ονομάσει **Διάλογο**. Θα ω σχηματικά, αλλά από πρώτο χέρι, τι ήταν αυτό το πράγ. υπουργός έβαζε τους άλλους να λένε τη γνώμη τους, αλο τέλος αποδεικνυόταν ότι δεν είχε ακούσει τίποτα.

Βασίλης Λ

λα αυτά μας φέρνουν μπροστά σε ένα ύφος και σε μια πρακτιυσίας που εκτός από τον αυταρχισμό αποκαλύπτουν και μια απαράδεκτης περιφρόνησης και κοροϊδίας. Διότι τι άλλο πτημίου; ι να σημαίνει το γεγονός ότι ο κ. υπουργός καθήλωσε επί 7- ες τα μέλη των Συγκλήτων όλων των ΑΕΙ της χώρας για ία και ιτυπώσουν την άποψή τους επί των προτάσεών του, όταν με γίνεται ιοσχέδιο που κατέθεσε αποδεικνύεται ότι δεν την έλαβε υπόης γνώσ

ιρετικά ανέρχομαι τώρα στο δεύτερο, το διαζευκτικό, μέρος του τίνται προ χωρίς να το διαχωρίζω από το πρώτο. Εάν διαβάσει κανείς χτικά το νομοσχέδιο, θα διαπιστώσει ένα γενικό χαρακτηριότι όσα θετικά είχαν επιτευχθεί στα Πανεπιστήμιά μας κα-

● *Στο όνομα μιας κακώς νοούμενης ιεραρχίας, καταργούνται οι δημοκρατικές σχέσεις στο χώρο του διδακτικού προσωπικού και καθιερώνεται ένα «αφεντικό»: ο καθηγητής.*

τά τα τελευταία δέκα χρόνια, στο επίπεδο των σχέσεων, επαναλαμβάνω, και της διαφάνειας των διαδικασιών και των αποφάσεων είναι αυτό που με μανία βάλλεται: στο όνομα μιας κακώς νοούμενης ιεραρχίας, *καταργούνται οι δημοκρατικές σχέσεις στο χώρο του διδακτικού προσωπικού* και καθιερώνεται ένα «αφεντικό», ο καθηγητής· οι γενικές συνελεύσεις, τα πολυμελή αντιπροσωπευτικότατα ανώτατα όργανα διοίκησης και η Σύγκλητος απογυμνώνονται από τις αρμοδιότητές τους και ενισχύεται ο ρόλος ολιγομελών και μη αντιπροσωπευτικής σύνθεσης σωμάτων, όπως το Διοικητικό Συμβούλιο του Τμήματος και το Πρυτανικό Συμβούλιο, κάτι που σημαίνει ότι, στο όνομα, πάλι, μιας μεγαλύτερης ευελιξίας, κινδυνεύουμε να οδηγηθούμε στην αδιαφάνεια και στις εσφαλμένες αποφάσεις· *στο όνομα της ορθολογικής διαχείρισης των οικονομικών, οι πανεπιστημιακοί δάσκαλοι, οι φοιτητές και οι επιστημονικοί και διοικητικοί υπάλληλοι δέχονται την προσβολή ότι δεν γνωρίζουν το συμφέρον και τις ανάγκες του Πανεπιστημίου και γι' αυτό την εξυπηρέτησή τους αναλαμβάνει ο υπουργός.*

Ο υπουργός, υπεύθυνος της έρευνας!

Υπάρχουν και πλήθος άλλες ρυθμίσεις, με τις οποίες αποδεικνύεται ότι συνειδητά επιχειρείται η κατάργηση της ίδιας της υπόστασης του Πανεπιστημίου και η μετατροπή του σε ένα όργανο εκτελεστικό των αποφάσεων της εκάστοτε πολιτικής εξουσίας. Και είναι αστείο να λέγεται ότι έτσι το Πανεπιστήμιο συνδέεται με την κοινωνία· πώς δηλαδή γίνεται η σύνδεση, με αποφάσεις του υπουργού; Γιατί, όπως σαφέστατα ρυθμίζεται με το νομοσχέδιο, *ο υπουργός αποφασίζει τις προδιαγραφές της έρευνας*, δηλαδή της διαδικασίας παραγωγής της νέας γνώσης, ο ίδιος διαχειρίζεται και ο ίδιος διανέμει τα κονδύλια για την έρευνα· ο υπουργός αποφασίζει ποιοι θα διευθύνουν διδακτορικές διατριβές, ποιοι θα χρηματοδοτούνται για την εκτέλεση ερευνητικών προγραμμάτων, πόσες και σε ποιες βαθμίδες θα προκηρύσσονται οι θέσεις του διδακτικού προσωπικού. Τον πρύτανη, το σύμβολο της αυτοτέλειας, τον μετατρέπει σε χωροφύλακα, γιατί του αναθέτει το καθήκον να παρακολουθεί τη νομιμότητα της λειτουργίας των Τμημάτων.

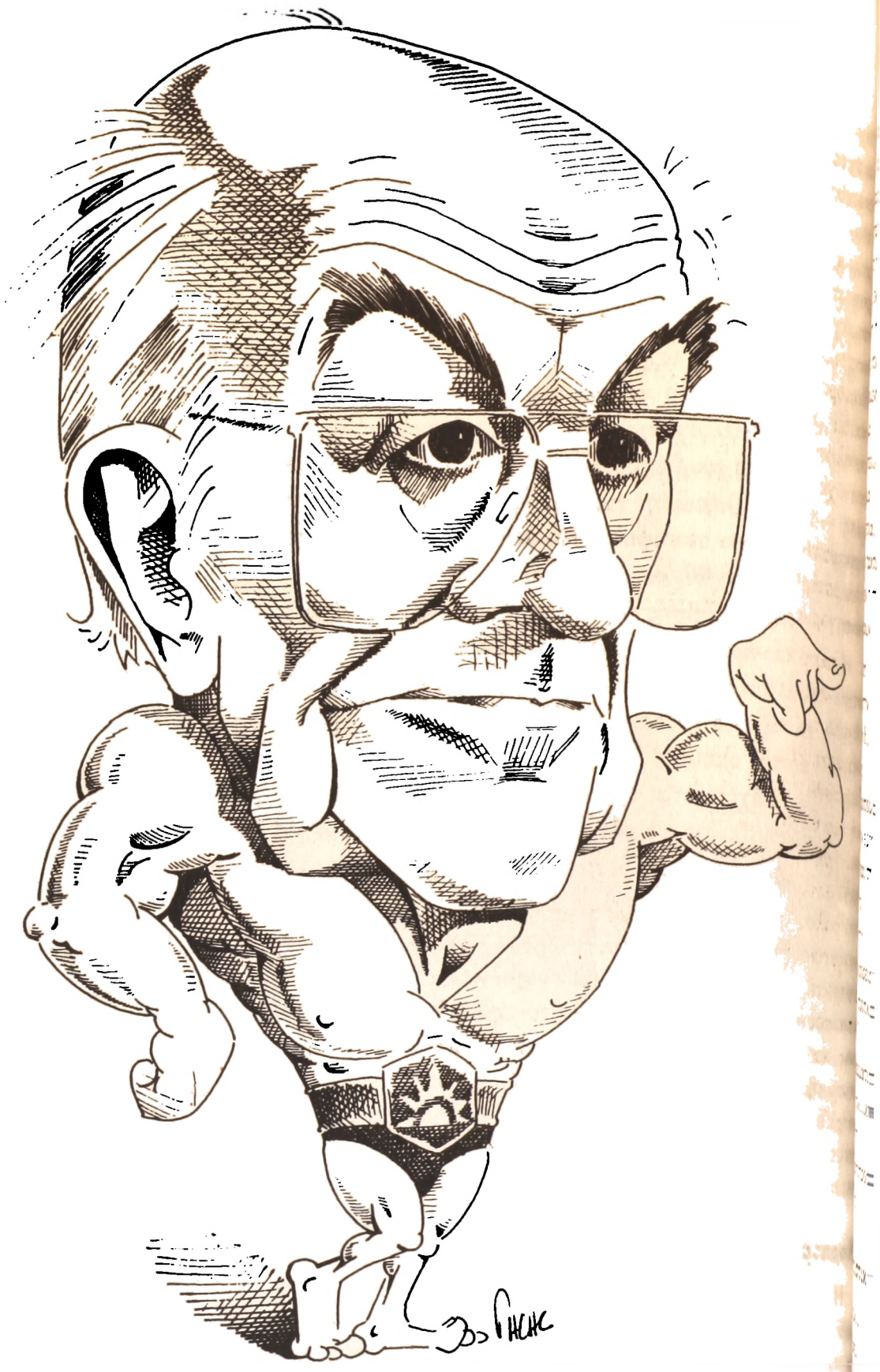
Με δύο λόγια: αυτοδιοίκηση των Πανεπιστημίων, τέλος· ελεύθερη διακίνηση και παραγωγή ιδεών, τέλος· ελευθερία στην έρευνα, τέλος· ήτοι, Πανεπιστήμιο, τέλος.

Μόνο που το Πανεπιστήμιο είναι θεσμός της κοινωνίας και οι θεσμοί δεν καθιερώνονται, ούτε καταργούνται μόνο με νόμους, κυρίως όταν πρόκειται για θεσμούς - νησίδες ελευθερίας και δημοκρατίας. Θα κλείσω αυτό το, αναγκαστικά σύντομο, σημείωμα —όλα γίνονται πλέον βιαστικά— με αυτά που αυτοπροσώπως είπα στον κ. υπουργό κατά το «διάλογό» του με τη Σύγκλητο του Πανεπιστημίου Αθηνών:

«Το Πανεπιστήμιο έχει προβλήματα· κανένα όμως από αυτά δεν λύνει το νομοσχέδιο. Αν είναι να γίνουν αυτά που προτείνετε, είναι καλύτερα τα πράγματα να παραμείνουν ως έχουν».

Μεταξύ πολιτικής και πρ

«Αταλάντευτο αγώνα κατά της κυβέρνησης» επαγγέλθηκε ο Πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ Ανδρέας Παπανδρέου κατά την ομιλία του στην σύνοδο της ΚΕ του κόμματος (29-30 Αυγούστου)· παράλληλα, υποσχέθηκε κατάργηση όλων των νόμων που ψηφίστηκαν επί ΝΔ σε περίπτωση που το ΠΑΣΟΚ επανέλθει στην εξουσία, ενώ γνωστοποίησε ότι μια νέα κεντρική επιλογή της αξιωματικής αντιπολίτευσης αποτελεί η διακοπή κάθε είδους και μορφής διαλόγου με την κυβέρνηση «εκτός Βουλής».

Η συγχριτικά προς άλλες προηγούμενες, βραχεία ομιλία του αρχηγού της αξιωματικής αντιπολίτευσης ήταν περισσότερο ένα κείμενο καταγραφής κλίματος και πιέσεων —εντός και εκτός του ΠΑΣΟΚ— που προσπάθησε να κεφαλαιοποιήσει την αυξανόμενη δυσαρέσκεια και κοινωνική πόλωση, παρά μια έναρθρη παρέμβαση που εκφέρει έναν κεντρικό πολιτικό λόγο.

Σαν τέτοια, η εισήγηση του κ. Παπανδρέου κατόπτριζε και μια διάσταση αμηχανίας και κενού που χαρακτηρίζει την περίοδο αυτή το ΠΑΣΟΚ και που πιστοποιείται, όχι μόνο με την έκδηλη απουσία ηγετικών στελεχών του από τη θερμότατη πολιτική συγκυρία των τελευταίων εβδομάδων, αλλά και με την έλλειψη πολιτικών πρωτοβουλιών κλίμακας. Η κατάσταση αυτή εικονογραφείται, εξάλλου, όχι μόνο με τα ποικίλλως σχολιασθέντα «μπάνια του Προέδρου» στην Ελούντα της Κρήτης αλλά και με την έμμεση, πλην σαφή, μεταφορά του αντικυβερνητικού μετώπου από το κόμμα στις ηγετικές ομάδες της ΠΑΣΚΕ, δηλαδή στα επηρεαζόμενα από το ΠΑΣΟΚ ισχυρά συνδικάτα του δημοσίου τομέα και της κοινής ωφέλειας.

Η «μετακύλιση» της αντιπολίτευσης

Από αυτή την άποψη, οι αναφορές σε «δυναμική στάση» και η κριτική για υποτονικότητα που υπήρχαν σε ομιλίες στελεχών στην τελευταία σύνοδο της ΚΕ του ΠΑΣΟΚ, είναι φαινόμενα που παραπέμπουν σε μια ρευστότητα και μια μεταβατική φάση που περνά το «Κίνημα». Βουλευτές και κομματικά στελέχη της αξιωματικής αντιπολίτευσης καθίστανται την τελευταία περίοδο απο-
δέκτες ενός ογκούμενου όσο και διάχυτ
ρεύματος αμυντικής διεκδίκησης ολοένα κα
περισσότερο κατακερματιζόμενων συμφ
ρόντων και προάσπισης θεσμών συνδικαλ
στικής εκπροσώπησης που αντιμετωπίζον
ται με σχέδιο οργανωμένης καταστολ
—διοικητικής και δικαστικής— από την κυ
βέρνηση του Κ. Μητσοτάκη και του στενο
του περιβάλλοντος. Παράλληλα, τα στελέ
χη του ΠΑΣΟΚ γνωρίζουν ότι αυτή η υπ
διαμόρφωση, όσο και υπό προθεσμία, κοι
νωνική δυναμική μπορεί να «καλυφθ
προνομιακά από το κόμμα τους δεδομέν

ις οπισθοφυλακής

του Ρεπόρτερ

ιαφαινόμενης τάσης διαμόρφωσης ενός τά ακραίου δικομματισμού, μετά τη υτικά αναπαραγόμενη πολιτική αφασία ιριστερού πόλου. Συγχρόνως, όμως, ο ς της αξιωματικής αντιπολίτευσης πα-άζει έναν παθητικό ισολογισμό στην γωγή πολιτικής και σε εγχειρήματα ικής πολιτικής παρέμβασης, αφού η ρφούμενη νέα κοινωνική συγκυρία α-ί μια πολιτική αντιπροσώπευση στο ικό πεδίο της διεκδίκησης της εξουσίας χι μια *πολιτική κοινωνικής επικου-*—τέτοια, δηλαδή, που διακρίνει την ρατη τακτική του ΠΑΣΟΚ με την εκ στέρον ή την *ad hoc* στήριξη διαφόρων γοριακών ή επιμέρους αιτημάτων.

τακτική αυτή του ΠΑΣΟΚ, που εκφρά-και στην ομιλία του αρχηγού του στη ο της ΚΕ, υποδηλώνει ότι ο χώρος της ατικής αντιπολίτευσης δεν έχει επε-σθεί τρόπους, διαδικασίες και θεματι-υ θα τον έβγαζε από τη θέση της αυτο-ρησης και της άμυνας στην οποία περι-ετά το 1988-1989. Η «μετακύλιση» λου της αντιπολίτευσης στους συνδι-τικούς φορείς και σε συντονιστικές τους πές - προπλάσματα ενός «κοινωνικού του», δεν είναι παρά η αντίστροφη όψη τατακερματισμού και μιας έλλειψης κής πολιτικής ρητορικής που χαρα-ουν την μορφή και την ποιότητα της κής αντιπροσώπευσης την οποία διεκ-ονει το ΠΑΣΟΚ.

ορατιστική αυτονομία

ιετακύλιση αυτή, ωστόσο, μπορεί να ναι άνευ άλλου μονογραμμική, αφού δικαλιστικοί οργανισμοί, λόγω των κών ζητημάτων που σφραγίζουν τη φούμενη συγκυρία και που όλα ανή-κτά προνόμιο στον «καταστατικό χώ-ώνης» τους, και λόγω του αυξανόμε-ρέρ αυτών «κοινωνικού όγκου αντι-πευσης», αποκτούν μεγαλύτερη βα-στους συσχετισμούς που διαμορφώ-στο συνολικότερο πεδίο του οξυνόμε-ολιτικού ανταγωνισμού. Η, προς το διαφαινόμενη ως επιθυμητή από το Κ, «πρωτοβουλία» της ΓΣΕΕ και γάλων Ομοσπονδιών μπορεί να με-θεί προς την κατεύθυνση ενός αυτό-κορπορατισμού, ο οποίος, εξάλλου, ι και ομόλογος προς την κομματική - κορπορατιστική πολιτική που διακρίνει την κυβερνητική πρακτική, στην προσπάθεια του κ. Μητσοτάκη να παραγάγει μέσον του κρατικού μηχανισμού κοινωνικές ομάδες - στηρίγματα για την επιμεριστική νομιμοποίηση των επιλογών του. Έτσι, η φαινομενικά ευνοϊκή για την αξιωματική αντιπολίτευση σημερινή λειτουργία των συνδικάτων ως χώρων διαχείρισης και συντήρησης της γενικευόμενης δυσαρέσκειας, μέχρι αυτή να μετατραπεί «εν ευθέτω χρόνω» σε σημαντικό πολιτικό πόρο για το ΠΑΣΟΚ, μπορεί να αποδειχθεί ως πηγή αποστέρησης του τελευταίου από ομάδες πληθυσμού οι οποίες είναι ήδη δυσαρεστημένες από την πολιτική απουσία του. Του κοινωνικού κλίματος βοηθούντος, οι ομάδες του πληθυσμού οι οποίες έχουν ήδη διαμορφωμένες απαιτήσεις για αποτελεσματικότερη και μείζονα παρέμβαση της αντιπολίτευσης μπορεί να αναπτύξουν γενικευμένα αισθήματα πολιτικής αποξένωσης και κυνισμού ανάμικτα με ανέλεγκτες πρακτικές πολιτικού περιθωρίου.

Αυτονομία ΜΜΕ

Την ίδια αυτονομία έναντι της αξιωματικής αντιπολίτευσης φαίνεται πως εξακολουθούν να επιλέγουν ως πολιτική στάση τα μέσα ενημέρωσης που δεν καταχωρούνται στην κυβερνητική παράταξη. Η αυτονομία αυτή —που υποστηρίζεται και συνοδεύεται από μια συνολικότερη αλλαγή των δομών και της φυσιογνωμίας των εκδοτικών συγκροτημάτων— μεταφράζεται πολλές φορές σε πολιτική ίσων αποστάσεων από την κυβέρνηση και την αξιωματική αντιπολίτευση (ή και σε εξομοίωσή τους ακόμα), με παράλληλη όμως εκφορά μείζονος, πολλές φορές, αντιπολιτευτικού λόγου, *ως εάν* ο μη συμπολιτευόμενος τύπος να ήταν ο ίδιος ή κεντρική αντιπολίτευση. Η μηστοίχιση της μερίδας αυτής του Τύπου προς το γενικότερο διάζευγμα κυβέρνηση - αντιπολίτευση, έχει σαφή σχέση με την αποσπασματικότητα πρακτικών και αντιπροσωπεύσεων που διακρίνουν τόσο τους κυβερνώντες όσο και τους αντιπολιτευόμενους, η οποία στερεί το παραπάνω διάζευγμα των ουσιαστικών του διαστάσεων και συνεκτικών κοινωνικών αντικρυσμάτων, αφού δεν επιτρέπει στους δύο χώρους να συγκροτηθούν ως ολοκληρωμένες και μεσοπρόθεσμα, τουλάχιστον, αντιθετικές σφαίρες επιρροής και πολιτικής οργάνωσης. Αν συνυπολογισθεί, όμως, ότι ο μη-συμπολιτευόμενος Τύπος δεν λειτουργεί με τον ίδιο παραταξιακό - ενοποιητικό ρόλο που χαρακτηρίζει τις καθημερινές παρεμβάσεις του κυβερνητικού Τύπου, αλλά, αντίθετα, διακρίνεται πολλές φορές από μη-ενιαία στη θεματική και την ένταση της αντιπολιτευτική στάση, τότε είναι μάλλον φανερό ότι η αυτονομία του αντικυβερνητικού Τύπου λειτουργεί κάποιες φορές αποδιαρθρωτικά στην κοινωνική τάση της συγκέντρωσης του αντιπολιτευτικού δυναμικού στον πόλο του ΠΑΣΟΚ.

Διαμαρτυρία και Πολιτική

Το συνολικότερο αποτέλεσμα αυτού του κατά τα φαινόμενα αντιθετικού πλέγματος —από τη μια, της τάσης συγκέντρωσης της κοινωνικής δυσαρέσκειας στο ΠΑΣΟΚ και, από την άλλη, του κατακερματισμού και των επιμεριστικών αυτονομιών στη συγκρότηση και εκπροσώπηση συμφερόντων και κοινής γνώμης —επιτείνει τα συμπτώματα εκείνα στο χώρο της αξιωματικής αντιπολίτευσης που εκπορεύονται από την πολιτική της υπολειτουργία, την οργανωτική της απορία και την απουσία μιας κοινωνικά δυναμικής ρητορικής, σε συνδυασμό με την ανυπαρξία πολιτικής και ιδεολογικής αυτοκάθαρσης έναντι του κυβερνητικού παρελθόντος της.

Το «προφίλ» που ανέδειξε την προηγούμενη εβδομάδα ο κ. Παπανδρέου είναι ένα προφίλ διαμαρτυρίας, καταδίκης, φόγου και αγανάκτησης έναντι των κυβερνητικών δρώμενων, προκειμένου να μην μείνουν ακάλυπτα τα συναφή ανακλαστικά του κοινού. Αυτά μπορεί να τροφοδοτούνται από έναν κυβερνητικό αρνητισμό, μια «πολιτική» δηλαδή που τη μία ημέρα ανατρέπει αποσπασματικά τις εξίσου αποσπασματικές «αποφάσεις» τής αμέσως προηγούμενης ημέρας, αδυνατώντας να συγκροτήσει την ιστορία της.

Όμως, για ένα κόμμα το οποίο διεκδικεί και πάλι την εξουσία μετά από μία καταστροφική διαχείρισή της, είναι πολύ εύκολο, πολύ φτωχό και πολύ κακό το να αρκείται να έχει απέναντί του έναν εκπρόσωπο αυτής της αλλοπρόσαλλης κυβερνητικής πολιτικής, όπως ο κ. Ανδριανόπουλος, ο οποίος να τον εγκαλεί για ...απουσία εναλλακτικής πρότασης. □

«Το σαραβαλάκι μου δεν το κουλαντρίζω...»

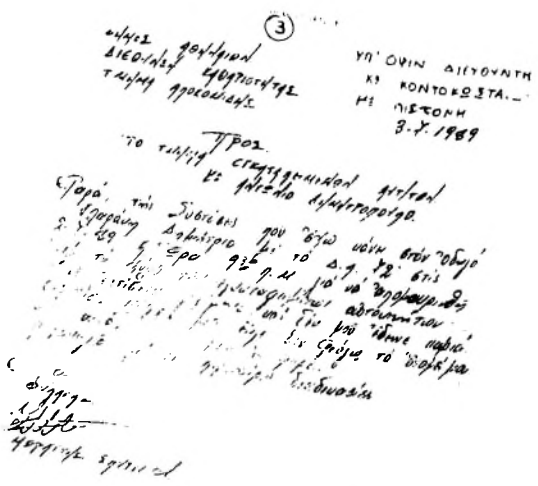
του Ρεπόρτερ

Κι ενώ ο Δήμος εξακολουθεί να σιωπά ακολουθώντας τη γνωστή τακτική του, εμείς συνεχίζουμε, πιστοί στην υπόσχεσή μας να φέρνουμε στο φως σκάνδαλα και σκανδαλάκια. Τα περίφημα ειδικά συνεργεία, που είναι και το φυτώριο του παραμηχανισμού, χωρίζονται σε δύο τμήματα. Στο συνεργείο εγκαταλελειμμένων οχημάτων και στο συνεργείο αφισοκάθαρσης (διάβαζε αφισορρύπανσης αφού με την ανοχή των συνεργείων αυτών η «μυστηριώδης» οργάνωση ΛΥΚΑΒΗΤΤΟΣ κολλάει τις αφίσες της).

Στο πρώτο συνεργείο άτυπος προϊστάμενος είναι ο ημερομίσθιος εργάτης **Γιάννης Εγγλεγής** και στο δεύτερο ο **Παναγιώτης Δημητρόπουλος**. Ο τελευταίος, μετά τις γνωστές καταγγελίες του που είδαν το φως της δημοσιότητας στο ΑΝΤΙ, μετατέθηκε στη Δημοτική Αστυνομία.

Όπως θα θυμούνται οι αναγνώστες του ΑΝΤΙ, η όλη ιστορία άρχισε όταν δημοσιεύσαμε τις καταγγελίες του Δημητρόπουλου και στη συνέχεια με τις σχετικές ΕΔΕ αποδείχθηκε πως ο δήμαρχος Αθηναίων παρανομεί ή καλύπτει παράνομες ενέργειες. Μια παρανομία που είναι γνωστή στο δήμαρχο —αφού την έχει επισημάνει με επίσημο έγγραφο (Αρ. Πρωτ. 20073/90) ο ΟΔΔΥ (Ντοκουμέντο 1) είναι και η περισυλλογή και «φύλαξη» από το Δήμο των εγκαταλειπομένων.

Για ποιο λόγο ο δήμαρχος Αθηναίων παρανομεί; όπως επισημαίνει ο πρόεδρος του ΟΔΔΥ, **Κ. Χατζής**. Διότι ο παραμηχανισμός του προσπορίζεται οφέλη. Και βέβαια η επιχείρηση σκύλευσης των εγκαταλειπομένων οχημάτων δεν γίνεται μόνο σήμερα, όπως καταγγέλει ο Δημητρόπουλος (βλέπε προηγ. ΑΝΤΙ), από ανθρώπους εγκατεστημένους επί τούτου από το διευθυντή **Γ. Κακουλάκη** αλλά γινόταν κι από παλιά. Πάντα από ανθρώπους με ισχυρούς προστάτες, πάντοτε εν γνώσει διευθυντών και παραγόντων της πλειοψηφούσης δημοτικής παράταξης. Πάντοτε στο χώρο της αμαρτωλής καθαριότητας και πάντα με φόντο τα περίφημα ειδικά συνεργεία.

●

Αλήθεια, ποια ήταν η τύχη τής από 19/7/89 αναφοράς —συγκεκριμένης καταγγελίας— του Αντώνη Δημητρόπουλου που όπως φαίνεται και από σχετική αναφορά του φύλακα Μωραΐτη τα συμβαίνοντα γνώριζε ο δ/ντής κ. Κωνστας.

(Σύμφωνα με την αν... του Δημητρόπουλου, ... αυτοκινήτων του Δήμου ... εργαλεία από το πορτ-μπ... αυτοκινήτου που, εγκατ... μένο σε κεντρικό δρόμο ... θήνας, αποσύρθηκε στο χ... ποθήκευσης του Δήμου σ... φριά. Η κλοπή έγινε μ... στα μάτια φύλακα του ... αποθήκευσης και μαλ... φύλακας έκανε παρατ... στον οδηγό!).

Και αν ο δήμαρχος Α... ναίων ισχυριστεί πως όλα αυτ... δεν έγιναν επί των ημερών του... ας μας πει τι θα κάνει τώρα π... το έμαθε. Τώρα που έμαθε π... ο παραμηχανισμός εκαλύπτ... πίσω από το διευθυντή Κων... κώστα για να κλέβει την π... ριουσία του Δημοσίου, που ... ποκαλύπτουμε σήμερα, όπως ... καλύπτετο και από τον επόμε... διευθυντή Ι. Βόρδο, όπως εξ... κολουθεί να τους καλύπτει ο ν... διευθυντής πάντοτε με το αί... μίωτο.

Αφού τα αυτιά του δημάρχ... δεν ακούν, αφού οι τίμιες φω... της συμπολίτευσης μέσα σ... Δημοτικό Συμβούλιο έχ... λουφάξει κι αφού η αντιπολίτ... ση δεν υπάρχει, μήπως ήρθ... ώρα του κ. Εισαγγελέα; Η μ... πως περιμένει κι αυτός τον κ... μενο φάκελλο που θα αναφ... ται στα νεκροταφεία;

3.200 ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΑ!

● *Η επιστολή που ακολουθεί έχει αποστολέα τον πρόεδρο του ΟΔΔΥ και παραλήπτη τον αντιδήμαρχο Αθηναίων, το Νοέμβριο 1990. Τα όσα θίγονται στην επιστολή, όπως τότε, ισχύουν και σήμερα.*

Κύριε Αντιδήμαρχε,

Στο φύλλο της εφημερίδας «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ» που εκυκλοφόρησε την 22/11/90 δημοσιεύθηκε άρθρο με τίτλο «Μπόγιας για σαραβαλάκια». Ο συντάκτης τού πιο πάνω άρθρου μεταφέρει στο κείμενο απόψεις σας, σχετικά με την τύχη των εγκαταλειπομένων στους δρόμους αυτοκινήτων.

Διαβάζοντας το άρθρο με έκπληξη διαπίστωσα ότι ο Δήμος Αθηναίων δεν τηρεί τις διατάξεις του άρθρου 7 του Ν. 894/1979, «τύχη εγκαταλειπομένων οδικών οχημάτων, τροχοσπίτων, σκαφών ή άλλων ογκωδών αντικειμένων».

Με την παρούσα μου επιθυμώ να σας γνωρίσω ότι οι διατάξεις τού προαναφερόμενου Νόμου είναι σαφέστατες και σύμφωνα με αυτές τα απομακρυνόμενα αυτοκίνητα αυτής της κατηγορίας «παραδίδονται εις τον ΟΔΔΥ και φυλάσσονται υπ' αυτού για ένα εξάμηνο». Μετά την παρέλευση του εξαμήνου και αφού γίνουν τρεις ανακοινώσεις εις τον Τύπο (μία ανά δίμηνο), εάν δεν παρουσιαστεί ο ιδιοκτήτης του εκποιούνται υπό του ΟΔΔΥ και το προϊόν της εκποίησης αποτελεί έσοδο του Δημοσίου.

Επομένως κ. Αντιδήμαρχε παράνομα κατακρατούνται σε μάντρες του Δήμου 3.200 αυτοκίνητα και παρακαλούμε να έλθετε σε επαφή με την αρμόδια υπηρεσία του ΟΔΔΥ (Διεύθυνση Παραλαβών - Αποθηκών, τηλ. 3244293, αρμόδιος κ. Κούρτης) για να προχωρήσει ο ΟΔΔΥ στις νόμιμες διαδικασίες για την εκποίησή τους, γιατί σε αυτές τις δύσκολες ώρες κάθε δραχμή, που χάνεται από τον Κρατικό Προϋπολογισμό αποτελεί πλήγμα για την Εθνική μας Οικονομία.

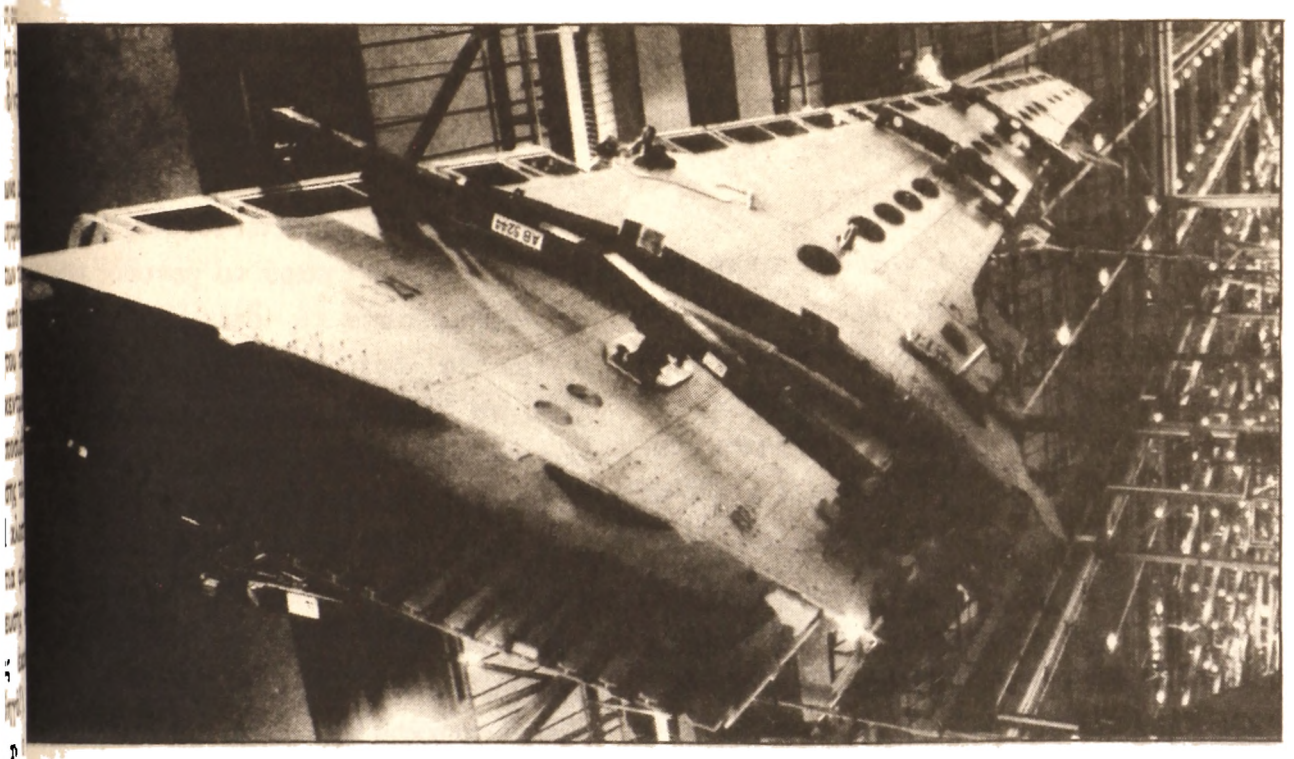
Ο Πρόεδρος του Δ.Σ.

Κων. Χατζής

Γο ΥΕΘΑ εξυπηρετεί ξένες εταιρείες οπλικών συστημάτων;

του Ρεπόρτερ

Η σημερινή ηγεσία του υπουργείου Άμυνας με την πολιτική της εξυπηρετεί, άραγε, τις ξένες εταιρείες οπλικών συστημάτων, αποφεύγοντας συστηματικά τις συμπαραγωγές; Μια επίκαιρη ερώτηση για τον πρωθυπουργό, αναφορικά με την αναμενόμενη απόφαση του ΚΥΣΕΑ για την επέκταση της αγοράς του αιώνα.

Εμείς παράγουμε τέτοια, ή μόνο καταναλώνουμε;

την προχθεσινή συνεδρίασή του το ΚΥΣΕΑ, μετά κάποιες διχογνωμίες για «μοίρασμα της πίττας» απεφάσισε την «επέκταση» της αγοράς τού αιώνα περίπου 50%, με την αγορά πρόσθετων *F-16* με διακρατική συμφωνία, συνολικού κόστους 1,2 έως 1,7 εκατ. δολαρίων.

Δεν ξέρουμε κατά πόσον μια πιθανή μελλοντική εξεταστική επιτροπή θα ανακαλύψει κρυφά σημεία, ανάλογα με αυτά της προηγούμενης αγοράς, αλλά αυτό που είναι βέβαιο είναι ότι ο τομέας αντισταθμισμάτων δεν έχει βελτιωθεί, αλλά αντίθετα χειροτερεύσει. Ενώ δηλαδή στην ίδια φάση της προηγούμενης κυβερνήσεως, τουλάχιστον, έγιναν επαφές με ένα μεγάλο μέρος της ελληνικής βιομηχανίας, σήμερα, παρά όλες τις διακηρύξεις περί ιδιωτικού τομέα κ.τ.λ., αυτός αγνοείται παντελώς.

Σαν μοναδικός δε αποδέκτης των όποιων αντισταθμιστικών της «νέας αγοράς του αιώνα» φέρεται η ΕΑΒ, η οποία μέχρι σήμερα απέτυχε παταγωδώς στην, έστω και μερική, υλοποίηση ενός τεραστίου όγκου αντισταθμιστικών που «χρεώθηκαν» σε αυτήν.

Ο ρόλος δηλαδή της κρατικής ΕΑΒ στην υποβάθμιση των *offsets* είναι ο παρακάτω.

Φορτώνουμε έναν υπό διάλυση, υπερχρεωμένο φορέα με έργο που είναι βέβαιο ότι δεν θα φέρει σε πέρας, και νίπτουμε τας χείρας, βοηθώντας έτσι τις πωλήτριες εταιρείες να ξεφύγουν από τις υποχρεώσεις τους. Κανονικά γι' αυτήν την εξυπηρέτησή του το υπουργείο θα πρέπει να ζητάει τη σχετική του προμήθεια από 4 μέχρι 5%!

Και για να προλάβουμε εύκολες δικαιολογίες, υπενθυμίζουμε ότι το τουρκικό υπουργείο Εθνικής Άμυνας, με διακρατικές συμβάσεις, επιτυγχάνει συμπαραγωγές τουλάχιστον 30%.

Το ερώτημά μας, επομένως, είναι απλό: **«Τη στιγμή που ανεξαιρέτως όλες οι εταιρείες του ιδιωτικού τομέα έφεραν σε πέρας όσα αντισταθμιστικά τούς ανετέθησαν, γιατί καταφεύγουμε αποκλειστικά στις κρατικές, όπου είναι απόλυτα βέβαιο ότι ούτε ένα ελάχιστο ποσοστό τους θα υλοποιήσουν; Η πολιτική αυτή μήπως εξυπηρετεί τις ξένες εταιρείες;».**

Και τώρα, αναφορικά με το «άψογο» των διακρατικών συμφωνιών, μεταφέρουμε χωρίς σχόλια την ακόλουθη είδηση που εγράφη πρόσφατα στον ξένο Τύπο και για πρώτη φορά μεταδίδεται στην Ελλάδα.

Σύμφωνα με ένα νέο νόμο των ΗΠΑ (*Faler Claims Act*), είναι δυνατόν ιδιώτες να μηνύουν, για λογαριασμό της ομοσπονδιακής κυβερνήσεως, εταιρείες αμυντικού εξοπλισμού, για παράνομες πράξεις κατά τις πωλήσεις, και να *μοιράζονται* τα ποσά που επιδικάζονται (!) τα οποία μπορούν να φτάσουν και σε εκατοντάδες εκατομμύρια δολάρια. Σύμφωνα λοιπόν με το νόμο αυτόν, ένα υψηλά στην ιεραρχία στέλεχος της αμερικανικής εταιρείας την κατηγόρησε ότι δωροδόκησε τον Ισραηλινό ταξίαρχο της αεροπορίας *Rami Dotan*, ώστε να επιτύχει υψηλές τιμές στη διακρατική συμφωνία αγοράς *F-16* το 1989. Ήδη ο Ισραηλινός ταξίαρχος εκτίει ποινή 13 χρόνων, και η εταιρεία κατέβαλλε πρόστιμο πολλών δεκάδων εκ. δολαρίων στο Αμερικανικό Δημόσιο, τα μισά από τα οποία τα διεκδικεί το στέλεχος που «κάρφωσε» την υπόθεση. Ο νόμος αυτός που στην πιάτσα λέγεται «*Whistle-blower*» *Law*, έχει δημιουργήσει αρκετή αναταραχή σε διάφορους εμπλεκόμενους, και είναι ενδεικτικός της επιθυμίας για διαφάνεια! □

Και τώρα τι γίνεται;

του Γεωργίου Κολοκασίδη

Η πολυπληθής ελληνοκυπριακή αποστολή επέστρεψε τελικά από τη Νέα Υόρκη μετά από μια μακρά παραμονή. Τα σχόλια που συνόδευσαν την έλευση των πολιτικών αρχηγών ποικίλουν. Η κυβερνητική πλευρά και ο κ. **Βασιλείου** ειδικότερα, αντιλαμβανόμενοι τη σημασία του τρόπου προβολής των γεγονότων, έσπευσαν να επικαλύψουν με θριαμβικούς τόνους τα όσα συνέβησαν. Ήταν όμως αυτή η παρουσίαση αληθής;

Ο βασικός άξονας γύρω από τον οποίο περιστράφηκε η κυβερνητική θριαμβολογία ήταν η ισχυριζόμενη αποδοχή από τουρκικής πλευράς τού δικαιώματος παλιννόστησης των προσφύγων. Αυτή η έπαρση όμως είναι τουλάχιστον δυσεξήγητη. Είναι γνωστό ότι από τη σύναψη του μνημονίου Μακαρίου - Ντενκτάς το '77, ο κ. **Ντενκτάς** είχε συναινέσει στη συζήτηση του δικαιώματος επιστροφής αλλά υπό το φως κάποιων πρακτικών δυσκολιών που είχε εγείρει ενδεχομένως σε σχέση με Τουρκοκυπρίους που θα υποχρεώνοντο να εγκαταλείψουν κατεχόμενες ελληνικές περιουσίες. Και στην παρούσα φάση όμως, η αποδοχή του δικαιώματος επιστροφής εξουδετερώνεται κατ' ουσίαν από ένα μακροσκελή κατάλογο εξαιρέσεων. Ο κ. Ντενκτάς, ενεργώντας με αξιοθαύμαστη διπλωματικότητα, κατέθεσε το γνωστό του κείμενο αποδοχής τού δικαιώματος το οποίο συνοδεύεται από ένα πολυάριθμο κατάλογο εξαιρέσεων, που όχι μόνο αναιρεί το δικαίωμα επιστροφής αλλά το εξευτελίζει. Όπως και διακωμωδεί την όλη προσπάθεια σοβαρής διαπραγμάτευσης. Και ο κατάλογος αυτός των εξαιρέσεων πάει πολύ πιο μακριά από τις «πρακτικές» δυσκολίες που είχε ανασύρει ο κ. Ντενκτάς το '77. Κατά συνέπεια μπορούμε να μιλούμε πιο εύστοχα για οπισθοδρόμηση παρά για πρόοδο.

Οι χειρισμοί όμως Ντενκτάς είναι και αποκαλυπτικοί των τουρκικών διαθέσεων. Για να είμαστε εντελώς ωμοί, το κείμενο Ντενκτάς στο θέμα των προσφύγων δεν καταστρέφει τις γνήσιες τουρκικές απόψεις στο προσφυγικό. Πίσω από τις γραμμές διαγράφεται η πάγια τουρκική θέση που αρνείται επίμονα την επιστροφή και του τελευταίου πρόσφυγα. Το κείμενο απλώς είναι μια διαπραγματευτική έκφανση της ίδιας στάσης. Οι εξαιρέσεις δεν συνοψίζουν τις ειλικρινείς ανησυχίες των Τούρκων. Απλώς επιστρατεύτηκαν για να εκμηδενίσουν τον κανόνα. Πώς λοιπόν μιλούμε για πρόοδο και πώς σπεύδουμε να εμπλακούμε σε μια ομοσπονδία που για να λειτουργήσει θα χρειαστεί τόννους τουρκικής καλοπιστίας;

Ελληνοκυπριακή ερμηνεία της τουρκικής «παραχώρησης» δεν εξαντλεί τα περίεργα και τα δυσεξήγητα στη δράση και αντίδραση της κυπριακής κυβέρνησης. Συγχρόνως εκδηλώνεται και μια περίεργη μετάθεση στόχων. Οι λόγοι της μετάβασής μας στη Νέα Υόρκη είχαν από παλαιά εκτεθεί δημόσια: είτε θα επέστρεφε η κυπριακή κυβέρνηση με τουρκικές παραχωρήσεις είτε θα επιχειρείτο η εξασφάλιση καταδικαστικού για την τουρκική πλευρά ψηφίσματος του Συμβουλίου Ασφαλείας. Τελικά, και ενώ ανεμένετο η ψηφοφορία του Συμβουλίου Ασφαλείας και ενώ ο πρόεδρος Βασιλείου είχε παραμείνει στη Νέα Υόρκη για να διαβουλευθεί προς εξασφάλιση ευνοϊκού ψηφίσματος, έγινε η ακατανόητη δήλωση. Σκοπός μας, είπε ο πρόεδρος Βασιλείου, δεν είναι η καταδίκη της Τουρκίας γιατί αυτό θα υπονόμευε την προσπάθεια εξεύρεσης λύσης. Και τελικά οι προεδρικές θέσεις απέκτησαν υλική υπόσταση στο ψήφισμα του Συμβουλίου Ασφαλείας: το ψήφισμα αποφεύγει την καταδίκη της Τουρκίας.

Αυτά όλα αφήνουν βέβαια έκθετη την κυπριακή κυβέρνηση στην εύλογη κατηγορία ότι πολιτεύεται στο κρίσιμο εθνικό θέμα με γνώμονα τις προκύπτουσες στο εσωτερικό εντυπώσεις. Γι' αυτό και η αναφορά σε παραχωρήσεις που αποσπάστηκαν από έναν αδιάλλακτο Ντενκτάς. Αλλά και η ξαφνική δημοσιοποιημένη μετάθεση στόχων στο αναμενόμενο, τότε, ψήφισμα του Συμβουλίου Ασφαλείας. Υποθέτει κανείς ότι έγινε για να καλύψει την προοπτική μη εξασφάλισης ευνοϊκού ψηφίσματος. Με την προαγγελία αυτή, βέβαια, τάφησαν οριστικά και οποιεσδήποτε ελπίδες για ένα καλό ψήφισμα μια και ο «άμεσα ενδιαφερόμενος» υπαναχώρησε.

Η αδικαιολόγητη αισιοδοξία όμως επεξετάθη και στις κυβερνητικές εκτιμήσεις επί του ψηφίσματος 774. Ο πρόεδρος Βασιλείου, υιοθετώντας μιαν ιδιότυπη οπτική, μόνο θετικά είδε στο ψήφισμα. Παρά το γεγονός ότι δεν επιρρίπτει ευθύνες στην αδιάλλακτη Τουρκία· παρά το γεγονός ότι υιοθετεί απερίφραστα τις ιδέες Γκάλι ως σχέδιο πλέον για λύση του Κυπριακού με τα αναρίθμητα μειονεκτήματά του· παρά το γεγονός ότι προάγει το σχήμα τής τετραμερούς διάσκεψης για επισφράγιση της λύσης, απούσης της κυπριακής κυβέρνησης και των μελών του Συμβουλίου Ασφαλείας. Υπενθυμίζεται ότι για το σχήμα της τετραμερούς υπάρχει η αποκληθείσα ως ιστορική απόφαση του κυπριακού εθνικού συμβουλίου παρόντος και του κ. Μητσοτάκη, που ρητώς προβλέπει πολυμερές σχήμα με συμμετοχή της κυπριακής κυβέρνησης.

Οι αντιδράσεις όμως των λοιπών πολιτικών παικτών αλλά και ειδημόνων δεν φαίνεται να συμπορεύονται με τις καθόλα πρόωρες θριαμβολογίες της κυπριακής κυβέρνησης. Στο χορό των ανησυχούντων, πλην του βοηθού γενικού εισαγγελέα της δημοκρατίας κ. **Λουκαΐδη**, ο οποίος έχει δημιουργήσει αίσθηση τασσόμενος πλέον σαφώς εναντίον της διαγραφόμενης λύσης, έχει προστεθεί και ο γενικός εισαγγελέας με πρόσφατες ενδιαφέρουσες δηλώσεις. Ούτε λίγο ούτε πολύ ο κ. **Τριανταφυλλίδης** είπε ότι το σχήμα Γκάλι, ως έχει, δεν είναι λειτουργήσιμο. Η μη λειτουργικότητα του σχεδίου Γκάλι συνυφασμένη με τη διευρυνόμενη επίγνωση ότι το σχέδιο δεν έχει δεπραγματευτικά περιθώρια, έχουν ρίξει μέρη τη σκιά τους στις αρχικές προσδοκίες

Η τροπή των εξελίξεων δεν έχει αφήσει πηρέαστη και τη διάταξη των κομματι- δυνάμεων. Οι προηγούμενοι πολέμιοι δικαδικασίας ΔΗΚΟ και ΕΔΕΚ έχουν α- ασίσει χλιμάκωση των αντιδράσεων, υπώνοντας οι πρώτοι και συνδρομούν- οι δεύτεροι, αίτημα για έκτακτη σύγ- ση της κυπριακής Βουλής. Το σημαντι- ρο όμως είναι η βαθμιαία μετακίνηση θέσεις του Δημοκρατικού Συναγερμού, μεγαλύτερου κυπριακού κόμματος. Ο γούμενος αρωγός της κυβερνητικής πο- ής φαίνεται να έχει δεύτερες σκέψεις την έκταση της έκθεσής του υπέρ της πο- ής Βασιλείου. Ο αρχηγός του κόμμα- . Κληρίδης έχει τοποθετηθεί ενάντια μετάβαση της ελληνικής πλευράς στη Υόρκη στις 26 Οκτωβρίου, εκτός αν υ- ει έμπρακτη μετακίνηση στις θέσεις κτάς. Αυτή η μεταστροφή φαίνεται να βασικά απόρροια της πίεσης δευτερο- άτων στελεχών του κόμματος που έ- βαρεθεί να βλέπουν μια πλειοδοτούσα κτριωτικά συνθήματα δεξιά να πρωτο- εί στις υποχωρήσεις. Εδώ όμως γεννά- ια αντίφαση. Ο κ. Κληρίδης θεωρείται ος εμπνευστής της πολιτικής τών υπο- ήσεων και ασκεί την πολιτική αυτή από τον καιρό που ο κ. Βασιλείου ασχολείτο α- κόμα με την επιχειρηματική του επικράτη- ση.

Συνεπώς, πρόβλημα αξιοπιστίας θα έχει ο κ. Κληρίδης ακολουθώντας μια εναλλα- κτική πολιτική. Αυτό όμως μπορεί και να σημαίνει ότι η παρουσιαζόμενη ως αναστρο- φή πορείας από αυτό το κόμμα δεν είναι τί- ποτα άλλο από μια εφήμερη μανούβρα προς εξευμενισμό κομματικών στελεχών, που βλέπουν να σύρονται προς μια αδιέξοδη πο- λιτική υψηλού πολιτικού κόστους.

Τελικά αυτό που πρέπει να έχει ο καθέ- νας υπόψη του είναι ότι αυτά όλα συμβαί- νουν με φόντο τις επικείμενες προεδρικές ε- κλογές του Φεβρουαρίου. Ο κ. Κληρίδης έ- χει και από εδώ λόγους να παίξει το παιχνί- δι τού απορριπτισμού, καθώς ως πιθανότα- τος θριαμβευτής του πρώτου γύρου των ε- κλογών θα εποφθαλμιά τις ψήφους των χα- μένων τού πρώτου γύρου. Και αυτοί, εκτός αν υπάρξουν συνεργασίες, θα είναι τα απορ- ριπτικά κόμματα ΕΔΕΚ και ΔΗΚΟ.

Πάντως, αυτό που είναι σίγουρο είναι ότι ο σημαντικότερος αστάθμητος παράγων αυ- τή τη στιγμή στην κυπριακή πολιτική ζωή είναι ο Συναγερμός. Αν η μετακίνησή του είναι μόνιμη τότε ο κ. Βασιλείου θα έχει δυ- σκολία να συνεχίσει εφαρμόζοντας την ίδια πολιτική με μόνο στήριγμα το αριστερό Α- ΚΕΛ.

Όποια και αν είναι η απάντηση στα πιο πάνω, οι εξελίξεις προμηνύονται μελανές σε ό,τι αφορά το Κυπριακό. Ο κ. Βασιλείου, διαπραγματευόμενος και υποχωρών, έχει βάλει την ελληνική πλευρά σε δεινή θέση. Από τη μια πλευρά είναι το φάσμα μιας επι- κίνδυνης και θνησιγενούς λύσης. Από την άλλη, ως μόνη επιλογή ίσως αφήνεται η κα- ταγγελία της διαδικασίας και η αποστασιο- ποίηση από το σχέδιο Γκάλι. Το δεύτερο ε- πιδέχεται ίσως κάποιες διαβαθμίσεις λιγό- τερο επώδυνες. Και επίσης ας μην ξεχνούμε ότι και από την άλλη μεριά του συρματο- πλέγματος ο κ. Ντενκτάς ακονίζει τα μα- χαίρια του για να ανατρέψει μια πορεία που, όπως και να έχει, θα του αφαιρέσει έ- στω και λίγο από το έδαφός του. Και ερχό- μαστε σε μια ρήση που τελευταία ακούγεται πολύ στην Κύπρο: «ας είναι καλά ο Ντεν- κτάς». Εννοώντας ότι αρνούμενος ο Ντεν- κτάς μάς σώζει από τις συνέπειες των δικών μας σφαλμάτων. Ίσως τελικά θα πρέπει να γίνει και μια άτυπη συνεννόηση για να εκφυ- λιστεί μια διαδικασία που ούτε σε μας συμ- φέρει αλλά ούτε και σε αυτούς. □

Γιατί λέμε ναι στο Μάαστριχτ;
Τί έκαναν οι Έλληνες στην περιβαλλοντική Διάσκεψη υ Ρίο; Ήταν αδιαπραγμάτευτοι όπως ο Τζωρτζ Μπους;
Μπορεί να συνυπάρξει η αρκούδα με τον άνθρωπο;
Υπάρχει τουρισμός φιλικός προς το περιβάλλον;
Όταν είναι της μόδας ο εθνικισμός, τι γίνεται η ευθερία;
Ποιοί ειρηνιστές εμποδίζουν πράγματι τους λέμους;
Γιατί αδιαφορούμε για το Σεράγεβο; Λόγω άγνοιας ή γω κυνισμού;
Εσείς θα βοηθούσατε πρόσφυγες του πολέμου;
Πόσο ρυπαίνουν τα καταλυτικά αυτοκίνητα;
Περνά ακόμα από το Σουφλί ο δρόμος του μεταξιού;
Τι απέγιναν οι βιότοποι της εμπόλεμης Κροατίας; και τι ειλεί τα πουλιά στην Επανομή;

Έχετε τις απαντήσεις;

ν οχι υπάρχει το περιοδικό για την Οικολο- γία και την Πολιτική από τη Θεσσαλονίκη

ΟΙΚΟΤΟΠΙΑ

ύχος 19 Αύγουστος 1992

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
ΝΑ: ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ, Θεμιστοκλέους 37, τηλ. (01) 3602.644
ΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: ΚΕΝΤΡΟ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ, Λασσάνη 8, τηλ. (031) 237.463

ΑΝΟΙΚΤΟ ΨΥΧΟΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΟΜΑΔΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΑΘΗΝΩΝ
Τακτικό Μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης Ινστιτούτων Ομαδικής Ανάλυσης (E.G.A.T.I.N.)

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

ΕΤΗΣΙΑ ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ

- Ομαδικής Ψυχοθεραπείας
- Δυναμικής της Οικογένειας
- Κοινωνικής Ψυχιατρικής
- Δυναμικής Ψυχιατρικής
- Ψυχολογικών Αξιολογήσεων

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΕΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΙΣ

- ΟΜΑΔΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ
- ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΘΕΡΑΠΕΙΑ & ΨΥΧΟΔΡΑΜΑ
- ΘΕΡΑΠΕΙΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ
- ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΕΙΣ

• ΣΥΜΠΟΣΙΑ • ΣΥΝΕΔΡΙΑ • ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ • ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ • ΕΠΟΠΤΕΙΕΣ

Σ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΗ 1 & ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗ, 114 72 ΑΘΗΝΑ • ΤΗΛ.: 644.7533 - 643.5980 - 644.5140

Προς μια «νέα τάξη πραγμάτων» στη Βαλκανική;

του Κωνσταντίνου Σχινά

Αν και η συγκρουσιακή δυναμική στην πρώην Γιουγκοσλαβία εξακολουθεί την καταστροφική της πορεία και επιτείνει τη γεωπολιτική ρευστότητα στα Βαλκάνια, οι τέως υπουργοί Εξωτερικών των ΗΠΑ *Cyrus Vance* και της Βρετανίας *David Owen* ετοιμάζονται να συμπροεδρεύσουν, τις προσεχείς ημέρες, στη Γενεύη, στην επόμενη φάση τής «διεθνούς» πολιτικο-διπλωματικής προσπάθειας για την ειρηνική επίλυση της κρίσης —και την αποφυγή άμεσης εμπλοκής και άλλων χωρών σε μια αλυσιδωτή κλιμάκωση της έντασης που, ενδεχομένως, θα μεταβάλλει κυριολεκτικά το ευρύτερο τοπίο σε «πυριτιδαποθήκη της Ευρώπης». Η νέα αυτή προσπάθεια αποτελεί συνέχεια των όσων διαδραματίσθηκαν στην —υπό την «αιγίδα» του ΟΗΕ και την επιδέξια προεδρία του Βρετανού πρωθυπουργού *John Major*— «Διάσκεψη του Λονδίνου», την προηγούμενη εβδομάδα.

Μία σειρά από ερωτήματα σχετικά με: α) τα αποτελέσματα (θετικά ή όχι) της ανωτέρω Διάσκεψης, β) τον ειδικότερο ρόλο που διαδραμάτισαν τόσο οι άμεσα εμπλεκόμενες στις ένοπλες συγκρούσεις πρώην γιουγκοσλαβικές δημοκρατίες (ή οι *νέες κρατικές οντότητες*), όσο και οι επιδιώκουσες διεύρυνση της επιρροής τους γειτονικές ή εξω-περιφερειακές δυνάμεις, γ) τις ανταγωνιστικές στρατηγικές —και διλήμματα— των σχεδιαστών της εξωτερικής πολιτικής των ισχυρότερων κρατών στο σημερινό μετα-διπολικό διεθνές σύστημα και δ) τις προοπτικές που διανοίγονται για μια άμεση κατάπαυση των εχθροπραξιών καθώς και κάποια, μεσοπρόθεσμη, πολιτική λύση —μέσα από σκληρές διπλωματικές διαπραγματεύσεις— επιζητούν ορισμένες (έστω και προσωρινές) απαντήσεις. Στην κατεύθυνση αυτή, αποσκοπούν να συμβάλλουν οι πιο κάτω συνοπτικές επισημάνσεις:

1. Ως προς τα *αποτελέσματα* της ειρηνευτικής διάσκεψης, οι αντιμαχόμενες πλευρές συμφώνησαν (με την αποδοχή των πέντε βασικών κειμένων) στα εξής σημεία: *i*) την αναγνώριση της **Βοσνίας - Ερζεγοβίνης** και την επιστροφή των εδαφών που έχουν καταληφθεί δια της βίας (οι Σέρβοι της Βοσνίας υπό την ηγεσία του δρ. *Ράντο-*

ΖΕΓΟΒΙΝΗΣ

□ **Περιοχές όπου οι Μουσουλμάνοι υπερβαίνουν το 50%.**

□ **Περιοχές όπου οι Κροάτες υπερβαίνουν το 50%.**

ν Κάραντζιτς ελέγχουν περισσότερο από 70% του εδάφους της δημοκρατίας αυς και δεσμεύθηκαν να αποσυρθούν στο %)· *ii*) τη βελτίωση των συνθηκών για ειρηνευτικές επιχειρήσεις του ΟΗΕ γύρω τό το Σεράγεβο και την αύξηση της ανωπιστικής βοήθειας· *iii*) την ενημέρωση υ ΟΗΕ —από σερβικής πλευράς για τις σεις των βαρέων όπλων (που σταδιακά θα ριέλθουν υπό τον έλεγχο των «*κυανόκρανων*»)· *iv*) την κατάργηση των στρατοπέδων συγκέντρωσης και την άμεση πρόσβαση σε αυτά των *Διεθνών Οργανισμών* και *v*) τη δημιουργία ενός *νέου ειρηνευτικού μηχανισμού* για τον τερματισμό της σύγκρουσης, δηλαδή τη δημιουργία της οργανωτικής υποδομής και του πολιτικού πλαισίου για την ειρηνική «*διευθέτηση της διαφοράς*» —με *follow-up* την επικείμενη συνάντηση στη Γενεύη.

Αν ληφθεί υπόψη ότι η «*Διάσκεψη του Λονδίνου*» έλαβε χώρα σε μια ιδιαίτερα τεταμένη ατμόσφαιρα (όπου οι διαφορετικές προσεγγίσεις και επιδιώξεις δημιούργησαν υψηλά επίπεδα σύγχυσης και αβεβαιότητας καθώς και ανησυχίες ως προς τη δυνατότητα *εφαρμογής* των συμφωνηθέντων), τα αποτελέσματά της κρίνονται, σε γενικές γραμμές, ως *θετικά*, υπό την έννοια ότι αποτελούν αναγκαίο —αλλά όχι και ικανό— όρο προς τη σωστή κατεύθυνση και αποτρέπουν μιαν **άμεση** στρατιωτική «*επέμβαση*».

2. Σε ό,τι αφορά τις *ιδιαίτερες* επιδιώξεις των δυτικών συμμάχων, στα πλαίσια της δημιουργίας «*σφαιρών επιρροής*» και μονιμότερων διεισδύσεων, κύριο χαρακτηριστικό αποτέλεσε, στο Λονδίνο, ο ανταγωνιστικός / πρωταγωνιστικός ρόλος των Ηνωμένων Πολιτειών, της Βρετανίας, της Γαλλίας και της Γερμανίας. Η τελευταία (μέσω κυρίως της Αυστρίας), δεν αρκείται στην υλοποίηση του *embargo* προς τη Σερβία, αλλά επεδίωξε, όπως ήταν άλλωστε αναμενόμενο, τη μονομερή «*καταδίκη*» της Σερβίας σαν κύριας και αποκλειστικής **υπαιτίου** της γιουγκοσλαβικής κρίσης, ενισχύοντας ταυτόχρονα την προοπτική *στρατιωτικής* επέμβασης στο παρόν ή στο αμέσως επόμενο στάδιο της κλιμακούμενης ένοπλης σύγκρουσης.

Από την άλλη πλευρά, η Βρετανία (μέσω κυρίως της Δανίας), σε μια προσπάθεια εξισορρόπησης και άμβλυνσης της κρίσης, προώθησε —σαν εναλλακτική λύση— την επίλυση της διαφοράς με *πολιτικά* μέσα.

3) Για τους σχεδιαστές της *τουρκικής εξωτερικής πολιτικής*, η Διάσκεψη του Λονδίνου θα πρέπει να αποτέλεσε ένα «*απογοητευτικό*» γεγονός. Και αυτό γιατί η προσπάθεια της Άγκυρας να προκαλέσει **άμεση στρατιωτική εμπλοκή** και να επωφεληθεί, παίζοντας το «*Ισλαμικό χαρτί*», αναλαμβάνοντας ηγεμονικό ρόλο σε ένα υπό διαμόρφωση «*μουσουλμανικό κράτος*» στη Βοσνία του *Α. Ιζετμπέγκοβιτς*, δεν ευοδώθηκε. Γεγονός το οποίο, απομακρύνει στην παρούσα φάση, τον κίνδυνο μιας περαιτέρω Βαλκανικής «*ανάφλεξης*», λόγω και του ενδεχόμενου της περαιτέρω εξάπλωσης της κρίσης στο Κόσοβο (για το οποίο οι Σέρβοι αποκλείουν κάθε έννοια *απόσχισης*).

4) Σε ό,τι αφορά την **Ελλάδα**, με δεδομένες τις τουρκικές επεκτατικές βλέψεις και την «*επανεμφάνιση*» και του «*πανσλαβικού*» άξονα που προωθεί η Ρωσία στη Βαλκανική, τα «αποτελέσματα» της Διάσκεψης κρίνονται σχετικώς *ικανοποιητικά*, στο βαθμό που: α) η αντίθεση της Αθήνας σε κάθε στρατιωτική επέμβαση στην πρώην Γιουγκοσλαβία (σαν επιστέγασμα των πρόσφατων αποφάσεων του ΟΗΕ), υπήρξε, τελικά, *και* απόφαση της Διάσκεψης και β) η προσπάθεια της «Δημοκρατίας των Σκοπίων» για ευρύτερη συζήτηση του «Μακεδονικού» στα πλαίσια της Διάσκεψης, δεν έγινε τελικά αποδεκτή από τους συμμετέχοντες, γεγονός που παρέχει βραχυπρόθεσμα, στην ελληνική διπλωματία κάποια «*ευχέρεια κινήσεων*» για να εμμείνει στην υλοποίηση της απόφασης της Λισσαβώνας.

Δεν θα πρέπει ακόμα να διαφύγει της προσοχής το γεγονός ότι η Διάσκεψη του Λονδίνου «*δημιούργησε*» και μια ενδοσερβική πολιτική κρίση, ανάμεσα στον **Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς** και τον **Μίλαν Πάνιτς** οι επιπτώσεις της οποίας ίσως γίνουν σύντομα γνωστές —καθώς και ότι δύο από τους κύριους διαπραγματευτές, από πλευράς Ευρωπαϊκής Κοινότητας, ο **Λόρδος Κάρρινγκτον** και ο Πορτογάλος πρέσβης **Ζ. Κουτιλέιρο** υπέβαλαν τις παραιτήσεις τους, προφανώς «*απογοητευμένοι*» από την όλη τροπή της γιουγκοσλαβικής κρίσης.

Ως προς τις *προοπτικές* ενός ειρηνικού διακανονισμού, φαίνεται ότι ο δρόμος είναι μακρύς... Η εθνικιστική έξαρση και οι συνεχιζόμενες αιματηρές συγκρούσεις, θα χρειασθούν, σε *ψυχολογικό* τουλάχιστον επίπεδο, αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα για να επουλωθούν. Από πολιτικής πλευράς, ίσως η «*φόρμουλα*» της Γενεύης να οδηγήσει σταδιακά σε πολιτικο-διπλωματικούς *συμβιβασμούς*, που άπτονται τόσο της εδαφικής πτυχής τής μετα-γιουγκοσλαβικής πολιτειακής ανασυγκρότησης (λ.χ. καντονοποίηση ή δημιουργία ενιαίων κρατικών οντοτήτων —με την *αποδοχή* της Σερβίας) σε γεωπολιτικό επίπεδο, όσο και της δημιουργίας «*λειτουργικών*» οικονομικών σχέσεων, σε επίπεδο γεωοικονομίας, που θα δημιουργήσουν, σαν σεναριακή εκδοχή, ένα πιο ειρηνικό πλέγμα σχέσεων το οποίο θα οδηγήσει, τελικά, σε μια λιγότερο ρευστή «*νέα τάξη πραγμάτων*». □

ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ

● Πέθανε ο αθλητικογράφος **Σταμάτης Γρατσίας**, διευθυντής συντάξεως της εφημερίδας *Αθλητική Ηχώ*.

Τον θυμόμαστε από τα δηκτικότατα σχόλιά του στην *Ακρόπολι*, λίγο πριν από την πτώση της Χούντας. Δεν ήταν «αντιστασιακός» τα κείμενά του, ωστόσο, ήταν πραγματικές γροθιές κατά της φαυλότητας της εποχής εκείνης —φαυλότητα που είχε «ποτίσει» (με συνέπειες που προεκτείνονται στο σήμερα) το χώρο του αθλητισμού.

Ο Σταμάτης Γρατσίας, ως επιτελικό στέλεχος της «Ηχούς», είχε ένα αλάθητο σύστημα να επινοεί επιτυχημένους κύριους τίτλους. Κάθε μέρα έγραφε σε ένα τεφτεράκι τον τίτλο του φύλλου (*«Λιοντάρια»*, *«Υαινες»*, *«Θρίαμβος»*, *«Τραγωδία»* κ.λπ.) και, δίπλα, σημείωνε το νούμερο της κυκλοφορίας, όπως το έδινε το πρακτορείο. Αν δεν είχε μεγάλο θέμα για πρωτοσέλιδο, δεν στενοχωριόταν πολύ: κατέφευγε στο τεφτέρι και διάλεγε έναν κάποιο εμπορικό τίτλο. Η πρώτη σελίδα άρχιζε να στήνεται...

Θα θυμόμαστε τον Σταμάτη Γρατσία με το τεφτεράκι του...

● Σε αναβρασμό η ΕΡΤ, αφού η κυβέρνηση προτίθεται να απολύσει 1.500 εργαζόμενους, σύμφωνα πάντα με την έκθεση των Άγγλων ειδικών, που ετοιμάστηκε στοχεύοντας στην εξυγίανσή της. Σενάρια επί σεναρίων κυκλοφορούν λοιπόν στους διαδρόμους του Ραδιομεγάρου της Αγίας Παρασκευής, τρία από τα επικρατέστερα είναι τα εξής: *Κατ' αρχάς*, συζητιέται η συγχώνευση των δύο καναλιών (ΕΤ-1, ΕΤ-2). Το *δεύτερο σενάριο* μιλάει για αναβάθμιση της ΕΤ-1, αποψίλωση της ΕΤ-2 από δημοσιογράφους και η μετατροπή της σε επιμορφωτικό κανάλι με ντοκυμαντέρ, πολιτιστικά προγράμματα κ.λπ., ενώ το *τρίτο σενάριο* προβλέπει την πώληση του καναλιού στον όμιλο που απαρτίζει τη Νέα Τηλεόραση και ο οποίος βέβαια πρόσκειται στην κυβέρνηση. Και στις τρεις περιπτώσεις, πάντως, αυτό που θεωρείται βέβαιο είναι η απόλυση των 1.500 εργαζομένων, γεγονός που έχει προκαλέσει και τον αναβρασμό. Βεβαίως, πίσω από όλα αυτά βρίσκεται ο κ. **Ανδριανόπουλος**, ο οποίος κάτι ξέρει για την εξυγίανση των προβληματικών επιχειρήσεων...

● Αλλάζει πρόσωπο η «Αυριανή». Αφού ο κ. **Κουρής** διαπίστωσε πλέον ότι αυτό το μοντέλο —«πολιτικής»— εφημερίδας έχει πλέον χρεωκοπήσει, αποφάσισε να αντιγράψει τη γερμανική εφημερίδα Μπίλτ Τσάιτουνγκ. Με άλλα λόγια, σεξ και έγκλημα στην πρώτη σελίδα, ανατριχιαστικές λεπτομέρειες, σκανδαλοθηρία για την προσέλκυση αναγνωστών. Το ενδιαφέρον είναι ότι πίσω από όλους αυτούς τους σχεδιασμούς βρίσκεται ο κ. **Λαλιώτης**, ο οποίος εν κρυπτώ σχεδιάζει όχι μόνο την «ανανέωση» της εφημερίδας αλλά και του *Καναλιού 29*.

● Ο *Antenna* αντεπιτίθεται. Ανανεώνει το ειδησεογραφικό του τμήμα και προσπαθεί γενικότερα να βελτιώσει το πρόγραμμά του, αν και στο δεύτερο δεν φαίνεται να τα καταφέρνει καλά. Πάντως, άρχισαν οι μεταγραφές από το *Mega*, έτσι που να διερωτάται κανείς πού το πάει. Ο **Κώστας Σπυρόπουλος**, λοιπόν, εγκατέλειψε το Μεγάλο Κανάλι, και πήγε ως αρχισυντάκτης ειδήσεων στον *Antenna*. Το ίδιο και ο **Γιάννης Πρετεντέρης**.

Ανέλαβε τον πολιτικό σχολιασμό των γεγονότων αλλά και εκπομπή στο ραδιόφωνο του *Antenna*. Από την ΕΤ-1 και η **Λιάνα Κανέλλη** στο κανάλι Κυριακού. Η εμφάνισή της βέβαια στις ειδήσεις θα ήταν το «κόκκινο πανί» για τον **Τέρενς Κουίκ** και έτσι απεφεύχθει η σύγκρουση. Προσελήφθη, λοιπόν, λέγεται, για τοκ-σόου και μόνον. Ο καιρός θα δείξει. Κι ανάμεσα σε όλα αυτά, ο κ. Κυριακού προγραμματίζει και περιοδική έκδοση, διαπραγματευόμενος μεταγραφές από το συγκρότημα Λαμπράκη.

● Πωλείται, λέγεται, το «ΕΝΑ» και σε πολύ καλή τιμή. Πάντως, συντάκτες που έφυγαν από αυτό με τις εκκαθαρίσεις **Μοάτσου**, ήδη βρίσκονται στα δοκιμαστικά ενός καινούριου περιοδικού, καθόλου λαϊκίστικου λέγεται, το οποίο θα χρηματοδοτηθεί από τον κ. **Μπόμπολα** του «Έθνους». Και δεν μιλάμε βέβαια για το περιοδικό «Σινεμά», που ήδη έχει αγοραστεί κανονικά από τον ίδιο.

● Και *«Κλικ-TV»*, θα το δούμε κι αυτό. Το συγκρότημα **Τερζόπουλου** ανανεώνεται και προγραμματίζει καινούρια πράγματα. Η *«Γυναίκα»* ξαναβρίσκει την παντοκρατορία της τώρα που έκλεισε και το *«Πάνθεον»*, το *«Κλικ»* και η *«Ντίβα»* ανανεώνονται προσλαμβάνοντας τους νιούτσικους που δεν χωρούν πλέον στις σελίδες του *«Ταχυδρόμου»*.

● Διαλύεται το εργοστάσιο εκτύπωσης και βιβλιοδεσίας του Οργανισμού Λαμπράκη στο Μοσχάτο. Είναι ένα εργοστάσιο, από τα πρώτα του Οργανισμού, που δούλευε με αποκλειστικούς πελάτες το «Πάνθεον» και το «Ε» της Κυριακάτικης Ελευθεροτυπίας. Τώρα, με το κλείσιμο του «Πάνθεον» —κυκλοφόρησε το τελευταίο τεύχος του την 1η Σεπτεμβρίου— και τη μεταφορά τού «Ε» στις ιδιόκτητες εγκαταστάσεις **Τεγόπουλου** στο Νέο Κόσμο, οι επιτελείς τού Οργανισμού αποφάσισαν ότι δεν έχει λόγο ύπαρξης. Λέγεται, πως όλα αυτά θα βοηθήσουν στην επιβίωση του «Ταχυδρόμου» για έναν ακόμα χρόνο, που είναι και η τελευταία προθεσμία που έχει δώσει ο κ. Χρήστος **Λαμπράκης** για την ανάκαμψη του περιοδικού.

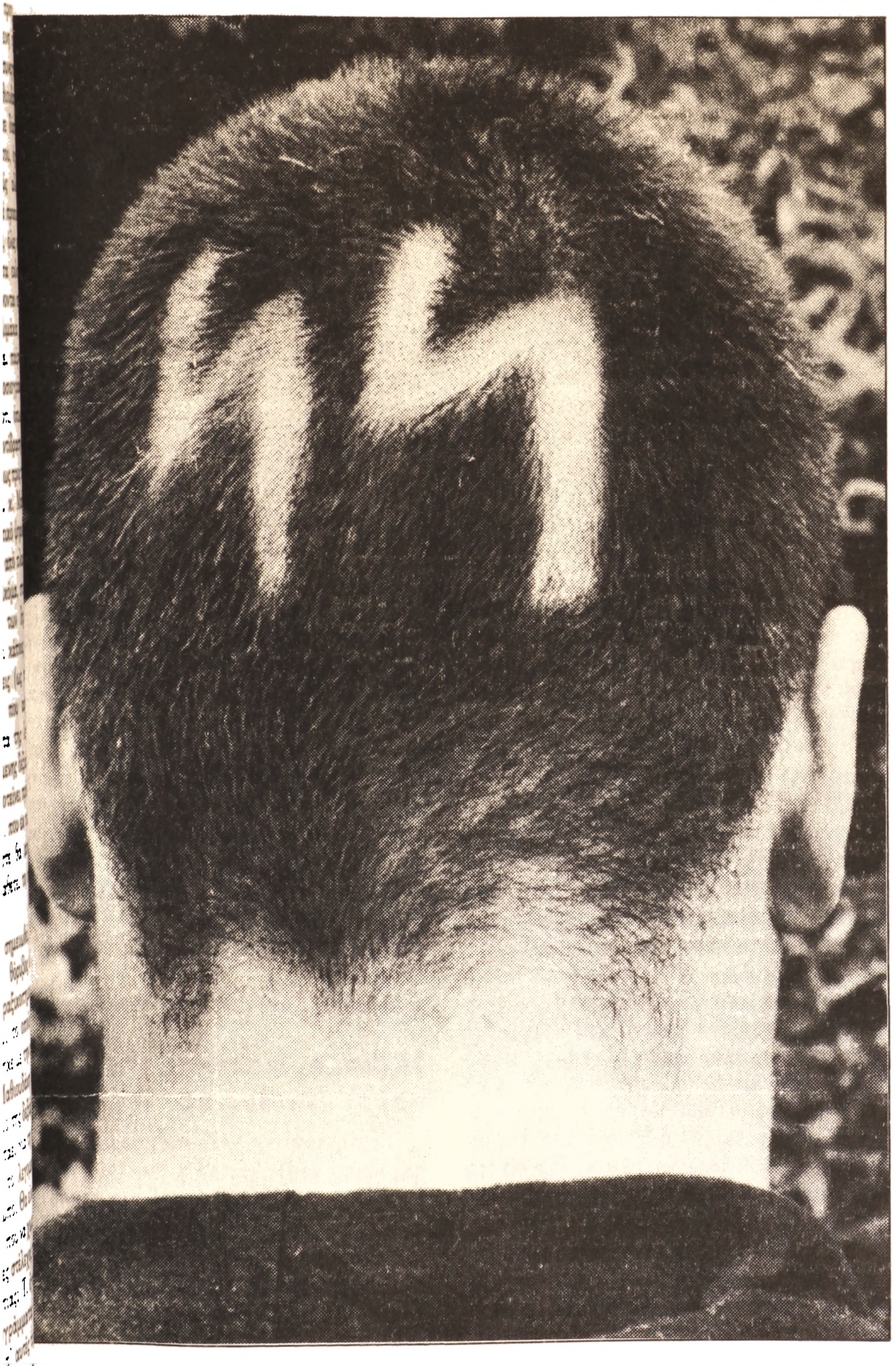
● Για το πρώτο δεκαήμερο του Οκτωβρίου προγραμματίζονται οι εκλογές της ΕΣΗΕΑ, σε κλίμα πρωτοφανές για τον κλάδο, μετά την πραξικοπηματική παρέμβαση της Νέας Δημοκρατίας και την αλλαγή του εκλογικού νόμου. Αυτή τη φορά λοιπόν, και ενώ όλες οι συγκυρίες είναι θετικές για την αντιπολίτευση —το εκλογικό σώμα δεν είναι καθόλου ευχαριστημένο από την προηγούμενη διοίκηση—, εκείνη έχει μπει στη διαδικασία συνεργασίας με τον κ. Μ. Μαθιουδάκη, ο οποίος βρίσκεται σε διάσταση με την παράταξή του, όχι για λόγους ιδεολογικούς αλλά, λέγεται, και καθαρά προσωπικούς.

Σήμερα, όλες οι διαβουλεύσεις για τα εκλογικά της ΕΣΗΕΑ γίνονται σε υψηλά κομματικά κλιμάκια, όλες οι αποφάσεις εκεί παίρνονται ερήμην των δημοσιογράφων. Ας σημειωθεί ότι, όπως λέγεται, υπάρχει αντίδραση από πλευράς ΠΑΣΟΚ ως προς την υποψηφιότητα του κ. Μαθιουδάκη στο προοδευτικό ψηφοδέλτιο, όχι όμως και από πλευράς Συνασπισμού. Ακόμα, στις όποιες αντιδράσεις των δημοσιογράφων, γίνονται κάποιες εναλλακτικές προτάσεις (ως προς το προεδρείο), που αφορούν κυρίως πρόσωπα της λεγόμενης «πεφωτισμένης δεξιάς», ενώ κανείς δεν προτείνει πρόσωπο της αριστεράς, που εκ των πραγμάτων άλλωστε θα απορριφθεί αφού δεν διαθέτει το στυλ των πρώτων.

Ας σημειωθεί, τέλος, πως όλος ο θόρυβος επικεντρώθηκε στο πραξικόπημα του εκλογικού νόμου, το οποίο βεβαίως προκλήθηκε με την αποχώρηση του κ. Μαθιουδάκη από το ψηφοδέλτιο της δεξιάς και κανείς δεν συζητάει για τη σύνθεση που θα έχει το λεγόμενο προοδευτικό μέτωπο. Θα είναι τόσο συναινετικό που να χωράει και ένα επιφανές στέλεχος της Νέας Δημοκρατίας; Τι έγιναν αλήθεια τα προγράμματα; Απλούστατα, και σ' αυτές τις εκλογές θα μετρηθούν και πάλι τα κουκιά!

Μπότες, σιδηρογροθιές και καυτές νύχτες

ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΒΙΑΣ

του Βαγγέλη Σακκάτου

Η πολιτική των μεγάλων γερμανικών κομμάτων ενάντια στους ξένους, που έκφρασή της είναι και οι συζητήσεις τους για το πολιτικό άσυλο, αποτέλεσε και αποτελεί πάντα το έναυσμα των ρατσιστικών βιαιοτήτων. Πέρυσι, τέτοιες βιαιότητες πήραν εκρηκτικές διαστάσεις στη Hoyeswerda, φέτος επαναλήφθηκαν στο Rostock, πόλη της άλλοτε Ανατολικής Γερμανίας!

«Το μίσος κατά των ξένων είναι, ιστορικά βεβαιωμένο, ένα τυπικά γερμανικό φαινόμενο. Και οι χειροκροτητές πολίτες, συνεργοί του όχλου».

Ρολφ Σμιντ - Χολτζ, αρχισυντάκτης του STERN

Ως σπονδή και θυσία στις αποφάσεις και θέσεις του «Σαββατοκύριακου εργασίας» της ηγεσίας του γερμανικού Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος (*SPD*), που έγινε στο Πέτερσμπεργκ, κοντά στη Βόννη, στις 22 και 23 Αυγούστου, ήλθανε οι νέες βιαιότητες των ακροδεξιών νεοναζί, στο *Rostock*, πόλη της πρώην Ανατολικής Γερμανίας στη Βόρεια Θάλασσα, που τώρα ανήκει στην και πάλι νέα ομόσπονδη χώρα του Μεκλεμβούργου - Πομερανίας, με πρωτεύουσα το Σβερίν.

Οι βασικότερες από τις αποφάσεις αυτές είναι δύο. Αυτή που αφορά το πολιτικό άσυλο και η συμμετοχή του ομοσπονδιακού στρατού σε δραστηριότητες εκτός των γερμανικών συνόρων και των ορίων του ΝΑΤΟ. Και η πραγματοποίησή τους προϋποθέτει αναθεώρηση του συντάγματος, που στο άρθρο του 16 κατοχυρώνει, χωρίς περιστροφές, το δικαίωμα του ασύλου και σε άλλο απαγορεύει ρητά τη χρησιμοποίηση της *Bundeswehr* εκτός των γερμανικών συνόρων και κατ' επέκταση εκτός των χωρών του ΝΑΤΟ —ως χώρα της συμμαχίας— πάντοτε αποκλειστικά για αμυντικούς σκοπούς. Μέχρι σήμερα η *SPD* αντιδρούσε και στα δύο. Στο θέμα του πολιτικού ασύλου, που στο προαναφερόμενο άρθρο δηλώνεται ρητά: *«Πολιτικά διωκόμενοι απολαμβάνουν άσυλο»*, η *SPD* ήταν μέχρι τώρα... ανένδοτη στην όποια τροποποίησή του.

Φυσικά είχαμε τις περσινές προτάσεις του προέδρου της *Bjorn Engholm*, *«να μη δίνεται στους πρόσφυγες κοινωνική βοήθεια σε μετρητά αλλά μόνο σε είδος και κάποιο μικρό χαρτζιλίκι»*, όπως και τη συμφωνία της στο νόμο για την επιτάχυνση των διαδικασιών του πολιτικού ασύλου, αλλά και τη μόνιμη συμμετοχή της στη συζήτηση - πυρκαγιά γι' αυτό το θέμα —για λόγους εκλογικών σκοπιμοτήτων, έτσι για να μην απομακρυνθεί και αυτή από το πνεύμα τού «μέσου» Γερμανού πολίτη. Η κατάσταση αυτή ανάγκασε πέρσι τον εκδότη και αρχισυντάκτη του μεγάλου περιοδικού «*STERN*» Ρολφ Σμιντ - Χολτζ, να γράψει, απ' αφορμή τα γεγονότα της *Hoyeswerda*, σε κύριο άρθρο του (τχ. 41, 2/10/91) πως *«οι πολιτικοί γίνονται συνυπεύθυνοι, με την κυνική, με βάση την κομματική τους τακτική, συζήτηση για την προβληματική τού ασύλου»*, που *«κάνει ανασφαλείς τους πολίτες και ενθαρρύνει τους δράστες»*.

Από τότε μέχρι τώρα ο κ. *Engholm* έκανε αρκετές προόδους. Έτσι, την Κυριακή το βράδυ —βράδυ των μεγάλων βιαιοτήτων στο Ροστόκ— βγήκε και είπε στην τηλεόραση για τις αποφάσεις του κόμματός του και σχολιάζοντάς τες τόνισε πως, όποιος έχει —και δίνει— ψευδή στοιχεία ταυτότητας ή δεν έχει καθόλου στοιχεία, θα πρέπει να απελαύνεται αμέσως. Και για το θέμα της συμμετοχής της *Bundeswehr* στους κυανόκρανους του ΟΗΕ, είπε πως η *SPD* τη δέχεται, υπό την προϋπόθεση πως ο ΟΗΕ θα αποκτήσει παγκόσμια το μονοπώλιο της στρατιωτικής βίας.

Αναφορικά με το πρώτο θέμα (που είναι και αντικείμενο του άρθρου μας), ο κ. *Engholm* είναι αρκετά νέος για να ξέρει (ή πιθανόν και να μη θέλει να ξέρει), πως αυτό το ίδιο το κόμμα του, τον καιρό της συγκυβέρνησής του με την *CDU*, στα τέλη της δεκαετίας του '60, όταν στην Ελλάδα είχαμε τη δικτατορία των συνταγματαρχών, σε συνέδριό του είχε ψηφίσει μιαν άλλη απόφαση, που έλεγε πως, *όποια μέσα κι αν χρησιμοποιήσει κάποιος για να φύγει από την επικράτεια ενός τυραννικού καθεστώτος αυτά θεωρούνται νόμιμα*.

Και με βάση αυτή του την απόφαση, ο γράφων, τότε πολιτικός πρόσφυγας και πρόεδρος της εδώ Πανελλήνιας Αντιδικτατορικής Ένωσης, πήγε στο Αλλοδαπών φυγάδας από την Ελλάδα, απ' όπου για να φύγει είχε πλαστογραφήσει το διαβατήριό του, και αυτό ακριβώς το γεγονός, η πλαστογράφηση του διαβατηρίου του, θεωρήθηκε επαρκές στοιχείο για να του χορηγηθεί αμέσως δικαίωμα παραμονής και εργασίας, στέγη κ.λπ.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα, νομίζω, της αλλαγής των καιρών, αλλά και για το πώς διαρκώς αλλάζουν όλα, δυστυχώς επί τα χείριστα.

Αλλά ας ξαναγυρίσουμε στα τωρινά.

Η βία, οι θιασώτες της και οι θεατές της

Τη στροφή της *SPD* στα παραπάνω θέματα, κριτικάρησε έντονα η Νεολαία του κόμματος, οι *JUSO*, μιλώντας για ξεπούλημα των πάγιων θέσεών του και ζητώντας έκτακτο συνέδριο.

Και ενώ αυτά συνέβαιναν στα ανώτερα χλιμάκια της *SPD* αλλά και στη βάση της, στο Ροστόκ οι εξελίξεις είχανε ήδη πάρει το

Φυγή της αστυνομίας μέσα σε καταιγισμό μολότωφ στο Ροστόκ, μπροστά στο *Heim* που στη συνέχεια πυρπολήθηκε από τους νεοναζί και κάηκε κάτω από τα μάτια της.

σίες ακούστηκαν για τη δράση της Κυριακής από Γερμανούς πολιτικούς, κυρίως για την ηθική στήριξη και την παρότρυνση των νεοναζιστών από τους κατοίκους της περιοχής.

Το πρωί της Τρίτης 25/8, υπάρχουν μεταξύ άλλων στις εφημερίδες και τίτλοι όπως:

«Νεοναζιστές: Νέα βία στο Ροστόκ. Οίκημα ασύλου πυρπολήθηκε. Η αστυνομία έβλεπε ανίσχυρη».

Και στα ρεπορτάζ αναφερόταν πως 800 νεαροί νεοναζιστές που μαζευτήκανε εκεί από διάφορα μέρη της Βόρειας Γερμανίας, το πυρπόλησαν με μολότωφ, παρά το ότι το είχαν στο μεταξύ αδειάσει τελείως από τους πρόσφυγες (που, κυρίως, προέρχονταν από τη Ρουμανία). Και αυτή τη φορά η δράση έγινε με τη συμπαράσταση και τα χειροκροτήματα 3.000 περίπου συμπαραστατών θεατών.

Στο μεταξύ, στη διάρκεια της ημέρας, έγινε γνωστό πως πυρπόλησαν και το διπλανό σπίτι, μέσα στο οποίο παγιδεύτηκαν 115 Βιετναμέζοι εργάτες που έμεναν εκεί, αλλά και μία πενταμελής ομάδα του δεύτερου προγράμματος της γερμανικής τηλεόρασης (*ZDF*), με επικεφαλής το δημοσιογράφο *Thomas Euting*, ο οποίος στην «*EXPRESS*» της Κολωνίας, Τετάρτη 26/8, δίνει το χρονικό της περιπέτειάς τους λεπτό προς λεπτό, από τις 21.45 της Τρίτης έως τις 4.30 το πρωί της Τετάρτης, όταν στο απέναντι ξενοδοχείο, γιορτάσανε τελικά με σαμπάνια τα νέα τους γενέθλια.

Ο κ. *Euting* δηλώνει πως είχε θανάσιμο φόβο, πως ήταν όπως στον πόλεμο, ότι προσπάθησε επίμονα μετά την παγίδευσή τους να επικοινωνήσει με την αστυνομία και την πυροσβεστική αλλά μάταια, ότι τελικά επικοινώνησε με ασύρματο τηλέφωνο με τη γυναίκα του στο Βερολίνο και της είπε να κινητοποιήσει την αστυνομία του Βερολίνου, επικοινώνησε επίσης με τον προϊστάμενό του στο *ZDF* και στις 22.30 ο ανταποκριτής του *ARD, Peter Gatter*, μετέδωσε από το απέναντι ξενοδοχείο, πως «η φωτιά έχει φτάσει ήδη στον τέταρτο όροφο», ενώ η γυναίκα του βλέπει την πύρινη κόλαση από την τηλεόραση. Τελικά έρχεται η πυροσβεστική με καθυστέρηση μιας ώρας και πενήντα ενός λεπτών, χωρίς αστυνομική προστασία, και αρχίζει το έργο της κατάσβεσης της φωτιάς, ενώ οι δημοσιογράφοι του *ZDF* σώζονται από τους Βιετναμέζους εργάτες, που

ΟΙ ΠΡΑΣΙΝΟΙ ΜΗΝΥΟΥΝ ΥΠΟΥΡΓΟΥΣ

Οι πιο έντονες αντιδράσεις στην αδράνεια του κρατικού μηχανισμού να προστατέψει τους πρόσφυγες από το τυφλό μένος των νεοναζιστών προήλθαν από τους Πράσινους και από πρωτοβουλίες πολιτών που συνεχίζουν να συσπειρώνονται γύρω από κοινωνικά κινήματα. Συγκεκριμένα, οι Πράσινοι (Grünen) της Βόρειας Ρηνο-Βεστφαλίας υπέβαλαν μηνύσεις στους: ομοσπονδιακό υπουργό Εσωτερικών Rudolf Seiters (CDU), υπουργό Εσωτερικών Μεκλεμβούργου - Πομερανίας Lothar Kupfer (CDU) και γερουσιαστή επί των Εσωτερικών του Ροστόκ Peter Magdanz (SPD), καθώς και άγνωστο αριθμό θεατών - χειροκροτητών για υποβοήθηση σε διέγερση και ερεθισμό του λαού, παράλειψη καθήκοντος παροχής βοήθειας, παράλειψη καθήκοντος εν υπηρεσία και υποβοήθηση σε βαριά διασάλευση της ειρήνης της χώρας.

Ειδικά ο ομοσπονδιακός υπουργός Εσωτερικών, κατά τους Grünen, από την αρχή των ταραχών υποστήριξε την πολιτική αιτιολογία των δραστών, με τη διεκδίκησή του για την αλλαγή, χωρίς αναβολή, του θεμελιώδους δικαίου για το άσυλο και, ψευδώμενος, προκάλεσε την εντύπωση πως στη διαδικασία για το άσυλο γίνεται κατάχρηση από τους οικονομικούς πρόσφυγες. Αυτό είναι τουλάχιστον επικίνδυνη αμέλεια, αν όχι πλήρης ενίσχυση των ακροδεξιών δραστών, συνεχίζουν οι Πράσινοι.

Για τον Kupfer υποστηρίζουν, πως πριν από την επίθεση, μιλώντας για ένα «ανεξέλεγκτο ρεύμα ξένων», την εθεμελίωσε και έδειξε κατανόηση γι' αυτήν. Και επίσης τον κατηγορούν για την παράλειψη να διαθέσει εγκαίρως τις αναγκαίες και επαρκείς αστυνομικές δυνάμεις.

Ανάλογη μήνυση κατέθεσε στην εισαγγελία του Ροστόκ και η Ομοσπονδιακή Ένωση των πρωτοβουλιών πολιτών για την προστασία του περιβάλλοντος, κατά του Kupfer και του υπεύθυνου της αστυνομίας Sigfried Kordus, για ενδείξεις ενοχής παράλειψης του καθήκοντός τους για παροχή βοήθειας. Παρά τις σοβαρές κατηγορίες ενάντια στην κυβέρνηση της ομόσπονδης χώρας, αυτή δια του πρωθυπουργού της απέρριψε κάθε ευθύνη της για την κλιμάκωση της βίας στο Ροστόκ και επαίνεσε την «καλή δουλειά» του υπουργού επί των Εσωτερικών. □

ομο τους. Ύστερα από διαδήλωση περιοίων, που το Σάββατο το βράδυ διαμαρτυθηκαν για το ότι μια ομάδα τσιγγάνων οσφύγων είχε εγκατασταθεί μπροστά στο ιμ όσων ζητούν άσυλο, το βράδυ της ίδιας ριακής των δηλώσεων *Engholm*, 200 ίπου ακροδεξιοί, οπλισμένοι με εμπρηκά σύνεργα, πέτρες και σιδερολοστούς, οσπαθούν εκ νέου να καταστρέψουν το δεώροφο κατάλυμα των προσφύγων, που σκεται στη νεόκτιστη περιοχή Λιχτενγκεν του Ροστόκ. Την πρώτη δοκιμαστι προσπάθεια την είχανε κάνει το προηόμενο βράδυ με τη διαδήλωση των πεοίκων.

Στις πρώτες σελίδες του γερμανικού Τύυ, το πρωί της Δευτέρας 24/8, αναφέρε πως «πάνω από 1.000 θεατές και μετατους πολλοί γείτονες, υποστήριζαν τους ραξίες με φωνές», κι ότι «στη διάρκεια νύχτας, 150 δεξιοί εξτρεμιστές, που εννύονταν από εκατοντάδες θεατές, έδωη οχτάωρη μάχη με την αστυνομία τραυτίζοντας 12 αστυνομικούς, ενώ τραυματίηκαν και πολλοί από τους νεαρούς επιτιμενους που έκαψαν και δύο αστυνομικά τοκίνητα. Συνελήφθησαν πολλοί».

Διάφορες διαμαρτυρίες και αποδοκιμα-

«Δεν είδα, δεν άκουσα, δεν είπα». Γελοιογραφία στην «*Kölner Stadt - Anreiger*», 26/8.

βρήκαν και άνοιξαν μια πόρτα στη σκεπή του κτιρίου, απ' όπου βγήκαν και οι ίδιοι στη στέγη του γειτονικού σπιτιού, μια και όλες οι έξοδοι κινδύνου του δικού τους ήταν κλειδωμένες.

Ό,τι είχανε και δεν είχανε οι Βιετναμέζοι εργάτες, που τους έχει φέρει με συμβόλαια εργασίας το προηγούμενο καθεστώς, τα οποία ισχύουν ακόμα, καήκανε όλα.

«Η Γερμανία στους Γερμανούς»

Η αστυνομία, πριν από τον εμπρησμό, είχε αποσυρθεί για... «ανασύνταξη» και έβλεπε την πυρκαγιά παθητικά από απόσταση λίγων μέτρων, ενώ οι θεατές αυτής της εφιαλτικής νύχτας, χειροκροτούσαν κατενθουσιασμένοι τα ...«ηρωικά νιάτα», που πάνω στη θεάρεστη δράση τους φωνάζανε με πάθος: «Η Γερμανία στους Γερμανούς», «Κρεμάλα στους ξένους». Ύστερα από μιάμιση ώρα εδέησε να επανενεργοποιηθεί. Ένας Βιετναμέζος εργάτης είπε στην τηλεόραση, πως η αδράνεια της αστυνομίας και της πυροσβεστικής, κατά τη γνώμη του, ήταν από πρόθεση. Στα ρεπορτάζ των εφημερίδων αναφέρεται, πως ώρες ολόκληρες το κέντρο κινητοποίησης της αστυνομίας δεν έβγαινε στο τηλέφωνο. Το ίδιο και της πυροσβεστικής.

Από την αντιπολίτευση μπήκε θέμα παραίτησης του υπουργού Εσωτερικών αυτής της ομόσπονδης χώρας *Lothar Kupfer*, καθώς και του αρχηγού της αστυνομίας της περιοχής, υπεύθυνου για την κινητοποίησή της, αλλά ο πρωθυπουργός της *Bernt Seite*, παρόλα αυτά τα αίσχη που καταρρακώνουν κάθε έννοια κράτους δικαίου, τον κάλυψε (28/08/92) πλήρως στην τοπική Βουλή. Αυτή αποφάσισε τη δημιουργία εξεταστικής των πραγμάτων επιτροπής, για τον εντοπισμό των ευθυνών των πολιτικών και αστυνομικών υπευθύνων. Συγκεκριμένα, ανάμεσα στα άλλα, ο *Kupfer* είχε δηλώσει στη διάρκεια των γεγονότων, πως δείχνει μερική κατανόηση για τους δράστες των ταραχών. Επίσης, το συνεργαζόμενο στην τοπική κυβέρνηση κόμμα των Φιλελευθέρων (*FDP*) έθεσε επίσης θέμα υπουργού Εσωτερικών, αλλά δήλωσε διευκρινιστικά πως δεν εξαρτά από αυτό τη συμμετοχή του στην κυβέρνηση.

Την Τετάρτη το βράδυ (26/8) οι νεαροί ακροδεξιοί εξτρεμιστές που είχαν μαζευτεί στο Ροστόκ από όλη τη Βόρεια Γερμανία, έκαναν και πάλι ό,τι μπορούσανε καίγοντας αυτοκίνητα, αλλά υποχωρώντας τελικά μπροστά στις υπεράριθμες αστυνομικές δυνάμεις, που επίσης είχαν καταφθάσει από τις γειτονικές ομόσπονδες χώρες, οι οποίες κυκλώσανε και πιάσανε κατά τα ξημερώματα τους 50 τελευταίους. Πολλές προσωρινές συλλήψεις γίνανε σε όλη τη διάρκεια των γεγονότων καθώς και πολλοί τραυματισμοί αστυνομικών. Οι τραυματίες αστυνομικοί φτάσανε τους 200. Οι κρατηθέντες τελικά από τους 231 συλληφθέντες είναι 32, οι οποίοι και θα παραπεμφθούν σε δίκη με βαρύτατες κατηγορίες.

Δεν πρέπει να λησμονηθεί η αναφορά σε δύο σοβαρές καταγγελίες για το ρόλο της αστυνομίας και των αρχών της τοπικής κυβέρνησης στα γεγονότα. Ο εντεταλμένος για τους ξένους της πόλης του Ροστόκ *Wolfgang Ritchter*, δήλωσε στον Τύπο (Τρίτη 25/8), πως τόσο ο τοπικός υπουργός Εσωτερικών *Kupfer*, όσο και ο γερουσιαστής επί των Εσωτερικών του Ροστόκ *Magdanz*, γνώριζαν μια βδομάδα σχεδόν νωρίτερα τα σχέδια για την επίθεση στο Χάιμ. Και η ομοσπονδιακή βουλευτής του Κόμματος του Δημοκρατικού Σοσιαλισμού *Andrea Lederer*, δήλωσε στον Τύπο της Τετάρτης 26/8, πως η αστυνομία αδράνησε επί μακρόν, παρά το ότι γνώριζε πως στο οίκημα βρίσκονται άνθρωποι. Και συμπλήρωσε πως η ίδια την πληροφόρησε τη Δευτέρα το απόγευμα για τους Βιετναμέζους, και πήρε την απάντηση πως το γνώριζε και η αστυνομία.

Με αυτά τα δεδομένα, μπορεί να κάνει κανείς διάφορες υποθέσεις, αναμένοντας και τα αποτελέσματα της εξεταστικής των πραγμάτων επιτροπής, αν βγουν ποτέ.

Τέλος, την Πέμπτη το βράδυ, έγινε μεγάλη συγκέντρωση και διαδήλωση στην πόλη, με πρόσκληση των εκκλησιών, των συνδικάτων κ.λπ., ενάντια στο ρατσισμό, ενώ το προηγούμενο Σάββατο διοργανώθηκε μεγάλη/παγγερμανική διαδήλωση, επίσης στο Ροστόκ, με πρόσκληση Κινήσεων Πρωτοβουλιών Πολιτών και διαφόρων αριστερών οργανώσεων κατά του ρατσισμού και του νεοναζισμού με την παρουσία μεγάλων αστυνομικών δυνάμεων.

Για να ολοκληρώσουμε την εικόνα της έντασης του ρατσιστικού φαινομένου στη Γερμανία, θα αναφέρουμε και κάποια μεμονωμένα περιστατικά που συνέβησαν το διάστημα αυτό. Στο Κρέφεντ της Ρηνανίας, ακροδεξιοί έβαλαν φωτιά σε ένα χάιμ όπου έμεναν 30 Γιουγκοσλάβοι φυγάδες πολέμου, χωρίς, ευτυχώς, θύματα, ενώ στο Κόμπλετς 23χρονος ακροδεξιός σκίνχεντ άρχισε να πυροβολεί αδιάκριτα στην κεντρική πλατεία της πόλης τον κόσμο, σκοτώνοντας έναν και τραυματίζοντας σοβαρά τέσσερις.

Ολόκληρη η πολιτική ηγεσία της Γερμανίας καταδίκασε απερίφραστα τις βιαιότητες, αλλά συνέχισε το ίδιο τροπάρι για το θέμα του ασύλου, που προσποιείται πως το βλέπει ως μοχλό ενάντια στη βία, ενώ η συζήτηση γύρω από αυτό έχει αποδειχτεί πως την εξάπτει. Επίσης, πολύ την έχει θορυβήσει η αμαύρωση της εικόνας της χώρας στο εξωτερικό, γι' αυτό και ζητάνε τις πιο αυστηρές ποινές για τους ταραχοποιούς.

Αλλά, τα κοινωνικά προβλήματα είναι αυτά που προκαλούν τη βία, την κάθε βία. Όλα τα άλλα είναι επιφαινόμενα. □

Η «καθαρή» Γερμανία ανασυντάσσεται...

της Ζανέτ Σουαζί

Η ρατσιστική έκρηξη στη Γερμανία, που φοβούνταν όλοι, ήλθε. Και δεν ήταν κεραυνός εν αιθρία. Πέρα από τις βιαιότητες και το ανοργάνωτο των σκίνχεντς, μια πανσπερμία από ακροδεξιά κόμματα και εθνικοσοσιαλιστικές ομάδες οργανώνεται στην κατεύθυνση ενός 4ου Ράιχ. Και η γερμανική κοινωνία παρατηρεί με σιωπηρή συγκατάβαση τα τελευταία άνανσα ρατσιστικά επεισόδια.

Η ένωση της Γερμανίας (φθινόπωρο 1989) και τα προβλήματα συνανασστροφής με τα πέντε εκατομμύρια ανοδαπών που ζουν στην ομοσπονδιακή ερμανία, είναι από τα κυρίαρχα θέματα η απασχολούν την πολιτική ζωή της χώρας και θα την απασχολούν και στο μέλλον. διεθνείς μετακινήσεις προσφύγων προς γερμανικά σύνορα δεν προβλέπεται να ματήσουν. Οι μορφές διαμαρτυρίας από δεξιά, που οδηγούν σε βίαιες συγκρούς, προκαλούν αίσθηση. Στους ξένους υς οποίους έχει δοθεί πολιτικό άσυλο κυριαρχούν ο φόβος και η ανασφάλεια πως, γενικότερα, σε όλους τους αλλοδαπούς της Ομοσπονδιακής Γερμανίας. Τα στα ενημέρωσης ασχολούνται ιδιαίτερα με ρατσιστικές εκρήξεις στη Γερμανία, και λοί, πλέον, βλέπουν τη Γερμανία στο κατώφλι ενός «4ου Ράιχ».

Οχι μόνο οι επιτυχίες στις εκλογές μερικών μικρών δεξιών κομμάτων, αλλά προπαντων οι επιθέσεις σε καταλύματα προσφύγων που έχουν ζητήσει πολιτικό άσυλο, και δημοσίως εκφραζόμενες συλλογικές συμπάθειες για τις βιαιότητες αυτές από μεγάλα μερίδα του πληθυσμού, προκαλούν ερωτήματα για τις αιτίες και το μέγεθος του

Ακόμα και η κίτρινη «*BILD*» στις 26/8/92 έχει κύριο θέμα τα γεγονότα του *Rostock* με τον τίτλο: «Το αίσχος του *Rostock*: Αυτό το παιδί πρέπει να κρεμαστεί». Και δίπλα την φωτογραφία μικρού υπό φυγάδευση Βιετναμεζόπουλου, τυλιγμένου σε ένα σεντόνι.

προβλήματος. Μπορεί να δικαιολογηθεί το μίσος για τους ξένους με τις κοινωνικές εντάσεις; Μήπως οι ξένοι παίρνουν τις καλύτερες θέσεις στην αγορά εργασίας; Πρόκειται άραγε για φαινόμενο μιας συλλογικής πολιτιστικής έπαρσης των Γερμανών;

Αυτά και άλλα απασχολούν όχι μόνο εκείνους τους Γερμανούς, οι οποίοι στήνουν προληπτικές φρουρές και μονάδες προστασίας μπρος στα καταλύματα όσων έχουν ζητήσει πολιτικό άσυλο, και αντιδρούν με διαδηλώσεις, εκδηλώσεις και συζητήσεις για το φαινόμενο της ξενοφοβίας, αλλά, επίσης, και την ευρωπαϊκή κοινή γνώμη. Περιστατικά όπως εκείνα της *Hoyerswerda*, πέρυσι (όπου, κάτω από καταιγισμό από βόμβες μολότωφ που έριχναν νεοναζί και σκίνχεντς και υπό την επιδοκιμασία του πλήθους, άτομα που είχαν ζητήσει πολιτικό άσυλο έπρεπε να «μεταφερθούν» με λωφορεία από τα καταλύματά τους νύχτα και με ομίχλη για να σωθούν) και, τις τελευταίες μέρες, στο Ροστόκ, προκαλούν ανατριχίλα.

Οι ανησυχίες γίνονται μάλιστα εντονότερες, επειδή ο πληθυσμός καλύπτει τα ρατσιστικά επεισόδια με τη σιωπηρή ανοχή του ή και την κρυφή του συγκατάθεση. Τα κρατίδια και οι κοινότητες δεν μπορούν να αντεπεξέλθουν στον αυξανόμενο αριθμό φυγάδων, τα χάιμ (καταλύματα ξένων φυγάδων) ξεχειλίζουν. Η αστυνομία είτε επεμβαίνει πολύ αργά είτε είναι αναποτελεσματική. Ακόμη κι οι πολιτικοί και τα κόμματα μέχρι τώρα δεν έχουν λάβει καμία ουσιαστική θέση —αντίθετα, η *CDU/CSU* προωθεί μια αλλαγή στο Σύνταγμα, στις διατάξεις που αναφέρονται στο άσυλο. Η «πολυπολιτιστική κοινωνία» παραμένει, τουλάχιστον για την ώρα, ουτοπία.

Οι ιδέες τής «Συντηρητικής Επανάστασης»

Εκτός από τις συζητήσεις για την αποτυχία της αστυνομίας και την αλλαγή του άρθρου του συντάγματος για το άσυλο, δεν

Ζανέτ Σουαζί είναι δημοσιογράφος. Το μενό της είναι ειδικά γραμμένο για το TI.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ: Θεσμοί, ιδεολογία και πολιτική στον Μεσοπόλεμο

ΕΛΛΗ ΣΚΟΠΕΤΕΑ: ΤΟ «ΠΡΟΤΥΠΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ» ΚΑΙ Η ΜΕΓΑΛΗ ΙΔΕΑ Όψεις του εθνικού προβλήματος στην Ελλάδα (1830-1880)

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΥΤΥΠΟ
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:
ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ • ΚΟΙΝΟΠΡΑΞΙΑ
ΔΙΑΚΙΝΗΣΗΣ ΒΙΒΛΙΩΝ ΕΠΕ
ΖΑΛΟΓΓΟΥ 6 • 106 78 ΑΘΗΝΑ •
ΤΗΛ: 3645133 • FAX: 3607878

πρέπει να μας διαφεύγει ότι οι δεξιές (και βάναυσες) μορφές διαμαρτυρίας, όχι τυχαία, κερδίζουν τώρα ακριβώς σημαντική μερίδα του κοινού: το έθνος, το εθνικό κράτος, η εθνική ταυτότητα και η συναναστροφή με τους μη-Γερμανούς ήταν ανέκαθεν τα κεντρικά θέματα των ριζοσπαστικών δεξιών. Με τις ριζικές μεταβολές στην ανατολική Ευρώπη και την πρώην Σοβιετική Ένωση, αυτά τα θέματα —ιδιαίτερα μετά την επανένωση της Γερμανίας— επανήλθαν στο επίκεντρο της πολιτικής ζωής. Οι πνευματικοί χώροι ανάπτυξης και διάδοσης των ιδεών της σημερινής Ακροδεξιάς είναι δεξιοσυντηρητικά, εθνικοεπαναστατικά περιοδικά, εκδοτικοί οίκοι και δεξιοί διανοούμενοι, που, εδώ και χρόνια, προσπαθούν, με τα θέματα *έθνος* και *λαός*, *εθνική* και *λαϊκή ταυτότητα*, να οδηγήσουν σε μια όλο και πιο συντηρητική κατεύθυνση που μπορεί να αγκαλιάζει ακόμη και την εξτρεμιστική ακροδεξιά. Οι πολιτικές ιδέες των «νέων δεξιών» είναι αυτές της «*Συντηρητικής Επανάστασης*» στη Δημοκρατία της Βαϊμάρης· των πνευματικών προδρόμων, δηλαδή, του εθνικοσοσιαλισμού όπως ο *Oswald Spengler* («*Untergrang des Adendlandes*»), ο *Carl Schmitt*, ο *Arthur Maeller vom den Bruck* (το Γ' Ράιχ), ο *Edgar Julius Jung* (σύμβουλος και συγγραφέας των λόγων του καγκελάριου του Ράιχ *von Papen* και ένα από τα ηγετικά στελέχη των δεξιών διανοουμένων στη Δημοκρατία της Βαϊμάρης), ο *Ernst Jünger*, ο *Hans Freyer*, ο *Othmar Spann* και άλλοι. Σήμερα, μικρά περιοδικά και εφημερίδες, που φέρονται ως ελίτ, και βρίσκονται στην «γκρίζα ζώνη» μεταξύ του συντηρητικού και ακροδεξιού φάσματος, προσπαθούν αυτές τις ιδέες να τις αναθερμάνουν και να τις διαδώσουν: «*Κρατικά Γράμματα*», «*Criticon*», «*Junge Freiheit*», «*Nation Europa*».

Η «νέα Δεξιά» επιμένει να διακηρύσσει τη «φυσική» διαφορά ανθρώπων, πολιτισμών και παραδόσεων. Οι εκπρόσωποί της υποστηρίζουν ότι η εθνική ταυτότητα σε μικρές, εθνικά ομοιογενείς κοινότητες, από τη μία, και από την άλλη η αποξένωση στον καπιταλιστικά και πολυπολιτιστικά ενωμένο κόσμο, είναι οι δύο εναλλακτικές λύσεις της εποχής μας. Αντιπροσωπεύουν έναν αντι-φιλελευθερισμό κι έναν αντι-κομμουνισμό όπως αυτός έχει διαμορφωθεί από την αντιπαλότητα Ανατολής - Δύσης και είναι της γνώμης, πως, επιτέλους, «πρέπει να τελειώνουμε με τους λογαριασμούς του παρελθόντος», μια και η ήττα της Γερμανίας στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο συνέβαλε στην

«υποδούλωση του γερμανικού λαού».

Οι σκέψεις της «συντηρητικής επανάστασης» μετά τη δεκαετία του '80, βρίσκουν εξαιρετική απήχηση. Ό,τι πριν από 10 χρόνια μπορούσε να χαρακτηριστεί πολιτική «παρεκτροπή» αρχίζει σήμερα να κερδίζει έδαφος —και αποκτά πολιτική έκφραση χάρη στη γενικευμένη έχθρα απέναντι στους ξένους. Έτσι, για παράδειγμα, σε ένα μανιφέστο που υπογράφουν 11 Γερμανοί καθηγητές πανεπιστημίου τον Ιούνιο του 1981, και όπου δεν παρουσιάζεται τίποτα άλλο από μια ψευτο-επιστημονική αιτιολόγηση της εχθρότητας κατά των ξένων, γίνεται λόγος για «την αποδυνάμωση των Γερμανών με την εισβολή των ξένων» και για την «εξωτερική διείσδυση και σημαντική αύξηση εξωτερικών επιρροών». Αυτό το ντοκουμέντο ενός νέου ακαδημαϊκού ρατσισμού φαίνεται να υιοθετείται όλο και από περισσότερους Γερμανούς. Το σύνθημα «*Η Hoyerswerda είναι ελεύθερη από τους ξένους*» κυκλοφορεί στους κύκλους της νέας Δεξιάς. Η «καθαρότητα της φυλής» επιζητεί με αυξανόμενη ένταση «επιστημονική» τεκμηρίωση. Σε ημερήσια διάταξη βρίσκονται συνθήματα όπως «*Έξω οι ξένοι*» και «*Αγώνας μέχρι να φύγει κι ο τελευταίος μαύρος*». Η «καθαρή», «ομοιογενής» Γερμανία διακηρύσσεται ότι πρέπει να υπάρχει (και να μην πλήττεται από το παρελθόν που πρέπει να

Οι σκίνχεντς, στη Γερμανία, δεν φοβούνται την αντιπαράθεση με την αστυνομία.

εραστεί) σε πλήρη ισχύ, εσωτερικά ο-ογενής ως μια ισχυρή, κεντρο-ευρωπαϊ-δύναμη.

Η «νέα Δεξιά» στην ομοσπονδιακή Ger-ία είναι μέχρι τώρα ένα φαινόμενο πε-ρισμένο στους κύκλους που φέρονται ως τ. Αναπτύσσεται μακριά από τους επίση-ς πολιτικούς μηχανισμούς. Αξίζει όμως προσεχθεί επειδή προσπαθεί να συνδεθεί τους δημοκρατικούς κανόνες και μεθό-ς. Το τέλος των ιδεολογιών, η ιδιοτέ-χ των πολικών και η αναζήτηση σχεδίων λοντικού προσανατολισμού μετά το τέ-του ψυχρού πολέμου και την ένωση των Γερμανιών ανοίγουν ένα πνευματικό ίο, στο οποίο ελπίζουν ότι ο αγοραφοβι-, εθνοκεντρικός και νεοσυντηρητικός λό-θα μπορούσε στο μέλλον να βρει εύφορο φος.

ροδεξιά κόμματα και νικοσοσιαλισμός

Οι κτηνώδεις δραστηριότητες βίας ακρο-ών βανδάλων εναντίον όσων ζητούν πο-κό άσυλο και γενικά των ξένων, καθώς η επιθετική - πολεμοχαρής εμφάνιση νεοναζί και των σκίνχεντς στα νέα ομο-νδιακά κρατίδια, έφεραν ένα θέμα στους λους των εφημερίδων, για το οποίο εδώ πολύ καιρό δεν είχε ενδιαφερθεί η κοινή γνώμη. Μετά το άνοιγμα των συνόρων το Νοέμβριο του 1989 δραστηριοποιήθηκαν τα ακροδεξιά κόμματα της τέως Ανατολικής Γερμανίας, είτε διαδίδοντας προπαγανδιστικό υλικό είτε ιδρύοντας δικά τους κόμματα.

ΑΚΡΟΔΕΞΙΑ ΚΟΜΜΑΤΑ

Πρώτη δύναμη είναι οι Ρεπουμπλικάνοι (*REP*). Στις βουλευτικές και τοπικές εκλογές του 1990, στην Ανατολική Γερμανία πήραν 0,6%-1,2% και 1,0% έως 1,7% των ψήφων, αντίστοιχα, ενώ έχουν δικτυωθεί σε όλα τα κρατίδια με τοπικές ενώσεις. Τα μέλη τους αυξήθηκαν, σύμφωνα με δικά τους στοιχεία (Αύγουστος 1991), στα 3.500. Οι περισσότεροι από τα νέα μέλη είναι έφηβοι, που προέρχονται από οικογένειες τεχνιτών και εργατών. Αξιοσημείωτη είναι μια πρόσφατα παρατηρούμενη προσέγγιση των ακροδεξιών και των σκίνχεντς.

Παράλληλα με αυτούς δραστηριοποιήθηκε και το *NPD* (Εθνικοδημοκρατικό Κόμμα Γερμανίας) στην τέως Αν. Γερμανία. Και αυτό επίσης, μετά το άνοιγμα των συνόρων, μοίραζε αυτοκόλλητα, μικρά φυλλάδια, προκηρύξεις και άλλα προπαγανδιστικά υλικά. Στις βουλευτικές και τοπικές εκλογές συγκέντρωσαν μόνο το 0,13% και 0,7% των ψήφων, αντίστοιχα, όμως απέκτησαν στα νέα ομοσπονδιακά κρατίδια της τέως Α. Γερμανίας τοπικούς συλλόγους. Το κόμμα ισχυρίζεται (Σεπτέμβριος 1991) πως έχει 2.800 μέλη. Εργάτες και μαθητές αποτελούν κυρίως την κοινωνική του βάση. Ο μέσος όρος ηλικίας των μελών είναι περίπου τα 23 χρόνια.

Σε αντίθεση με το *REP* και το *NPD*, η Γερμανική Λαϊκή Ένωση (*DVU*) δεν μετείχε στις εκλογές, ούτε έχει κάποια οργανωμένη παρουσία. Μόλις το Μάρτιο του 1991 ιδρύθηκε τοπική ένωση στο *Berlin - Brandenburg* και τον Ιούνιο του 1991 άλλη μια τοπική ένωση στο *Thüringen*. Ακριβής αριθμός μελών δεν υπάρχει. Για το *Sachsen* όπου ιδρύθηκε τοπική ένωση το καλοκαίρι του 1991, αναφέρουν ότι έχουν περισσότερο από 1.000 μέλη, αριθμός που φαίνεται υπερβολικός. Παράλληλα υπάρχουν μικρά ακροδεξιά κόμματα όπως το Ελεύθερο Κόμμα των Εργατών (*FAP*) ή οι Πατριώτες της Γερμανίας, όμως δεν έχουν κάνει ευρύτερα γνωστή την παρουσία τους, καθώς δεν έχουν ισχυρές οργανώσεις ούτε προπαγανδιστικούς μηχανισμούς.

Γενικά, μπορεί να πει κανείς πως τα ακροδεξιά κόμματα στη νέα ομοσπονδιακή Γερμανία επεκτείνονται αργά. Λειτουργικά και ως προς το στελεχικό μηχανισμό τους βρίσκονται σε μέτρια επίπεδα και η οργανωτική αδυναμία τους είναι μεγαλύτερη από ό,τι στην παλιά Δυτ. Γερμανία. Μόλις τον τελευταίο καιρό έγιναν πρόοδοι στην ίδρυση τοπικών και κλαδικών συλλόγων, κάτι που από τα Μαζικά Μέσα Ενημέρωσης δεν προσέχθηκε ιδιαίτερα.

ΕΘΝΙΚΟΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ

Εδώ ανήκουν κυρίως η Εθνική Εναλλακτική (*NA*) και η Γερμανική Εναλλακτική (*DA*), οργανώσεις που ξεκίνησαν με την πρωτοβουλία τού, νεκρού πλέον, *Michael Kühnen*.

Αρχές του 1990 στο Αν. Βερολίνο ξεκίνησε το *NA*, υιοθετώντας δραστηριότητες που ως τώρα χαρακτήριζαν το αριστερό φάσμα —όπως καταλήψεις σπιτιών και πρωτοβουλίες εξυγίανσης. Τα χρησιμοποιημένα σπίτια μετατράπηκαν σε κέντρα δράσης και οργάνωσης, όπου διαπρεπείς ρήτορες εκπαίδευαν και έδιναν οδηγίες πολιτικής δράσης. Δημοσίως, η *NA* παρουσιαζόταν ως ουδέτερη για να καταχωρισθεί ως νόμιμο κόμμα· ανεπίσημα έκανε βίαιες επιθέσεις εναντίον των ξένων και των αριστερών οργανώσεων, και διοργάνωνε γιορτές στα γενέθλια του Χίτλερ.

Η *DA* ιδρύθηκε στις αρχές του Μαΐου 1989 από οπαδούς του *Kühnen*, στη Βρέμη. Πρόσφερε τη βάση για να μπορεί να αναπτυχθεί η οργανωτική δραστηριότητα στο ανατολικό μέρος της Γερμανίας. Σε περίπτωση απαγόρευσης του ΝΑ, ελπίζει να καταλάβει τη θέση της. Ήδη το Δεκέμβριο του 1989 συγκροτήθηκαν οι πρώτοι ανατολικοί σύλλογοι στη *Dresden* και στο *Cottbus*, και το Μάρτιο του '90, μια *DA*-ανατολική στο Δυτικό Βερολίνο. Αρχές Ιουλίου του 1990 συγκεντρώθηκαν περίπου 120 εθνικοσιαλιστές σε μια ημερίδα του κόμματος στο *Cottbus*, όπου το *Kühnen* συνελήφθη, παρουσία δημοσιογράφων.

Κέντρο της *DA* είναι η *Dresden*, από όπου δραστηριοποιείται και σε όλα τα ομοσπονδιακά κρατίδια. Επιπλέον υπάρχουν υποοργανώσεις όπως η «Νέα θύελλα», ο «Σύλλογος Σαξωνικών Λυκανθρώπων», το «Προστατευτικό Κλιμάκιο», η «Εθνική Αντίσταση Γερμανίας» που αποτελείται από σκίνχεντς. Όλες αυτές οι οργανώσεις τραβούν την προσοχή, ιδιαίτερα με εκδηλώσεις βίας κατά των ξένων και των αριστερών οργανώσεων, όπως για παράδειγμα στα τραγικά συμβάντα της *Hoyarswerda* το Σεπτέμβριο του 1991, αλλά είχαν δραστήριο ρόλο και στις πρόσφατες ταραχές. Το νεοεθνικοσοσιαλιστικό δυναμικό, τον Ιούλιο του 1991, υπολογίζονταν σε περισσότερα από 1.500 άτομα, με μεγάλη πιθανότητα, όμως, αυτός ο αριθμός να είναι υψηλότερος και συνεχώς αυξανόμενος. Η δυναμική ακροδεξιά υπολογίζεται πως έχει ένα χώρο «συμπαθούντων» που συγκεντρώνει 15.000 άτομα περίπου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΥΤΥΠΟ
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:
ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ • ΚΟΙΝΟΠΡΑΞΙΑ
ΔΙΑΚΙΝΗΣΗΣ ΒΙΒΛΙΩΝ ΕΠΕ
ΖΑΛΟΓΓΟΥ 6 • 106 78 ΑΘΗΝΑ •
ΤΗΛ: 3645133 • FAX: 3607878

ΟΙ ΣΚΙΝΧΕΝΤΣ

Στην αρχή της δεκαετίας του '80 υπήρχαν μόνο μεμονωμένοι σκίνχεντς στην τέως Αν. Γερμανία, που μάλλον ενδιαφέρονταν για μουσική ή ακκίζονταν ενδυματολογικό παρά ασχολούνταν με την πολιτική. Γύρω στα 1983, ξεκίνησε μια οργανωτική διαδικασία, που, μέχρι το 1986, κατάφερε να φτιάξει σταθερές δομές οργάνωσης. Δημιουργήθηκαν μικρές ομάδες με σταθερό αριθμό μελών και στενές σχέσεις μεταξύ τους. Με τις όλο και πιο βίαιες δραστηριότητές τους απομονώνονταν όλο και περισσότερο από τον κοινωνικό περίγυρο.

Το μέγεθος της βιαιοπραγίας, που ήρθε στο φως με την κατάρρευση της Αν. Γερμανίας, ξεπέρασε κατά πολύ το μέχρι τώρα γνωστό επίπεδο. Σε όλες τις αναταραχές προχωρούν με πρόγραμμα και όχι αυθόρμητα, και ο θάνατος ανθρώπων είναι συνειδητά συνυπολογισμένος, όπως βεβαιώνουν τα γεγονότα στη *Hoyerswerda* και στο Ροστόκ.

Παράλληλα, διαπιστώνεται αυξανόμενη πολιτικοποίηση. Οι σκίνχεντς πλησίασαν εθνικοσοσιαλιστικές ομάδες. Οι επιθέσεις ενάντια σε ξένους και σε εβραϊκές οργανώσεις πληθαίνουν. Όλο και συχνότερα ακούγονται σλόγκαν όπως *«Έξω οι Εβραίοι»*, *«Νίκη - Χάιλ»*, *«Έξω οι ξένοι»*, *«Κόκκινο μέτωπο να ψοφήσεις»*.

Οι σκίνχεντς στρατολογούνται από όλα τα στρώματα του πληθυσμού. Η πλειοψηφία είναι μεταξύ 18 και 25 χρονών και 20% είναι γυναίκες. Αξιοσημείωτο, είναι, ότι περίπου 80% στις εργατικές τους κολλεκτίβες κρίνονται «άξια μέλη».

Η προς την ακροδεξιά συναίνεση

Στη δράση και στα συνθήματα των νεοεθνικοσοσιαλιστών και των σκίνχεντς ενάντια στους αλλοδαπούς και σε εκείνους που ζητούν πολιτικό άσυλο υπάρχει, όχι σπάνια, η επιδοκιμασία και η συναίνεση πολιτών. Πρόκειται για μια ασήμαντη μειοψηφία, ή μπορεί κανείς να μιλήσει για ένα μεγαλύτερο ακροδεξιό μισοξενισμό ποσοστό πληθυσμού;

Η μελέτη δύο κοινωνιολόγων, των *Günter Gutsche* και *Peter Köddeviasch*, από το Ανατ. Βερολίνο, το Μάρτιο του 1990, και μια συγκριτική ανάλυση που αφορά το δυτικό και το ανατολικό Βερολίνο, αρχές καλοκαιριού του 1990, δίνουν ενδιαφέροντα στοιχεία.

Και οι δύο μελέτες καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι στα νεαρά άτομα στα νέα ομοσπονδιακά κρατίδια, υπάρχει υψηλό ποσοστό αποδοχής των ακροδεξιών θέσεων. Οι εθνικοσοσιαλιστικές τοποθετήσεις διαπιστώνονται σε 20-25% των νέων ενώ 40-45% βρίσκουν ενοχλητικούς τους αλλοδαπούς. Περίπου το 16% του αντιπροσωπευτικού δείγματος του πληθυσμού διακρίνεται από μια «καθοδηγητική νοοτροπία», 10-15% βρίσκουν ακίνδυνο τον εθνικοσοσιαλισμό, ενώ 10% συμπαθούν τον Χίτλερ!

Η ανάπτυξη της ακροδεξιάς σε ένα κράτος του πάλαι ποτέ υπαρκτού σοσιαλισμού είναι φαινόμενο που δεν είναι εύκολο να αξιολογηθεί. Ο κοινωνιολόγος *Wilhelm Heitmeyer* προσπαθεί να εντοπίσει τις αιτίες που γέννησαν το φαινόμενο: τάσεις ατομικισμού σε μια μοντέρνα βιομηχανική κοινωνία, ανεργία και έλλειψη κατοικιών, αυξανόμενη δυσαρέσκεια για την πολιτική, διάλυση του κοινωνικού περιβάλλοντος, επαγγελματική ανασφάλεια, διάλυση οικογενειακών ή κοινωνικών σχέσεων και απομόνωση. Παράλληλα οι γοργές και βαθιές κοινωνικές αλλαγές επιφέρουν ριζική κρίση αξιών, που αφήνει ελεύθερο το πεδίο στη βία, μόλις οι κάτοικοι της τέως Αν. Γερμανίας νιώσουν φόβο και ανασφάλεια.

Το γεγονός ότι η ρατσιστική βία φουντώνει στην τέως Ανατ. Γερμανία, πάντως, δεν σημαίνει ότι στο δυτικό τμήμα της γερμανικής Ομοσπονδίας τα πράγματα βαίνουν καλύτερα. Μια δημοσκόπηση το 1991, αποδεικνύει αυτή τη διαπίστωση. Στην ερώτηση: *«Το πρόβλημα των ξένων πήρε ακραίες δεξιές διαστάσεις. Έχετε κατανόηση για αυτές τις τάσεις;»*, ΝΑΙ απάντησαν το 21% των Ανατολικογερμανών και το 38% των Δυτικογερμανών.

Μπροστά στο ξέσπασμα των γνωστών βίαιων ενεργειών απέναντι στους ξένους, είναι εντυπωσιακή η εκφραζόμενη «κατανόηση» για πράξεις που αρνείται το σύνταγμα ενός συνταγματικού κράτους και ενός κράτους δικαίου —πράξεις αντίθετες με βασικά άρθρα του συντάγματος. Μια ματιά στην υπόλοιπη Ευρώπη βεβαιώνει πως το φαινόμενο δεν αποτελεί γερμανική ιδιαιτερότητα.

ΕΚΤΟΣ ΤΙΤΛΟΥ: ΓΙΑΤΙ ΟΧΙ;

Από τον κριτικό τέχνης Χ. Καββούπουλο το κείμενο που ακολουθεί, αναφέρεται σε σημείωμα της συνεργάτιδός μας Αθηνάς Σχινά, στο τχ. 94.

Με την παρέμβασή μου στις αντιρρήσεις που ακολούθησαν την έκθεση «Εκτός Τίτλου», θεν σκοπεύω να αντικρούσω τις απόψεις που διατύπωσε η συνάδελφος κ. Α. Σχινά στο τχ. 94 περ. β, αλλά να καταθέσω καλοπροαίρετες αντιρρήσεις, εις επίσης καλοπροαίρετες αντιρρήσεις έστω και τόσο καθυστερημένα.

Επισημαίνω αμέσως, ότι, το δικό ζήτημα υπερβαίνει το διάλογο δύο κριτικών και είναι θέμα πολύ μεγαλύτερης εμβέλειας. Έμελλε να γίνει μια πρώτη προσέγγιση με τη λήξη της παρουσίασης της έκθεσης στο «Μύλο» στη Θεσσαλονίκη, από πέντε θεωρητικούς της τέχνης, όμως αναβλήθηκε εξαιτίας περικοπών στον προϋπολογισμό της έκθεσης.

Τα επίμαχα σημεία που διαπραγματεύεται η κ. Α. Σχινά στο άρθρο της είναι, πρώτον, η απουσία θεωρητικού εποικοδομήματος και, δεύτερον, η «*απουσία θέσης, προβληματισμού ή έστω αναζήτησης και πριν απ' όλα συνειδητοποίησης αυτής της αναζήτησης*».

Καταλήγει η συνάδελφος σ' αυτά τα σημεία μέσα από μια απλή μεταβατική λογική που θυμίζει την αξέχαστη σχέση οργάνου, μπουζουκιού, αστυνόμου. Δηλαδή, εφόσον διαπιστώνω απουσία τάσεων στη σύγχρονη τέχνη εξαιτίας ανακατατάξεων αξιών (μάλλον σε επίπεδο πολιτισμού), δημιουργώ το άλλοθί μου ώστε να εγκαταλείψω θεωρητικά κριτήρια άρα, χωρίς αυτά, δεν υπάρχει θεωρητικό εποικοδόμημα και επομένως η έκθεση στερείται ουσίας. Ούτε λίγο ούτε πολύ, σύμφωνα με αυτή τη λογική, «*παγιδεύτηκα στον καταναλωτισμό υποδαυλίζοντας έτσι τον αποπροσανατολισμό*» (;). Όμως η ανακατάταξη αξιών δεν συνεπάγεται την απουσία τους. Όλες οι αξίες της τέχνης ζουν, μέσα από ποικίλα πρότυπα, στη σημερινή τέχνη. Ανακατάταξη αξιών σημαίνει διασάλευση ιεραρχίας στην κλίμακά τους με αποτέλεσμα η προτεραιότητα ορισμένων, που υπαγόρευσε δημιουργία ομοιογενών τάσεων, στυλ, ρευμάτων, άμεσα δεμένων με την εποχή, παύει να υπάρχει. Γιατί, λοιπόν, να ζητάμε πάντα την ομοιογένεια σε μια ομαδική έκθεση, εφόσον το άτομο σήμερα, άρα και ο καλλιτέχνης και πιθανόν η ίδια η τέχνη, είναι η λάμψη με οριζόντια κίνηση όλων των καθέτων και φωτεινών στιγμών της ιστορίας.

Δεν είναι τυχαίο ότι εδώ και χρόνια οι ομαδικές εκθέσεις αφηγούνται, απεικονίζουν, διευθετούν και δεν δημιουργούν μοντέλα.

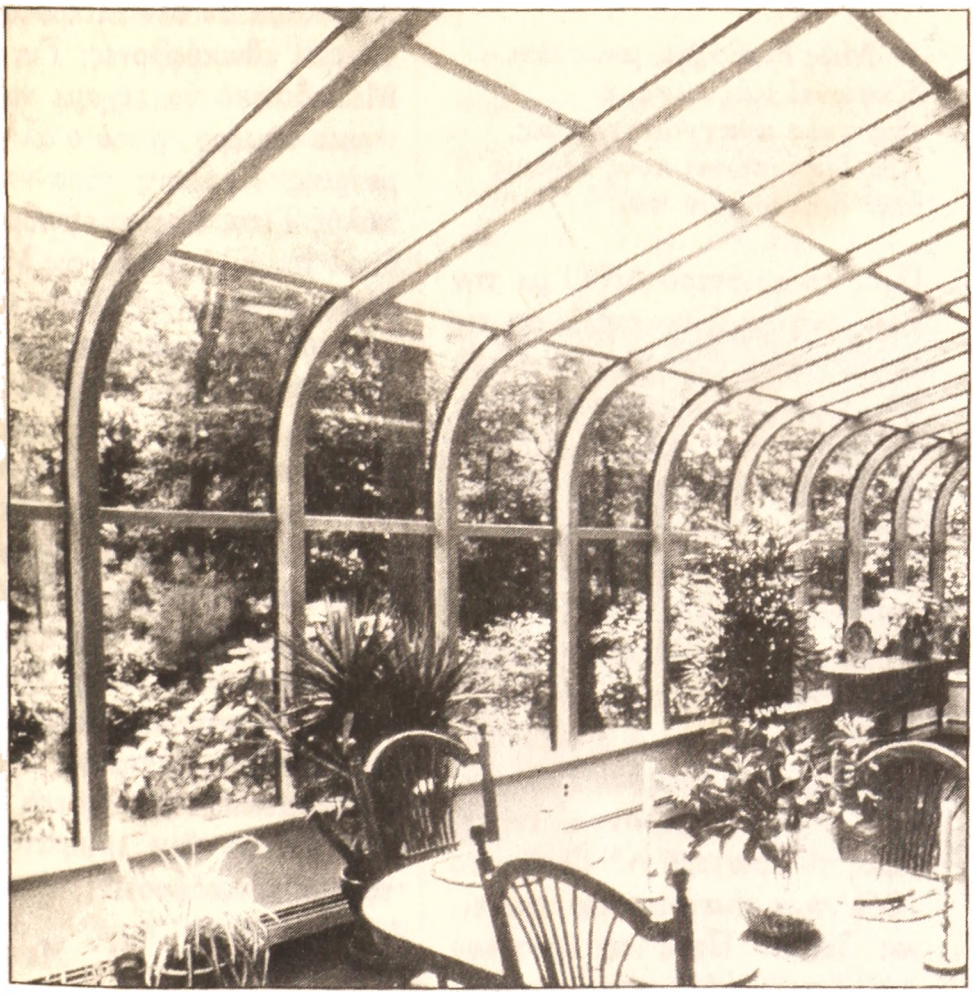
Εξάλλου, η ομοιογένεια, κριτικά κοιταγμένη, είναι τόσο ασαφής όρος, όσο και ευμετάβλητος. Δεν μπορεί να αποτελεί, πλέον, παράγοντα αυτοτέλειας μιας ομαδικής έκθεσης αλλά ούτε και αντικείμενο κριτικής. Όπως η κ. Σχινά γνωρίζει, αυτή η ομοιογένεια (ή συνάφεια) είναι το πρώτο βέλος από τη φαρέτρα της πολεμικής που γλυστράει στην πένα και της πιο απλοϊκής κριτικής.

Υπάρχει, και μάλιστα ως κατεστημένο στις μέρες μας, η αναγκαιότητα της ομοιογένειας ώστε μεταξύ των άλλων να δικαιολογείται ο ρόλος του κριτικού ως καταλυτικός και σημαν-

ΗΛΙΟΧΩΡΟΙ

FOUR SEASONS SUNROOMS

οι μόνοι μέ τόν «μαγικό» ΚΑΘΡΕΦΤΗ ΘΕΡΜΟΤΗΤΑΣ ™

ο οποίος:

- Απορροφά την υπεριώδη ακτινοβολία
- Το καλοκαίρι ανταναχλά τη ΘΕΡΜΙΚΗ ακτινοβολία του ήλιου
- Το χειμώνα δεν αφήνει να διαφύγει η εσωτερική θερμότητα του σπιτιού
- Ενισχύει την ηχομόνωση κατά 3 τουλάχιστον ντεσιμπέλ

ΤΕΧΝΗ α.τ.ε. — ΜΟΝΤΕΡΝΑ ΔΟΜΙΚΑ ΥΛΙΚΑ

ΓΙΑΝΝΕΝΑ, Ν. Ζέρβα 39 (στοά), τηλ.: (0651)31-9-32, *fax*: 309-70

τικός. Εύκολο για ένα θεωρητικό να κατασκευάσει ένα λογικοφανές θεωρητικό οικοδόμημα κριτηρίων και θέσεων —ορατών τε και αοράτων— που να συνταιριάζει τα πιο αλλοπρόσαλλα μεταξύ τους έργα.

Η έκθεση «Εκτός Τίτλου», που επιμελήθηκε ο υπογράφων, δεν επέλεξε έργα. Απλά υπέδειξε καλλιτέχνες. Γιατί να «δει» η συνάδελφος διαφορές μεταξύ του σταυρού του Σκούρτη και της χειρονομίας του Φωκά; Κάθε έργο τέχνης ωφείλει να συνδιαλλέγεται, με τρόπο άμεσα αντιληπτό, ένα ρεπερτόριο αξιών. Έτσι συμβαίνει και τώρα. Το είδος της συνδιαλλαγής και η διαδικασία είναι νομίζω στις μέρες μας ελεύθερα, εφόσον το συλλογικό στοιχείο που επηρέαζε μεθόδους και είδη αξιών έπαψε να κυριαρχεί στη σύγχρονη καλλιτεχνική έκφραση.

Εφόσον ο καλλιτέχνης σήμερα θεωρεί τον εαυτό του ελεύθερο από δεσμεύσεις και νοοτροπίες που καθιέρωσε η μοντέρνα εποχή, γιατί και ο θεωρητικός όταν θελήσει να «απεικονίσει» τους συλλογισμούς του μέσα από συγκεκριμένους καλλιτέχνες να δεσμεύεται από συμπεριφορές και νοοτροπία που εγκατέλειψαν οι καλλιτέχνες; Εάν ο οποιοσδήποτε θεατής της έκθεσης δεν αντιληφθεί την όποια απόκλιση από τα καθιερωμένα ως υπαινιγμό, ως εν εξελίξει διαδικασία για μια μέλλουσα θέση, τότε με κάθε δικαίωμα θα βλέπει «συναρμογές» —για να χρησιμοποιήσω έκφραση της συναδέλφου— και σε καμιά περίπτωση παρουσίαση καλλιτεχνών και των έργων τους.

Τέλος, εκείνο που όχι μόνο παρεξηγήθηκε, αλλά η αδυναμία κατανόησής του οδήγησε στη χλεύη είναι η επιμονή μου στην απόρριψη τίτλου και κριτηρίων σαν «αυτουργών» της σύμβασης και τα οποία συνηθίσαμε να τα απαιτούμε χειροπιαστά σε κάθε έκθεση σύγχρονης τέχνης.

Μια επιμονή που εύκολα υποστηρίζεται από τις θέσεις του φιλοσόφου *P. Feyerabend* και τη διαφωνία του με τους ορθολογιστές.

(...) Επειδή όμως απουσία κριτηρίων δεν σημαίνει άκριτη επιλογή και σαθρό λόγο, είναι φυσικό το διάβασμα της έκθεσης μέσα από στερεότυπα του «ορθού λόγου» να διαπιστώνει χάσμα μεταξύ προθέσεων και αποτελέσματος.

Επειδή η τέχνη, άλλο τόσο και η επιστήμη, είναι μια πνευματική περιπέτεια που δεν έχει όρια και δεν αναγνωρίζει κανόνες, καν τους κανόνες της λογικής, ας αναλογισθεί η συνάδελφος πόσες φορές ο θεωρητικός λόγος στην τέχνη και την αισθητική δεν αναθεώρησε, απέρριψε και απέφυγε κριτήρια και ορθολογισμούς, αρματώνοντας τα επιχειρήματά του με υποχειμενικές επιθυμίες («καθαρό θέατρο», εξπρεσιονιστικές τάσεις, αφαίρεση κ.τ.λ.), το προσωπικό γούστο με μεταφυσικές και θρησκευτικές προκαταλήψεις.

Προσωπικά αδυνατώ πλέον να συλλάβω την τέχνη με οικουμενικά κριτήρια, να διαβάσω το έργο τέχνης μέσα από αρχές και νόμους καθιερωμένων μοντέλων που δεσμεύουν, όχι μόνο τη φύση του, αλλά και τα δικά μου όρια ερμηνείας, σε μια αδρανή σχέση.

Μήπως αυτός ο βιασμός των κριτηρίων, κατά την άποψη των οπαδών της «λογικής», η διαπόμπευση της ιερότητας τών νόμων και των αρχών που συνηθίσαμε να ζητάμε σε κάθε έκθεση σύγχρονης τέχνης, δεν οδήγησε θεωρητικούς και καλλιτέχνες στη διατύπωση συγκλονιστικών στιγμών στην ιστορία του ανθρώπου;

Ευχαριστώ για τη φιλοξενία

Χάρης Σαββόπουλος
Κριτικός τέχνης

(*)έσαμε υπ' όψιν της συνεργάτιδός μας κ. Αθηνάς Σχινά, την ανωτέρω επιστολή. Σημειώνει λοιπόν:

Ο κ. Χ. Σαββόπουλος παρενόησε σε μεγάλο βαθμό το περιεχόμενο και το πνεύμα εκείνου του επιεικούς κριτικού μου κειμένου, δημοσιευμένου στα μέσα του περασμένου Μαΐου. Αθέλητες επομένως εκλαμβάνω και τις όποιες νοηματικές στρεβλώσεις, που τόσο μεταγενέστερα το ακολουθούν.

Δεν αντιλαμβάνομαι την σκοπιμότητα, σε θεωρητικό τουλάχιστον επίπεδο, αυτής της επιστολής, στην οποία εκτός των άλλων ο αγαπητός κ. Χ. Σαββόπουλος προσκομίζει εκ περισσού, ευρέως αποδεκτές ήδη απόψεις, χωρίς να παραλείπει να συμφύρει τον «ορθό λόγο» με την «ομοιογένεια» της εξωτερικής μορφικής παρουσίας των έργων. Δεν έθιξα τέτοια θέματα. Αντίθετα υπενθυμίζω πως τότε ο ίδιος, άδικα παροπλιζόμενος, επικέντρωνε την προσοχή μας, σε μια ενότητα «χαρούμενων» (*sic*) έργων, προσομοιάζοντας τις εκφραστικές τους ιδιαιτερότητες με την «άθληση» των καλλιτεχνών στον εικαστικό στίβο και τις επιδόσεις τους σε «άρτιες κατασκευές» (!). Χωρίς άσκοπες σκιαμαχίες, παραπέμπω τους αναγνώστες στον κατάλογο του κ. Χ.Σ. καθώς και στο δικό μου εκείνο κριτικό σημείωμα (τ. 494).

Αθηνά Σχινά

«ΠΡΟΣ ΤΟ ΑΡΙΣΤΕΡΟ ΑΝΤΙ»

● Μας διαβάζει, μολονότι διαφωνεί μαζί μας, ο τακτικός αναγνώστης μας. Και διατυπώνει τους λόγους των διαφωνιών του.

Προς το αριστερό ΑΝΤΙ με την ειλικρινή ευχή να εκδίδεται εις το διηνεκές. Προς το αριστερό ΑΝΤΙ με πλήρη κατανόηση για την παγκόσμια αποκάλυψη της αριστερής πλάνης και την καθ' όλα άβολη θέση στην οποία έχει περιέλθει η πάσα Αριστερά. Προς το αριστερό ΑΝΤΙ που επιβιώνει σαν σοβαρό έντυπο και που ξεχωρίζει μέσα στον κυκεώνα της έντυπης και ηλεκτρονικής έκφρασης της σκοπιμότητας και της συμφεροντολογίας. Προς το αριστερό ΑΝΤΙ που το 70% των αναγνωστών του είναι δεξιοί. Προς το αριστερό ΑΝΤΙ που, ψάχνοντας για αριστερά ερείσματα και μη ευρίσκοντάς τα, γυρίζει δεκαετίες πίσω για να ξεθάψει ξεθωριασμένα σλόγκαν κατά της επάρατης δεξιάς. Και βρήκε την αριστερή ειρωνεία προς την «αλήστου» μνήμης εθνικοφροσύνη!

Είναι αλήθεια και κανείς δεν το αρνιέται, ότι πλήθος καιροσκόπων, μαϊμουδίζοντες, πέρασαν τότε στις τάξεις των εθνικοφρόνων για να επωφεληθούν ποικιλότροπα, όταν η επικράτησή τους θεωρούνταν πια βέβαιη. Μα και λίγο νωρίτερα, οι του είδους αυτού είχαν ενταχθεί στο ΕΑΜ για να το εγκαταλείψουν πρώτοι, όπως πρώτοι εγκαταλείπουν το βυθιζόμενο πλοίο οι ποντικοί. Το είδος αυτό δεν έλειψε από καμιά «αλλαγή», ούτε από τη γαλλική επανάσταση ούτε από την επανάσταση των μπολσεβίκων.

Από την τελευταία μάλιστα ίσως θυμάστε, από τον «δόκτορα Ζιβάγκο», τον μεγαλοαστό εκείνο γουνέμπορα που είχι προσχωρήσει ενεργά στους μπολσεβίκους και που όταν ρωτήθηκε από γνωστό του: «εσύ πάλι τι δουλειά έχεις με αυτούς;», απάντησε: «τους συμπαθώ επειδή φαίνεται πως θα επικρατήσουν».

Προς το αριστερό ΑΝΤΙ απευθύνω τέλος τα ερωτήματα: Πόση και ποια θα ήταν σήμερα η Ελλάδα αν δεν επικρατούσαν τότε οι εθνικόφρονες; Για ποιο Μακεδονικό θα είχαμε να κάνουμε σήμερα, αφού ο αλήστου μνήμης Κροάτης τύραννος, ο πολύς Τίτο, θα είχε εξανδραποδίσει τον Ελληνισμό της Μακεδονίας; Με την Ελλάδα εισερχόμενη στο παραπέτασμα και την Τουρκία εις το ΝΑΤΟ, για ποιο Αιγαίο και ποια νησιά θα κουβεντιάζαμε σήμερα; Η σειρά των ερωτημάτων, αν συνεχιστεί, θα γίνει ατέλειωτη, γι' αυτό καταλήγω με ένα ακόμα: Οι σκηνές φρίκης που παρακολουθούμε τώρα στη Βοσνία, μήπως θα φάνταζαν ειδυλλιακές συγκρινόμενες με αυτές που θα διαδραματίζονταν σήμερα στην Ελλάδα αν δεν επικρατούσαν τότε οι εθνικόφρονες;

Με ευχές
Διατελώ
Τακτικός αναγνώστης
Σταμ. Σχουρσίδης
Καλαμωτή Χίου

Είναι φυσικό τα μέσα ενημέρωσης, που αγωνιούν για την κυκλοφορία τους, να βλέπουν λαβράκι στις ερωτικές ιστορίες με πρωταγωνιστές πολιτικούς. Είναι εξίσου φυσικό —δεν ζούμε σε κοινωνία αγγέλων— ό,τι γράφεται να ισορροπεί μεταξύ χυδαιότητας και κακής προαίρεσης. Από την άλλη μεριά, οι πολιτικοί μας έχουν συμβάλλει στην καλλιέργεια αυτού του ζοφερού κλίματος που μας περικυκλώνει. Οι στημένες ατάκες, οι κενές περιεχομένου χορώνες, ο ξύλινος λόγος είναι σε ημερήσια διάταξη. Έτσι, λοιπόν, η ερωτική ιστορία ενός, οποιουδήποτε, πολιτικού αρχηγού που κοινολογείται δια του Τύπου, μπορεί να υφίσταται την κακοποίηση ενός δημόσιου θεάματος, ωστόσο έχει και χαρακτήρα κοινωνικής «προσφοράς»: με τους πολιτικούς, επιτέλους, να δείχνουν ότι η ερωτική ζωή δεν είναι προς μομφήν κι ότι η δημόσια παραδοχή της στρατηγικής της καρδιάς μπορεί να αποενοχοποιήσει το ομαδικό ασυνείδητο μιας ολόκληρης κοινωνίας που δεν έχει ψυχραιμία να παραδεχθεί το αυτονόητο: ότι ο έρωτας απελευθερώνει. Τελεία.

FRANCISCO DE GOYA

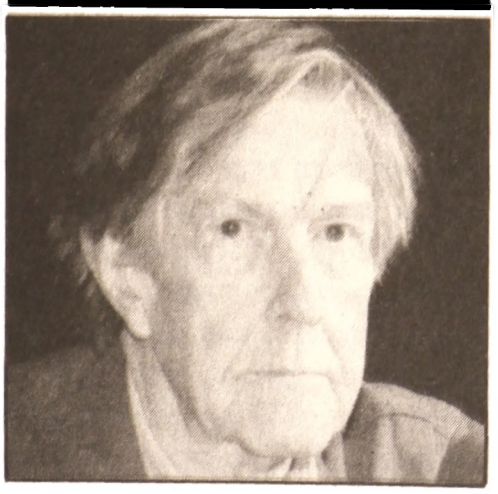
ΤΟ ΠΟΡΤΡΑΙΤΟ ΤΟΥ MANUEL OJORIO DE ZUNIGA

Το διάσημο έργο του Γκόγια έγινε για να μοιραστεί ο καλλιτέχνης τήν προαίσθηση του επερχόμενου πόνου σε έναν έκπτωτο κόσμο: και κατάφερε να συνδυάσει μιαν απαισιόδοξη μελαγχολία με μια υπερβατική αθωότητα.
Γράφει ο Χαρ. Γρίβας *(σελ. 48)*

ΓΡΑΦΟΥΝ:

Σ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ
Χ. ΓΡΙΒΑΣ
Μ. ΘΕΟΔΟΣΟΠΟΥΛΟΥ
Π.Α. ΚΑΝΕΛΛΗΣ
ΑΠΤ. ΚΑΣΤΡΙΝΑΚΗ
Π. ΚΟΥΝΕΝΑΚΗ
Τ. ΜΕΝΔΡΑΚΟΣ
Γ.Γ. ΠΑΠΑΓΙΩΑΝΝΟΥ
Δ.Δ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ
ΙΝΤ. ΦΡΑΝΤΖΗ

ΚΑΠΙΤΖ

Δημιουργική και πρωτότυπη μουσική παρουσία στον πιο ακραίο πρωτοποριακό ορίζοντα. Γράφει ο μουσικολόγος Γ.Γ. Παπαϊωάννου.

ΣΕΛ. 50

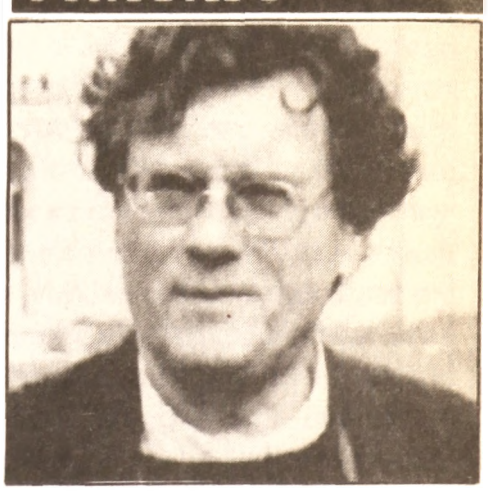
ΜΟΥΖΙΛ

«Αυτό το λαμπρό βιβλίο βρίσκεται σε σοφή ισορροπία ανάμεσα στα δοκίμια και την κωμωδία», είχε πει ο Τόμας Μαν. Ρόμπερτ Μούζιλ: «Ο άνθρωπος χωρίς ιδιότητες».

ΣΕΛ. 52

ΓΚΑΤΑΡΙ

Φελίξ Γκαταρί: ψυχίατρος, ψυχαναλυτής και πολιτικός στοχαστής. Σύμβολο το γαλλικό Μάη του '68, πέθανε σε ηλικία 62 ετών.

ΣΕΛ. 56

FRANCISCO DE GOYA:

ΤΟ ΠΟΡΤΡΑΙΤΟ ΤΟΥ MANUEL OSORIO DE ZUNIGA

του Χαράλαμπου Γρίβα

F. de Zurbaran (1598-1664): «Η Παρθένος με το Θείο Βρέφος και τον Άγιο Ιωάννη» (1658).

Cornelis Cort. Χαρακτικό της «Παναγίας του Γκάτο» του *F. Barocci* (1577).

Το πορτραίτο του Manuel Osorio de Zuniga, που ζωγράφισε ο Francisco de Goya για τη διαπρεπή οικογένεια του κόμη της Αλταμίρα, είναι ένα από τα πιο γνωστά και δημοφιλή έργα του καλλιτέχνη. Σε αυτόν, ένα αγόρι, ντυμένο στα κόκκινα, με μια φαρδιά, λευκή ζώνη γύρω από τη μέση του κι ένα περίτεχνο φιόγκο κι ένα δαντελένιο γιακά, στέκεται κρατώντας ένα σπάγγο στην άκρη του οποίου είναι δεμένη μια κίσσα, με την κάρτα του ζωγράφου ανάμεσα στο ράμφος της. Στο πάτωμα δεξιά βρίσκεται ένα πράσινο κλουβί με έξι - επτά καρδερίνες. Ενώ στα αριστερά, στα πόδια του Manuel, τρεις ξαφνιασμένες γάτες μοιάζουν σκανδαλισμένες από την εγγύτητα της παρουσίας του πουλιού.

Πολλά από τα μοτίβα του έργου κάθε άλλο παρά ασυνήθιστα είναι στο πλαίσιο των ενδιαφερόντων τού 18ου αιώνα. Το παιχνίδι με πουλιά δεμένα στην άκρη ενός σπάγγου ήταν, για παράδειγμα, κοινό ανάμεσα στα παιδιά της εποχής και πολλά παιδικά πορτραίτα, από την Αναγέννηση κιόλας, περιέχουν ανάλογες εικόνες. Όσο για το κλουβί, ο *Lorenz Eitner* πρόσφερε μια ερμηνεία σύμφωνα με την οποία «η αγνή παιδική ηλικία περνάει μέσα σε ένα γοητευτικό κλουβί, πίσω από κάγκελα που έχουν ορθώσει ανάμεσα σε αυτή και τον κόσμο η γονική φροντίδα και η φύση. Έξω από το κλουβί, οι κίνδυνοι παραμονεύουν. Ο χρόνος θα ανοίξει την πόρτα και η νιότη θα πετάξει μαζί με την αθωότητα»[1]. Οι γάτες αντιπροσωπεύουν τους κινδύνους και τα άγχη του κόσμου των ενηλίκων, που σύντομα θα γνωρίσει και το αγόρι. «Μια οδυνηρή αβεβαιότητα διαπερνά τον πίνακα, μια ηρεμία όμοια με την ησυχία πριν από την καταστροφή».

Ωστόσο, παρ' όλη την κοινότητα των στοιχείων, η πρωτότυπη διευθέτησή τους δίνει στη σύνθεση μια βασανιστική ένταση που τη διαφοροποιεί από τη συμβατική προσωπογραφία τής περιόδου. Ακόμη και για παιδικό πορτραίτο, η φιγούρα του *Manuel* είναι μικρή σε σχέση με το μέγεθος του πίνακα· και το φόντο, καφετί και σκουροπράσινο, κάνει το χώρο που τον περιβάλλει να μοιάζει ακόμη πιο ανησυχητικός. Μονάχα στα δεξιά είναι ευδιάκριτη η σύνδεση του τοίχου με το πάτωμα, ενώ το φως, που έρχεται από τα αριστερά και φωτίζει το αγόρι, την κίσσα, το κλουβί και τον τοίχο πίσω, είναι, εντελώς ανεξήγητα, πιο έντονο γύρω από το κεφάλι του νεαρού και, ακόμη πιο παράξενο, το κεφάλι του δεν δημιουργεί καμιά σκιά.

Σύμφωνα με την παραδοσιακή ερμηνεία, η μορφή του αγοριού, έχει αποδοθεί με βαθιά συμπάθεια, σαν πρότυπο αθωότητας, εκφράζοντας ταυτόχρονα τη χάρη και τη σοβαρότητα της παιδικής ηλικίας: «*Ο Manuel είναι ένας φυλακισμένος· παγιδευμένος, σαν τα πουλιά, σε ένα καταπιεστικό περιβάλλον*». Πιο πρόσφατες μελέτες, ωστόσο, έχουν επιφυλάξει στο αγόρι μια λιγότερο ευνοϊκή ερμηνεία.

Ο *Fred Licht* διακρίνει μια μοχθηρή διάθεση στη συμπεριφορά του: «*Ο Manuel Osorio, μ' ένα εντελώς αμερόληπτο ύφος, επιδεικνύει μια κίσσα σε τρεις άπληστες γάτες που μαζεύονται στο σκοτάδι. Το πουλί εκτείθεται στον άμεσο κίνδυνο και οι γάτες βασανίζονται γιατί ξέρουν πως θα τιμωρηθούν αν ενδώσουν στα φονικά τους ένστικτα. Το πονηρό αγόρι στέκεται δίπλα σ' αυτό το επικείμενο δράμα —υπερβολικά αδιάφορο για να μην έχει πραγματικά συναίσθηση του μοχθηρού παιχνιδιού που καμώνεται πως αγνοεί. Περισσότερο από εκατό χρόνια πριν από τον Freud, ο Goya διαρρηγνύει τη φαινομενική αθωότητα της παιδικής ηλικίας και περιγράφει ζωηρά τις λανθάνουσες επιθυμίες και την περιέργεια για το θάνατο και τον πόνο που εδρεύουν στην ψυχή κάθε νεαρής ψυχής. Ελάχιστοι ζωγράφοι μετά τον Goya τόλμησαν να παρουσιάσουν μια τόσο δηκτική εικόνα της παιδικής ηλικίας, όπου η απατηλή χάρη στην επιφάνεια των εκδηλώσεών της καθιστά ακόμη πιο δυσοίωνη τη βαθύτερη ψυχοσύνθεσή της*»[2].

Μια τέτοια επικριτική στάση απέναντι στο αγόρι, ωστόσο, δύσκολα δικαιολογείται από την αναντίρρητα μυστηριακή διάθεση που διαπερνά τη σύνθεση, κάνοντάς τη πιο δεκτική σε συμβολικές μάλλον παρά σε κυριολεκτικές προσεγγίσεις. Πράγματι, οι καθιερωμένες συμβάσεις της χριστιανικής εικονογραφίας είναι που προσδίδουν στον πίνακα το ιδιαίτερο νόημά του.

Πολλά είναι τα στοιχεία στον πίνακα που συνδέουν τη μορφή του νεαρού αγοριού με την εικονογραφία της παιδικής ηλικίας τού Χριστού. Η παρουσία των καρδερίνων, για παράδειγμα, σε πολλούς λατρευτικούς πίνακες της Αναγέννησης συνοδεύει τη μορφή τού Χριστού μονάχα όταν αυτός απεικονίζεται σε παιδική ηλικία.

Ένας από τους λόγους της σύνδεσης της καρδερίνας με τον Χριστό είναι η προτίμησή της για τους σπόρους των αγκαθιών. Στο δρόμο προς τη Σταύρωση, λέγεται πως μια καρδερίνα όρμη-

σε να αρπάξει ένα αγκάθι από το στέμμα του Ιησού και μια σταγόνα από το αίμα του την κηλίδωσε, με αποτέλεσμα να αποτυπωθεί στο κεφάλι της το κόκκινο χρώμα με το οποίο τη γνωρίζουμε. Έτσι, όταν αυτή εμφανίζεται με τον Χριστό σαν παιδί, ταυτόχρονα υποδηλώνεται και το Θείο Πάθος, φανερώνοντας τη στενή σχέση ανάμεσά της Ενανθρώπισης και της Σταύρωσής του. Ακόμη, η ταύτιση των πουλιών με την πορεία της ψυχής προς τον ουρανό δικαιολογεί την επίκληση της Ανάστασης, ενώ δεν αποτελεί σύμπτωση η συσχέτιση του έντονου κόκκινου της φορεσιάς τού αγοριού με τα κατακόκκινα, σαν αίμα, κεφάλια των πουλιών. Το αγόρι απολαμβάνει την ασφάλεια και την αθωότητα της παιδικής ηλικίας, όμοια με το Θείο Βρέφος, αλλά πάλι, όπως συμβαίνει και με τον Ιησού, τα βάσανα του κόσμου των ενηλίκων προμηνύονται χιόλας.

Η αντιπαράθεση πουλιών με γάτες αποτελεί, επίσης, κομμάτι της χριστιανικής παράδοσης. Χαρακτηριστικοί είναι οι πίνακες του *Dosso Dossi* «*Η Αγία οικογένεια με τον Άγιο Ιωάννη και δύο δωρητές*» και του *Giovanni Martino* «*Η Παναγία και το Βρέφος*», και παρ' όλο που μάλλον ο καλλιτέχνης δεν τους γνώριζε, είναι σχεδόν σίγουρο πως είχε δει την «*Παναγία του Γκάτο*» του *Federico Barocci*, στον οποίο ο Άγιος Ιωάννης, σε βρεφική ηλικία, κρατώντας μια καρδερίνα, τραβάει την προσοχή μιας υπομονης γάτας. Αυτή η απεικόνιση των γατών ως μέλη του οικιακού περιβάλλοντος μάλλον παρά σαν εισβολείς, τις θέτει ως σύμβολα εκείνων των μοχθηρών, μα συνάμα οικείων, ενστίκτων που βασανίζουν τη συνεχώς απειλούμενη ανθρώπινη ψυχή.

Το 18ο αιώνα, το πνευματικό νόημα των περισσότερων στοιχείων αυτού του είδους της εικονογραφίας είχε, σε μεγάλο βαθμό, χαθεί. Ωστόσο, παρά το γεγονός της σύνδεσης των, δεμένων σε ένα σκοινί, πουλιών μ' ένα ερωτικό περιεχόμενο σε όλη τη διάρκεια του 18ου αιώνα, τουλάχιστον στη Γαλλία, δύσκολα μπορεί να αρνηθεί κανείς την επιστροφή του *Goya*, στο συγκεκριμένο πίνακα, σε μια παλιότερη εικονογραφική παράδοση. Ο καλλιτέχνης γνώριζε την «*Παναγία με το Βρέφος και τον Άγιο Ιωάννη*» του *Francisco de Zurbaran*. Στο έργο αυτό, ο Άγιος Ιωάννης δείχνει μια δεμένη καρδερίνα στο μικρό Χριστό, που αντιδρά έκπληκτος μπρος σ' αυτό το σύμβολο του επερχόμενου Πάθους. Στην άκρη του τραπεζιού βρίσκεται ένα κομμάτι χαρτί, με την υπογραφή του *Zurbaran* και την ημερομηνία εκτέλεσης του έργου, που θυμίζει την αντίστοιχη κάρτα του *Goya*. Η ερμηνεία του πρώτου ξεχωρίζει από όσες προηγήθηκαν στο ότι, για πρώτη φορά, εμφανίζει το πρόβο του Βρέφους στη θέα του πουλιού. Στο έργο του *Goya*, η δραματική διάσταση τονίζεται επίσης, αλλά για την απόδοσή της ακολουθείται διαφορετική σύμβαση: Το αγόρι έχει συνείδηση του δυνηρού μαρτυρίου τής μελλοντικής του θυσίας. Η αθωότητά του, σοβαρή κι επιβλητική, είναι η αθωότητα μιας διορατικής ψυχής.

Ταυτόχρονα, η κίσσα ταυτίζεται με τον ίδιο το ζωγράφο. Υπάρχουν αρκετοί λόγοι που δικαιολογούν αυτή τη φαινομενικά παράδοξη σχέση. Η κίσσα είναι κυρίως γνωστή για την ικανότητά της να μιμείται ήχους, όπως και οι καλλιτέχνες φημίζονται για την ικανότητά τους να μεταδίδουν κάποιο μήνυμα μέσω της μίμησης της φύσης. Η κίσσα είναι ακόμα ονομαστή για τα ληστρικά της ένστικτα, με τον ίδιο τρόπο που οι καλλιτέχνες είναι γνωστοί για την επαναχρησιμοποίηση μοτίβων και την οικειοποίηση νοημάτων από έργα άλλων, μια πρακτική που διαπερνάει όλη τη σύνθεση του *Manuel Osorio de Zuniga*. Επιπλέον, η διχρωμία τής κίσσας υποδηλώνει τη σύγκρουση μεταξύ καλού και κακού στην ψυχή του ατόμου[3], ενώ η παρουσία της μπορεί να θεωρηθεί ακόμη ως προάγγελος του θανάτου, ιδιότητα που της αποδίδεται συχνά.

Εκείνος που διατρέχει άμεσο κίνδυνο είναι ο ίδιος ο καλλιτέχνης, καθώς η εγγύτητα των γατών, παραδίπλα, απειλεί τη δική του ύπαρξη κατά πρώτο λόγο. Η χρησιμοποίηση των συγκεκριμένων τετράποδων με ένα νόημα ανάλογο εκείνου που τους αποδίδει σ' αυτόν τον πίνακα, μπορεί να διαπιστωθεί κυρίως στον «*Ύπνο του Λόγου*», ενός από τα χαρακτικά τής σειράς με το όνομα «*Τα Καπρίτσια*». Ο *Folke Nordstrom* θεωρεί τον «Ύπνο του Λόγου» τμήμα μιας μεγάλης παράδοσης με θέμα τη μελαγχολία και τη μελαγχολική ιδιοφυΐα. «*Η θέση του κοιμωμένου, με τα πόδια σταυρωτά και το κεφάλι ακουμπισμένο στο τραπέζι, είναι χαρακτηριστική των μελαγχολικών, και ο Goya συνέδεε τον εαυτό του με την εικόνα της κυνηγημένης και απομονωμένης ιδιοφυΐας, όχι τόσο εξαιτίας της θελκτικότητάς της όσο εξαιτίας της ιδιαιτερότητας της ίδιας του της ψυχικής κατάστασης. Μια τέτοια αντίληψη για τον εαυτό του εύκολα οδηγούσε στην ταύτισή του με την εικόνα της κίσσας, ως ένας άλλος Γιός του Κυρίου, λεία στις ορέξεις του πλήθους που είναι έτοιμο να τον κατασπαράξει*»[5].

Το ερώτημα που προκύπτει, ωστόσο, είναι κατά πόσο μπορούμε να ερμηνεύσουμε αυτό το σχετικά πρώιμο έργο σύμφωνα με τους όρους των μεταγενέστερων επιδιώξεων του *Goya*. Από τα γράμματά του, εκείνης της περιόδου, προς τον παιδικό του φίλο *Martin Zapater*, μπορεί κανείς να διαπιστώσει τον κοσμικό χαρακτήρα των προθέσεών του, που συνοψίζονται στην προσπάθεια απόκτησης φήμης και κοινωνικής αναγνώρισης. Δεν πρέπει, όμως, να ξεχνάμε πως τα χρόνια εκείνα είναι που αρχίζει και η φιλία του με πολλές προσωπικότητες της Ισπανικής Αναγέννησης, όπως ο ποιητής *Gaspar Melchor de Jovellanos*, που τον φέρνουν σε επαφή με τον παραδοσιακό δεσμό ανάμεσα στην ιδιοφυΐα και τη μελαγχολία. Η αρρώστιά του και η φρίκη των Ναπολεόντιων Πολέμων ήταν οδυνηρές εμπειρίες, αλλά εύκολα συμπεραίνει κανείς, από πίνακες όπως ο *Don Manuel Osorio de Zuniga*, ότι οι σπόροι της κατοπινής του στροφής είχαν ήδη φυτευτεί από τη δεκαετία του 1780.

Η ένταση της σκηνής στηρίζεται κυρίως στην απλότητα της οργάνωσής της: ένα παιδί ανάμεσα στ' αγαπημένα του ζώα, σ' ένα γυμνό δωμάτιο. Ταυτόχρονα, η λεπτότητα των αποχρώσεων της μορφής και του περιεχομένου τη διαχέουν μ' ένα προσωπικό νόημα που της αρνείται την ιδιότητα της απλής προσωπογραφίας, μετατρέποντάς την σε προκλητική έκφραση της καλλιτεχνικής ανεξαρτησίας. Η πρωτοτυπία τής επεξεργασίας του, ανυψώνει ένα κοσμικό πορτραίτο σε μια χριστολογική αλληγορία: *το αγόρι συμβολίζει το νεαρό Χριστό. Ο Goya, ως κίσσα δεμένη στην άκρη του σπάγγου, εξαρτάται άμεσα από το νεαρό*. Η εξάρτησή του, όμως, είναι πνευματική μάλλον παρά οικονομική. Σύμφωνα με τα λόγια του Ιησού, *μονάχα μια πίστη όμοια με εκείνη ενός παιδιού μπορεί να βοηθήσει κάποιον ν' αντιμετωπίσει τις οδύνες αυτού του κόσμου:* «Και είπεν· αμήν λέγω υμίν, εάν μη στραφήτε και γενήσθε ως τα παιδιά, ου μη εισέλθητε εις την βασιλείαν των Ουρανών»[6]. Ο *Goya* παρουσιάζεται σαν ένας αποδέκτης αυτής της απλής, καθαρής αλήθειας. *Ταυτόχρονα όμως παραπέμπει και στο Πάθος. Ο καλλιτέχνης, απειλούμενος από τις γάτες, μοιράζεται ξανά αυτή την προαίσθηση του επερχόμενου πόνου, σε έναν έκπτωτο κόσμο.* Κι είναι αυτός ο συνδυασμός απαισιόδοξης μελαγχολίας και υπερβατικής αθωότητας που προσδίδει στον πίνακα την επιβλητικότητα που χαρακτηρίζει τα έργα τής περιόδου των «*Καπρίτσιων*», των «*Συμφορών του πολέμου*» και των «*Μαύρων Πινάκων*».

1. L. Eitner - Images of Romanticism, κεφ. Cages, Prisons and Captives in Eighteenth Century Art.
2. F. Licht - The Origins of Modern Temper in Art.
3. H. Friedmann - A Bestiary for Saint Jerome: Animal Symbolism in European Religious Art.
4. F. Nordstrom - Goya, Saturn and Melancholy.
5. R.B. Paulson - Representations of Revolution.
6. Κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο / Novum Testamentum Graece (Nestle - Aland).

ΤΖΩΝ ΚΑΙΗΤΖ (1912 - 1992)

Ρηξικέλευθος, ανανεωτής, πρωτοπόρος

του Γιάννη Γ. Παπαϊωάν

Η πρόσφατη μεγάλη απώλεια του μουσικού κόσμου, που η προσωπικότητα του Τζων Καίητζ τον εγκατέλειψε τη στιγμή που πλησίαζε να κλείσει 80 χρόνια άφταστα παραγωγικής, στο έπακρο πρωτότυπης και δημιουργικής μουσικής παρουσίας στον πιο ακραίο πρωτοποριακό ορίζοντα, αφ ένα πολλαπλά δυσαναπλήρωτο κενό.

Ήταν —μετά τον πρόσφατο επίσης θάνατο του Μεσσιάν— ο μεγαλύτερος σε ηλικία ζωντανός πρωτοπόρος, εκείνος με τη μακρύτερη και πιο ποικίλη σταδιοδρομία, κι εκείνος (κι αυτό μετράει πάνω απ' όλα) που συνεισέφερε στον αιώνα μας τις κατά πολύ περισσότερες και πιό ανατρεπτικά ρηξικέλευθες —μέσα στην αφοπλιστική απλότητά τους, συχνά— ιδέες. Κι όχι μόνο στην καθαρή μουσική, αλλά και σε πολλές οργανικά συνεργαζόμενες μαζί της τέχνες: ποίηση, χορό, θέατρο, κινηματογράφο, ανάγνωση εξωμουσικών κειμένων, προβολές ποικίλων εικόνων κι άλλες πολλές. Ακόμη και σε επιστήμες, η ανανεωτική δύναμή του ήταν πρωτόφαντη: σε συνέδρια (για το απώτερο μέλλον της βιολογίας, π.χ., που τα παρακολουθούσε σαν ειδικός) όταν, συχνότατα, οι σύνεδροι έφταναν σε αδιέξοδο, απαρέγκλιτα κάποιος απευθυνόταν σ' αυτόν: «*εσύ, Τζων, τι λες γι' αυτό;*». Μετά από νηφάλια σκέψη λίγων δευτερολέπτων ο Καίητζ έδινε την απρόσμενη απάντησή του, ήρεμα και πειστικά. «*Αυτό είναι*», έλεγαν όλοι εν χορώ, «*πώς δεν πήγε εκεί ο νους μας;*».

Η πρώτη αντιμετώπιση από αμύητους, το άκουσμα —και το θέαμα, κι όλα τα συμπαρομαρτούντα— των έργων του, συνοδευόταν συχνά από έκπληξη, αν όχι απόρριψη. Συνήθως επακολουθούσε συζήτηση Καίητζ και κοινού. Οι ερωτήσεις ή επικρίσεις, συχνά κακόβουλες ή προκλητικές, από το εξαγριωμένο συχνά ακροατήριο, έπαιρναν μια ηρεμότατη, αλλά αποστομωτική, απρόσμενη και πνευματώδη απάντηση από τον συνθέτη. Η διαγνωστική του ικανότητα ήταν ανυπέρβλητη, το πραγματικό βάρος των επιχειρημάτων του αφοπλιστικό.

Κι όμως, ο Καίητζ δοκίμαζε, επί τόπου, πολλές φορές για πρώτη φορά, ό,τι πιο ασυνήθιστο. Η «μουσική», π.χ., αντί να προέρχεται από κλασικά «μουσικά όργανα» ή «φωνές», μεταδιδόταν, π.χ., από πλήθος ραδιοφώνων που το καθένα εξέπεμπε άλλο πρόγραμμα, ή από έπιπλα και σκεύη που ο Καίητζ και οι βοηθοί του τα έσερναν στο πάτωμα, ή τα κτυπούσαν με ποικίλα αντικείμενα. Αν υπήρχαν «κανονικά» όργανα, παίζονταν με «ακανόνιστο» τρόπο, π.χ. το πιάνο μέσα στις χορδές ή πάνω στο ξύλινο περίβλημά του, τα έγχορδα με απόλυτη απαγόρευση και του ελάχιστου βιμπράτο, η ανθρώπινη φωνή λειτουργούσε με άλλες τεχνικές από το τραγούδι, κ.ο.κ.

Πάνω απ' όλα, η σιωπή

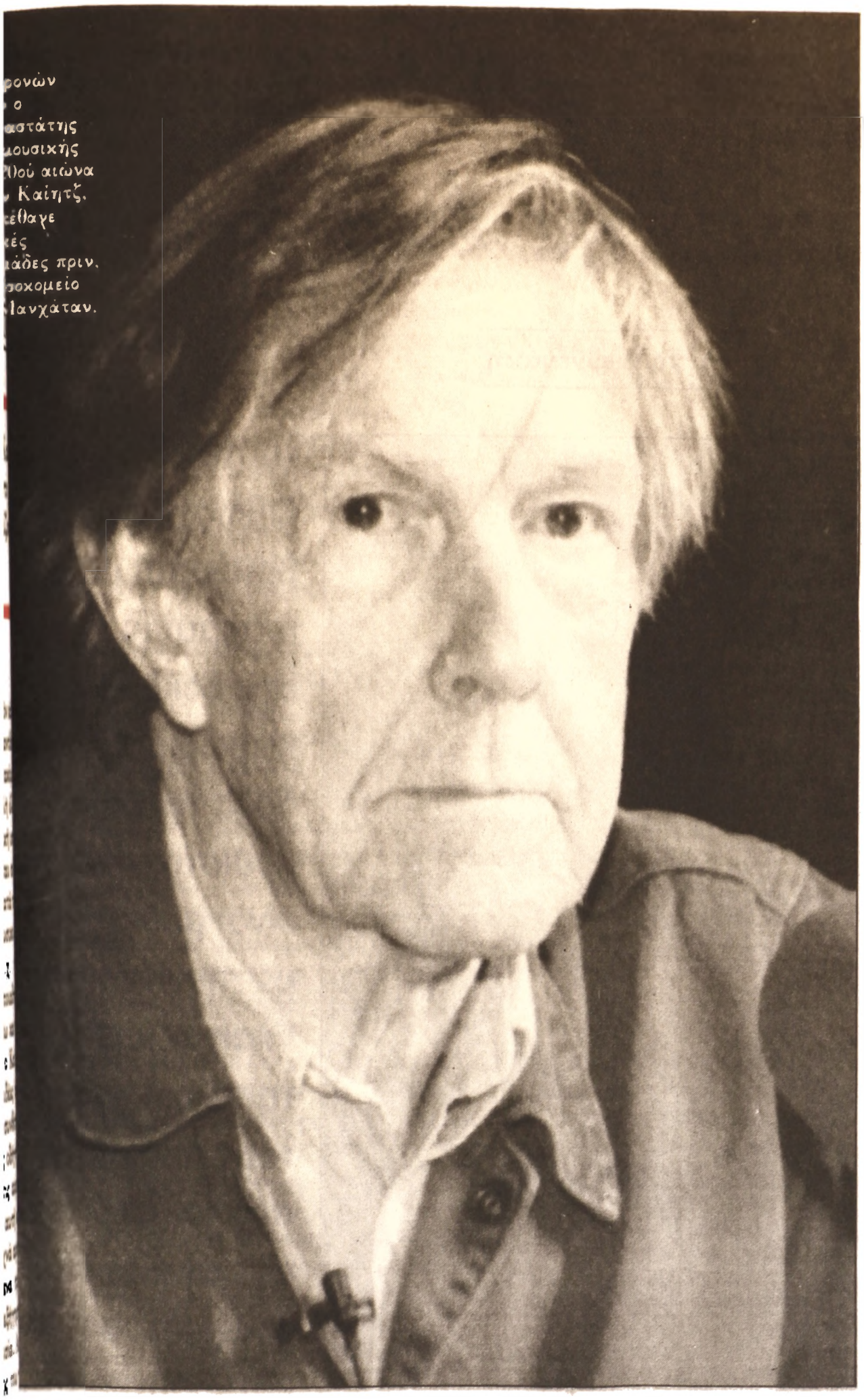
Όλα αυτά, μόνα τους ή σε συνδυασμούς —τους πιο παράξενους— μεταξύ τους, ποτέ δεν ήταν απλή παραδοξολογία: η φιλοσοφική υποδομή τους, υπερβατική, ήταν πάντα άφταστα στερεή, προσεγμένη, ακαταμάχητη, έστω κι αν προερχόταν από ανοίκειες, για ένα δυτικό ακροατή, περιοχές σκέψης. Συχνά η αφετηρία βρισκόταν στην Κίνα ή σε άλλες περιοχές της Άπω Ανατολής. Πολλές φορές η άρνηση ήταν ισχυρότερη από τη θέση: όποιος μιλά για «μουσική» περιμένει να ακούσει «ήχους» ή, τουλάχιστον, «θορύβους» (αν κι ο Καίητζ απέρριπτε τη διάκριση αυτή, θεωρώντας τον κάθε είδους ήχο αυτοδύναμο «ήχο»): αντίθετα ο Καίητζ προσδίδει μεγαλύτερη ακόμη σημασία στη «σιωπή», στην παντελή έλλειψη κάθε ήχου ή θορύβου. Η θεωρητική υποστήριξη της σκέψης αυτής αναπτύσσεται σε ολόκληρα σπουδαστα συγγράμματά του, καθώς και στα έργα του, όπου οι μουσικοί μπορούν να κάνουν οτιδήποτε (π.χ. ηθοποιία, κ.λπ.), εκτός από οποιαδήποτε παραγωγή ήχου ή θορύβου, έστω και πιανίσιμο.

Έχει λεχθεί πως ο Καίητζ εισήγαγε νέες, ανατρεπτικές ιδέες περισσότερες από κάθε άλλο σύγχρονο συνθέτη, αλλά όλες από αυτές δεν τις οδήγησε ως την τελείωσή τους και τις ακρότατες συνέπειές τους. Ίσως η κρίση αυτή να είναι αδύνατη· νέες αυτές ιδέες, συχνά αφοπλιστικά απλές, είναι τόσο απρόσμενα πρωτότυπες, ώστε δεν χρειάζονται επεξήγηση, συμπλήρωση, ανάπτυξη, επεξεργασία. Αρκεί το πρωτογενές υλικό της σκέψης του για να υποβάλει το μέγεθος και τη σημασία του ευρήματος χωρίς άλλα διανθίσματα.

Θελημα τικά εξωλογική στάση

Συχνά, επίσης, ο Καίητζ «κατηγορήθηκε» ως νταντα ϊστής ή σουρεαλιστής. Κι ενώ οι όροι αυτοί ισχύουν για ορισμένες όψεις των έργων του, δεν θα πρέπει να ερμηνευθούν ως «ελλείψεις» της δημιουργίας του· πρόκειται για μια στάση θελληματικά εξωλογική, κατά την οποία αυτό ακριβώς το εξωλογικό στοιχείο αποτελεί μαζί το ενδιαφέρον, την πρωτοτυπία, τη μεταφυσική διάσταση, καθώς και, πολλές φορές, το χάρ-

Ο Γιάννης Γ. Παπαϊωάννου είναι μουσικολόγος

ρονών
ο
αστάτης
μουσικής
(ιού αιώνα
Καίητζ.
τέθαγε
κές
άδες πριν.
σοκομείο
πανχάταν.

τηρ, το χιουμοριστικό (σπουδαίο στοι-
του λείπει από πολλούς «σοβαρούς»
ς), το ευτράπελο.
ιπορούσε να υποθέσει κανείς πως τα
του Καίητζ στερούνται ενδιαφέρουσας
και συνειδητής πολυσυνθετότητας. Ι-
οι άκουσαν για τις εμπεριστατωμέ-
ψίες του σχετικά με τη «θεοποίηση»
του «τυχαίου» (βασισμένου κυρίως
ίφημο κινέζικο «Ι-Τσίνγκ», το «βι-
ν μεταλλαγών»), φαντάζονται πως
του Καίητζ είναι απλώς ανοργάνω-
μητα, συγκεχυμένα. Τίποτε δεν εί-

ναι πιο μακριά από την πραγματικότητα, κι «ασεβείς» εκτελέσεις έργων του, στις οποίες οι εκτελεστές κάνουν περίπου ό,τι θέλουν, αποτελούν προδοσία του έργου.

Αντίθετα, ακόμη κι ο σοφός τρόπος χρήσης τού απόλυτα «τυχαίου», όπως το εννοεί ο Καίητζ, οδηγεί σε περισπούδαστες δομές, όπως στον «*Atlas Eclipticalis*», όπου διαφανείς χάρτες του ουρανού με τα άστρα σε επαλληλίες δημιουργούν την παρτιτούρα, ή το «*Κονσέρτο για Πιάνο και Ορχήστρα*», μνημειώδες στην πολυσυνθετότητά του έργο.

Σύνθετες δομές

Αλλά και δίπλα στο τυχαίο, ο Καίητζ χρησιμοποιεί συνειδητές, ολοκληρωμένες, πολυσύνθετες «δομές», που το οργανωτικό θέλγητρό τους αυξάνει σημαντικά στα έργα της τελευταίας περιόδου του.

Έτσι, ένα θαυμάσιο πρόσφατο έργο, «*Music for...*» («Μουσική για...», ο τίτλος αφήνει ελεύθερη την εκλογή είδους και αριθμού οργάνων ή φωνών), που θα παιχθεί στα εγκαίνια του νέου θαυμαστού «Θεάτρου ΑΙΞΩΝΗ» (Γλυφάδα, προς Βούλα, διαμόρφωση γλυπτικού τοπίου, καταρρακτών και συντριβανιών, ειδικών δαπέδων για παραστάσεις, φυτεύσεις κατά το πρότυπο Πικιώνη κ.ά. κατασκευές, 17/9/1992 ώρα 22.00) από το εξαίρετο διεθνώς «Σύνολο Ξενάκη» Ολλανδίας σε ένα ειδικό «Αφιέρωμα Ξενάκη», το έργο αυτό συνδυάζει θαυμαστά την επιμελημένη οργάνωση με το τυχαίο: οργάνωση, η πάρτα κάθε οργάνου είναι γραμμένη με κάθε ακρίβεια και λεπτομέρεια και παίζεται από τον εκτελεστή με όλη την ελευθερία τού μεγάλου σολίστα· τυχαίο, ο μαέστρος εισάγει το κάθε σόλο (ή το διακόπτει, ή το επανεισάγει από την αρχή ή από ένα προδιαγραμμένο σημείο), όταν και με όποιο τρόπο κρίνει πρόσφορο.

Το ηχητικό αποτέλεσμα, για τον ακροατή, έχει τον πλούτο της ποικιλίας και πολυχρωμίας της ορχήστρας, ενώ η ελευθερία του σολίστα (χωρίς την «καταδυνάστευση» του μαέστρου στην κλασική ορχήστρα) αναπτύσσει το χαρακτήρα της μουσικής δωματίου. Αυτά και πολλά άλλα πλεονεκτήματα του εκπληκτικού έργου είχα την ευκαιρία να τα θαυμάσω (και να γράψω επίσημη κριτική σε διεθνή περιοδικά) τόσο στη Φραγκφούρτη (1987) όσο και στο *Middelburg* Ολλανδίας (1989), σε μεγάλα διεθνή φεστιβάλ.

Στο Φεστιβάλ *Middelburg* (1989), αφιερωμένο τότε ολόκληρο στον Καίητζ, επρόκειτο να γίνει δημόσια συζήτηση μεταξύ Ξενάκη και Καίητζ (με βάση δικό μου ερωτηματολόγιο που το είχαν αποδεχθεί οι δύο ομιλητές). Όμως, δύο μέρες πριν ο Ξενάκης αρρώστησε (θεραπεύτηκε σύντομα), και η συζήτηση έγινε τελικά ανάμεσα στον Καίητζ και τον υπογράφοντα (υπάρχει ηχοληψία της 3ωρης συζήτησης). Ο Καίητζ είπε τότε αφάνταστα πράγματα, άφταστα εμπνευσμένα και προφητικά, για το απώτερο μέλλον της μουσικής στον κόσμο. Πρόκειται άλλωστε για μια από τις ισχυρότερες όψεις —τη μελλοντολογική— του μεγάλου και θαυμαστού πρωτοπόρου, που μας άφησε χρόνους πριν από λίγο καιρό. □

Η ουτοπία της δοκιμιακής έκφρασης

της Πέγκυ Κουνενάκη

«Αυτό το λαμπρό βιβλίο, που βρίσκεται σε σοφή ισορροπία ανάμεσα στα δοκίμια και την κωμωδία, δεν είναι, δόξα τω Θεώ, μυθιστόρημα. Δεν είναι μυθιστόρημα, με την έννοια που ο Γκαίτε είπε πως όλα τα τέλεια στο είδος τους πράγματα πρέπει να βγαίνουν έξω από το είδος τους και να γίνονται κάτι ασύγκριτο...», είχε πει ο Τόμας Μαν για το κορυφαίο έργο του Ρόμπερτ Μούζιλ «Ο άνθρωπος χωρίς ιδιότητες» που πρόσφατα κυκλοφόρησε και στην Ελλάδα από τις εκδόσεις «Οδυσσέας».

Τ
ε τον «Άνθρωπο χωρίς ιδιότητες» ο Μούζιλ θεωρείται σήμερα ο συγγραφέας – προάγγελος των κοινωνικοπολιτικών ξεων του 20ού αιώνα και πενήντα χρόνια μετά το τό του στέκει επάξια πλάι στα κορυφαία ονόματα γοτεχνίας, όπως ο Τζόυς, ο Προυστ και ο Κάφκα. Ούλριχ, κεντρικός ήρωας του βιβλίου, επιθυμεί α να μην έχει ιδιότητες, γιατί ασφυκτιά ως ωπικότητα από τους προσδιορισμούς και τις τες που επιβάλλουν η ανατροφή, ο τρόπος ζωής κοινωνικές συμβάσεις. Για το λόγο αυτό, ο ιχ δεν θεωρεί τίποτε παγιωμένο, θέλει να ηματίσει κάθε σύστημα και αντιμετωπίζει τον σαν κάτι ρευστό που διαρκώς μεταβάλλεται κανένα σταθερό άξονα. Στην πραγματικότητα έχει πολλές ιδιότητες, αλλά είναι θύμα μιας τικής ευφυΐας η οποία διχάζεται ανάμεσα στην μονική ακρίβεια και την απροσδιοριστία της ατικότητας που τον περιβάλλει, μεταβάλλοντας θε απόφαση σε σαρκαστική ειρωνεία.

ω του κινείται η υψηλή κοινωνία των ευγενών ννης, γεμάτη ιδιοτροπίες και βίτσια, τυφλωμένη δύναμη και την εξουσία που ασκεί: κυρίες του κόσμου που με μεγάλη ευκολία διαφθείρουν και είρονται οι ίδιες, ανώτατοι λειτουργοί, πάμι κοσμικοί, στρατηγοί και καλλιτέχνες. Καθένας ούς αποτελεί ένα κομμάτι του παιχνιδιού που ο συνθέτει και ανασυνθέτει με μαεστρία.

ν ο Μούζιλ αποφάσισε να αφιερωθεί αποκά στη συγγραφή του μυθιστορήματος του, με μπροστά σε εντελώς νέα προβλήματα που ύσαν πρωτότυπες λύσεις, έτσι, ώστε, να ξεεί η «κρίση του μυθιστορήματος». Πώς θα ύσε αυτός, που πάντοτε κατηγορούσε τους αφείς του σωρού», να κατεβεί μαζί τους σε μιαν χωρίς να πέσει στο κυριότερο παράπτωμά τους ναι η εξομάλυνση των αιχμών της πραγτητας; Έχοντας αυτά κατά νου, ο Μούζιλ ησε στη σύνθεση ενός μοντέλου για το σύγυθιστόρημα, που στοιχειοθετείται από τους ως εξής:

ρχήν, στο μυθιστόρημά του ο *στοχασμός υπε- της πλοκής*. Στην πραγματικότητα, τα γε-α, η «ιστορία», αν αναπτυσσόταν σε συνέχεια, διακοπές, δεν θ αποτελούσε παρά ένα μικρό μέρος του συνολικού βιβλίου, δεδομένου ότι ο αφέας τη θυσιάζει στην *«ουτοπία της δοκής έκφρασης»* του βιβλίου. Κάτι άλλωστε που ήρωας του βιβλίου το διατυπώνει μέσα απ την ατικότητά του: *«Ένας άνθρωπος που αναζητεί λήθεια γίνεται επιστήμονας. Ένας άνθρωπος έλει να βρει πεδίο για την υποκειμενικότητά ίνεται πιθανόν συγγραφέας. Αλλά τι μπορεί να κάποιος που επιζητεί κάτι ανάμεσα στα δύο;»*

στο σημείο αυτό θα μπορούσε να προσθέσει ς ότι σ αυτό το δύσκολο ενδιάμεσο δρόμο, ς δεν πήγε τόσο μακρυά όσο ο επιστήμονας υχολόγος Μούζιλ, ο οποίος, μέσα απ αυτό το προσφέρει ένα πληρέστατο δοκιμιακό παα των τάσεων και των αποριών του σύγχρονου απος.

τερο στοιχείο που διακρίνει τον Μούζιλ είναι που τον συνδέει με τους άλλους κορυφαίους της λογοτεχνίας, δηλαδή *η άρνηση του φυσικού χρόνου*, στην οποία επιμένει διαπιστώνοντας πως *«όχι ο πραγματικός αλλά ο μη πραγματικός χρόνος»* είναι αυτός που ενδιαφέρει, «όπως ακριβώς τα προβλήματα διαμορφώνονται σιγά - σιγά για τον Ούλριχ, με βήματα μπρος και πίσω»

«ΜΕ ΚΟΜΜΑ ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΜΙΑΣ ΣΕΛΙΔΑΣ»

«Ο άνθρωπος χωρίς ιδιότητες» γεννήθηκε μαζί με τον αιώνα μας, οπότε αρχίζει να γράφεται, και τελειώνει στις 15 Απριλίου του 1942, ημέρα θανάτου του συγγραφέα *«με ένα κόμμα στη μέση μιας σελίδας»*, όπως είχε προαισθανεί κάποτε ο Μούζιλ ότι θα τελείωνε...

Το έργο αυτό του Μούζιλ είναι μια μεγαλειώδης απόπειρα σύνθεσης του εξωτερικού κόσμου με τον κόσμο των συναισθημάτων και των ιδεών. Μια απόπειρα αναίρεσης όλων των αντιθετικών ζευγών, όλων των δυϊσμών που κυριαρχούν στη συνείδηση του ανθρώπου. *Το έπος μιας εποχής κατά την οποία η ατομική ηθική μεταβάλλεται ριζικά και οι διαπλοκές των ανθρωπίνων κινήτρων και ενεργειών αποκτούν επικίνδυνη ρευστότητα.* Ένα μυθιστόρημα που προτείνει μια ερμηνεία ζωής. Το λογικό και το παράλογο καθώς και η χωρίς προσχήματα φύση του ανθρώπου απασχολούν έντονα το συγγραφέα, ο οποίος εμμένει στην ανάλυση των διατάξεων και των αλλοιώσεων της προσωπικότητας του ατόμου, στην εναγώνια προσπάθεια να αποσαφηνίσει τις κρυφές αιτίες που κρύβονται πάντοτε πίσω από τις ανθρώπινες πράξεις.

Ωστόσο, όσον αφορά το στυλ, ο Μούζιλ προχωρεί όχι με τον ελεύθερο τρόπο του Προυστ ή τη συνειδησιακή ροή του Τζόυς, αλλά μέσω μιας ουσιαστικά παραδοσιακής αφήγησης, η οποία όμως υποβαθμίζει και σαρκάζει τη λογική τού παραδοσιακού τρόπου γραφής. Όπως γράφει ο ίδιος ο συγγραφέας «η ιστορία αυτού του μυθιστορήματος μαρτυρεί ότι δεν αφηγούμαστε μια ιστορία που επρόκειτο να αφηγηθούμε».

Μ' αυτόν τον τρόπο, πάντως, ο Μούζιλ, όπως ο ίδιος αναγνωρίζει, διαχωρίζει τη θέση του από τους «πατριάρχες της σύγχρονης αφηγηματικής τέχνης» και δηλώνει αυτό που είναι: ένας συντηρητικός που θέλει να εκφράσει το χάος μέσα από τη διάλυση της τάξης, με τις αξίες της οποίας, όμως, αποδεικνύεται βαθύτατα συνδεδεμένος. Ακριβώς επειδή δεν είναι σε θέση να υποδείξει μια «πορεία ζωής», μια ατομική ή συλλογική προοπτική, ο σύγχρονος συγγραφέας έχει την τάση να παραιτείται από τη συνείδηση του καθολικού και να περιορίζει τους ορίζοντές του σ αυτό που ο ίδιος, ή κάποιος πρωταγωνιστής του, είναι σε θέση ν αντιληφθεί, να διαισθανθεί, να σκεφτεί. Κάτι, σαν αυτό που ο Σαρτρ ονόμασε *«ο νόμος της σχετικότητας του μυθιστορηματικού σύμπαντος»*.

ΜΟΝΑΧΙΚΟΣ ΚΑΙ ΕΥΑΙΣΘΗΤΟΣ

Στο έργο αυτό του Μούζιλ, όπως άλλωστε και στα υπόλοιπά του, εμπεριέχονται πολλά αυτοβιογραφικά στοιχεία. Γεννήθηκε στο Κλάγκενφουρτ της Αυστρίας το 1880 και οι γονείς του ανήκαν σε τυπικά αστικές αυστριακές οικογένειες. Μεγάλωσε σ ένα ασυνήθιστο οικογενειακό περιβάλλον, στο οποίο δέσποζε το ερωτικό τρίγωνο, με τον εραστή της μητέρας του να διαταράσσει την οικογενειακή ατμόσφαιρα. Ο πατέρας του, ψυχρός και αφοσιωμένος στο επάγγελμά του, φαίνεται ότι δεν εκπλήρωνε τις συναισθηματικές ανάγκες της γυναίκας του, που ήταν νευρωτική και αυταρχική, και η οποία μετά από τα πρώτα χρόνια του γάμου της συνδέθηκε μ έναν οικογενειακό φίλο.

Φαίνεται ότι ο πατέρας του δεν είχε ιδιαίτερες αντιρρήσεις για το γεγονός κι έτσι συνυπάρχουν οι τέσσερίς τους. Υπερευαίσθητος και μοναχικός, πέρασε δύσκολα παιδικά χρόνια με προβλήματα υγείας, διακοπές απ το σχολείο, φοίτηση σε στρατιωτικές σχολές. Ήδη, στα δώδεκα χρόνια του βρίσκεται εσωτερικός σε στρατιωτική σχολή κι αυτό μαζί με την οικογενειακή του κατάσταση θα επιτείνουν τις διαταραχές του. Τελικά σπουδάζει μηχανολόγος κι αρχίζει να διαβάζει Νίτσε, Ντοστογιέφσκι, Αριστοτέλη.

Στις αρχές του αιώνα υπηρετεί στο στρατό και αρρωσταίνει από σύφιλη.

Τα διαβάσματά του προχωρούν σε Καντ, Σίλλερ, Χούσερλι, συνεχίζει τις σπουδές του σε πανεπιστήμιο του Βερολίνου με φιλοσοφία, μαθηματικά και ψυχολογία, ανακηρύσσεται διδάκτωρ αλλά απορρίπτει την ιδέα να ακολουθήσει ακαδημαϊκή καριέρα. Στο μεταξύ, δημοσιεύει τις νουβέλες *«Οι συγχύσεις του οικότροφου Τέρλες»* (1906) και *«Δεσμοί»* (1911).

Στον Α' Παγκόσμιο πόλεμο εργάζεται ως συντάκτης μιας στρατιωτικής εφημερίδας, τραυματίζεται, ταξιδεύει στην Πράγα και εκεί συναντά τον Κάφκα. Την ίδια εποχή γνωρίζει τη Μάρθα, που μόλις είχε χωρίσει από τον άνδρα της, βερολινέζα εβραία και ερασιτέχνιδα ζωγράφο, γεμάτη ευαισθησίες. Στο πρόσωπό της ο Μούζιλ βρίσκει την ιδεώδη σύντροφο που θα του δώσει την ασφάλεια την οποία τόσο είχε ανάγκη η ταραγμένη ύπαρξή του. Το 1922 χάνει τη δουλειά του κι αποφασίζει να αφοσιωθεί στο γράψιμο.

Έκτοτε ζει από τα δικαιώματα των έργων του από άρθρα, αλλά και από συνδρομές φίλων, πολύ φτωχά. Το 1920 εκδίδεται το θεατρικό έργο του *«Οι ζηλωτές»*, για το οποίο παίρνει το βραβείο Κλάϊστ και ακολουθούν: *«Βικέντιος»* (1928), *«Οι τρεις γυναίκες»* (1924), *«Το κοτσύφι»* (1927).

Το 1930 αρχίζει να εκδίδεται σε τόμους *«Ο άνθρωπος χωρίς ιδιότητες»*.

Το 1938 απαγορεύεται η κυκλοφορία του βιβλίου και ο Μούζιλ καταφεύγει μαζί με τη γυναίκα του στην Ελβετία. Ο ναζισμός δεν απείλησε άμεσα τον Μούζιλ, αλλά το γεγονός ότι η Μάρθα και πολλοί από τους φίλους του ήταν εβραίοι, καθώς επίσης και ο εκδότης του, τον οδήγησαν στην Ελβετία. Εκεί ζει πολύ περιορισμένα, με τεράστιες οικονομικές δυσκολίες και στην απομόνωση, με μόνη συντροφιά τη γυναίκα του, σ ένα μεγάλο σπίτι με κήπο, το οποίο άλλωστε περιγράφει στα τελευταία κεφάλαια του μυθιστορήματός του.

Εκεί τον βρήκε ο θάνατος, στη Γενεύη, στις 15 Απριλίου του 1942.

«Ο άνθρωπος χωρίς ιδιότητες» έχει μεταφραστεί σε πολλές γλώσσες.

Η ελληνική έκδοση (εκδ. Οδυσσέας) έγινε από την τελική και ολοκληρωμένη γερμανική έκδοση του 1978. Μεταφράστηκε από την Τούλα Σιετή και είναι ένας πραγματικός άθλος, μεταφραστικός και εκδοτικός.

ΣΤΑΥΡΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Η ΑΕΣΠΕΥΣΜΕΝΗ ΑΝΑΧΩΡΗΣΗ

«Ο συγγραφέας φοβάται το θάνατο», ωστόσο δεν τον αποφεύγει. Το υπαρξιακό πρόβλημα —μια αδιάκοπη πορεία στο μεταίχμιο ζωής και θανάτου— μεταστοιχειώνεται σε τέχνη· ξόρκι στην αγωνία που κάποτε σχεδόν προκαλεί τις συγκυρίες.

Τέλη Αυγούστου, και πάλι «ο Χάροντας έρριξε τον πεζόβολο». Εσφαλμένη η εντύπωση πως ο φόρος τιμής αποδίδεται στους εκλιπόντες· ο αποθανών διεκδικεί, και μάλιστα με το ίδιο μαχαίρι που έκοβε το μερίδιό του από την πίτα της ζωής. Ο ίσκιος του παραβρίσκεται στο ξόδι και τα μετέπειτα, αυστηρός ωτακουστής.

Ο Σταύρος Αντωνίου, ανεξάρτητα με το έργο του, δεν διέθετε μαχαίρι κι από την πίτα αρκέστηκε σε ένα ασήμαντο μοιράδι, χωρίς πικρία ή εμπάθεια. (Σε ένα τέτοιο σχόλιο, σίγουρα, θα μειδιούσε παιχνιδιάρικα, με το δικό του φιλάρεσκο, ανεπαίσθητα συγκαταβατικό, τρόπο).

Μία από τις μοναχικές περιπτώσεις συγγραφέων· αντισυμβατικός από πεποίθηση, έδινε την εντύπωση πως ανήκει σε μια παροχημένη γενιά, εκείνη των παλαιών Αθηναίων αστών της εποχής του Μεσοπολέμου. Με παιδεία, δεινός χρήστης της ελληνικής, εμφανίζεται από την αρχή ευρωκεντρικός στις αναζητήσεις του στο χώρο της γραφής. Σχεδόν τριάντα χρόνια με εμμονή σκαλίζει και μετουσιώνει το βίωμα σε κείμενο. Δέκα βιβλία δημοσιευμένα —διηγήματα, νουβέλες ή σύντομα μυθιστορήματα.

Τα διηγήματα με σκληρό ρεαλισμό και αδρή ψυχογράφηση των ηρώων καταγράφουν την αγωνία των λαθρόβιων της μεγαλούπολης. Με την πάροδο των χρόνων, εμβαθύνουν σε μία σχεδόν ψυχαναλυτική αναζήτηση μέσα από πολλαπλά προσωπεία. Αυτό είναι ένα γρήγορο κατακτημένο έδαφος, όμως ο συγγραφέας δεν επαφίεται στην ασφάλεια και, πιθανόν, την αναγνώριση που θα μπορούσε να του εξασφαλίσει.

Ο Σ. Αντωνίου ζητά επίμονα τη συγγραφική του ταυτότητα: πειραματίζεται αδιάκοπα σε έναν ιδιότυπο και προσωπικό «μετασυμβολισμό». Το πρώτο τυπωμένο βιβλίο του, το 1974 —όταν συμπληρώνει τα 30— το «Diaes Irae» στις εκδόσεις «Διογένης» του Κ. Κουλουφάκου, που θαύμαζε και εκτιμούσε, αλλά και «Οι Κωμωδοί» και το προτελευταίο του, «Ο συγγραφέας φοβάται το Θάνατο», αποτυπώνουν μια πεισματική επεξεργασία της αφηγηματικής μορφής: ρεαλιστικά αποσπάσματα και θραύσματα εφιάλτη δένονται σε μία ενότητα με ελεύθερες, συνειρμικές απογειώσεις. Λεττριστικά εφέ, παρηχήσεις και συνηχήσεις, διασκεδάζουν το κείμενο που φαίνεται να γυρεύει την άριστη εκφραστική φόρμα για να εναποθέσει το φορτίο της συγκίνησης.

Σίγουρα αυτήν την πορεία ο Σ. Αντωνίου δεν την είχε ολοκληρώσει. Στο συρτάρι του υπάρχει ένα μυθιστόρημα - μινιατούρα, μια καθαρτήρια βύθιση στη μνήμη.

Εξουθενωμένος περίμενε να καταλαγιάσει η ταραχή, περίμενε τις πρώτες ψύχρες του Σεπτέμβρη για μία ακόμη αναμέτρηση μαζί του. Κρίμα.

Παράλληλα με τη δημιουργική γραφή υπάρχει ένας λιτοδίαιτος βιοπορισμός με τη μεταγλώττιση κυρίως αγγλόφωνων συγγραφέων. Σωστή λεπτοβελονιά· ο μόχθος μιας ημέρας μετά βίας δίνει μερικές αράδες Ναθαναέλ Χώθορν. Ωστόσο η ξένη λογοτεχνία δεν εξαντλεί τα ενδιαφέροντά του: Σε ένα βραχύβιο περιοδικό που κυκλοφορεί στα μέσα του '80, τη «Ρίγα», βρίσκονται λησμονημένα δύο αξιόλογα δοκίμια του Σ. Αντωνίου για τον Ντ. Χριστιανόπουλο και τον Γ. Χειμωνά.

Οι φιλολογικές μελέτες μάλλον τα αγνοούν, ιδιαίτερα το δεύτερο. Κι όμως, η βαθύτερη συγγραφική συγγένεια δίνει μια προνομιούχο θέαση, επαληθεύοντας τον κοινό τόπο πως το λογοτεχνικό έργο δεν αναμένεται με την ψυχρότητα της φιλολογικής γραφίδος. Ακόμη διάχυτος, ο ομολογημένος θαυμασμός του για τη «μεταφυσική μεγαλοπρέπεια» του Ν.Γ. Πεντζίκη που ανενδοίαστα τοποθετεί δίπλα στον Τ. Τζόυς.

«Το μυθιστόρημα συνεχίζεται στην αιωνιότητα.
ΑΝΑΓΝΩΣΤΗ. Αυτοσχεδίασε, παρακαλώ ΑΥΛΑΙΑ».

...η κατακλείδια φράση του συγγραφέα που μαρτυρούσε τον επιθανάτιο φόβο του.

Μ. Θεοδοσοπούλου

Στον απόηχο του Μάη του '68

ΦΕΛΙΞ ΓΚΑΤΑΡΙ (*Felix Guattari*) —ψυχίατρος, ψυχαναλυτής και στοχαστής ιτικός— που μας έφυγε πριν από ις ημέρες, στάθηκε μια από τις ίες εκείνες φυσιογνωμίες που ώθηκαν τον Μάϊο του '68 σε ό,τι τερικά ανατρεπτικό εκόμιζε και συνέχισαν ως πνεύμα και στάση ς σε περισσότερα του ενός πεδία. πρώτα πρώτα σ' αυτό της άμεσης περιστασιακής πολιτικής δράσης, μετέχοντας σε επιτροπές, λεύσεις και συνέδρια, γράφοντας διαμαρτυρίες, οντας άρθρα, καταθέτοντας σε στήρια κ.λπ., για να υπερασπιστεί λογής λογής καταπιεσμένους: ξένους, τους ομοφυλόφιλους, τα ίλα κινήματα χειραφέτησης, την θερη ραδιοφωνία κ.λπ., ρρύνοντας «τη θέληση των πιεσμένων να βγουν από τον ό τους» ενάντια στην λογική και ς θανατηφόρους εναγκαλισμούς εξουσίας».

ιτα, στο πεδίο της κλινικής ης μέσα από μια πρακτική καλυτική - αντιψυχαναλυτική, ατρική - ντιψυχιατρική, όπου η ια εσωτερική διαθεσιμότητα σε υασμό με το ένστικτο της ώπινης επαφής, απεγκλώβισε τις εγγίσεις από τα δόγματα, τις ητες και τις ετοιμοπαράδοτες πευτικές συνταγές. Πράγμα που έκανε να θέσει υπό αμφισβήτηση τον δογματισμό του δογματισμού, αφού εθήτευσε γουμένως σ' αυτόν και αποκόμισε τάγματα βιώματος και θεωρίας τον οδήγησαν σε ανανεώσεις μέσα θαρραλέες αυτοαμφισβητήσεις, από μια συνεχή κινητικότητα στο

«Όταν ήμουν 6 ή 7 ετών, για μεγάλο διάστημα, κάθε νύχτα, ξαναρχόταν ο ίδιος εφιάλτης: μια μαυροφορεμένη γυναίκα πλησίαζε το κρεβάτι. Με γέμιζε φόβο —κι αυτό με ξυπνούσε. Δεν ήθελα πια να ξανακοιμηθώ. Τότε ο αδελφός μου ένα βράδυ μου δάνεισε ένα αεροβόλο λέγοντάς μου πως δεν είχα παρά να της ρίξω αν ξαναπαρουσιαζόταν. Αυτή όμως δεν ξαναήλθε. Αλλά εκείνο που με εξέπληξε πιο πολύ ήταν πως δεν είχα οπλίσει το αεροβόλο. Το θυμάμαι καλά». Έτσι έχει αφηγηθεί ένα παιδικό του όνειρο ο Φελίξ Γκαταρί, που πέθανε σε ηλικία 62 ετών.

πεδίο της θεωρίας και του ευρύτερου στοχασμού, η οποία του έκανε όχι απλώς να είναι πλανόδιος στις διάφορες περιοχές της γνώσης, αλλά και να αγκαλιάζει το ροϊκό, νομαδικό, ανεξορθολόγιστο και «ατιθάσευτο» στοιχείο της ζωής, πασχίζοντας να το διατυπώσει, να το αναδείξει, να το προτείνει.

Σε αυτή την προσπάθεια ευτύχησε να συνεργαστεί με ανθρώπους οι οποίοι εισέφεραν σταθερότερα σημεία αναφοράς, κάποιες στερεότερες λαβές, που έκαναν την αναζήτησή του κάτι περισσότερο από ασπόνδυλη περιπλάνηση· η μαθητεία του στο Λακάν (με τον οποίον ψυχαναλύθηκε επί επταετία), η συνεργασία του με τον Ζεράρ Ουρί στην περίφημη κλινική της Λαμπόρντ, καθώς και με τον Ζυλ Ντελέζ στον τομέα της φιλοσοφίας αποτέλεσαν το συμπλήρωμα -αντιστάθμισμα, που βοήθησε το ανήσυχο και πλανόδιο πνεύμα του να αποκτήσει την απαραίτητη εκείνη θετικότητα η οποία τον έκανε γόνιμο και δημιουργικό.

Αλλά για τον Φελίξ Γκαταρί θα μιλήσουμε πιο εκτεταμένα σε επόμενο τεύχος.

ΑΓΓΕΛΑ ΚΑΣΤΡΙΝΑΚΗ

ΤΟ ΕΠΟΣ ΤΗΣ ΠΙΣΤΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΔΡΑΜΑ ΤΗΣ ΔΥΣΠΙΣΤΙΑΣ

Ολοκληρώνεται σήμερα, με το κείμενο της Αγγέλας Καστρινάκη, το μικρό αφιέρωμα στον συγγραφέα Δημήτρη Χατζή, που το πρώτο μέρος του δημοσιεύθηκε στο τχ. 499.

Σε μια συνέντευξή του το 1975, ο Δημήτρης Χατζής διακρίνει τους ήρωές του και τα αντίστοιχα ιστορικά πρόσωπα σε υπερασπισμένους και ανυπεράσπιστους. «Υπερασπισμένοι μέσα στο ιδανικό τους», λέει, ήταν οι άνθρωποι την εποχή της αντίστασης «όπως και οι ήρωες της *Φωτιάς*»· ήταν ένας κόσμος «που πίστευε». «Στη *Μικρή μας πόλη*», συνεχίζει, «υπάρχει ένας κόσμος που πιστεύει και δεν πιστεύει. Στους *Ανυπεράσπιστους* είναι ένας κόσμος που χλονίστηκε πια, δεν πιστεύει πια, δεν έχει αυταπάτες, δεν έχει πού να σταθεί»[1].

Οι διατυπώσεις αυτές παραπέμπουν σε έναν *κόσμο*, μια κοινωνία που πιστεύει ή δεν πιστεύει (ο Χατζής ταυτίζει τον πραγματικό κόσμο με τον κόσμο των ηρώων) όμως πολλές φορές αυτός ο κόσμος, οι πραγματικές ιστορικές περιστάσεις —ο κόσμος, για παράδειγμα, του εμφυλίου— παραμένουν οι ίδιες κι αυτό που αλλάζει είναι η στάση του συγγραφέα: ο συγγραφέας είναι εκείνος που άλλοτε «πιστεύει» κι άλλοτε «δεν πιστεύει» και τις διακυμάνσεις της δικής του πίστης ή δυσπιστίας ή απιστίας παρακολουθεί το έργο του.

Η σχέση του Δημήτρη Χατζή με την πίστη —πρέπει να το προσέξουμε— δεν συνιστά ευθύγραμμη πορεία, από την πίστη στην απιστία, αλλά παρουσιάζει διακυμάνσεις, που μάλιστα στην τελευταία φάση της ζωής του συμβαίνει να τον φέρνουν ξανά στην αρχή: στην πίστη. Έτσι, στα 1961 για παράδειγμα, και ενώ έχει μόλις εκδώσει ορισμένα από τα βασικά κείμενα της δυσπιστίας (που θα συμπεριληφθούν στη συλλογή *Ανυπεράσπιστοι*), δημοσιεύει στην *Επιθεώρηση Τέχνης* την «Σάντα Μαρία», μια σπουδή «για την πίστη», όπως την ονομάζει αργότερα, όπου διαδηλώνει την πεποίθησή του ότι «τίποτα δεν είναι στον κόσμο να της κόψει το δρόμο» της ελευθερίας[2]. Το *Διπλό Βιβλίο*, πάλι, είναι σε κάποιο βαθμό μια προσπάθεια σκιαγράφησης μιας νέας πίστης, της πίστης σε μια κοινωνία ορθολογιστική και ανθρώπινη —ακόμα και της πίστης στη δυνατότητα να δημιουργηθεί στην Ελλάδα το νέο κόμμα της Αριστεράς. Στα 1979, άλλωστε, ο Χατζής συγκεντρώνει σε τόμο τα «αγωνιστικά κείμενά» του, τα περισσότερα από τα οποία αναφέρονται στον εμφύλιο, στις νίκες ή στην προσδοκία της νίκης[3].

Θα έλεγε κανείς, ότι μετά την απόδοση του δράματος και των δύο στρατοπέδων στους «Ανυπεράσπιστους», θα ήταν δύσκολο να επανέλθει —έστω και επανεκδίδοντας— στη «Μουργκάνα», την εποποιία του Δημοκρατικού Στρατού εναντίον των κυβερνητικών. Όμως ο Χατζής ποτέ δεν είχε εντελώς αμιγείς περιόδους πίστης ή δυσπιστίας, ενώ, ιδιαίτερα προς το τέλος της ζωής του, η πίστη κι η αγωνιστικότητα κερδίζει έδαφος —τόσο που ο συγγραφέας βρίσκεται ξανά πολύ κοντά στο πεδίο της εποποιίας.

Μίλησα κιόλας για έπος και για δράμα. Η *Φωτιά* είναι ένα έπος, το έπος της αντίστασης κατά των Γερμανών[4]. Η «Μουργκάνα» είναι η εποποιία (έτσι άλλωστε χαρακτηρίζεται στη γαλλική της μετάφραση[5]) του Δημοκρατικού Στρατού στα βουνά της Ηπείρου την άνοιξη του '48. Δράμα είναι το διήγημα «Ανυπεράσπιστοι», το δράμα του ανθρώπου που δεν του επιτρέπεται να αδελφωθεί με το συνάνθρωπό του, ενώ μια πολύ ισχυρότερη δύναμη, η φύση, αντιμάχεται και τους δύο.

Το αντιθετικό ζεύγος υπερασπισμένοι - ανυπεράσπιστοι, λοιπόν, που ο Χατζής προτείνει ως τυπολογία των ηρώων του, αντιστοιχεί σε δύο τρόπους σύλληψης του κόσμου, μια επική και μια δραματική. Τους όρους αυτούς, ως χαρακτηρισμούς για το έργο του Δημήτρη Χατζή, τους έχει χρησιμοποιήσει κιόλας ο Δημήτρης Ραυτόπουλος από το 1964[6]. Όμως στην περίφημη εκείνη κριτική του τοποθετούσε από τη μεριά του δράματος το *Τέλος της μικρής μας πόλης*. Ο ίδιος ο Χατζής, όπως είδαμε, το έργο του αυτό το επιμερίζει και στην κατηγορία των υπερασπισμένων και των ανυπεράσπιστων. Κατά την άποψή μου, και όπως θα δοκιμάσω να δείξω, η πρώτη έκδοση του *Τέλους* είναι εξ ολοκλήρου επική, ενώ στη δεύτερη, που παραμένει επική, ένα κείμενο, ο «Σαμπεθάι Καμπιλής», έχει μετατεθεί στο πεδίο του δράματος.

Το επικό μυθιστόρημα του Χατζή, η *Φωτιά*, έχει τις εξής δύο ιδιορρυθμίες: η πρώτη είναι ότι ο κεντρικός ήρωάς του είναι γυναίκα και η δεύτερη ότι επιχειρείται μια αρκετά εκτεταμένη εσωτερική διείσδυση στην προσωπικότητά της. Οι αποκλίσεις αυτές από μια πιο τυπική σύλληψη του έπους —όπως την υλοποίησε για παράδειγμα ο ίδιος ο Χατζής λίγο αργότερα στη «Μουργκάνα»— αποβλέπουν σε πολλαπλούς στόχους: στην ανάδειξη της γυναίκας —προγραμματική αριστερή επιδίωξη—, στην ευθυγράμμιση με τις επιταγές του σύγχρονου μυθιστορήματος (εσωτερική εστίαση) και, πολύ βασικό επίσης, στην επίτευξη ενός αισιόδοξου επικού τέλους για το μυθιστόρημα.

Ο συνδυασμός όλων αυτών δείχνει την εξαιρετική ικανότητα ισορροπίας του Χατζή —την ανέδειξε σε ύψιστο βαθμό με το *Τέλος της μικρής μας πόλης*— ανάμεσα στην επιθυμία του να είναι ένας σημαντικός σύγχρονος συγγραφέας και στην ανάγκη του να ευθυγραμμίζεται με την κομματική λογική —ή ίσως και με ό,τι πίστευε ως λογική της ιστορίας.

Η εσωτερική διείσδυση, η ενασχόληση με την ψυχολογία ενός προσώπου, που συνεπάγεται την κατάδειξη των αμφιβολιών και των ταλαντεύσεών του, ήταν προφανώς ένα παρακινδυνευμένο εγχείρημα για τις απαιτήσεις και τις δυνατότητες του 1946. Μην ξεχνάμε πως το αφήγημα αυτό, σαν γνήσιο έπος, προήλθε από την ανάγκη να καταγραφεί και να επιζήσει η ηρωική ιστορία της Αντίστασης[7]. Τι θέση λοιπόν έχουν οι εσωτερικές ταλαντεύσεις ενός προσώπου σε ένα τέτοιο κείμενο; Στο σημείο αυτό η επιλογή της γυναίκας ηρωίδας ήταν ένα ευφυές εύρημα: η κατάδειξη των

φιβολιών γίνεται πολύ πιο ανεκτή όταν αφορά μια γυναίκα, το ο υποκείμενο της ιστορίας, που είναι φυσικό να ψάχνει ακόμα ν εαυτό του. Οι άντρες στη *Φωτιά* —που μπορεί να μην είναι ωταγωνιστές του μυθιστορήματος, παραμένουν όμως πρωτανιστές της Ιστορίας, καθώς εκείνοι είναι που κινούν τα ματα— υφίστανται πολύ λιγότερο την ανατομική επέμβαση του γγραφέα.

Όσον αφορά, τώρα, το τέλος του μυθιστορήματος. Το τελευίο κομμάτι της *Φωτιάς* επιγράφεται «Ο δρόμος» και δίνει την οχώρηση των αριστερών δυνάμεων από την Αθήνα μετά το Δεμβρη. Εδώ θα υπήρχε ο κίνδυνος να υπερισχύσουν οι γκρίζοι ροι· όμως, όχι: γιατί η διαδικασία ωρίμανσης της ηρωίδας έχει ι νικητήρια κατάληξη και με αυτήν τελειώνει το μυθιστόρημα η ηρωίδα «έμαθε να σκέφτεται». Έτσι, το νέο έπος, η διαδικα: κατάκτησης της ισοτιμίας από τη γυναίκα, έρχεται να συνδρά- τα παραδοσιακά «κλέα ανδρών» σε μια στιγμή που εκείνα ίνονταν σαφώς να κινδυνεύουν.

Η βασική αφηγηματική διαδικασία στη *Φωτιά* είναι η μαθηα. Η ηρωίδα —όπως και ο πατέρας της, ο γερο-χωρικός, που ο αρχηγός μιας πατριαρχικής οικογένειας και ιδιοκτήτης δεμέ με τα αγαθά του, καταλήγει πρωτοπαλίκαρο σχεδόν του ώνα— μαθαίνει την κοινωνική προσφορά, την υπέρβαση του αισμού, κατακτά την ικανότητα για σκέψη. Το ίδιο συμβαίνει στο *Τέλος της μικρής μας πόλης*. Ανάμεσα στη *Φωτιά* και *Τέλος* υπάρχει αισθητική τομή αλλά ιδεολογική συνέχεια. α σύγκριση των δύο έργων αποδεικνύει την πολύ στενή συγγέ- χ ανάμεσά τους[8].

Τα τρία από τα πέντε αφηγήματα του *Τέλους* (α΄ έκδοση, 1953) παρουσιάζουν τη συνειδησιακή μεταβολή του ήρωα και ν ένταξή του στο κομμουνιστικό κίνημα («Μαργαρίτα Μολυδα», «Ο Σιούλας ο ταμπάκος»· έμμεση ένταξη «Η θειά μας η αλία»). Τα άλλα δύο, «Η διαθήκη του καθηγητή» και ο αμπεθάι Καμπιλής», δίνουν τη διαφθορά των ηγετικών στρωτων —το θέμα που πρότεινε ο Γκόρκι στους αριστερούς συγιφείς που ζούσαν στον αστικό κόσμο[9]— και τελειώνουν με το ιεπικό νικητήριο σάλπισμα: στον «Σαμπεθάι», ο εβραίος Χαΐμ γει με τους κομμουνιστές στο βουνό, στη «Διαθήκη», οι καθη-

Από τα αριστερά: Δημ. Λατζής, Απ. Σπήλιος, αταύτιστος, και Ζήσης Ζωγράφος. Πιθανότατα στην Ρουμανία, σε παμπροσφυγική πολιτιστική συνάντηση, το 1963. (Η φωτογραφία ανήκει στον Ν. Γουλανδρή).

γητές που σπουδάζουν με το κληροδότημα γίνονται κι αυτοί αγωνιστές.

Σε σχέση με τη *Φωτιά*, το *Τέλος της μικρής μας πόλης* έχει πιο εκτεταμένη ανάλυση της διαφοροποίησης του ήρωα και λιγότερη ηρωική δράση. Η δεύτερη έκδοση έχει ακόμα περισσότερη ψυχολογική ανάλυση και ακόμα λιγότερη δράση. Όμως αυτό δεν συνιστά τόσο ιδεολογική, όσο αισθητική μετατόπιση: αποβλέπει στην υπαινικτικότητα —σε *κάποια* υπαινικτικότητα, γιατί ο υπαινιγμός παραμένει πάρα πολύ σαφής[10]. Ο αναγνώστης μπορεί με μεγάλη ευκολία να συμπληρώσει τη συνέχεια: «*Στους καιρούς που ζήσαμε μετά, είδαμε το Σιούλα τον ταμπάκο ή κάποιον που του έμοιαζε να πασχίζει συνειδητά πια να συντονίσει το βήμα του, κάποιο Σπούργο να συλλαβίζει επαναστατικές θεωρίες, πολλούς Ιάκωβους Ραλλίδηδες να αποτελειώνουν το μάθημα. Ήταν οι γέροι μας της Αντίστασης και ο Χατζής το ξέρει αυτό, γιατί είναι ο ίδιος συγγραφέας που μας αφηγήθηκε τη συγκινητική τους εξέλιξη, πρωθύστερα, κάπου είκοσι χρόνια πριν από τη μικρή πόλη*».

Τη συμπλήρωση αυτή —χωρίς να έχει, υποθέτω, υπόψη του την πρώτη έκδοση— την κάνει ο Δημήτρης Ραυτόπουλος στην

Δημήτρης Χατζής, «...Η πίστη δεν είναι μια προσωπική υπόθεση», μια συζήη με τον Αλέξη Ζήρα, περ. *Γράμματα και Τέχνες*, τεύχος 3 (Μάρτιος 1982) -4.

Σπουδή «για την πίστη» επιγράφεται το κείμενο, όταν δημοσιεύεται στις υδές, 1976. Για τη δημοσίευση του διηγήματος αυτού στην *Επιθεώρηση Τέ* —καθώς και για τις δημοσιεύσεις και εκδόσεις που θα αναφέρω στο εξής— οι βείς παραπομπές περιττεύουν, χάρη στο *Βιβλιογραφικό μελέτημα (1930 9)* του Νίκου Γουλανδρή, εκδόσεις «Γνώση», 1981.

Δημήτρη Χατζή, *Θητεία (αγωνιστικά κείμενα 1940-1950)*, 1979.

«Έτσι η *Φωτιά*, που φαντάζει σα μια μεγαλόπρεπη και πιστή αναπαράσταση ηρωικής εποχής, είναι —περισσότερο από ένα μυθιστόρημα— ένα έπος». ώνης Κόμης, κριτική στα *Ελεύθερα γράμματα*, 40 (Απρίλιος 1946), βλ. *Βιγραφία*, σ. 799-801.

Βλ. *Βιβλιογραφία*, σ. 60.

Δημήτρη Ραυτόπουλου, «Η μικρή μας πόλη των ιδεών και το νεοελληνικό ημα του Δ. Χατζή». Το κείμενο της κριτικής, ως σημαντικό και σχετικά δυετο, αναδημοσιεύεται και στη *Βιβλιογραφία*, σ. 849-855.

Τον Αύγουστο του 1945, το ΚΚΕ είχε προκηρύξει «διαγώνισμα για τη συγρή σύντομης ιστορίας του εθνικού αγώνα της Αντίστασης 1940-45». Αντί για ρικά έργα γράφτηκαν όμως έργα λογοτεχνικά, από τα οποία η Κριτική Επιτή του ΚΚΕ, «διευρύνοντας την αποστολή της», επιλέγει και βραβεύει ορισμέανάμεσα στα οποία και τη *Φωτιά*. Οι πληροφορίες είναι από δημοσίευμα του σπάστη, Κυριακή 24 Μάρτη 1946, βλ. *Βιβλιογραφία*, σ. 796-797.

Η Νάτια Χαραλαμπίδου, «Αφηγηματική τεχνική και ιδεολογία: οι λογοτεχνικές προσδοκίες της Αριστεράς (1945-1955) και η περίπτωση του Δημήτρη Χατζή», *ΕΕΦΣΑΠΘ*. Τιμητικός τόμος στη μνήμη Σταμάτη Καρατζά, Θεσσαλονίκη 1990, σ. 287-332, επισημαίνει καίρια τις δομικές ομοιότητες ανάμεσα στα δύο έργα, επιμένει όμως στις διαφορές τους, υπερτονίζοντάς τις, κατά την άποψή του, σε μια προσπάθεια να βρει τα αίτια της διαφορετικής αποτίμησης των έργων από την κομματική κριτική, η οποία εξαίρει τη *Φωτιά* το '46 και καταγγέλλει το *Τέλος της μικρής μας πόλης* το '54. Την κριτική όμως για το *Τέλος* (βλ. *Βιβλιογραφία*, σ. 819-821) πρέπει να τη δούμε με πολλή περίσκεψη: είναι τόσο εμφανής η παρανάγνωση ορισμένων διηγημάτων, ώστε εύλογα μπορούμε να υποθέσουμε ότι το κείμενο ανήκει μάλλον στην ιστορία των εσωκομματικών διενέξεων —άξιο δείγμα «λάσπης»— παρά στην ιστορία της αισθητικής (ακόμα και) του σοσιαλιστικού ρεαλισμού.

9. Ο Γκόρκι προτρέπει τους άριστους τεχνίτες της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας να απεικονίσουν «κάποια μέρα του αστικού κόσμου», μια κοινή μέρα που θα αποκάλυπτε την ψευτιά κ.λπ.· «τα σχόλια του λογοτέχνη», λέει, «να λάμπουν σα μια σπίθα που απ' αυτή θα ανάψει η φλόγα της σκέψης» —πράγμα που εφαρμόζει με μεγάλη επιτυχία ο Χατζής στη «Διαθήκη του καθηγητή», «Ο τελικός λόγος του Μ. Γκόρκι στο πρώτο Πανενωσιακό Συνέδριο των Συγγραφέων», *Νέοι Πρωτοπόροι* (Σεπτ. 1934), σ. 389.

10. Αντίθετα, ο Χέρο Χόκβερντα πιστεύει ότι «η δεύτερη γραφή, του 1963, έχει αρκετά αποδεσμευτεί από τις "εξωλογοτεχνικές", "προαφηγηματικές", ιστορικές και ιδεολογικές αφορμές, ώστε να αποβάλλει το χρονογραφικό και πολιτικό χαρακτήρα για χάρη μιας πιο λογοτεχνικής, "μυθικής" ιστορίας», Χέρο Χόκβερντα, «"Το τέλος της μικρής μας πόλης": δύο γραφές», *ΑΝΤΙ*, τεύχος 298 (30 Αυγούστου 1985), σ. 38.

κριτική του το 1964, αναδεικνύοντας —παρά τα όσα λέει για τη δραματικότητα— την επική συνέχεια που συνεπάγονται τα διηγήματα αυτά[11].

Μικρές επικές εισαγωγές είναι λοιπόν τα αφηγήματα του *Τέλους της μικρής μας πόλης*, ακόμα κι αν για τους κριτές του κόμματος στα 1953 δεν ήταν εκατό τοις εκατό συνταγμένα με τους κανόνες του σοσιαλιστικού έπους.

Ο Σαμπεθάι Καμπιλής όμως αποτελεί μια εντελώς ξεχωριστή περίπτωση. Εδώ, ανάμεσα στην πρώτη και στη δεύτερη εκδοχή[12] υπάρχει πραγματική τομή. Ο Σαμπεθάι, αυτή η κορυφαία αντιφατική μορφή, όπως τη γνωρίζουμε από τη β΄ έκδοση (1963), στην έκδοση του 1953 είναι ένα άλλο πρόσωπο. Δείχνεται σε μια πορεία έκπτωσης που τον καθιστά στο τέλος στυγνό τύραννο: καταδίδει στην ιταλική αστυνομία τους εβραίους κομμουνιστές, βάζει τον αδελφό του «διερμηνέα» στους καραμπινιέρους και —το χειρότερο— φροντίζει για την προσωπική του σωτηρία, διαχωρίζοντας τη μοίρα του από αυτήν της υπόλοιπης κοινότητας. (Αυτό το τελευταίο καταδεικνύει ως αναξιόπιστη όλη του την προσπάθεια να κρατήσει αράγιστη την κοινότητα). Αν τελικά τον πιάνουν οι Γερμανοί και τον ίδιο, αυτό συμβαίνει σαν από λάθος, επειδή «*βιαζόνταν πια —δεν είχανε καιρό*» να κάνουν διακρίσεις (1953, σ. 109). Αυτή είναι η φράση, η μάλλον ισχνή, που επιλέγει ο Χατζής σε αυτό το πολύ κρίσιμο σημείο. Κρίσιμο, γιατί αλλιώς αντιμετωπίζουμε τον θύτη κι αλλιώς το θύμα —κρίσιμο, γιατί αυτός που πέφτει θύμα, όσο αρνητικός κι αν έχει υπάρξει, καθίσταται τραγική φυσιογνωμία. Αυτό ακριβώς δεν αποτόλμησε ο Χατζής στην α΄ έκδοση (ή τουλάχιστον δεν το αποτόλμησε έως το τέλος). Έτσι οι αντιθέσεις παραμένουν απλές κι οι Γερμανοί θα είχαν κάθε λόγο να σώσουν τον ταξικό σύμμαχό τους, εάν δεν «βιαζόνταν».

Στη δεύτερη εκδοχή του, ο Σαμπεθάι δεν διανοείται να διαχωρήσει τη μοίρα του από τη μοίρα της υπόλοιπης κοινότητας. Πέφτει μαζί της συνειδητά, τραγικός μέσα στην πίστη του, κι ακόμα τραγικότερος επειδή κι αυτή η πίστη έχει αρχίσει να ραγίζει. Είναι ένα πρόσωπο που τολμά να διερευνήσει τη συνείδησή του και γι' αυτό καθίσταται σεβαστό μέσα στην πλάνη του. Θύτης και θύμα ταυτόχρονα, αξιοσέβαστος όσο και αξιομίσητος— έως το τέλος.

Την μεταπήδηση αυτή του ήρωα από το ρόλο του θύτη στο ρόλο του θύτη - θύματος, την παρακολουθούμε και σε ένα άλλο διήγημα με έντονα διαφοροποιημένες τις δύο εκδοχές του, στο διήγημα που στους *Ανυπεράσπιστους* φέρει τον τίτλο «Ένα θύμα της Κατοχής», ενώ είχε πρωτοδημοσιευτεί στα ουγγρικά το 1955 με τίτλο «Το Παιδί»[13]. Τότε ανήκε στη συλλογή *Τραγούδι της αυγής*, μαζί με τα διηγήματα του *Τέλους της μικρής μας πόλης* και ορισμένα αγωνιστικά κείμενα από τον εμφύλιο· αποτελούσε μάλιστα μια ενότητα, υπό τον επιμέρους τίτλο «Η Αθήνα τον καιρό της αντίστασης», με ένα από τα πιο επικά κείμενα του Χατζή, το «Τραγούδι της Αυγής» (στις ελληνικές εκδόσεις «Τραγούδι στην Αθήνα»). Τα δύο αυτά διηγήματα καταδεικνύουν τη θετική και την αρνητική στάση στην ίδια περίσταση - αντίσταση: οι ήρωες και οι προδότες, τα πρόσωπα του μύθου στο διήγημα «Το παιδί», είναι το γνωστό από το «Θύμα» αντρόγυνο που επιθυμεί να ανέβει κοινωνικά. Όμως εδώ, στην πρώτη εκδοχή, είναι έτοιμοι για τα πάντα. Δέχονται να πάρουν στο σπίτι τους το παιδί των κυνηγημένων αγωνιστών και το χρησιμοποιούν και αυτό σαν διαπραγματευτικό χαρτί. Τελικά δεν κατορθώνουν τίποτα, όμως στη δοκιμασία της ανθρωπιάς έχουν ολοκληρωτικά αποτύχει.

Το αντίθετο ακριβώς συμβαίνει στη δεύτερη εκδοχή του διηγήματος: το ζευγάρι δεν δέχεται να αναλάβει το παιδί, δεν δέχεται να το εμπλέξει στις βρώμικες δοσοληψίες που μετέρχεται· παραμένουν λοιπόν την κρίσιμη στιγμή άνθρωποι. Διαφορετικό τελείως είναι και το τέλος της ιστορίας. Στην πρώτη εκδοχή το ζευγάρι μένει απλώς με τη γεύση της αποτυχίας, που δεν κατόρθωσε να επωφεληθεί από το παιδί· στη δεύτερη ο άντρας εκτελείται από τους Γερμανούς, έχοντας καταγγελθεί από τον πολύ πιο ισχυρό συνεταίρο του. Άρα είναι πραγματικά —και όχι μόνο ειρωνικά— ένα θύμα της κατοχής. Θύτης και θύμα. Η φυσιογνωμία του δεν γεννά βέβαια τη συμπάθεια, γεννά όμως τη θλίψη για την αδυναμία του ανθρώπου, μια κάποια κατανόηση· στην πρώτη εκδοχή του διηγήματος προκαλούσε (παρά την αποτυχία του) μόνο την απέχθεια.

Αν λοιπόν η πρώτη αυτή εκδοχή είναι ένα είδος αντιστροφής του έπους —αντί για την περιγραφή των ένδοξων πράξεων, η περιγραφή (και η καταγγελία) των μιαρών πράξεων— η δεύτερη εκδοχή συνιστά δράμα. Από τον κόσμο των σαφών διακρίσεων σε αγωνιστές και σε προδότες έχουμε περάσει στον κόσμο των ανυπεράσπιστων, εχθρών και φίλων· από τον κόσμο της πίστης στον κόσμο της δυσπιστίας. Ο Σαμπεθάι και ο ήρωας στο «Θύμα της Κατοχής» είναι οι ανυπεράσπιστοι θύτες.

Τι έχει μεσολαβήσει ανάμεσα στην πρώτη και στη δεύτερη εκδοχή αυτών των ηρώων είναι πολύ γνωστό: είναι τα γεγονότα στην Ουγγαρία, που επιφέρουν μια συνειδησιακή μεταβολή, η οποία πιθανώς σοβούσε από κάποια χρόνια, πάντως εκδηλώνεται «προς τα έξω» τότε για πρώτη φορά. Ας δούμε πώς τη συνδέει με το έργο του ο ίδιος ο Δημήτρης Χατζής.

Σε μια ανάγνωση και συζήτηση στο Καλλιτεχνικό Πνευματικό Κέντρο «Ώρα» το 1976 —τη μεταφέρει ο Μένης Κουμανταρέας στο *ΑΝΤΙ*[14]— ο Χατζής προκαλείται από το κοινό να μιλήσει για το ιδεολογικό μήνυμα του έργου του. Δίνει λοιπόν ένα παράδειγμα, τη σημασία μιας φράσης· της φράσης «*Ο Σαμπεθάι Καμπιλής αναρωτήθηκε τότες μην είχε μαζί ξεριζώσει και την καρδιά τη δική του*». Πρόκειται για τη σκέψη του Σαμπεθάι όταν εξοντώνει τον προστατευόμενό του, τον επαναστάτη ποιητή Γιοζέφ Ελιγιά. Η φράση αυτή, λέει ο Χατζής, «*δείχνει το ξέκομμα από το σταλινισμό*».

Αν κοιτάξουμε στην έκδοση του '53, η φράση αυτή δεν υπάρχει (σ. 97). Η αλήθεια είναι πως ούτε στην έκδοση αυτή ο Σαμπεθάι είναι ολότελα ασυγκίνητος κατά την εξόντωση του πνευματικού γιου του: «*Μια στιγμή κάτι πήγαινε να πικραθεί στην καρδιά του*» (σ. 103). Όμως στη β΄ εκδοχή ο πόνος αυτός γίνεται πιο έντονος, πιο συνειδητός, και απολήγει σε ένα εσωτερικό ράγισμα στην πίστη του ίδιου του Σαμπεθάι Καμπιλή.

Αυτό το ράγισμα στην πίστη του ήρωα είναι το ίδιο το ράγισμα που υπέστη ο συγγραφέας στη δική του πίστη. Ο Σαμπεθάι, από ξένο και εχθρικό πρόσωπο, γίνεται οικείο, παίρνει χαρακτηριστικά του ίδιου του συγγραφέα. Λίγα πρόσωπα, πιστεύω, στην ιστορία της λογοτεχνίας θα έχουν υποστεί τέτοια μεταβολή.

Το «ξέκομμα από τον σταλινισμό» λοιπόν. Η διαδικασία θα πρέπει να υπήρξε οδυνηρή. Γιατί αυτή η ρήξη δεν ήταν μια νίκη (όπως μπορεί να το αντιλαμβανόμαστε εμείς σήμερα), αλλά μια ήττα: η ήττα της πίστης —κι η έναρξη του δράματος της δυσπιστίας.

Ο Σαμπεθάι Καμπιλής και ο ήρωας στο «Θύμα της Κατοχής» είναι κατά κάποιο τρόπο μεταβατικές φυσιογνωμίες στην τέχνη του Χατζή, πρόσωπα στα οποία έχει εγγραφεί η μετάβαση από την επική σε μια δραματική σύλληψη του κόσμου. Το πρώτο παρέμεινε, παρά τη μεταμόρφωσή του, στο επικό κύκλο του *Τέλους της μικρής μας πόλης*, το άλλο μετανάστευσε στο δραματικό κύκλο των *Ανυπεράσπιστων*. Ωστόσο, τα υπόλοιπα διηγήματα των *Ανυπεράσπιστων* συνιστούν ένα ιδεολογικό ή καλύτερα κοσμοθεωρητικό αναποδογύρισμα ως προς τη *Φωτιά* και *Το τέλος της μι-*

ρής μας πόλης.

Εκεί η έξοδος από την κοινωνική απομόνωση, η επαφή με τον όσμο, η σκέψη και η γνώση λυτρώνει· στους *Ανυπεράσπιστους* μβαίνει το τελείως αντίθετο: αυτές ακριβώς οι διαδικασίες είναι ου ανατρέπουν την (πλασματική έστω) ισορροπία του ανθρώ-ου. Στο διήγημα «Αι Γιώργης» το ζευγάρι των σακάτηδων που χε επιτύχει μια ισορροπία χάρη στην κοινωνική απομόνωση, ερ-ίται σε επαφή με τον κόσμο, σε επαφή με την αλήθεια, και χάνει α πάντα την ευτυχία της άγνοιας. Το ίδιο και στο διήγημα «Το ισιώδες»: η έξοδος του ήρωα, του ναυτικού, από την ιδιότυπη α-μόνωση, από την απομόνωση της ζωής των καραβιών, και η ε-αφή με την πραγματικότητα του χρήματος, ανατρέπει την ισορ-πία του.

Η γνώση συνιστά δυστυχία, η επαφή με τους ανθρώπους αφαι-ί την ελάχιστη δυνατότητα της ευτυχίας. Λύση δεν υπάρχει, ού-με στην άγνοια ούτε με στη γνώση. Κι αν κάποτε σημειώνε-ι κάποια νίκη στους *Ανυπεράσπιστους*, συνοδεύεται πάντα από α πολύ βαριά απώλεια[15].

Προϊόντα μιας ήττας είπαμε ότι είναι τα διηγήματα αυτά. Αν κοιτάξουμε πίσω, σε μια εποχή ηρωική ακόμα, τόσο για την χνη του Χατζή όσο και για τις προσπάθειες της Αριστεράς, θα κρίνουμε σε ένα διήγημα, προϊόν μιας πρόσκαιρης στρατιωτι-ς ήττας, τα χαρακτηριστικά που βρίσκουμε πολύ αργότερα ους *Ανυπεράσπιστους*. Πρόκειται για τη «Γυναίκα από τη ούρκα», ένα επεισόδιο από την υποχώρηση του Δημοκρατικού ρατού το φθινόπωρο του 1948. Το διήγημα πρέπει να γνώρισε κετή επιτυχία στις σοσιαλιστικές χώρες όπου επαναδημοσιεύτη-, χρησιμοποιήθηκε κιόλας από την κομματική κριτική ως μέτρο γκρισης για τα άλλα διηγήματα του Χατζή: *«Γιατί, έτσι είτε λιώς, όταν ύστερα από τη "Γυναίκα από τη Φούρκα" γρά-ις τη "Θεία μας την Αμαλία" αυτό είναι μια σοβαρή υποχώ-ση, μια πορεία προς τα κάτω»*. Κι όμως το κείμενο αυτό δεν αι επικό αλλά δραματικό (αν εξαιρέσει κανείς τον επίλογο, για ο οποίο προφανώς και επαινέθηκε[16]).

Η γυναίκα του διηγήματος είναι μια απλή γυναίκα του χωριού, ρίς περιουσία (*«δεν είχε γελάδα, κατσίκα, τίποτα δεν είχε»*, 103), αλλά και χωρίς πίστη, μόνη της σε ένα χωριό που είχε χθεί με τους αντάρτες. Μόνο έναν άντρα είχε, για τον οποίο ει-ζει ότι βρίσκεται με τους στρατιώτες του κυβερνητικού στρατού. Περιμένει λοιπόν τους στρατιώτες μήπως ανάμεσά τους βρει κι εκείνον, το μοναδικό της στήριγμα· περιμένει ακόμα το μικρό χωραφάκι της να καρπίσει, κρατώντας κοντά της και τη μικρή της κόρη. Όταν οι βόμβες αρχίζουν πια και πέφτουν μες στα σπίτια του χωριού, αναγκάζεται να φύγει. Στο δρόμο ένα θραύσμα οβίδας σκοτώνει το παιδί μες στην αγκαλιά της. Η γυναίκα τρελαίνεται, και στους στρατιώτες του κυβερνητικού στρατού που την πλησιάζουν απλώνει τα χέρια με το παιδί: *«Πάρ' το... Η Ελενίτσα είναι, δική σου»* (σ. 106).

Η γυναίκα λοιπόν είναι μόνη, είναι αφελής, είναι χωρίς πίστη. Είναι ανυπεράσπιστη: κυριολεκτικά, γιατί δεν έχει τον άντρα της, και μεταφορικά, με τη σημασία που δίνει αργότερα ο Χατζής, γιατί δεν πιστεύει σε τίποτα, σε *«λευτεριές και τα τέτοια»* (σ. 103). Η αφηγηματική διαδικασία, έπειτα, συνίσταται στη μετάβαση από την άγνοια στην τρέλα. Είδαμε ποια είναι η επική αφηγηματική διαδικασία: από την αποχή στη συμμετοχή, από την παρεξήγηση και τη λανθασμένη τοποθέτηση στην αναγνώριση της αλήθειας και την ένταξη στον αγώνα. Εδώ όμως, στο αφήγημα αυτό, η ψευδής συνείδηση δεν μετατρέπεται σε προλεταριακή συνείδηση· καμιά διαδικασία συνειδητοποίησης, καμιά μαθητεία δεν διαγράφεται. Αντίθετα, η κατάληξη της ηρωίδας είναι το πλήρες αδιέξοδο και η τρέλα:

«Η γυναίκα δεν είχε πια μήτε δάκρυα, μήτε φωνή (...) Δεν είχε να πάει πουθενά, μήτε μπροστά, μήτε πίσω, μήτε ξανά στο χωριό» (σ. 106).

Με άλλα λόγια, η γυναίκα «δεν είχε πού να σταθεί». Αυτός όμως είναι ο ορισμός του κόσμου των *Ανυπεράσπιστων*, όπως τον είχε διατυπώσει ο Χατζής στη συνέντευξή του το 1975, που ανέφερα στην αρχή.

Να λοιπόν που ένα τόσο πρώιμο κείμενο, προϊόν όμως μιας ήττας, έρχεται να συνδεθεί με τα κατεξοχήν κείμενα του αδιεξόδου και της απιστίας, τα διηγήματα των *Ανυπεράσπιστων*.

Κι όμως, στον Δημήτρη Χατζή υπάρχει μια μεγάλη βούληση για πίστη. Όπως ξεπερνά τη στρατιωτική ήττα και γράφει αργότερα τα αισιόδοξα κείμενα του *Τέλους της μικρής μας πόλης*, έτσι σε κάθε περίπτωση ήττας επιθυμεί να ανασυντάξει τις δυνάμεις του και να διαβλέψει τη δυνατότητα κάποιας νίκης. Έστω κι αν το περιεχόμενο της νίκης αλλάζει κάθε φορά και γίνεται ολοένα και πιο αφηρημένο[17].

Ο Δημήτρης Ραυτόπουλος, όπως είπα, τονίζει στην κριτική του το δραματικό χαρακτήρα των αφηγημάτων. Αλλοτε όμως ως δράμα εννοεί την «μπρεχτική αντίληψη πνευματικής δράσης», το γεγονός δηλαδή ότι ο αναγνώστης ή θεατής οφείλει να συμπληρωσει το έργο και να βγάλει ο ίδιος τα συμπεράσματά του —*επικό* τρο το ονόμαζε ο Μπρεχτ— κι άλλοτε εννοεί, πράγματι, τις «αντιφάσεις, συγκρούσεις, σχετικότητες, που αποτελούν ίσα ίσα το δραματικό στοιχείο». Όμως, ντιφάσεις, (άλυτες) συγκρούσεις, σχετικότητες δεν συναντά κανείς παρά μόνο ν «Σαμπεθάι Καμπιλή», στο πιο «βαρυσήμαντο» κατά την άποψη του κριτι-διήγημα. Πιστεύω λοιπόν πως εν μέρει ο Δημήτρης Ραυτόπουλος επεκτείνει χαρακτηριστικά του αφηγήματος αυτού στο σύνολο της συλλογής για να ανα-ει αυτό που πολιτικά και ιδεολογικά τον ενδιέφερε: μια αντιδογματική πολιτι-ταυτότητα. Κατά τα άλλα, όμως, η επική σύλληψη δεν του είναι τόσο ξένη, ό-θα νόμιζε κανείς από το σχήμα του «δόγμα του έπους» —«διαλεχτική της τρα-δίας». Η κριτική του, για παράδειγμα, τελειώνει με μια επική κατακλείδα αν-τοιχη με το ηρωικό σάλπισμα του τέλους των διηγημάτων του Χατζή: «Κι έρ-αι τώρα (ο συγγραφέας), πανέτοιμος να πάρει το μάθημα από την αρχή, από γενεαλογία του νέου ανθρώπου που πλάθεται». Οι αντιφάσεις αυτές του οξυ-κούς κριτικού δείχνουν, νομίζω, τα όρια του αντιδογματικού λόγου κατά το 4: εξαίρεται το δράμα ως κατάδειξη των αντιφάσεων του ανθρώπου, αλλά τόχρονα επαινείται η ανάδειξη της φωτεινής μορφής του *νέου* ανθρώπου, το έ-δηλαδή, που όμως βαφτίζεται δράμα χάρη στην αισθητική του επάρκεια και σε δόση (ελάχιστη, τουλάχιστον με τα σημερινά κριτήρια) υπαινικτικότητας και τοσκιάσεων.

12. Ως δεύτερη εκδοχή αναφέρω τη δημοσίευση στην *Επιθεώρηση Τέχνης*, 7 τεύχος 40 (Απρίλιος 1958) και την έκδοση του 1963, οι οποίες δεν διαφέρουν παρά σε λίγα σημεία, που δεν αφορούν την ιδεολογική μετατόπιση. (Βλ. όμως και σημείωση 23). Ευχαριστώ και από εδώ τον Φίλιππο Ηλιού, κάτοχο της σπάνιας πρώτης έκδοσης των διηγημάτων.

13. Βλ. *Βιβλιογραφία*, σ. 379-390.

14. Μένης Κουμανταρέας, «Ο άνθρωπος από την Ουγγαρία», *ANTI*, τεύχος 210 (23 Ιουλίου 1982), σ. 29-32.

15. Στην «Ώρα της φυρονειάς», ο μικρός Κωσταντής, ακολουθώντας την πόρνη μητέρα του πίσω στο σπίτι, κερδίζει την ανθρωπιά και χάνει την ελευθερία που μόλις είχε αποκτήσει.

16. «Η γυναίκα από τη Φούρκα», δημοσιευμένη για πρώτη φορά στην εφ. *Εξόρμηση*, όργανο του Γενικού Αρχηγείου του Δημοκρατικού Στρατού (20 Οκτωβρίου 1948), βλ. *Βιβλιογραφία*, σ. 7, για τις επαναδημοσιεύσεις που ακολούθησαν βλ. *Βιβλιογραφία*, σ. 61-62 και για την κομματική κριτική *Βιβλιογραφία*, σ. 821. Το διήγημα αυτό δημοσιεύεται τώρα στη *Θητεία*, 1979, σ. 103-106, όπου και παραπέμπω. Από την έκδοση αυτή έχει αφαιρεθεί ο επίλογος, για τον οποίο βλ. *Βιβλιογραφία*, σ. 318: «Και μικρή Ελενίτσα θα ξανάρθουμε... Πολύ γρήγορα θα ξανάρθουμε. Και μαζί με τη δάφνη στους τάφους των μαχητών μας θα σου φέρουμε πίσω τα λουλουδάκια σου που στολίζανε το γραφείο του λόχου (...)».

17. Πβ. τις παρατηρήσεις του Χέρο Χόκβερντα, «Η Μαργαρίτα Περδικάρη και η Μαργαρίτα Μολυβάδα», *Διαβάζω*, τεύχος 180 (9/12/1987), σ. 48.

Έτσι στην πορεία από την πίστη στην απιστία αντιτάσσει συνειδητά, με συνείδηση μαχητή, την πορεία «από την απιστία ως την πίστη». Αυτός ακριβώς είναι ο υπέρτιτλος στο διήγημά του «Μικρό σχόλιο για την Ιφιγένεια εν Αυλίδι», δημοσιευμένο στις *Σπουδές* το 1976.

Ο Χατζής ασχολείται εδώ με ένα κλασικό δράμα· ασχολείται επίσης με τη συνειδησιακή διαφοροποίηση μιας ηρωίδας —πράγματα πολύ οικεία στη δική του τέχνη. Καθόλου περίεργο που το διήγημα αυτό είναι ταυτόχρονα και κείμενο ποιητικής. Οι δύο παράλληλες ιστορίες, της Ιφιγένειας και του ανώνυμου Ελασίτη —των αθώων, των αφελών, των ανυπεράσπιστων θυμάτων— αντιστοιχούν στους δύο παράλληλους συγγραφείς, στον Ευριπίδη και στον Χατζή, που η μοίρα[18] το έφερε να ζήσουν αντίστοιχες καταστάσεις ήττας και κατάπτωσης και που η συνειδησή τους τους ώθησε να υιοθετήσουν όμοια στάση απέναντι στη ζωή. Κάποιες φράσεις, με τις οποίες περιγράφει ο αφηγητής - συγγραφέας την κατάσταση του Ευριπίδη, συνιστούν σχεδόν αυτοβιογραφία τού πραγματικού συγγραφέα, του Δημήτρη Χατζή: «Ερημος πια, μόνος, *εξόριστος ή αυτοεξόριστος*, κάπου ψηλά *στα μέρη τα βορεινά*, τα βαρβαρικά, κοιτάζοντας από κεί τη μεγάλη του Αθήνα, γνήσιο τέκνο της, να μικραίνει τώρα μέσα στην αρπάγη της παρακμής» (1976, σ. 73, υπογραμμίζω εγώ). Εξίσου αυτοαναφορικές φαίνονται να είναι και ορισμένες άλλες φράσεις που λέγονται στο κείμενο για τον Ευριπίδη: «*Ποτές του αυτός δεν τους πολυπίστεψε. Τώρα πια δεν τους παραδέχεται, τους αρνιέται αυτούς τους θεούς*» ή «*Γλυτωμός δεν υπάρχει. Ο Ευριπίδης το 'ξερε πάντα*»[19]. Η δυσπιστία, η απιστία και η αίσθηση του αδιεξόδου: η τραγική πλευρά της αντίληψης και του έργου του Δημήτρη Χατζή.

Έπειτα όμως, μετά την «*έσχατη απελπισιά*», γεννιέται στους ήρωες και στους συγγραφείς τους «*μια τελική κατάφαση*», που δεν είναι άλλη από την «*εναντίωση στην ανθρώπινη μοίρα*» (1976, σ. 90). Το πνεύμα της ανταρσίας του ανθρώπου απέναντι στη μοίρα —μια ανταρσία χωρίς αντίχρυσμα— αυτή είναι η νέα πίστη του Χατζή.

Ωστόσο δεν είναι αυτός ο τελευταίος σταθμός του, η έσχατη κατάθεση της πείρας του. Το «Μικρό σχόλιο για την Ιφιγένεια εν Αυλίδι» κλείνει, πιστεύω, την περίοδο των προβληματισμών της εξορίας. Το *Διπλό βιβλίο*, αντίθετα, είναι καρπός μιας άλλης φάσης (ορισμένα τουλάχιστον κομμάτια του), της προσδοκίας και της πραγματοποίησης του επαναπατρισμού. Οι νέες δυνατότητες που ανοίγονται στην Ελλάδα με την πτώση της δικτατορίας ξαναθυμίζουν στον επαναστάτη συγγραφέα τις τεχνικές του έπους.

Ο Κώστας, ο αφηγητής στο *Διπλό Βιβλίο*, διατρέχει μια πορεία συνειδητοποίησης —από την άγνοια στη γνώση, από την αφέλεια στο σχηματισμό μιας άποψης, από την απολιτική στάση στο κατώφλι της στράτευσης. Ας δούμε ένα απόσπασμα:

> *Ο Βασιλειάδης όμως; Είναι βλέπεις κι αυτός —δε μπορείς να πεις δεν τον ξέρω. Είναι ένα καλό παιδί, το καλύτερο του ελληνικού καφενείου —και δεν είπα τίποτα γι' αυτόν ως τώρα. Ηταν από τους αλήθεια κυνηγημένους κι έζησε εδώ πολύ φτωχικά με τα λίγα λεφτά που μπορούσε να βγάζει κάνοντας βαριές δουλειές. Αριστερός —και δεν τα πήγε καλά μ' αυτούς τους δημαγωγούς, τις επιτροπές τους, τις εκδηλώσεις που λέγανε, τα μέτωπά τους. Είπε πάντα ήσυχα και στρογγυλά πως ένα καινούργιο αριστερό κόμμα χρειάζεται στην Ελλάδα —αριστερό μα μακριά απ' αυτούς. Και πως θα είναι δύσκολο να γίνει. Εμένα μ' άρεσε πάντα να τον ακούω —και για το καινούργιο κόμμα— μπορεί, λέω, στο τέλος σ' αυτό να πάω και γω —και για τη δυσκολία— την καταλαβαίνω και γω με το μικρό το μυαλό μου, όσο τους βλέπω και τους ακούω τούτους εδώ στο ελληνικό καφενείο μας.*
>
> *— Καλά τα πήγαμε ώς τα τώρα, μου 'πε προχτές, βολευτήκαμε όλοι μ' αυτή τη δικτατορία, βολέψαμε την ψευτιά μας. Μπορείς να μου πεις, σε παρακαλώ, και τι θα γίνουν αυτοί χωρίς τους δικτάτορες;*
>
> *Με αποχαιρέτησε και ξαφνικά μ' αγκάλιασε και με φίλησε. Συγκινήθηκα πολύ που να πάρει ο διάβολος. Είχε γούστο, λέω, ν' αποκτήσω τώρα και πολιτική συνείδηση μ' αυτόν το Βασιλειάδη.* (1976, σ.153)

Πρόκειται για το πιο διδακτικό ίσως κομμάτι μέσα στο σύνολο του έργου του Δημήτρη Χατζή. Ο Βασιλειάδης, ο σωστός διανοούμενος, ο μόνος σωστός, πρεσβεύει ακριβώς τις απόψεις του Χατζή για ένα νέο αριστερό κόμμα[20] —και πείθει τον εργάτη, τον βοηθά να αποκτήσει (είναι προφανές) πολιτική συνείδηση. Να λοιπόν που διαγράφεται σε αυτό το έργο, εκ νέου, η αισιόδοξη πορεία των ηρώων της *Φωτιάς* και του *Τέλους της μικρής μας πόλης*.

Αλλωστε και η κεντρική σύλληψη δεν απέχει πολύ από τη σύλληψη του *Τέλους της μικρής μας πόλης*. Και εδώ περιγράφεται ένας κόσμος που απέρχεται. Το σχήμα όμως από δυαδικό γίνεται τριαδικό[21]. Δεν είναι μόνο ο παλιός σάπιος κόσμος που γκρεμίζεται για να δώσει τη θέση του στο νέο. Εδώ ο παλιός κόσμος —που είναι ο αγροτικός, παραδοσιακός κόσμος— απέρχεται, έχει δώσει τη θέση του στη μοντέρνα απάνθρωπη κοινωνία των μεγαλουπόλεων, που κι αυτή με τη σειρά της —με την ανάπτυξη μιας νέας συνείδησης στους ανθρώπους— μπορεί να δώσει τη θέση της στη νέα ανθρώπινη κοινωνία.

Και εδώ, όπως και στο *Τέλος της μικρής μας πόλης*, παρουσιάζεται ο τύπος του «νέου ανθρώπου» που θα φέρει σε πέρας την αλλαγή της κοινωνίας: είναι ο Κώστας, είναι και ο Γερμανός εργάτης με τα «*γουδοχέρια*»[22]. Δεν υπάρχει τόση βεβαιότητα ότι άλλοτε γι' αυτή τη νέα κοινωνία —είναι φυσικό. Υπάρχει, από την άλλη, η αίσθηση του συγγραφέα (και του πλασματικού και του πραγματικού) ότι φεύγει κι αυτός με τα «νικημένα παιδιά» του δικού του καιρού· αυτό είναι που δίνει τον ελεγειακό τόνο στο βιβλίο. Ωστόσο μένουν πίσω κάποιες υποθήκες (τα γουδοχέρια)· μένει και το δεύτερο βιβλίο που δεν γράφτηκε.

Είναι πολύ εντυπωσιακό: αυτό το δεύτερο βιβλίο, που θα ήταν «της ελπίδας το βιβλίο», μας οδηγεί πάλι πίσω στην αρχή, στη *Φωτιά*. Στο τελευταίο κομμάτι της *Φωτιάς*, που επιγράφεται «Ο δρόμος», υπάρχει σε παρένθεση ο υπότιτλος «Μικρός πρόλογος για μιαν άλλη ιστορία». «Ο δρόμος» είναι η υποχώρηση των αριστερών δυνάμεων· η «άλλη ιστορία» θα ήταν η —αναμενόμενη τότε— νίκη τους. Η διευκρινιστική αυτή παρένθεση δεν υπάρχει στην έκδοση της *Φωτιάς* του 1981. Ο Χατζής την έχει απαλείψει, αφαιρώντας έτσι ένα σημαντικό τεκμήριο για τις τότε προσδοκίες του[23]. Να όμως που το μήνυμα της παρενθετικής αυτής υποθήκης έχει μεταφερθεί στο *Διπλό Βιβλίο*, στο τελευταίο κεφάλαιο που επιγράφεται: «Επίλογοι στο πρώτο βιβλίο. Μικρός πρόλογος για το δεύτερο». Αυτός ο «μικρός πρόλογος» είναι η νέα του υποθήκη και σηματοδοτεί την επιστροφή του από την απιστία στην πίστη και από το δράμα σε ένα δυνάμει έπος.

Η επιστροφή αυτή σχετίζεται βέβαια και με την επιστροφή του συγγραφέα στην Ελλάδα. Ο Ευριπίδης γυρνά επιτέλους από την εξορία του. Βρίσκει το κουράγιο να παρέμβει πολιτικά. Μεταβάλλεται ξανά σε μαχητή, γράφει άρθρα, δίνει συνεντεύξεις, συμπληρώνει το *Διπλό Βιβλίο* με στοιχεία πολιτικής παρέμβασης, αναδημοσιεύει τα αγωνιστικά του κείμενα —ακόμα και την εποποιία της Μουργκάνας. Υπερασπίζεται για άλλη μια φορά την πίστη

Στον επίλογο της δεύτερης έκδοσης του «Σαμπεθάι Καμπιλή», ιφηγητής - συγγραφέας μιλά σε πρώτο πρόσωπο και εξομολο-ται: «*Εγώ για τον Καμπιλή τον δικό μου ήθελα να πω, που ιασα κι ακόμα δεν τα κατάφερα να το ξέρω τι αγάπησα και ίσησα από την πίστη του*»[24]. Δεν τα κατάφερε πραγματικά έ-το τέλος να ξεκαθαρίσει ο Δημήτρης Χατζής τις σχέσεις του με πίστη. Άλλοτε πιστός κι άλλοτε άπιστος, άλλοτε υπέρμαχος πίστης κι άλλοτε υπέρμαχος της δυσπιστίας, ταλαντευόταν ρκώς ανάμεσα στην επική και στη δραματική σύλληψη του κό-υ, ανάμεσα στην αναμονή της νίκης και στην αίσθηση μιας βέ-ης ήττας.

Τη λέξη «μοίρα» τη χρησιμοποιεί ο ίδιος ο Χατζής αρκετές φορές στο κείμενο

Σπουδές, 1976, σ. 74 και 78 αντίστοιχα. Οι φράσεις αυτές πιστεύω πως είναι ις απολογητικές εκ μέρους του πραγματικού συγγραφέα· δίνουν την εντύπω-τάντησης στους πιθανούς κατηγόρους του που θα ισχυρίζονταν ότι κάποτε είχε υπιστέψει» στους θεούς.

Πβ. Δημήτρης Χατζής, «Για την ΕΔΑ, τα ΚΚΕ και το δρόμο της Ν. Αριστε-*ANTI*, τεύχος 31 (1 Νοεμβρίου 1975), σ. 36-37.

Ηδη είχε αρχίσει να γίνεται το σχήμα τριαδικό —να παρεμβάλλεται δηλαδή τέρνα κοινωνία ανάμεσα στην παλιά και στην αναμενόμενη— από τη δεύτε-δοση, 1963, του *Τέλους της μικρής μας πόλης*, κάτι που υποδήλωνε από τό-κ δυσπιστία για την αμεσότητα της έλευσης του σοσιαλισμού, καθώς και για ιτεύγματα του υπαρκτού. Πβ. και Χέρο Χόκβερντα, «"Το τέλος της μικρής όλης": δύο γραφές», *ANTI*, τεύχος 298 (30 Αυγούστου 1985), σ. 34, 39.

) Γερμανός εργάτης, μιλώντας στον Κώστα: «Καινούριος κόσμος. Καινού-τελέχη, λέει σε λίγο, σαν κάτι ν' αναπολεί»· και καταλήγει: «Και, λοιπόν —θα το πολεμήσουμε μαζί— ή θα πας μ' αυτούς; Τι λες, σύντροφε;» (*Το διπλό βιβλίο*, 1976, σ. 122). Τη λέξη «σύντροφος», με θετικό τρόπο, έχει να τη χρησι-μοποιήσει ο Χατζής από την «Μαργαρίτα Περδικάρη». Στους «Ανυπεράσπι-στους» χρησιμοποιείται αρνητικά: «σύντροφε επίτροπε» (*Ανυπεράσπιστοι*, 1966, σ. 90). Για «Τα γουδοχέρια» πβ. και την κρίση της Γατιάνας Γκρίτση - Μιλλιέξ σε παρουσίαση του *Διπλού βιβλίου* στην *Αυγή*, 21 Νοεμβρίου 1976: «"Τα γου-δοχέρια" είναι το τέλειο μαρξιστικό κείμενο (...) αν η στρατευμένη λογοτεχνία γύρευε ένα πρότυπο για να κάνει τέχνη και μέσα από τη στράτευση, θα 'πρεπε να μελετήσει αυτές τις λίγες σελίδες του Χατζή μήπως και πιάσει το μυστικό τους».

23. Ο Νίκος Γουλανδρής μού επισήμανε ότι η παρένθεση έχει απαλειφθεί από λά-θος των εκδόσεων «Κείμενα». Ο Χατζής εντούτοις δεν ήταν άμοιρος ορισμένων διορθωτικών απαλείψεων. Βλ. σημείωση 16, για την αφαίρεση του επιλόγου στη «Γυναίκα από τη Φούρκα», καθώς και την παρακάτω σημείωση.

24. Στην εκδοχή της *Επιθεώρησης Τέχνης* (ό.π., σ. 184-197) η πρώτη παρά-γραφος του επιλόγου διαφέρει αισθητά. Αντί για την πρόταση της έκδοσης του 1963, «Εγώ για τον Καμπιλή το δικό μου ήθελα να πω...», υπάρχει η πρόταση: «Η δική μου η ιστορία του Σαμπεθάι Καμπιλή ετελείωσε —ό,τι είχα να πω, τα είπα». Η διαφορά αυτή δεν οφείλεται στο γεγονός ότι ο Σαμπεθάι Καμπιλής δεν είχε γίνει ακόμα ο «δικός του», αλλά μάλλον στο γεγονός ότι βαραίνει ακόμα πά-νω στον Χατζή η προηγούμενη αντιμετώπιση του ήρωα στην πρώτη έκδοση του 1953. Στον επίλογο του διηγήματος στην *Επιθεώρηση Τέχνης* δικαιολογείται έμμεσα, επειδή στην έκδοση του '53 είχε γράψει τον καταδικαστικό για τον Καμ-πιλή επίλογο: «Τ' άλλα που γίναν ύστερα είναι ο επίλογος του χρονικού μιας ισ-ραηλιτικής κοινότητας. Δεν είχα σκοπό να γράψω εγώ ένα τέτοιο χρονικό —δεν είμαι ύστερα και κατάλληλος». Το "δεν *είχα* σκοπό" αφήνει ένα περιθώριο συμ-πλήρωσης: "αλλά δυστυχώς το έγραψα —στην πρώτη έκδοση— για ανεξάρτη-τους από τη θέλησή μου λόγους". Στη δεύτερη έκδοση (1963, σ. 65) ο συγγραφέ-ας γίνεται πολύ πιο κατηγορηματικός και συγκαλυπτικός: «Ποτές δεν ήταν ο σκο-πός μου να το γράψω εγώ ένα τέτοιο χρονικό —και δεν νομίζω πως είναι δουλειά μου. Εγώ για τον Καμπιλή τον δικό μου (...)».

Καλοκαιρινές προσφορές

Εκδόσεις «Δωδώνη»

Βιβλιοπωλεία «Δωδώνη»

Γιορτάζουμε

Τα 30 χρόνια στην Αθήνα, Ασκληπιού 3
(Έτος ιδρύσεως 1962)

Τα 11 χρόνια στα Γιάννινα, Μιχ. Αγγέλου 27
(Έτος ιδρύσεως 1981)

Και σας καλούμε
να γιορτάσετε μαζί μας
διαλέγοντας, στους τρεις ορόφους
των δύο Βιβλιοπωλείων μας

βιβλία όλων των Εκδοτών
σε πολύ μεγάλες προσφορές

Ισπανικά

- Πρώτος και δεύτερος κύκλος (τελειοποίηση της γλώσσας και Ισπανόφωνος Πολιτισμός)
- **Προετοιμασία για τα διπλώματα DELE του Υπουργείου Παιδείας της Ισπανίας (BASICO και SUPERIOR)**
- Μεταφραστικό τμήμα
- Πρόγραμμα Λατινοαμερικάνικων Σπουδών
- Τμήμα προφορικής άσκησης
- Πορτογαλικά

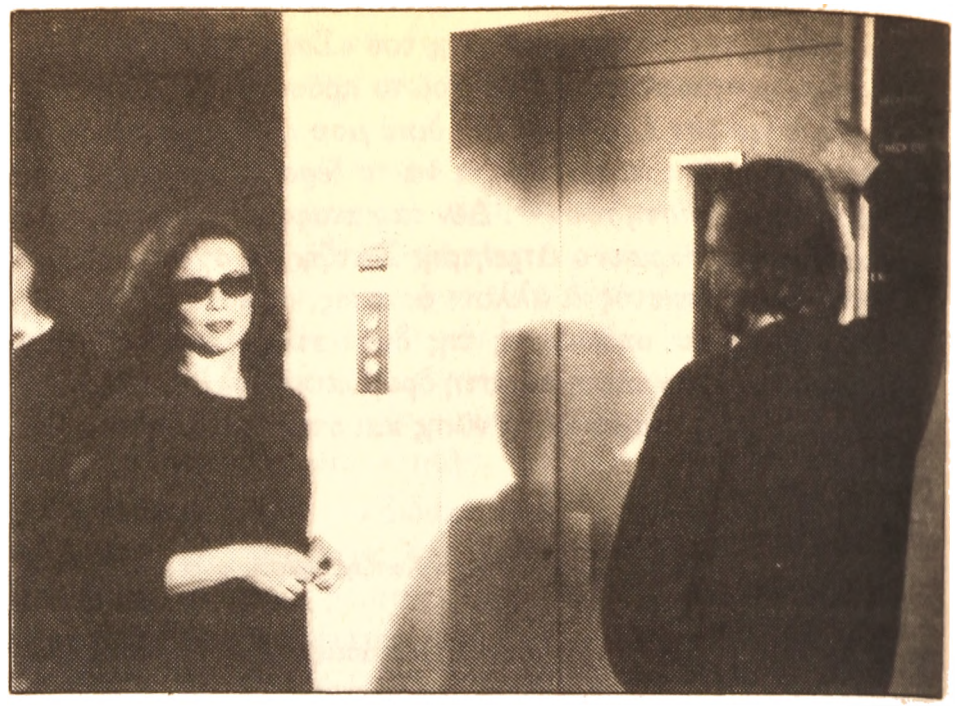
Διδάσκουν Ισπανοί καθηγητές πτυχιούχοι ισπανικών πανεπιστημίων

Εταιρεία Ισπανικών Σπουδών
ΜΙΓΚΕΛ ΝΤΕ ΘΕΡΒΑΝΤΕΣ
Καποδιστρίου 2

Πληροφορίες-εγγραφές: Από 1 Σεπτεμβρίου, πρωί 10.00-1.30, απόγευμα 6.00-9.00 καθημερινά
☎ 36.28.880

ΑΝΟΙΧΤΟ ΠΕΔΙΟ

Η Αλεξάνδρα Σακελλαροπούλου και ο Μηνάς Χατζησάββας στην ταινία του Νίκου Γραμματικού.

Η ζέστη, ζέστη, είθισται όμως, κάποια στιγμή, να ξεκινάει η νέα κινηματογραφική περίοδος το Σεπτέμβριο. «Ραντεβού το Σεπτέμβρη», δεν γράφουν στις πινακίδες», στις προσόψεις τους, όλοι οι χειμερινοί κινηματογράφοι; Εν πάση περιπτώσει, η περίοδος ανοίγει με μια ελληνική ταινία: την «Κλειστή στροφή» του πρωτοεμφανιζόμενου Νίκου Γραμματικού που, πέρυσι, από πολλούς είχε χαιρετισθεί ως η έκπληξη του φεστιβάλ Θεσσαλονίκης.

Η «ΚΛΕΙΣΤΗ ΣΤΡΟΦΗ» στηρίζεται σε έναν χαμηλών τόνων αστυνομικό καμβά: ένας μικροαπατεώνας (*Μηνάς Χατζησάββας*) κλέβει αυτοκίνητα, τα διοχετεύει σε ένα κύκλωμα συνεργείων που τα κάνουν ανταλλακτικά κι η ζωή του περιστρέφεται γύρω από τη δραστηριότητά του —και τη μοναξιά του. Κι ύστερα ήρθε ο έρωτας —στο πρόσωπο μιας μοιραίας κι αντιφατικής γυναίκας *(Αλεξάνδρα Σακελλαροπούλου)*...

Η ταινία αρνείται κάθε θεαματικό χαρακτήρα των αστυνομικών ταινιών. Η κάμερα - ψυχρός παρατηρητής «κοιτάζει» από μακριά τη διαδρομή τού ήρωα, που εξελίσσεται σε μια υπαρξιακή διαδρομή η οποία οδηγεί αναπόφευκτα στο θάνατο. Έντονα επηρεασμένος από τον *«Σαμουράι»* του Ζαν Πιέρ Μελβίλ (ελλ. τίτλος: «Ο δολοφόνος με το αγγελικό πρόσωπο»), ο Γραμματικός δεν «παγώνει» μόνο την κινηματογραφική του γραφή· δεν μένει στην καταγραφή του χαρακτήρα του ήρωά του με τις αντιστοιχίες του προτύπου του (ο ψυχρός κι ανέκφραστος μπροστά και στα μεγαλύτερα ζόρια Αλαίν Ντελόν)· ούτε στο κόλπο με τα κλεμμένα αυτοκίνητα. Είναι έντονα επηρεασμένος ακόμα κι από τα οφθαλμοφανή χαρακτηριστικά του Μελβίλ: η γαλάζια απόχρωση των πλάνων του, η κινηματογράφηση έντονα γκρίζων ουρανών και οριζόντων... (φωτογραφία: *Κωστής Γκίκας*).

Η χαμηλών τόνων διαδρομή του ήρωα μες σε έναν κόσμο παγωμένο και, τελικά, αδιάφορο, οι εντάσεις που δεν υποκλέπτονται από την έμφαση στα συγκινησιακά στοιχεία ούτε στην κατάχρηση γκρο-πλάνων, η συστηματική εμμονή σε διαδρομές που, εκ πρώτης όψεως, λειτουργούν πλατειαστικά αλλά επί της ουσίας εναρμονίζονται με το γενικότερο ύφος της ταινίας κι η αυτοσυνειδησία ότι πρόκειται για μια φτωχή παραγωγή η οποία θα χαθεί αν ο σκηνοθέτης παρασυρθεί έστω για μια στιγμή από την επιδειξιομανία, είναι από τις αρετές της ταινίας. Επιπλέον, η παρουσία ηθοποιών που μπορούν να απεκδυθούν τη θεατρική τους συγκρότηση και να παίξουν το ρόλο τους με απλότητα και χωρίς υπερβολές, προσθέτει ένα ακόμη θετικό στοιχείο στο τελικό αποτέλεσμα. Μην ξεχνάμε ότι, χρόνια τώρα, το βασικό πρόβλημα των Ελλήνων κινηματογραφιστών είναι η απόσπαση από τους ηθοποιούς τους πραγματικά κινηματογραφικών ερμηνειών.

Δεν είναι υπερβολή, λοιπόν, να σημειώσουμε ότι η ταινία του Γραμματικού είναι ένα σημαντικό βήμα προς μια νέα, δυναμική κατεύθυνση του κινηματογράφου μας. Χαμηλών τόνων «μικρή» ιστορία, στέρεη και ακομπλεξάριστη καταγωγή, συνείδηση της κοινωνικής πραγματικότητας μέσα στην οποία παρήχθη (χωρίς επινοήματα, εγκεφαλικά δήθεν διανοήματα και ιδεολογήματα) —χαρακτηριστικά που υπερτερούν των όποιων συνθετικών αδυναμιών υπάρχουν. Αυτές που είναι φυσικές στην πρώτη ταινία ενός νέου κινηματογραφιστή.

Η «Κλειστή στροφή» του Νίκου Γραμματικού μπορεί να θεωρηθεί επιτυχημένο πείραμα. Παρήχθη μόνον εξαιτίας της βαθιάς επιθυμίας μιας ομάδας νέων ανθρώπων να εκφραστούν με τα μέσα του κινηματογράφου (κλείνοντας τα μάτια στις ισοπεδωτικές «σειρήνες» του οπτικοακουστικού και της έκρηξής του), κέρδισε τις πρώτες εντυπώσεις, απέδειξε ότι έχει προσβάσεις στην ιστορία του κινηματογράφου, είναι σημερινή χωρίς να ενδίδει είτε σε δήθεν «αβανγκάρντ» ακροβατισμούς είτε σε πολυδιαφημισμένες επιστροφές σε πολυφορεμένα εσχάτως και παροχημένα κινηματογραφικά πρότυπα (διάβαζε: παλιός εμπορικός κινηματογράφος)... Και το κυριότερο: είναι σκηνοθετημένη από έναν νέο άνθρωπο, έναν από αυτούς που φέρονται διατεθειμένοι να ανανεώσουν τον κουρασμένο ελληνικό κινηματογράφο.

Το ότι, σε συνθήκες εχθρικές για το ελληνικό σινεμά, βρήκε δύο αίθουσες για να προβληθεί είναι μια πρώτη νίκη. Θα είναι διπλή η νίκη αυτή αν, σε μια περίοδο που ο κόσμος δεν πηγαίνει σινεμά, κερδίσει και τη μάχη των εισιτηρίων.

Ηλίας Κανέλλης

Σενάριο: *Φωτεινή Σισκοπούλου, Πρόδρομος Σαββίδης, Νίκος Γραμματικός.* Σκηνοθεσία: *Νίκος Γραμματικός.* Φωτογραφία: *Κωστής Γκίκας.* Μοντάζ: *Γιώργος Μαυροψαρίδης.* Σκηνικά - κοστούμια: *Γιούλα Ζωιοπούλου.* Ήχος: *Αντώνης Σαμαράς.* Μιξάζ: *Θύμιος Κολιοκούσης.* Παραγωγή: *Νίκος Γραμματικός, Παναγιώτης Παπαχατζής.* Οργάνωση και Εκτέλεση Παραγωγής: *Παναγιώτης Παπαχατζής.* Παίζουν: *Μηνάς Χατζησάββας, Αλεξάνδρα Σακελλαροπούλου, Γιώργος Νινιός, Γιώργος Γιαννόπουλος, Στέλλα Καζάζη, Νίκος Δημητράτος, Γιώργος Μαυρογιάννης.*

ΛΛΗΝΟΑΡΑΒΙΚΑ

aeco - Arabica, Volume IV, Αθήνα 1991

Ο τόμος αυτός, του μοναδικού στη χώρα μας επι-
ημονικού περιοδικού για ελληνοαραβικές σπουδές,
ιλαμβάνει άρθρα Ευρωπαίων, Αράβων και Αμε-
ανών επιστημόνων, οι οποίοι πήραν μέρος στο Β΄
Γ΄ διεθνές συνέδριο ελληνοαραβικών σπουδών.
σημειωθεί εδώ ότι, ενώ είναι κοινός τόπος πως η
λάδα αποτελεί συνδετικό κρίκο μεταξύ Ευρώπης
Ασίας και μπορεί να διαδραματίσει σπουδαίο δια-
πολαβητικό ρόλο εξαιτίας αυτής ακριβώς της
υδαίας γεωγραφικής θέσης της, οι ελληνοαραβι-
σπουδές προχωρούν στον τόπο μας μόνο χάρη
ζήλο και την αυτοθυσία μικρού αριθμού επιστη-
ων.

Δεν είναι του παρόντος να αναφέρουμε διεξοδικά
α τα άρθρα αυτού του τόμου, μολονότι είμαστε βέ-
οι ότι θα ήταν άκρως ενδιαφέρον. Δειγματοληπτι-
μόνο ας αναφέρομε:

Το άρθρο του *Mieczyslaw Rodziewicz "Archaeo-
ical evidence on Byzantine architecture in Ale-
ndria"*. Η παρουσίαση γίνεται με βάση τα αρχαιο-
γικά ευρήματα των ανασκαφών που ο ίδιος ο Πο-
νός επιστήμονας πραγματοποιεί εδώ και αρκετά
όνια στην Αλεξάνδρεια, ο οποίος είναι επικεφαλής
πολωνικής αρχαιολογικής υπηρεσίας. Ταυτόχρο-
συγκρίνει τα δεδομένα αυτών των ανασκαφών με
λες περιοχές της Αιγύπτου ή της Ρώμης.

Το άρθρο του καθηγητή τού Ελεύθερου Πανεπι-
ημίου του Βερολίνου *Rudolf Macuch "Pseudo-
allisthenes Orientalis and the Problem of Du
arnain"*. Ο διαπρεπής αυτός μελετητής των λαών
Μέσης Ανατολής μάς μεταφέρει σε ένα πολύ πιο
ευματικό κλίμα. Διαβάζοντας το τόσο καλά τε-
ηριωμένο αυτό άρθρο του διαπιστώνομε για μια α-
μα φορά αυτό που τόσο συχνά λέγεται: πόσο επη-
ισε τη λογοτεχνία όλης της Ανατολής ο Μέγας Α-
ξανδρος. Πώς η ζωή ενός στρατιώτη, του Μακεδό-
να Αλέξανδρου, έγινε τελικά τραγούδι, λογοτεχνία
που αγαπήθηκε σε όλα τα μέρη από όπου πέρασε και
δεν έσβησε με το πέρασμα των αιώνων.

Ο καθηγητής της αραβικής ιστορίας του Πανεπι-
στημίου Ιωαννίνων Βασ. Χρηστίδης με το άρθρο του
«*Continuation and changes in Umayyad Egypt as
reflected in the terms and titles of the Greek Papyri*»
μας μεταφέρει στην Αίγυπτο αμέσως μετά την αραβι-
κή κατάκτηση. Ο Αιγυπτιώτης αραβολόγος, μοναδι-
κός σήμερα στην Ελλάδα, διακόπτοντας για λίγο την
προσφιλή ενασχόλησή του με το βυζαντινό και αραβι-
κό ναυτικό, μας παρουσιάζει μια εργασία που στηρί-
ζεται στις γλωσσολογικές του μελέτες και διευκρινί-
ζει τις διοικητικές μεταρρυθμίσεις στην αραβοκρατού-
μενη Αίγυπτο.

Ας αναφέρομε επίσης και τη μελέτη του Ιορδανού
Rashad Khouri «Ανεπίσημες ανταλλαγές, εξαγορές
και απελευθερώσεις Βυζαντινών και Αράβων αιχμα-
λώτων», ο οποίος έχει σπουδάσει και έχει κάνει δι-
δακτορικό στην Ελλάδα. Το άρθρο του σχετίζεται με
το θέμα της διατριβής του.

Δυστυχώς, στα τόσο ενδιαφέροντα άρθρα των
Charles Verlinden («*Cosmas Indicopleustes, Sopa-
ter et le monde arabe*»), *Michel Mazzaoui* («*Ale-
xander the Great and Arab historians*»), *Helga
Köpstein* («*L'usurpateur byzantin Thomas et les A-
rabes*») και τόσων άλλων δεν είναι δυνατό να ανα-
φερθούμε διεξοδικότερα.

Τελειώνοντας αναφέρομε, ότι ο επόμενος τόμος
του *Graeco - Arabica* θα κυκλοφορήσει το φθινόπωρο
και θα περιλαμβάνει τις ανακοινώσεις του *IV* διεθνούς
συνεδρίου Ελληνοαραβικών και Αφρικανικών μελε-
τών, που πραγματοποιήθηκε στους Δελφούς τον Ιού-
λιο του 1991 υπό την αιγίδα του Ευρωπαϊκού Πολι-
τιστικού Κέντρου Δελφών.

Σ. Αποστολοπούλου

Ιοιητική συγκομιδή

**ανόλης Πρατικάκης
οιήματα 1970-1984
πτρον, Αθήνα 1991**

υχνά η ανάγκη του αναγνώ-
στη και, συχνότερα, του με-
λετητή να παρακολουθήσει
διαδοχικές φάσεις της πορείας
του ποιητή και να αποκτήσει μια
ολοκληρωμένη εικόνα της μυθο-
λογίας του, εμποδίζεται από την
έλλειψη των πρώτων συλλογών.
Γιατί, τις περισσότερες φορές, στα
πρώτα του βήματα καταφεύγει
στην ιδιωτική έκδοση περιορισμέ-
νων αντιτύπων, που γρήγορα ε-
ξαντλούνται, με αποτέλεσμα να
λείπει από τη διαδρομή η αφετη-
ρία. Αυτό ακριβώς το κενό καλύ-
πτει μια συγκεντρωτική έκδοση,
που η σκοπιμότητα και η πρακτι-
κή της σημασία έγινε πια κοινά
αποδεκτή· και αυτή η ανάγκη θα
πρέπει να οδήγησε τον Μανόλη

Ζωηρές αντιδράσεις για τις περιπλανήσεις του χαρτοκόπτη στα βιβλιοπωλεία των ΗΠΑ με υποχρεώνουν σε ορισμένες διευκρινίσεις: δεν είναι αυτός ο λόγος που ΔΕΝ αναφέρομαι σε πολλά από τα βιβλία που φτάνουν στα χέρια μου. Για όποιον δεν το έχει καταλάβει, λοιπόν, μια μικρή διευκρίνιση: ο χαρτοκόπτης διαλέγει, κατά την ταπεινή του κρίση, και δεν έχει σκοπό να παρουσιάζει όσα και όποια βιβλία φτάνουν στα γραφεία του περιοδικού.

Η σιωπή, πάντως, πολλές φορές είναι πιο ευγενική από την ομιλία αλλά για ορισμένα βιβλία (και απόψεις) η σιωπή καταλήγει να είναι ανόσιο χάδι.

Θα μνημονεύσω, λοιπόν, ένα βιβλίο, που ο χαρτοκόπτης, τουλάχιστον, νομίζει πως είναι παράδειγμα προς αποφυγείν: Διον. Κ. Μαγκλιβέρα, *Επί του Προσώπου της Γης* («Οι εκδόσεις των Φίλων», 1991). «Δοκίμια» για τη σύγχρονη Ελλάδα, τους Νεοέλληνες, και άλλα ψυχωφελή θέματα της καθημερινής ζωής διαπραγματεύεται ο συγγραφέας τους υπό το βλέμμα της «ελληνικότητας». Στον πρόλογο του βιβλίου ο Κ.Ε. Τσιρόπουλος σημειώνει: «Με τέτοια ψυχή, το βιβλίο του Διονύση Μαγκλιβέρα αποκτά χαρακτήρα υψηλά παιδαγωγικό των Ελλήνων σε μια περίοδο ιστορική που τη δραματική της χρισιμότητα για την ύπαρξη και την αυθεντικότητα του Έθνους μας υπογραμμίζει επίμονα, βασανιστικά». Είναι φανερό, πως δεν μπορούμε να συμφωνούμε με όλους, ούτε και να σωπαίνουμε όσοι, τουλάχιστον, διατηρούμε την ιστορική μας μνήμη.

Ἴσως κάποιοι νομίζουν πως με το να γράφουν το έθνος με έψιλον κεφαλαίο μάς πείθουν για την πατριδολατρεία τους, ίσως πάλι να νομίζουν πως με τις δραματικές αναφωνήσεις και τους αναστεναγμούς αλλάζει η πορεία του τόπου.

Κάποιοι άλλοι πάλι, επώνυμοι από την Κρήτη, προσπαθούν να παρακινήσουν τον πρωθυπουργό Μητσοτάκη (να του τονώσουν, δηλαδή, το τοπικιστικό του φιλότιμο) για «τη διατήρηση στα Χανιά τού Εφετείου Κρήτης ενιαίου, αδιάσπαστου και αδιαίρετου», για «την επαναφορά τής πρωτεύουσας της Κρήτης στα Χανιά απ' όπου την απομάκρυνε η δικτατορία», για «την εκτέλεση βασικών αναπτυξιακών έργων και τη δημιουργία νέων οργανισμών και υπηρεσιών». Μοιάζει οι Χανιώτες να έχουν τα δίκια τους. Αλλά παραείναι κι αυτοί, με το χανιώτικό τους τρόπο, τοπικιστές! Κι όλα αυτά για τον Ελευθέριο Βενιζέλο, τον Σοφοκλή Βενιζέλο και τον τρίτο Χανιώτη πρωθυπουργό τον Μητσοτάκη, τι τα θέλουνε; Δεν βλέπουν πώς κατάντησε το Ηράκλειο; Αυτή την τύχη ζηλέψανε;

Λύγισε ο χαρτοκόπτης από το βάρος και τη σημασία όχι τόσο του βιβλίου όσο της ίδιας τής παρουσίας του συγγραφέα Κώστα Σκλάβου, *Το σκάνδαλο Κοσκωτά. Μια ολόπλευρη κριτική και τα νέα προβλήματα* (εκδ. Θεμιστοκλής Λ. Φασούλας, 1992). Στα ενενηνταένα του χρόνια όχι μόνο γράφει αλλά ακόμη παλεύει για τις απόψεις του και έχει την ικανότητα για νέα σκέψη. Με τέτοιους ανθρώπους η διαφωνία γίνεται παράδεισος!

Πρατικάκη να συγκεντρώσει τις επτά πρώτες συλλογές του σε έναν τόμο κάτω από τον τίτλο «Ποιήματα 1970-1984».

Δικαίωμα, λοιπόν, αν όχι και υποχρέωση του δημιουργού να δίνει κάποτε στο αναγνωστικό του κοινό μια πανοραμική θέα ολόκληρου του ποιητικού σώματος. Ομως, σε αυτή τη διαδικασία, άραγε νομιμοποιείται ή, έστω, υπηρετεί κάποια σκοπιμότητα η αυξομοίωση του παλαιού υλικού, η επανεξέταση και η επεξεργασία του, που τελικά θα το φέρει στα σημερινά αισθητικά μέτρα τού ποιητή; Κάτι τέτοιο είναι συζητήσιμο, αν αναλογιστεί κανείς πρώτα απ' όλα ότι το έργο, από τη στιγμή που τυπώνεται, φεύγει από τα χέρια του συγγραφέα, για να ταξιδέψει μόνο και να επωμιστεί το ρίσκο του ταξιδιού. Αλλά, το βασικότερο, ίσως, είναι ότι μια εκ των υστέρων επεξεργασία —έστω και αν το αποτέλεσμα είναι εποικοδομητικό— το απογυμνώνει από τα χαρακτηριστικά που του έδωσαν οι γενεσιουργές εκείνες δυνάμεις της εποχής που γράφτηκε· επομένως, χάνει αυτόματα την ιδιότητα του ντοκουμέντου και αλλοιώνει την εικόνα των καλλιτεχνικών δυνατοτήτων του ποιητή στο ξεκίνημά του.

Αφορμή στο σχόλιο η σημείωση του Μ. Πρατικάκη στο τέλος της συγκεντρωτικής του έκδοσης: «Σε αυτόν εδώ τον τόμο περιέχονται τα ποιήματα που έχουν γραφτεί από το 1970 έως το 1984 και είναι τα μόνα, από τα δημοσιευμένα ποιήματα της παραπάνω περιόδου, που με αντιπροσωπεύουν σήμερα στη μορφή που δίνονται εδώ...». Οπωσδήποτε, η έκδοση, αν δεν απαιτεί, δίνει τουλάχιστον την ευκαιρία για μια συνοπτική ματιά στο έργο ή, καλύτερα, για μια επισήμανση κάποιων γενικών χαρακτηριστικών του.

Ο χρόνος που παρουσιάζεται στα γράμματα (1974) εντάσσει τον Μανόλη Πρατικάκη (Μύρτος Ιεράπετρας, 1943) στην ομάδα των ποιητών που εμφανίζονται στη δεκαετία του '70. Από τότε έως σήμερα, δηλαδή σε διάστημα ό χαοχτώ χρόνων, έχει δώσει ενέα ποιητικά βιβλία: «Ποίηση 1971-74» (1974), «Οι παραχαράκτες» (1976), «Λιβιδώ» (1978), «Νύχτες εφημερίας» (1980), «Η παραλοΐσμένη» (1980), «Το σώμα της γραφής» (1982), «Γενεαλογία» (1984), «Οντοφάνεια» (1988) και «Η μαγεία της μη διεκδίκησης» (1990). Στη συγκεντρωτική έκδοση δεν περιλαμβάνονται οι δύο τελευταίες συλλογές.

Παρά το γεγονός ότι σε κάποια σημεία η θεματολογία του είναι σχετική με εκείνη των ομότεχνών του της ίδιας δεκαετίας, ο Μανόλης Πρατικάκης κατορθώνει να δημιουργήσει μια δική του γλώσσα και να σφραγίσει τα σύμβολά του με μια μορφή έντονης ιδιοτυπίας. Με κάποια δάνεια από το μεταϋπερρεαλισμό και το παράλογο, με κάποιες απόλυτα αφομοιωμένες καταβολές από την ποίηση του Ελύτη και του Σινόπουλου και με φανερά τα σημάδια της θητείας του στην ψυχανάλυση, πλάθει το ολότελα δικό του ποιητικό σώμα. Τα πρώτα του οράματα, ταραγμένα από τη μορφή βίας που επιβάλλει στην ύπαρξη μια βάρβαρη εξουσία, μεταβάλλονται σε εφιάλτη, όταν συνειδητοποιεί την παραχάραξη των οποιονδήποτε αξιών.

Αλλά, όπως φαίνεται από την τρίτη συλλογή του, ο Μανόλης Πρατικάκης βρίσκει τον καλύτερο εαυτό του στην εκφορά τού ερωτικού λόγου· και ίσως είναι εκεί όπου διακρίνει ευκρινέστερα κανείς τη βαθύτερη ιδιοτυπία του. Γιατί στη «Λιβιδώ», πέρα από τη γνήσια ερωτική διάθεση και τους έντονους λυρικούς κραδασμούς, ένα αρχέγονο πάθος πλημμυρίζει αυτή την ποίηση, που ξεκινώντας από τα βάθη του χρόνου, από τα βάθη της ύπαρξης, φθάνει στον αναγνώστη και τον κατακλύζει, απαιτώντας την τέλεια μέθεξή του. Αδιάσπαστο κομπολόι, μακρόσυρτη μελωδία, όπου η τελευταία νότα τού καθενός από τα είκοσι τέσσερα μέρη της σύνθεσης είναι η πρώτη του επομένου, αποτελεί ένα από τα ενδιαφέροντα δείγματα ερωτικής νεοελληνικής ποίησης.

Αλλά ο Πρατικάκης δεν είναι μόνον ερωτικός ποιητής. Είναι παράλληλα και ποιητής της αλληγορίας, της μεταφυσικής αγωνίας κι ακόμα ο απολογητής της ανθρώπινης αδυναμίας μπροστά στις σκοτεινές δυνάμεις που την χυβερνούν. Και στις σελίδες του αυτές υπάρχει πάντα η μυστική και πλούσια εκείνη φλέβα που τον καταξιώνει, όταν δεν ανακόβεται από φιλοσοφικούς διαλογισμούς ή από κάποια διάθεση λεξιλαγνείας. Τέλος, ο ποιητής έχει το δικό του τρόπο να τραγουδάει τη φύση, βυθίζοντας τα στοιχεία της σε μιαν αχλύ ονείρου και αναπλάθοντάς τα έτσι, ώστε να αποκτούν τη δική τους κρυφή αξία και να αφήνουν μια άλλη αίσθηση.

Τάκης Μενδράκος

Ένα άθελα αδικημένο opus vitae

Βασ. Κυράνη
Ελληνο-ηπειρωτικά
Τόμοι 3, σελ. 2.300
Θεσσαλονίκη 1991

«Μην κλαις. Αποφάσισε ήσυχα ότι θα σκοτωθείς. Αν πεθάνης, επειδή δεν έχω άλλο παιδί, θα πάρω εγώ τη θέση σου στο μέτωπο». (Λόγια γέρου χωρικού στο γιο του το 1940, σ. 1.469).

«Μέγα βιβλίον μέγα κακόν» συλλογιέσαι αυθόρμητα, βλέποντας το ογκώδες τρίτομο σύγγραμμα, κυριολεκτικά έργο ζωής του αυτοδίδακτου Βασιλείου Κυράνη, Βορειοηπειρώτη μετανάστη στην Αμερική. Δεν είναι όμως έτσι —καλύτερα: δεν θα ήταν έτσι, αν ο συγγραφέας δεν ήταν ακόμη ένα από τα πολυάριθμα θύματα της κοραϊκής φενάκης για τη νεκρανάσταση των αρχαίων Ελλήνων! Μιας φενάκης, που παρέσυρε —και εξακολουθεί να αιχμαλωτίζει, καταπώς φαίνεται— τόσο τους καθαρολόγους, όσο και τους δημοτικιστές ψυχαρικής νοοτροπίας. Ο συγγραφέας της πάει πα-

ἐρα: σχεδὸν εὐχεται νεκρανά-
ση του Δωδεκάθεου, περνάει
ές δεκατέσσερις το Χριστιανι-
και το Βυζάντιο, που —τά-
- εξαφάνισαν τους αρχαίους
ηνες, υμνεί τον Ιουλιανό
ι όλα αυτά σε μια δύσκαμ-
σολοικίζουσα, ερασιτεχνική
ίζουσα γλώσσα, που αφαιρεί
διάθεση για διάβασμα!
ναι μεγάλο κρίμα! Διότι στις
ίδες των σελίδων υπάρχουν ε-
τικώς ενδιαφέροντα πράγμα-
υχνά συγκλονιστικά, που χά-
ει κάτω από το αφόρητο
τσικό ένδυμα. Είναι άκρως
τική η πρωτογενής συγκίνη-
ου αναπηδάει από τα καθα-
σιάνικα ντοκουμέντα που
θέτει άφθονα ο συγγραφέας,
υγκριθεί με την ψυχρότητα
ροκαλεί η περιγραφή δραμα-
προσωπικών του γεγονό-
αφού εδώ η αρχαίζουσα λει-
ρεί αρνητικά, ως γλωσσικό α-
ωμα.
να δεύτερο σύμπτωμα, ίδιο
ερασιτεχνών, είναι η άκριτη
ειξη ουσιωδών και επουσιω-
η χρήση βιβλιογραφίας τρί-
υχνά διαλογής, η αμεθοδία
ύνταξη του υλικού. Αλλά ας
το κείμενο από πιο κοντά.
Α΄ τόμος άνετα θα μπορούσε
είπει έως τη σελ. 650: υπάρ-
πολύ εγκυρότερες συνόψεις
την προϊστορία και την ιστορία
λλάδας και της Ηπείρου και
χωμικό να λέγονται σήμερα
τα αραδιάζει ο συγγραφέας
του Βυζαντίου, πιστεύοντας
ντρο της ιστορίας είναι μόνον
ρος και ο Ιουλιανός! Από κει
άτω αρχίζει η εξιστόρηση
πειρωτικών πραγμάτων με-
ν Καποδίστρια και φτάνει έ-
ην Απελευθέρωση της Β. Η-
το 1912-1913.
Β΄ τόμος συνεχίζει με το Βο-
τειρωτικό μέχρι τις μέρες
Εδώ σταματάς σε κάθε σελί-
α ντοκουμέντα σε καθηλώ-
με τη δική τους αλήθεια, ό-
το συνταρακτικό Υπόμνημα
Χειμαρριωτών (3/7/1913)
ων Κορυτσαίων (Δεκ. 1912)
ατελεύτητη σειρά ηρωικών
ών (Κορυτσάς Γερμανός,
Δρυινουπόλεως Βασίλειος, Βελ-
λάς Σπυρίδων, Ζωγράφος, Σπυ-
ρομήλιος, Ανδρέας Ζυγομαλάς
και τόσοι άλλοι) και θανάτων πα-
λικαριών που πέρασαν στο χώρο
του θρύλου, όπως του Λεοντακια-
νάκου και του Σφακιανάκου. Επι-
πλέον, το ακόμα νωπό αίμα των
προκρίτων της Παραμυθιάς, οι
βιαιοπραγίες των Τουρκαλβανών
στη Θεσπρωτία στα χρόνια του
εμφυλίου και ο αταλάντευτα μυω-
πικός ρόλος των Ελλήνων κομ-
μουνιστών στο θέμα της Βορείου
Ηπείρου (άσχετα βέβαια προς τα
αφελή περί κομμουνισμού που
πρεσβεύει ο συγγραφέας, σ. 1.580
κ.ε.), που οδήγησε στη γνωστή
χρόνια αγκύλωση μέχρι σήμερα.

Ο Γ΄ τόμος είναι πάλι άνισος.
Οι δραματικές περιπέτειες από-
δρασης του συγγραφέα από το
τρομοκρατικό εμβερικό καθεστώς
χάνουν μέγα μέρος του ενδιαφέ-
ροντός των κάτω από τον κατάψυ-
χρο γλωσσικό μανδύα. Πρωτογε-
νές, υποθέτω, είναι τμήμα του υ-
λικού για τις τύχες του Βορειοη-
πειρωτικού στα χέρια της ομογέ-
νειας στην Αμερική και τον Κανα-
δά. Εδώ πια φτάνουμε στις μέρες
μας και μοιραία θολώνουν τα κρι-
τήρια: δίκαια καταγαναχτεί ο
συγγραφέας με μερικούς καθηγη-
τές του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
—ορισμένοι είναι πέρα από τα αν-
θρώπινα, άλλοι τώρα σιγούν και-
ροσκοπικά...—, αλλά από πού ως
πού ανακηρύσσεται πατριώτης έ-
νας υπηρέτης της χούντας; Όσο
για την πολιτική στο Βορειοηπει-
ρωτικό του ΠΑΣΟΚ, που ζήσαμε
όλοι την ξύλινη γλώσσα και την
παλιμβουλία του, νομίζω ότι δεν
είμαστε ακόμα σε θέση να την ε-
κτιμήσουμε νηφάλια, με την απαι-
τούμενη απόσταση χρόνου.

★ ★ ★

Κατάσπαρτο από ψήγματα
χρυσού, το τρίτομο *OPUS* είναι
γραμμένο με το αίμα μιας ιδιόρ-
ρυθμης, γενναίας ελληνικής καρ-
διάς, αλλά με λάθος πένα. Πλη-
ρωμένο εξ ιδίων, κόστισε ασφα-
λώς μια περιουσία στον Βασίλειο
Κυράνη —χαλάλι, θα είπε, για
μια Ελεύθερη Πατρίδα! Άμποτε
να εξαντληθεί γρήγορα το απόθε-
μα και το βιβλίο να ξαναβγεί σε
ζωντανή γλώσσα, με δραστικές
περικοπές από έμπειρο ιστορικό
και φιλόλογο! Μα και έτσι όπως
είναι, δεν κρύβει τον ασίγαστο έ-
ρωτα για την ελευθερία, δοσμένον
επιγραμματικά στην ανανεωνόμε-
νη ευχή των Βορειοηπειρωτών, ό-
ταν ακούγονται από τα απέναντι
κορφιάτικα ακρογιάλια οι χαρμό-
συνοι κανονιοβολισμοί προς τιμήν
του Κερκυραίου Αγίου:

«Άγιε μου Σπυρίδωνα, πότε
θα κάνεις το θαύμα σου; Πότε θα
φωτίσεις τους Έλληνες να γυρί-
σουν τα κανόνια προς εμάς, ή να
μας λευτερώσουν ή να μας κάνουν
στάχτη;» (σ. 1.696). Αυτό, μαζί
με το παράθεμα του υπότιτλου,
για όσους μπορούν ακόμα να ξε-
χωρίζουν ανάμεσα στις ανώδυνες
θεωρητικολογίες και το επώδυνο
Χρέος!

Ο Κυράνης δόθηκε ολόψυχα
στο δεύτερο!

Δημήτρης Δ.
Τριανταφυλλόπουλος
Αθήνα, Καλοκαίρι 1992

Roger Milliex **και Τατιάνα**
Γκρίτση - *Milliex*
Γαλλικό Ινστιτούτο
Αθηνών, 1991

Το χρονικό της τιμητικής
βραδιάς, στις 5 Δεκεμβρίου
1990, για τον *Roger* και την
Τατιάνα *Milliex* παρέχει η έκ-
δοση του Γαλλικού Ινστιτού-
του. Διάκονος του ελληνικού
πνεύματος για μισό αιώνα ο
Milliex, με πολύτιμη προσφορά
στην Εταιρεία Ελληνικού Λο-
γοτεχνικού και Ιστορικού Αρ-
χείου, που τον τίμησε με ένα
ογκώδες τόμο «Αφιέρωμα στον
Roger Milliex», με έξοχα μελε-
τήματα πολλών συγγραφέων.
Έστω και κάπως αργά δικαιώ-
θηκε ο Οδυσσέας Ελύτης, όταν
στις 17 Νοεμβρίου 1961 του έ-
γραφε: «Πρέπει *Roger* να ξέρεις
ότι η αγνή αγάπη σου δεν έχει
μείνει χωρίς ανταπόκριση, ότι
όλοι εμείς οι ταγμένοι να υπη-
ρετούμε τις πνευματικές αξίες
σε θεωρούμε δικό μας, σε συλ-
λογιζόμαστε, σε έχουμε στην
καρδιά μας. Άφησέ με να σε ευ-
χαριστήσω σα νά 'μουν εγώ ό-
λη η Ελλάδα».

«Με κυνηγούσε / αγρίμι
που άστραψε κι έγινε /
νόμισμα / ποτάμι που
μπήκε στο δωμάτιο απ' το
παράθυρο / τρώει τα
έπιπλα / τους δίσκους /
τα βιβλία / μελάνι
θολώνει την ατμόσφαιρα /
το στόμα μου / γεμάτο
χαρτιά γραμμένα /
άγραφα / ψαροκόκκαλα οι
λέξεις / μπήγονται στον
ουρανίσκο / του νερού να
γλιτώσουν τα δόντια»:
Στάθης Κουτσούνης,
Τρύγος αιμάτων (εκδ.
Σμίλη, 1991).

Να σχολιάσω αρνητικά
ένα βιβλίο «εν έλληνι
λόγω» (της πλάκας,
δηλαδή!) που μας έρχεται
από την Κύπρο, δεν πάει
η καρδιά μου. Αλλά πάλι
πώς να σαρκάσει κανείς με
το σαρκασμό; Ιδού η
απορία που προκαλεί το
βιβλιαράκιον *Τινά περί
της λαογραφίας του
άστεως* (εκδ.
Πενταδάκτυλος, 1992).
Συγγραφέας ο Συμεών ο
νέος φιλόλογος, κατά
κόσμον Σάββας
Ερυθροτερμινθεύς,
Λευκωσία, νομός Κύπρου,
Ελλάς (και άλλα
μεγαλεία...). Κι εγώ που
νόμισα πως ήταν ο
Σάββας Παύλου!

Ξυπνά τη σκέψη δίχως να
αμελεί την ευαισθησία· να
ένα σημαντικό κατόρθωμα
που φαίνεται να πετυχαίνει
η καθηγήτρια της
Νεοελληνικής Φιλολογίας
Σόνια Ιλίνσκαγια στη
συναγωγή άρθρων της
*Επισημάνσεις. Από την
πορεία της ελληνικής
ποίησης του 20ού αιώνα*
(εκδ. Πολύτυπο -
«Νεοελληνικές ψηφίδες»,
1992): Καβάφης,
Βάρναλης, Καρυωτάκης,
Ρίτσος, Λειβαδίτης, αλλά
και η παλαιότερη μα
πάντα χρήσιμη προσθήκη,
το «Υστερόγραφό» της στο
βιβλίο της *Η Μοίρα μιας
γενιάς*, για την πρώτη
μεταπολεμική γενιά. Ένας
απολογισμός ουσιαστικής
προσφοράς.

ο χαρτοκόπτης

Η Ελλάδα, λέει, απέκτησε το δικό της θεσμό απονομής Όσκαρ! Είναι τα χορφιάτικα βραβεία που απονεμήθηκαν τις προάλλες κατά δεκάδες σε αστέρια και αστεράκια της σκηνής και της οθόνης. Βέβαια, η λάμψη του θεσμού δεν μπόρεσε να αποκρύψει την χιτς αισθητική του ούτε να πείσει τους σοβαρούς εκ των ...ατυχών βραβευθέντων να παρευρεθούν στο σώου.

Από βραβεία, λοιπόν, πάμε καλά —έστω κι αν αυτά που δίνονται φαντάζουν τσίλικα. Από πνευματική και πολιτιστική παραγωγή τι γίνεται, άραγε;

Η ΤΕΧΝΗ ΝΑ ΕΝΩΝΕΙ

Οι έντονοι τόνοι με τους οποίους αντιμετωπίσθηκε από την ελληνική πλευρά η πρόσκληση της Ευρωπαϊκής Ακαδημίας Κινηματογράφου προς τη Γιουγκοσλαβική Μακεδονία, να στείλει ταινία της τελευταίας παραγωγής, υποψήφια για το βραβείο Φελίξ (το ευρωπαϊκό αντίστοιχο του Όσκαρ) ίσως να μην ήταν δυνατό να αποφευχθούν. Η Ελλάδα έκανε βασικό στοιχείο της εξωτερικής της πολιτικής το ζήτημα της ονομασίας του γειτονικού κράτους και προκάλεσε την απόφαση της ΕΟΚ στη Λισσαβώνα, σύμφωνα με την οποία οι χώρες της Κοινότητας δεν θα αναγνωρίσουν το κράτος αν επιμείνει να φέρει στην ονομασία του την λέξη Μακεδονία.

Η υπουργός Πολιτισμού, τα κινηματογραφικά σωματεία, η εκπρόσωπος του Κέντρου Κινηματογράφου, οι σκηνοθέτες Δημήτρης Σπύρου και Διονύσης Γρηγοράτος, ο Θόδωρος Αγγελόπουλος που εκπροσωπεί τη χώρα μας στην Ακαδημία κι ο Μίκης Θεοδωράκης έσπευσαν να υψώσουν φωνή διαμαρτυρίας διότι απεμπολήθηκαν τα εθνικά μας συμφέροντα και, όσοι με τον ένα ή τον άλλο τρόπο συμμετέχουν στη διαδικασία της απονομής των Φέλιξ, έσπευσαν να αποσυρθούν. Και βρεθήκαμε μπροστά στο οξύμωρο (ωστόσο, όχι πρωτόφαντο) σημείο η τέχνη να γίνεται, για μια ακόμη φορά, αφορμή για πολιτικές αντιπαραθέσεις και διαξιφισμούς.

Κι όμως, υποτίθεται ότι η καλλιτεχνική έκφραση στοχεύει στον ανοιχτό διάλογο και στην επικοινωνία στο πλαίσιο ενός πολυπολιτισμικού κόσμου. Υποτίθεται επίσης ότι η τέχνη αναζητεί το ιερόν, οι μια προσπάθεια απελευθέρωσης του ανθρώπου από τα όρια της φθαρτότητας και της ανάγκης. Πολλά υποτίθεται, ωστόσο άλλη είναι η σκληρή πραγματικότητα...

Και λοιπόν; Λοιπόν, μολονότι θα επιθυμούσαμε από την τέχνη μια χειρονομία «υπεράνω», είμαστε αναγκασμένοι να συγκατανεύσουμε στην κίνηση των καλλιτεχνών και των εκπροσώπων του ΥΠΠΟ.

Ευχής έργον θα ήταν, βεβαίως, η πολιτική που χωρίζει τους λαούς αντί να τους ενώνει, να έλειπε. Και τότε, η τέχνη θα ήταν δυνατόν να αρθεί στο ύψος που της αρμόζει.

ΦΕΣΤΙΒΑΛ - ΤΡΑΓΩΔΙΑ. Δεν «τράβηξε» το φεστιβάλ Αθηνών ούτε τα υπόλοιπα φεστιβάλ της αενάως φεστιβαλιζομένης πλέον Ελλάδας. Βυθισμένα στην πιο συμβατική αντίληψη για τον πολιτισμό, είχαν την τύχη που αυτά τα ίδια προετοίμασαν για τον εαυτό τους: βυθίστηκαν μέσα στην αδιαφορία.

Με νοοτροπία δημοσίων υπαλλήλων, με ένα πλέγμα δημοσίων σχέσεων, με ανιαρή και επαναλαμβανόμενη αντίληψη και, σε πολλές περιπτώσεις, με μια νοοτροπία «αρπαχτής» τίποτα δεν προοιωνίζονταν γι' αυτά μια καλύτερη νύχτα.

Προτιμότερο που έγινε έτσι. Ίσως, τώρα κάποιοι αναγκαστούν να σκεφτούν για την φύση των ποικιλώνυμων φεστιβάλ που, όλα, τείνουν στην ομογενοποίηση και στην απάρνηση οποιασδήποτε ιδιαιτερότητας. Ίσως, τώρα, είναι καιρός να σκεφτούν οι λογής αρμόδιοι ότι το μεράκι, το κέφι, η καταφτιση, οι ιδέες μπορούν να φέρουν το καινούριο. Ίσως, τώρα, είναι καιρός να αρχίσει μια σοβαρή συζήτηση για πιο δημιουργικά καλοκαίρια. Για καλοκαίρια με ταυτότητα διαφορετική από εκείνη της εσπεράντο «τουριστικής» βιομηχανοποίησης...

ΕΤΟΙΜΟ ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΑΙΞΩΝΗ

Αποπερατώθηκε το υπαίθριο θέατρο στο χώρο του παλαιού λατομείου στην Αιξωνή (φωτογραφία). Εντός του Σεπτεμβρίου παραδίδεται από το Δήμο Γλυφάδας στο κοινό.

Το έργο γλυπτικής τοπίου μελετήθηκε, σχεδιάστηκε και επιβλέφτηκε η κατασκευή του από τη Νέλλα Γκόλαντα.

Το θέατρο προγραμματίζεται να λειτουργήσει εντός του Σεπτεμβρίου 1992 με τις γιορτές Τέχνης Θεάτρου Αιξωνής που θα αφιερωθούν στον Ιάννη Ξενάκη για τα 70 του χρόνια.

Η Αιξωνή έχει μακραίωνη ιστορία στο θέατρο: Πάνω σε κομμάτι από κυκλική βάση που βρέθηκε στο θέατρο του Αρχαίου Δήμου Αιξωνέων που οι ειδικοί την τοποθετούν στην περίοδο 400 έως 375 π.Χ., αναφέρεται ότι σε αυτό το θέατρο ο Σοφοκλής δίδαξε για πρώτη φορά την τετραλογία: «Τηλέφεια».

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΥΤΥΠΟ

ΣΕΙΡΑ: ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΨΗΦΙΔΕΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΑΡΓΥΡΙΟΥ - ΓΙΩΡΓΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ - ΣΤΡΑΤΗΣ ΤΣΙΡΚΑΣ - ΝΤΙΝΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ
Επτά κείμενα για τον Νίκο Καββαδία

ΔΑΝΙΗΛ Ι. ΙΑΚΩΒ
Η αρχαιογνωσία του Οδυσσέα Ελύτη

Μ.Ζ. ΚΟΠΙΔΑΚΗΣ
«ΑΡΙΑΔΝΗ». Μια σπουδή στον ερωτικό Σεφέρη

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΕΧΑΓΙΟΓΛΟΥ
«Εις την οδόν των Φιλελλήνων» του Α. Εμπειρίκου

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΛΙΟΡΗΣ
Ο γλωσσικός αφελληνισμός.
Πέραν του μισοξενισμού και της υποτελείας

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΕΧΑΓΙΟΓΛΟΥ
«Ο έρωτας στα χιόνια» του Αλ. Παπαδιαμάντη

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΕΧΑΓΙΟΓΛΟΥ
Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και πνευματική ζωή

ΑΝΤΕΙΑ ΦΡΑΝΤΖΗ
Ερωτικές μεταμορφώσεις· αντίδωρο στην Μάτση Χατζηλαζάρου

ΑΝΤΕΙΑ ΦΡΑΝΤΖΗ
Ούτως ή άλλως

ΣΟΝΙΑ ΙΛΙΝΣΚΑΓΙΑ
ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ
Από την πορεία της ελληνικής ποίησης του 20ού αιώνα

ΣΕΙΡΑ: ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΛΟΓΟΣ

CHARLES KAHN
Ο Αναξίμανδρος και οι απαρχές της ελληνικής κοσμολογίας

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ
Περί μυστικής θεολογίας
Εισαγωγή: VLADIMIR LOSKY

ΠΡΟΚΛΟΥ ΔΙΑΔΟΧΟΥ
Στοιχείωσις Θεολογική
Εισαγωγή - Σχόλια: E.R. DODDS

Γ.Σ. ΚΙΡΚ
Ηράκλειτος: τα κοσμολογικά αποσπάσματα

ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
Ομιλίες στην Εξαήμερο

ΣΕΙΡΑ: ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ

ΝΙΚΟΣ ΠΟΥΛΑΝΤΖΑΣ
Για τον Γκράμσι. Μεταξύ Σαρτρ και Αλτουσέρ
Παρεμβάσεις

ΠΙΕΤΡΟ ΙΝΓΚΡΑΟ
Η κρίση και ο τρίτος δρόμος

ΛΟΥΪ ΑΛΤΟΥΣΕΡ
Στοιχεία αυτοκριτικής

ΡΑΛΦ ΜΙΛΙΜΠΑΝΤ
Το Κράτος στην καπιταλιστική κοινωνία.
Ανάλυση του δυτικού συστήματος εξουσίας

ΤΣ. ΛΟΥΠΟΡΙΝΙ - Ε. ΜΠΑΛΙΜΠΑΡ - Α. ΤΟΖΕΛ
Η κριτική της πολιτικής του Μαρξ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΜΗΤΣΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ
Φύλλα - φτερά

ΜΑΡΙΑ ΤΟΥΝΤΑ
Η δίκη του Φλωμπέρ

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ
Μεροληπτική κατάθεση

ΑΛΚΗΣ ΡΑΦΤΗΣ
Η εργασία στην ποίηση

ΑΝΟΥΣΩ ΚΟΥΣΑΘΑΝΑ - ΡΟΕ
Η Άλλη μου πατρίδα

ΓΙΩΡΓΟΣ Σ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΣ
Απολογισμός και απολογία «από του φοβερού βήματος»

ΛΕΥΚΩΜΑΤΑ

ΚΑΤΙ ΤΟ «ΩΡΑΙΟΝ»
Μια περιήγηση στην νεοελληνική κακογουστιά

ΑΡΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ
Τα παλιά αθηναϊκά σπίτια

ΓΙΑΝΝΗΣ ΙΩΑΝΝΟΥ
Ο Τρίτος Δρόμος

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΛΑΪΤΖΗΣ
Τσιγγάνικη ορχήστρα

ΜΙΛΤΟΣ ΣΚΟΥΡΑΣ
Ιστορία μιας γραμμής

ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΕΤΡΟΥΛΑΚΗΣ
Το ημερολόγιο του Ανδρέα

ΔΟΚΙΜΙΑ

ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΑΡΑΠΟΣΤΟΛΗΣ
Η Αδιαχώρητη Κοινωνία

ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΗΜ. ΚΟΝΤΟΓΙΩΡΓΗΣ
Πολιτικό σύστημα και πολιτική

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ
Θεσμοί, Ιδεολογία και Πολιτική στον Μεσοπόλεμο

ΠΕΤΡΟΣ ΠΙΖΑΝΙΑΣ
Ο μαρξισμός της Ιστορικής Σοσιαλδημοκρατίας

ΑΛΚΗΣ ΡΑΦΤΗΣ
Δημοκρατική διοίκηση επιχειρήσεων

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΣΑΙΝ ΜΑΡΤΕΝ
Λαμπράκηδες. Ιστορία μιας γενιάς

ΠΛΟΥΤΗΣ ΣΕΡΒΑΣ
Το κυπριακό. «Στρατηγική» και στρατηγική

ΕΛΛΗ ΣΚΟΠΕΤΕΑ
Το «Πρότυπο Βασίλειο» και η Μεγάλη Ιδέα

ΜΗΤΣΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ
Μια συνάντηση: Σεφέρης - Μακρυγιάννης

ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΛΙΑΠΗΣ
Ο χορός στους Κουντουριώτες

ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΡΤΙΝΙΔΗΣ
Συνηγορία της παραλογοτεχνίας

ΑΛΚΗΣ ΡΑΦΤΗΣ
Ο κόσμος του ελληνικού χορού

ΑΝΤΩΝΗΣ ΖΩΗΣ
Η αρχαιολογία στην Ελλάδα

ΜΗΤΣΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ
Ο Βασιλιάς που πέθανε

ΥΓΕΙΑ • ΚΟΙΝΩΝΙΑ • ΠΟΛΙΤΙΚΗ
Μελέτες για το Σύστημα Υγείας

Βιβλία που καλύπτουν τα ενδιαφέροντα και τους προβληματισμούς του σύγχρονου πολίτη

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΥΤΥΠΟ
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:
ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ • ΚΟΙΝΟΠΡΑΞΙΑ ΔΙΑΚΙΝΗΣΗΣ ΒΙΒΛΙΩΝ ΕΠΕ
ΖΑΛΟΓΓΟΥ 6 • 106 78 ΑΘΗΝΑ • ΤΗΛ: 3645133 *FAX*: 3607878

Εκδόσεις Κέδρος

Γ. Γενναδίου 3. Τηλ. 36.02.007-36.09.712

ΑΛΚΗ ΖΕΗ

- **Τα παπούτσια του Αννίβα**
- **Μια Κυριακή του Απρίλη**

ΣΕΙΡΑ: ΚΑΤΩΦΛΙ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

- **Κοντά στις ράγιες**
- **Ο θείος Πλάτων**
- **Ο μεγάλος περίπατος του Πέτρου**
- **Το καπλάνι της βιτρίνας**

ΣΕΙΡΑ: ΠΑΡΑΘΥΡΟ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

- **Αρβυλάκια και γόβες.** *Διηγήματα*

